

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 3

1. పలకం.

2. పరిశీలన పద్ధతి వాస్తవం
అందుకే.

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1957

సెలకన్నె	శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి	...	1
హిరణ్మయపద్మరహస్యము	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	2
ఆకాశదీపం	'శ్రీ విరించి'	...	9
ముహూర్తములో	శ్రీ రాళ్లపల్లి		
స్వప్నలగ్నప్రయోజనము	గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	16
కల్పవృక్షము: కైకేయి	శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి	...	23
పరాజితులు	శ్రీ వల్లపురెడ్డి	...	33
తంత్రవార్తికము-భీష్ముడు	శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి	...	44
దైవోపహతులు	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	48
ఛందశ్శాస్త్రము	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి	...	54
వచ్చేకాలం	శ్రీ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి	...	63
కలగూరగంప		...	89
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

⊕ ఈ విషయములు 2000 లో

ఆకాశదీపం

‘శ్రీ విరించి’

ఒక్కసారిగా పెద్దమాత పెట్టి రైలుబండి బయలుదేరింది. ఒక మూలగా చతికిలబడిన సుబ్బన్న తాత ‘అమ్మయ్యో! అనుకున్నాడు. గంట నేపటినుంచి యీ ట్రైనింగోసరం ఎదురుచూస్తున్నాడు. ఎంతమాత్రం బండి బయలుదేరకపోవడంతో యింక యిది కదలదా యేమిటి? అనిపించింది కూడాను. ఆఖరుకు ఎలానయితే నేను రైలు బయలుదేరింది. మంచికోరు అందుకున్నది కూడాను!

ఎముకలు కొరికే చలి. చుట్టూ చీకటి. ఈగాథాంధకారంలోనే నిల్చి ముసుగువేసుకున్న ఆకాశం అందులో మిలమిల మెరుగున్న పక్షి త్రాలు కనువిస్తున్నాయి. బండి హోగుతోపాటు బయటి చలికూడా ఎక్కువవుతుంది. సుబ్బన్న తాత తన కప్పుకున్న చీరగుల గొంగులి మరింత దగ్గరగా లాక్కున్నాడు. ఒక్కోపడుక్కుని అప్పుడే కునికిపాటు తీస్తున్న రాముడికి నిండుగా కప్పాడు. పసి బెళివ! ఈ చలిగాలికి వాడి శరీరం ఎలా సడచుదం అవుతోందో యేమిటో! వాడిని యింకా గట్టిగా రొమ్ముకు అడుముకుని చలిబాధ తెలియకుండా తన శరీరంతో కప్పుకున్నాడు తాత!

రైలుబండిలో ఆటే జనం లేరు. అక్కడక్కడా చేదురుగా బల్లకు యిద్దరు ముగ్గురు కూర్చున్నాడు. అయినా సుబ్బన్న తాత తన మనసుడిని పెట్టుకుని. కొండనే ఒకమూలకు ఒదిగి కూర్చున్నాడు. పడుకున్నా అక్కడే పడుకుంటాడు. తనకు అతి ఆశ లేదు; తన కొరికలన్నీ తనకు తగినంతగానే వున్నాయి! ఈ కూర్చోవడమయినా సజావుగా సాగి అనుకున్నట్లు రేపు ఉదయం ఆడుగంటకలా బెజవాడ చేరుకుంటే అంతే చాలు! బెజవాడ చేరుకున్నాక యింకేం దిగులు, విచారం వుండదు. కాని యీ బండిలో వున్నంతసేపు కష్టమే. టిక్కెట్లు తనిఖీకి ఎవరన్నా వస్తే తనకు ప్రమాదమే! వాళ్ళలో నానారకాలవాళ్ళు! ఒక్కొక్కరియితే చూచిమాడవట్లు వొడిలేస్తారు. కాని కొందరు మాత్రం నేడన్నో దింపి, తన్ని, చేతిలో వున్న రాగిదమ్మిడిలు వమాలచెనేలవరకు విక్రంది తీసుకోరు. వాళ్ళకు అంత పట్టదల ఎందుకో! తనెం మహారాజులాగ వైన పడుకుని ప్రయాణం చెయ్యటం లేదుకద! అందిరి కాళ్ళకి అడుగున అందిరి దయాదాక్షిణ్యాలమీద ఆధారపడి కూర్చు

న్నాడు! అయినా కొందరు అయ్యలకు తనంతే యింతకోపం ఎందుకో సుబ్బన్న తాతకు అర్థంకాదు. వారి సొమ్ము తనెం కట్టుకుపోతున్నాడు. ఇస్తేకాలడా కోరెలో వేసుకుంటాడు. లేకపోతే నోరు మూసుకుక్కుర్చుంటాడు. పోనీ టిక్కెట్లు కొనుక్కుందామా అంటే అందుకు తాతాకు ఎక్కడుంది? ఆపాటి శిక్ష వుంటే తనకు యిన్ని అవస్థ లేందుకు? అగచాట్లు ఎందుకు?

రాముడు బాగానే కుసుకుతీసి నిద్రపోతున్నాడు. తాతకు నిద్రఅనే మాటే మృతరాశి రవడం లేదు. గుండెల్లో చెప్పరాని భారం. అడపదడప దగు. ఈ దగ్గే అతని ప్రాణం తీస్తోంది. మనమడి ముఖంలోకి తడేకంగా చూస్తూ ఒక్కొక్క అక్షుకలమే రాలుస్తున్నాడు. పాపం. ఎప్పుడూ ఒక్కటే ఆలోచన — ఒకటే ఆశ — ఒక్కటే కొరిక! తను ముసలివాడైపోతున్నాడు; బతికినవాళ్ళు బతికపోడు. తను కాస్తా కనుమూతాక యీ లసిబెళవ రాముడి సంగతేమిటి? వీడికికంక దిక్కవకున్నాడు? వాడికిదయన మార్గం చూపించిపోతే తనకు యింత బాధ వుండదు!

చేతుల్లో ముడతలపడ్డ శరీరాన్ని తడుముకుంటున్నాడు తాత! ఇన్నాట్లా తనకాలు చురుగా సాగిపోతూ వుండేది. కాని యిప్పుడు—బోరిగా వారంగోజాలనుంచి—అడుగుతీసి అడుగు వేయడమే ప్రళయమై పోతోంది. కళ్ళు మసకలు మసకలుగా కనిపిస్తాయి. ఇట్లా యింకా ఎన్నాళ్ళు దొడ్డుతాయో తెలియదుకద. ఈ కాళ్ళుచేతులు పడిపోయి కంటి చూపురాదా మాయమైపోయి—తను యేం చేసేట్టు? మనమడి గతి యేమయ్యేట్టు?—ఈరోజు తనస్థితి మరి ఆధ్యాత్మంగా వుంది. అలోగ్యం పూరిగా నాశనమై పోయింది. ఇంక తన వ్యవహారం రోజుల్లోనే పడి పోయినట్లుంది. తనచావును గురించి అంత బాధలేదు. కాని రాముడు, యింకా పన్నెంజేళ్ళయినా నిండని వాడు—యారాముడు, యేం అయ్యేట్టు? ప్రతిరోజూ యిదే ప్రశ్న. ఇదే వేదన! కాని బాలురు దొరకదు. నీరసం ఎక్కువవుతుంది. నరాలు వొంగిపోతాయి. హృదయం బాధగా మాలుగుతుంది. ఈదేశంలో తనకు యేం మిగిలివుంది? ఎవరు మిగిలివున్నారు? అంతా తనే! తనకు మనమడు, మనమడికి తన!

అనాధ బిడ్డడైన రాముడికి యేదో జీవనమార్గం చూపించాలి! కాని యేం చూపించాలి? నుబ్బన్న తాత కళ్లు కెండు విరిగిరావడంగా నీళ్లు కారు నున్నాయి. మనమడివంక దిగాలుగా చూస్తూ చేతుల్లో తల వారుకుంటున్నాడు.

కుర్రవాడు కదులున్నాడు. కొద్దికొద్దిగా కళ్లు తెరుస్తున్నాడు. ఈనుండటి ముఖం, విశాలమైన కళ్లు తేలిమిగలు, నిడివైన ముక్కుతో వాడు ఎంతఅందంగా కనిపిస్తున్నాడు. పిడికి పూర్తిగా తల్లిపోలికే వచ్చింది! సంగేహం లేదు—వీడు తప్పకుండా అదృష్టవంతుడే అవుతాడు. హాయిగా జీవించి గడుపుతాడు. కులాసాగా బతుకుతాడు. కాని అందుకు తన ప్రయత్నం వుండాలి కద! ఏం చేయాలి, ఎట్లా చేయాలి? మొదటి నుంచీ అదృష్టం అంటే యేమిటో ముఖం అంటే ఏమిటో తెలియని యీ కుర్రబెబ్బవ హాయిగా బతుకు తాడా? ఏహా, ఎవరికి తెలుసు!

‘రాముడూ, నిద్రపట్టించా నాయనా!’

‘ఊ—’

‘నిద్రపో తండ్రీ, నిద్రపో తెల్లారక లేచు తాను—’

‘ఎక్కడికి పోతున్నాం తాతా?’

‘తెజవాడ!’

‘తెజవాడా? యింకా ఎంతదూరం తాతా?’

‘ఓ—తోతెడు దూరం!’

‘తాతా, ఎందుకుపోతున్నాం ఆవూరు? మన పూరికంటే పెద్దదా తాతా, బాగుంటుందా?—’ తాతకి ఒక్కసారి నవ్వువచ్చింది. మనమడిముఖంలోకి లోతుగా చూచి ముద్దు పెట్టుకున్నాడు.

‘నెవ్వ తాతా!’

‘అవును నాయనా! నిద్రపో, హాయిగా.’

తాత తర్వాత మనసులో నవ్వుకున్నాడు. కాని నవ్వుకోవడం చేతకాక, ఒకనిమిషం అయ్యాక ఆగి పోయాడు. కుర్రవాడికి తినేం సమాధానం చెప్ప గలిగాడు? ఇంతకూ తను తెజవాడ ఎందుకు వెళ్తున్నట్టి? తనకే అర్థంకాదు స్వప్నంగా! తనకు ఒకపూరేమిటి, నాడేమిటి?—ఎక్కడమాత్రం ఏనుండి? ఎక్కడైనా పూటకు ఇన్ని మెతుకులు దొరికితే అక్కడే తన నివాసం! అక్కడే తనయిలు. ఒకపూరేమిటి, నగర మేమిటి ఇట్లా ఎక్కోపూళ్లు, పట్టణాలు, మహా నగరాలు తిరిగాడు, యింకా జీవితయాత్ర సాగిస్తూనే వుంటాడు, చివరివరకు.

మళ్ళీ నుబ్బన్న తాతకు మనమడిని గురించే ఆలోచన పోయింది.

వాడు పసివాడు. ఇంకా వాడికి యేది సవ్యమో యేది అసవ్యమో తెలియదు. ఏది మందో చెబితేలియదు. కాని వాడు యిప్పుడిప్పుడే యేదో ఆలోచిస్తున్నాడు. కొద్ది కొద్దిగా అన్ని సంగతులు నేర్చుకుంటున్నాడు. తనతో గుడిగా వాదనలకు కూడా దిగుతున్నాడు. వాడికి తనకున్నంత భయంలేదు, ముందును గురించి, ఎట్లా వుంటుంది? తన వయస్సెంత, వాడివయస్సెంత? తన అనుభవంనుండు వాడెంత? తనజానం వాడికి అప్పుడే ఎలా కలుగుతుంది? అందుకే నే అట్లామాట్లాడు తాను, తను చెబితే నేర్చుకుంటాడు. వాడికి ముందును గురించి యేదో మొండిధైర్యం వుంది. వాడికి తనకంటే ఎక్కువ ధైర్యం, ఎక్కువ చాడవ!

‘నేను లేకపోతే యెట్లా బతుకుతావురా?’ అంటే నిర్లక్ష్యంగా తల ఎగరవేస్తాడు. తెలిసీ తెలియని యాడు. ఎరిగేఎరగని వివేకం. అందుకే నే యిట్లా ప్రవర్తిస్తాడు. వాడికి యిలాంటి మాటలు తన నోటిమీదుగా వివేకం బాగా అలవాటయిపోయింది. బాగా విసుగై తివారూడుకూడాను! తనవేపు వంకర చూపాకటి పోతేనీ నిర్లక్ష్యంగా నిర్లక్ష్యంగా ‘అమాట నేను ఎప్పుడో చెప్పేవానా!’ అంటాడు. మొదట మొదట వాడు తనమాటలకు భయపడి యేడుస్తూ వుండే వాడు. కాని క్రమంగా నిర్లక్ష్యం యేర్పడింది. వాడి నిర్లక్ష్యునికి తనకు అప్పుడప్పుడూ కోపంవస్తూ వుంటుంది, పెద్దగా అరిచేవాడు: ‘నవ్వు పోమరి వెళ్లవ్వు! నామీద గౌరవంలేదు. ఈ ముసలి వెళ్లవ ఎప్పుడు చస్తాడా, ఎప్పుడు ఈ పీనుగను ఈడ్చి అవతల పారివేస్తామా అనిచూస్తున్నావు! నీకు జీవించి అంటే ఎంతనిశ్చయమైనదో తెలియదు. హాయిగా వేడివేడి బువ్వ తిన్నట్లు వుంటుందనుకుంటున్నావు! నీచేత యేమవు తుంది. నేలేదులేని గుంటడివి, నీకు ఎవరమాత్రం యెందుకని సహాయంచేస్తాడు? నీకు ఏవ్వడూ ఎర్రని యేగానయినా గర్భించేయ్యకు. దిరిద్దంలోపుట్టి దిరి ద్దంలో పెరిగిన ముసలివెళ్లవ నాకే ముష్టిఎత్తుకో రవం ఎంతో కష్టంగా నీరుగా వుంది. ఇంక పడుచు వెళ్లవవు నీవల్ల యేమవుతుంది? ఎవడూ నీ ముఖాన ఉమ్మయినా నీయ్యకు. బండబూతులు తిట్టి బడితే పూజ చేస్తాడు! వాల్ల దృష్టిలో చివ్వుగాడు మనుష్య మాత్రుడనుకుంటున్నావా?—గడ్డిపోదకంటే కనా కష్టం!—’

ఈవిధంగా తను వాడికి ఎంతగా విడమర్చి చెబు తూన్నా అర్థంచేసుకోకుండా వున్నాడు. నుబ్బన్న తాత వ్యావయం విచారంతో బాధతో కుమిలి పోతూంది. కళ్లు ముసలిలు పడుతున్నాయి.

మహాప్రవాహంలా దొరికిపోయే తన మాటల మధ్య, వాడు—పోతుగా అనుభవంలేని పవకంజేల్లి

గుంటవెళ్ళవ — యేమీ లెక్కలేకుండా యిలా అంటాడు: 'హీరుకో తాతా! నన్ను నురించి యేమీ దినులపడకు! నాకేం రాజులావుంటాను. ఏ కొట్లోనో గుమాస్తాగా చేరుతాను. సరుకులు అందించేవని చెప్తాను. నే నేదో బతుకుతాగా! ఏమి నిద్ర తువ్వం? 'వాళ్లు నీ ప్రాణాలు తోడేస్తారురా! నన్ను ముఖంగా వుండనివ్వరురా!' అంటాడు తను. 'వాళ్లేం చెయ్యరు. ఒక వేళ వాళ్లు యేదేనా చెయ్యిచేసుకున్నా ఆ కొలువుమాని మరోచోట చేరుతాను. ఏదేమయినా ఒకడికింద తోట్లుగా పడివుండాలివ అవసరం నాకేం లేదు!—లేకపోతే యేదన్నా ధర్మప్రతిభా చేరు తాను.'

వాడి యీ భోంజే తనకు అర్థంకాదు. వాడికింత మనోధైర్యం ఎట్లావచ్చింది? ఎక్కడనుంచి వచ్చింది? పైగా వాడికి తను కష్టపడటం నిరంతరం తపత్రయపడటం జోర్తిగా యివ్వలేదు. 'ఎందుకు తాతా, యిట్లా ఊరు ఊరూ తిరుగడం? ఎందుకిట్లా డబ్బులుపోగు చెయ్యడం?' అంటాడు. వాడంటే తనకు ఎంత ప్రేమయినా యీ మాటలతో కోపంవస్తుంది. 'ఓరి కుర్రకుంక, నోరుముయ్యి. నే నీ యమయాత సంతా ఎవరికోసరం పడుతున్నా ననుకుంటున్నావు? నా తాపత్రయమంతా నన్ను యీ దరిద్రంనుంచి తప్పించడానికే! ఇకనన్నా నోరుమూసుకుని, సంగతులు తెలుసుకుని—మెదులు!' అంటాడు తను. కాని వాడు ఇంకా అర్థంచేసుకోలేకపోతున్నాడు. అందు వల్ల తనబాధ మరింత ఎక్కువ అవుతోంది. కాని వాడు అర్థంచేసుకోగలిగినా చేసుకోలేకపోయినా తన కర్తవ్యం ఒకటే కద!

చుట్టూ అంతా నిశ్శబ్దం. గైతెక్కిన మహారాజులు దుప్పట్లు ముసుగులతన్ని నిద్రపోతున్నారని. ముబ్బన్న తాతమాత్రం యింకా అక్కడే ఆ మూలనే ఒడిగి కూర్చున్నాడు. పడుకుందామంటే చలి! పైగా ఒడిలో పడుకున్న మనమడు కడుల్తాడు. తన నిద్ర కేమిచ్చే! వాడికి కంటినిండా నిద్రపట్టితే అంతే చాలు! అంతా వాడికోసమేగాని తనకోసం కాదుగా!

ముబ్బన్న తాత కూర్చునే కునికిపాట్లు పడుతున్నాడు. మధ్య మధ్య తిరిగి తిడుతుంటున్నాడు. మనమడిని నిమిరుతున్నాడు. గజగజ లాడించే చలిలో దగ్గరగా తీసుకుంటున్నాడు.

* * *

తెల్లవారింది. గైలు ఆగింది. జనం బిరిబిలా నడుస్తున్నారు. లోనికి ఎక్కేవాళ్లు, లోనించి దిగే వాళ్లు—చాలా రద్దీగావుంది గైలుబండి నుమ్మలదగ్గర. తెల్లవారడం పూర్తయింది కాని యింకా ఎండపొడలు పడిటలేదు. ప్లాట్ ఫారమ్మీద అందరూ చూడావడిగా నడుస్తున్నారు. పరుగెత్తుకున్నట్లుగా నడుస్తున్నారు.

ముబ్బన్న తాత రాముడిని లేపి కిందికి దింపాడు. 'మాడరా మాడు. కళ్ళవిప్పి మాడు. చుట్టూ ఎంత గొప్పగా వుందో!' అన్నాడు.

రాముడు నిద్రకళ్లు ములుముకుంటూ చుట్టూరా ఒకపారి కలలుచూచాడు. ఈ జవాన్నందిరినీ చూచి మనమడు భయపడిపోతా డెనుకున్న తాతకు నిరాశే మిగిలింది. రాముడు చాలాసంతోషంగా హుమారుగా తయారయ్యాడు. నవ్వుతూ చెప్పట్లుచరిచాడు.

'ఉమ్- గొడవ చెయ్యకు. ఎవరన్నా చూస్తే పట్టుకుంటారు! పోలికులకు పట్టిస్తారు!'

రాముడికి పోలికులంటే సహజంగా భయం లేదు. తాత వాళ్ళకు పూరికే వంగి వంగి దణ్ణాలు ఎందుకు పెతాడో వాడికి అర్థంకాదు. అందుకే నే వాళ్లు తాతని దబాయించి లాశీలతోమోడి డబ్బులు గుంజుకుపోతాడు! వాళ్లను యేమీ పలకరించకుండా వున్నా సరిపాయె! అందుకే నే తాతమీద కోపం రాముడికి.

'నేనేం గొడవ చెయ్యిస్తే!'
'అదుగో మాడు అక్కడ నీళ్ళకుళాయి. వెళ్లి ముఖం కడుక్కుందారా.'

ముఖం కడుక్కున్నాక తాత రాముడిని చేయి వుచ్చుకుని హోటలు నుమ్మం దగ్గరికి తీసుకెళ్లాడు.

'బాబూ! కుర్రాడికి నాలుగు రోజులనించీ భోజనంలేదు. వీడయినా ధర్మప్రభువులు దయచేయించండి బాబూ! పసివాడు బాబూ!' అని కావ్వీపు అరిచాడు. ఎవ్వరూ వాళ్లిముఖమయినా చూడలేదు.

'రాముడూ! అకలిగావుందా?'

'ఊ!'
'ఉండు నాయనా! ధర్మప్రభువులకు దయ కలగడంలేదు.' అంటూ ఒక అణా మిఠాయి కొని పెట్టేడు, పక్కకొట్టించి. తాతదగ్గర డబ్బు అంటాయి, రాముడికి తెలుసు. కాని ఎంతో అవసరం వస్తే తప్ప కర్చుచెయ్యడు.

‘నువ్వు తిను తాత మితాయి.’

‘నాకు వొడ్డులే, నాన్నా. నువ్వు కడుపు నిండా తిను.’

ఇద్దరూ మళ్ళీ మంచినిట్లు తాగారు.

ఇంక ఊళ్లోకి వెళ్లారు. పెద్దబజారు, ఆ బిలబిలా సాగిపోతున్న జబ్బూలు, రిక్తాలు, మనుషులు—! ఎంత దూరం పోయినా తరగని రోడ్డు. తాత ఆగి, ‘యిక్కడే ఎంత బాగా ఎక్కడాకో కూచుందాం, యిద్దరం ఒకటోటే కూచుందామా? వేరువేరుగా కూర్చుందామా?’ అన్నాడు.

మనమకు జవాబు చెప్పేలోపునే ‘కలిసి కూచుంటేనే మంచిది. నీకు సరిగ్గా యాచించడంకూడా చేతకాదు. ఎవరూ రాగి కాసే అయినా రాల్చకు!’ అన్నాడు.

రాముడు మత్తుగా తల ఊపుతూ ‘తాత, నీకు దొరికిందంతా నువ్వే తినేయ్యవుగా! ఎట్లా అయినా ఒకటే!’ అన్నాడు.

‘ఓరి కుర్ర బిగ్గవా! మన దగ్గరేం నిలవలపడి వుంటాయనుకుంటున్నావా యేమిటి? డబ్బంపై నీకు గడ్డపోవంతయినా విలువలేదేరా? పదిరాళ్లు చేరితే, ఒక వేళ నేను కన్నుమూసినా ఫరవా వుండదు!’ అని బుజ్జగించే భోరణిలో అని తాత రాముడి తల మృదువుగా నిమిరాడు. అలా నిమిరుతూ ‘యింతవరకు నీకోసం ఎంత నిలువచేశానో తెలుసా?’ అన్నాడు.

‘ఎంతే?’

‘పాతిక!’

రాముడిలో యీ అంకె యేమీ మార్పు తీసుకు రాలేదు. తాత గట్టిగా ఊపిరి సలిపి ‘నువ్వు కుర్రాడివి. నీకేం తెలీదు. సరేతే. ఇద్దరం విడివిడిగా వెడదాం. అంతేనా?’ అన్నాడు.

‘అంతే!’

‘సరే. నేను యిక్కడే కూర్చుంటాను. నువ్వు యీ రోడ్డు చివరకు వెళ్లి కూర్చో. ఎండ నడినెత్తివీడికి వచ్చాక లేచి నా దగ్గరకు వచ్చేయి.’ అంటూనే నువ్వున్న తాత రాముడిని ముందుకు నెట్టి తను అక్కడే రోడ్డుకు పక్కగా కూలబడ్డాడు. రాముడు పదిమనులు ముందుకు వెనేలపట్టికి వెనకనించి ‘ఏయ్ మయ్యలార! ధర్మప్రభులూర!’ అన్న అరుపులు వినిపించాయి. ఎవరో చెబిపోయిన పేను పలికిస్తున్నట్లుగా వున్నది గొంతు. తాత గొంతు యీ మాటలు పలుకుతున్నప్పుడు

డబ్బా రాముడికి సుండెల్లో దేవిసట్లు వుంటుంది. ఎవరూ యేరని యేగానయినా దానం చేయనప్పుడు తాత యేడుపు ముఖం మరి ఎప్పట్లుగా వుంటుంది.

రోడ్డు రొద్దలో కలిసిపోయి తాత అరుపులు ఆక్రందనలు వివరావహంలేదు. రాముడు రోడ్డు చివరకు చేరుకున్నాడు. బుజంమీది నువ్వే నేలమీద పరిచాడు. దాని వెనక్కి కూర్చుని చేతులు ముందుకు చాచాడు. ఆకాశంవేపు ఒకమారు చాచాడు.

నువ్వమీద డబ్బులేమీ పడటంలేదు. రాముడి నోటిమీదుగా మాటలుకూడా యేమీ రావడంలేదు.

ఒక గంట గడిచింది. తను మరి రోడ్డుకు చివర కూర్చున్నాడు. దుకాణాలన్నీ చాటి దూరంగా కూర్చున్నాడు. జనం ఎవరూ మెసలకుండాఉండేవోలు చూచుకుని కూర్చున్నాడు, రాముడు. ఎక్కడో దగ్గరలోనే పసిపిల్ల యేడుపు స్వరం వినిపించింది. ఎవరో చిన్న అమ్మాయి — విడెనిమిడేట్లు వుంటాయేమో — యేడుస్తూ రోడ్డుమీదనుంచి తన వైపుగానే వస్తూంది రాముడు తీక్షణంగా చూచాడు ఆ అమ్మాయివంక.

అమ్మాయి చాల అందంగావుంది. సుకుమారంగా వుంది. మంచిగొను వేసుకుంది. మెడలో సన్నటి గొలుసు వేసుకుంది. రోడ్డుమీదే యేడుస్తూ వస్తోంది. ఏవేవవంట్లో అతి సుకుమారమయిన ఆ అమ్మాయి ముఖం కండగడ్డలా ఎర్రగా కండికట్టనిపించింది — రాముడికి. ఆ అమ్మాయి గొనుతోలే, మగ్గి మగ్గి, కల్లినీళ్ళు తుడుతుకుంటూంది. ఒంట్లో కత్తిలేసట్లు నీరసంగా కాళ్లు యాడ్చుకుంటూ నడుస్తూంది. ఎక్కడికో, ఎందుకో?

ఆ అమ్మాయి తనకు దగ్గరగా రాగానే రాముడు “ఎందుకమ్మాయి, యేడుస్తున్నావు?” అనడిగాడు సాదరంగా. ఆ పిల్ల యేడుపు ఆపేసి ఆ బాబాయివంక నూటిగా చూచింది. ఆ పిల్ల పెదవులు మళ్ళీ వణికాయి; ముఖం మడుచుకుపోయింది. మళ్ళీ మెల్లిగా, నెమ్మదిగా ఆకుసలు ముందుకు వేయసాగింది. ఈ అమ్మాయి యేడుపుతో తనకేకో సంబంధం వున్నట్లనిపించింది రాముడికి. ఆ పిల్లనెంటు నడుస్తూ అనునమంగా అన్నాడు: ‘ఏవేవకమ్మా! ఛీ! పెద్దదానిది కదూ, యీ యేవవచ్చా? తప్పకదూ?’

ఎదురుగా నిలుచుని ‘యెందుకు యేడుస్తున్నావో చెప్పవూ?’ అనడిగాడు.

‘అ! మవ్వయిలేనా?—’ అంటూ ఆ పిల్ల నేల మీదపడి దొర్లింది.

‘అయ్యోయ్యో, బేరీ! లే! కిందపడి దొర్లకమ్మా— మట్టి అంటుకుంటుంది. లే—లే—’ అని రాముడు ఆ పిల్లను లేపదీశాడు.

ఆ అమ్మాయి ఎరతకూ యేగుపు మానకపోవ ఎంతో రాముడికికూడా యేగుపు వచ్చినంతపనయింది. ఎట్లాగో సంతాపించుకుని, ‘ఎందుకమ్మాయీ యేగుస్తున్నావు? ఎవరయినా కొట్టారా?’ అన్నాడు.

‘ఉహు!’

‘ఏమన్నా పోయిందా?’

‘ఊ!’

‘ఏం పోయింది?’

‘జేబు రుమాలు!’

‘ఎక్కడ పోయింది?’

‘తేలిను. ఈ రోడ్డుమీదే పోయింది.’

‘పోతే పోయిందేలే. ఏవవక!’

‘నాన్న కొడుతాడు. అమ్మ కొడుకుంది. కొత్త రుమాలు. నీలం రుమాలు. ఎక్కడో జారిపోయింది! అని ఆ అమ్మాయి మళ్ళీ యేగుపు మొదలెట్టింది. క్రమ క్రమంగా యీ యేగుపు పెద్దదివుతోంది. స్థాయి, గతులు మారుతున్నాయి. రాముడికి యేమీ పాలు పోలేదు. తన యేం చెయ్యగలడో, అవతరేదు.

‘యేవవకమ్మా! దొరుకుతుందిలే—’ అన్నాడు. ఆ అమ్మాయికూత్రం అతని ఓదార్పు గమనించే స్థితిలో లేదు.

రాముడు మనసులో యీ అమ్మాయి కష్టాన్ని తలుచుకున్నాడు. కొత్త రుమాలు పోరేసిన అమ్మాయిని ఏ తిలిదండ్రులూ లేలిక గా వొదిలరనిపించింది వాడికి! అబ్బా! ఈ చిన్న అమ్మాయిని—అందమైన అమ్మాయిని కొడతారా? కొడితే యింకా యేవవమా? పాపం— అనుకున్నాడు.

తనమీ సహాయం చెయ్యలేనందుకు రాముడికి తనమీదే తనకు కోపం వచ్చింది. నాలుగు అడుగులు అటు యిటు వేశాడు. ఆ పిల్లకు ఎదురుగా నిలుచుని— యేం మాట్లాడాలో తెలియక చివరకు ‘రోడ్డుమీద యిట్లా యేడవకూడదమ్మా తిన్నగా యింటికి వెళ్ళు. ఆమ్మతో చెప్ప. ఇంకెవ్వడూ యిలా అజాగ్రత్తగా

ఉంచనని రుమాళ్ళు పోరియనని. ఒట్టు వేసుకో!’ అన్నాడు.

ఆ అమ్మాయి యేగుపుమానేసి తాపిగా కూర్చుంది. రాముడు సంతోషించాడు. ‘అ! అదీ! యిప్పుడింక యింటికివెళ్లి. నీతోకూడా మాయింటి దాకా వచ్చేదా? మీ వాళ్ళతో నిన్ను కొట్టవద్దని చెప్పమంటావా?’

గౌమకు-అంటిన దుమ్ముగులుపుకుంటూ ఆ అమ్మాయి తల అడ్డంగా వ్రాసింది.

‘అయిలే వస్తాను—’ అంటూ బయలుదేరాడు రాముడు.

అమ్మాయి కళ్ళుమిడుచుకుని నాలుగు చేతులా పరికించి చూచింది. ఎదురుగా రాముడు నుంచుని వున్నాడు.

‘మవ్వరావద్దు. అమ్మకు విచ్చగాళ్ళంటే తగని కోపం! అంటూ ఆ అమ్మాయి ఒక్కతే ముందుకు వడిచి వెళ్ళిపోయింది.

రాముడు నిలువెల్లాకుంగిపోయాడు. తీవ్రగా హుందాగా నిలుచున్న నాడెల్లా క్రమంగా నడుం వంచేసి యథాప్రకారం దీనంగా తయారయ్యాడు.

బాగాయెండ ఎక్కినట్లనిపించింది. తాత దగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఇద్దిరూ కలిసి తాత సంపాదించిన కొద్ది అన్నం తిన్నారు. ఈ అన్నం సంపాదించడానికి తాత ఎన్ని కుమ్మలా? ఎక్కిడిగాల్సినవచ్చింది. రాముడికి, యాపనికాకుండా, తాత తన దగ్గరున్న డబ్బులో తనకు మంచి భోజనం ఎందుకు కొని పెట్టడో అర్థంకాదు. అమాట పైకి అంటే తాత చీనాట్లు మొదలెడతాడని భయం!

ఆ సాయంత్రమంతా కూడా యేపనిచేస్తున్నా రాముడి ఆలోచనలన్నీ ఉదయం కనిపించిన అమ్మాయిని గురించే వుండిపోయాయి. ఏమయిందా అమ్మాయి? ఇంటికి తేమంగా చేరుకుందా?—వాళ్లు భాగ్యవంతులేనా? భాగ్య వంతుల పిల్ల అయినట్లయితే యివాళే డబ్బులు తప్పవు! వాళ్లేవ్వడూ మంచివాళ్ళు కొరు. వీడవాళ్ళు అంత అందంగా చిన్న పిల్లలమీద చెయ్యిచేసుకోరు—ఏమంటే పెద్దవాళ్ళకు వీళ్ళకాయ కష్టమిది బోలెడంత ఆశవుంటుంది—ఒకటొకటిగా యీ ఆలోచనలన్నీ అతని మెదడులో పనిచేయాయి.

క్రమంగా హృదయభారం ఎక్కువవుతోంది, విసుగుని పిస్తోంది కూడా.

సూర్యోదయమయి అవుతూవుండగా రాముడు తన కూర్చున్నచోటనుంచి లేచి మళ్ళీ తాత దగ్గరకు బయలుదేరినాడు. అక్కడ తాత—వొంగి నుంచుని బుజాన బరువైన మూటమోస్తూ ముఖానికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని జోచ్చేబోయేవాణ్ణి చూచిస్తూ చెయ్యి చాపుకున్నాడు. తాత వెనకగా టోపీ ముందుకు లాక్కొని పోలిపోయాడోకను వున్నాడు. అతని చేతిలో లాఠీ కర్రకూడా వుంది! దగ్గరకువచ్చి నిల్చున్న మనమడిని చూచి తాత “ఒరే! నీ జోలి ఖాళీగా నే వుండే! నాది చూడు—నిండిపోయింది. ఇక్కడివాళ్లు ఎట్లాగయినా ధర్మప్రభువులు” అన్నాడు.

* * *

అలాగే తాను సంపాదించిందంతా లాపీగా లెక్కపెట్టి మూట కట్టుకున్నాడు తాత. రాముడు నిర్లక్ష్యంగా రోడ్డు ప్రక్కనే పడుకుని ఆకాశం వైపు చూస్తున్నాడు. తాత మూటకట్టడం అయి పోయాక మళ్ళీ యిద్దరూ బజార్లలోకి బయలుదేరారు. తాత కర్ర పొడుమకుంటూ మాదాకవరం యెత్తాడు. ఇద్దరూ కడుపునిండా భోంచేసి కుళాయి నీళ్ళు తాగారు.

రెవ్వరి ఊళ్ళో సక్రమం అరుగులయిద పవక వేకారు. నాపరంతి బండలు చలిగారికి మిరిరి చల్లగా వున్నాయి. తాత తన పాతకోరికలన్నీ కింద పరిచాడు. రాముడిని పడుకోబెట్టాడు. పైన గొంగళి కప్పాడు. వచ్చగా నీడపొమ్మన్నాడు. కాని—యింకా నీడ రావడం లేదు. తాత మరోసారి తన మూటలన్నీ భిద్రంగా వున్నాయో లేదో చూచుకున్నాడు. ఒక మూట విప్పాడు, మళ్ళీ కట్టాడు. ఇలా తన పనిలో తన నిమిషం తీగడాలు లేకుండా ఉదయమవుతున్నాడు. దూరాన మరో మహాప్రపంచాన్ని పెద్ద పెద్ద నగరాలను మంచి మంచి మనుష్యులను అపరిత్యక్తంకూడా నే దాపర్యం చేసే పెద్దలను—ఊహించుకుంటూ తాత మనసులో నే ఎంతో సంబర పడుతున్నాడు.

తాత యోధా వస్త్రపుతీని మనమడికి చూపుతూ “ఒరే! రాముడా యిది చూడండి! అంతా నండి! కనీసం చూడై అయినా పలుకుతుంది” అన్నాడు.

అతడి ముఖంలో ఎంతో సంతోషం తాండ విస్తోంది.

“యేమిటి?”

“వెండి గిన్నె!”

“ఎక్కడిది?”

“మరేం భయపడకురే! ఒక కిటికీలో ఎదురు నుండా కనిపించింది. కిక్కుగు మనకుండా తీసుకుని కోటు కింద దాచేశాను. ఎవరూ చూడలేదురే. ఇంకో ఊరు వెళ్లొక లాపీగా అమ్మేద్దాం!—యిదిగో యీ గిన్నె పరే! ఈ రుమాలు చూడు. ఎంత పెద్దదో, నీలం రంగులో ఎంత బాగుందో చూడు!”

కంపిస్తున్న చేతులతో చేతిరుమాలు బయటకు తీసి చూపించాడు తాత. రాముడు చూచాడు. నీలం రంగు రుమాలు! ఎంతో అందంగా వుంది. కొత్తది—సందేహం లేదు! అదే!

రాముడి మనఃఫలకంలో అకస్మాత్తుగా యేకున్నాన్న యేడేళ్ళ చిన్న అమ్మాయి మెరిసింది. తాతముఖంవంత వికారంగా చూచాడు. అసహ్యం వేసింది.

ఇంతసేపు తాత యేమిటేమిటో చెబుతూనే వున్నాడు. దగ్గరెర అడ్డం వచ్చి మాట పాటీగా రాక అవస్థగావున్నా అలాగే చెప్పకుపోతున్నాడు. చేతులు వ్రాపుతూ యెండుకోరిగాని నవ్వుకుంటున్నాడు. ముఖం మీది చెమటబిందువులను చేత్తో తుడుచుకొంటున్నాడు.

రాముడికి తాత ముఖం స్వప్నంగా కనబడటం లేదు. బజారుదీపం కాంతి లిగింది. ఇటు తాత ముఖాన్ని, అటు యేకున్నాన్న యేడేళ్ళ అమ్మాయి చిన్నారి ముఖారవిందాన్ని పక్కపక్కనే ఊహించుకుంటూ చాలాసేపు ఆలోచనలలో మునిగిపోయాడు రాముడు. అంతి చక్కటి పిల్లను యీ మొద్ద—మొరటు మనిషి—నిమిషంలో ఎట్లా ఏడిపించేశాడు? ఎంత ఇదిగా బాధపెట్టాడు? ఇద్దరికీ పోలికక్కడ? ఎంత కేదం ఆంతిస్తులో!

తాత గొణుక్కుంటున్నట్లుగా అనుకుంటున్నాడు: “యింకో వందిమాపాయలు సంపాదించా సంతే యింకానిర్విచారంగా చచ్చిపోవచ్చు.”

ఈ మాట రాముడిలో చెప్పరాని ఆవేదక కలిగించింది. ఒళ్లు మండిపోయింది. 'ఇక నోరు మూసుకుందా? ఎందు కట్లా గొణుక్కుంటావు! ఎట్లా గయినా చస్తావులే. చావక యిక్కడే ఉట్టె కట్టుకు ఉర్రేపు. చావక యేం అవుతావు. ముసలితోత్తువు-దొంగవు...అన్నెం పున్నెం ఎరగని చిన్న అమ్మాయి సొత్తు దొంగిరిస్తావుగా! ఇంత వయసువచ్చి నువ్వు చేయగలిగిందిగా! నువ్వెట్లాగూ ఎరకానికే పోతావులే!' అంటూ ఉక్రోశంతో పిడిపిలి విగించి తాత ముఖంవేపు పోవాడు చేయి.

ఉన్నట్టుండి నిశ్శబ్దం ఆవరించుకుంది. కాట మబ్బులు చంద్రుడివి దాస్తున్నాయి.

మబ్బున్న తాత నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నాడు. రాముడు అత్యవశిలవ చేసుకుంటున్నాడు.

'తాతా' అంటూ యేడుపు మొదలెట్టాడు రాముడు.

'ఏమిరా! భయంభయంగా వున్నది కదూ? యేమిటి అంటున్నావు?' అన్నాడు తాత, నిశ్శబ్దంగానే. రాముడికి యిగోంతు ఎంతో కొత్తిదిగా గోద సాగింది.

ఉరుములు-మెరుపులు.
దారుణంగా వర్షం కురుస్తోంది.
చలికి ముకురుమపోయి పడుకున్నాడు.

'లేవు పోలోకి వెడదామంటావా? నేను రాను. నన్ను వదిలెయ్యి. నేను ముసలితోత్తును-దొంగను- నేనెందుకు. ఈ వానలో తుపాను గాలుల్లో వకవక లాడిపోతూ దిక్కుమాలివ నావు చస్తాను. నేను రాను. నువ్వు ఒక్కడివే వెళ్లి. వెళ్లి- తాత నెమ్మదిగా అరుపుల్లోకి దిగాడు.

'తాతా, నన్ను తీసుంచు- అంటూ రాముడు తాత వొడిలోకి ఒరిగిపోయాడు. తాతలో కలిసి పోయాడు.

'ఉహు-లాభం లేదు. నేను రాను. పది సంవత్సరాలు నీకోసం నానా బాధలు పడ్డాను. నీకోసమే

యింకా యీ భారంమోస్తూ భూమిమీద ఉన్నాను. నన్ను తిట్టుకున్నావుగా! నేను చచ్చిపోతానులే! నన్ను దొంగవంటావుగా! నేను దొంగనే! అయితే ఈ దొంగతనం ఎవరికోసం చేయవలసి వచ్చింది? తెలుసా? నీ ముఖంకోసం, నీ జీరితం ముఖమయం ఆవనంకోసం! సరే! కానీ-దొంగతనం చేశాను. నేను నరకానికి వెడతాను! హరి భగవంతుడా! ఈ కుర్రాడివ్యాధి నన్ను శిక్షిస్తున్నవా? నన్ను వెంటనే నీలో కలిపేసుకోరామా!'

రాముడు భయపడిపోయి, రిప్పుచొనన్న భావంతో కుమిలిపోతూ, తాత పెనుకున్న చివాట్లన్నీ ధరిస్తున్నాడు. కట్ల మూసుకోవడానిక్కడా ధైర్యం లేకపోతోంది. వానక్రమం గా పెద్దవుతోంది. రాముడికి తాతను యిక్కడే వదిలేసి తను ఎక్కడికైనా పారిపోదామని ఒక్కక్షణంసాటు అనిపించింది. కాని తనకు తెలియకుండానే తాతకు మరింత దగ్గరగా జరిగాడు. అకస్మాత్తుగా ఆయన మోకాలు తనకు తగలవంతో యేం ఉపద్రవం జరగమన్నదోవని భయపడ్డాడు.

ఉరుములు మెరుపులు యింకా తగ్గలేదు. తాత ముఖాన్ని చూస్తున్న కొద్దీ రాముడికి భయం ఎక్కువ అవజొచ్చింది. అమృతం బాగాపాలిపోయింది. దానిలో కళాకాంతులు లవలేశమయినా లేవు.

తాత కడుపులో తన తలదాచుకుంటూ 'తాతా, వెడదాం పద- అని యేడుపున్నాడు రాముడు. తాత మనమసివి దగ్గరగా లాక్కున్నాడు. రొమ్ముకు గట్టిగా అదుముకున్నాడు. అనుకోకుండా వెలలో యిరుక్కున్న సింహంలా గర్జించాడు. ఈగర్జనతో దాదాపు పిచ్చ్యైనలయి రాముడు తాతపట్టునుంచి విడిపించుకుని దూరంగా పోయిపడ్డాడు.

కొన్నేపటికి వర్షపురొద, ఉరుములు మెరుపులు తగ్గిపోయాయి. వాతే వరణమంతా అరి ప్రకారంగా రియారయింది.

తాత, మనుమడు తనకు తెలియకుండానే నిద్రకు పడ్డాడు. అనిద్రలోనే ఒకరోటికి చేరుకున్నాడు.

ముహూర్తములో స్పష్టలగ్నప్రయోజనము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

శుభకార్యములకు ముహూర్తములను నిర్ణయించుచు యమున శేటికాలమున జరుగుచున్న అనాదరములను, అవిచారపరతిమగూర్చి కడచిన ఆశ్చర్యములను, భారతి సంఘికలో మనరిచేసియుంటిరి. దృష్టాంతములు కొన్ని చూపవలసియున్నవి. మచ్చున కిది యొకటి.

ఈ క్రింద నున్నది ఒక పురుష జాతకము. 'మామూలు' ధోరిలో వేసిన నిరయనరాశి మంసరి ఇది:—

	ల		
చ	రాశిమంసరి (నిరయనము)	క	
రా			
బు		గు	కు

నక్షత్రము శిథితార. జ్యుకాల రాహుమహాదేశ కేషము 16 సంవత్సరములు, 9 నెలలు, 12 దినములు! దశమకేంద్రములో శుక్రకు, ఏప్తమ కేంద్రములో బృహస్పతి, భాగ్యస్థానములో శ్మిలీయ, పంచమాధిపతుల బుధరవులు, లాభిస్థానములో శుభ, రాజ్యాధిపతులకు చంద్రులు, ఆరింటి కుజుడు కౌశవచ్చుటచే, యీ జాతకము గొప్ప యోగ్యుడగుచున్నాడోమను. ధన, కళత్రాధిపతి శుక్రకు రాజ్యస్థానములో ప్రకాశించుట, చతుర్థాధిపతి చంద్రుడు లాభాధిపతియగు కనితో చేరి లాభిస్థానములోనే యుండుట, భాగ్యాధిపతియగు బృహస్పతి కళత్రాస్థానములో నిలిచి లగ్నమును పూర్వదృష్టితో విడిచుట, కళత్రాధిపతి

లగ్నాధిపతి కుజుడు భాగ్యములో నుండుట, ఈ కారణములచే జాతకునికి యోగ్యమగు కళత్రము వచ్చువనియు, భాగ్యవంతుల యింటి సంబంధమే లభించువనియు, దాంపత్యజీవితము శోభాయమానముగా రాణించుననియు, భార్య యింటికి వచ్చిన తరువాత భాగ్యాభివృద్ధి అగుననియు, సామాన్యముగా ఊహించుట సులభము. పలువురు అట్లే ఘోషింపుచేసిరికూడ.

నరుమహాదేశి రాగానే, భాగ్యము పండు మీద నలు చూపట్టినది. 18 సంవత్సరములు వయసు నిండిన కొన్నాళ్ళలోనే, భాగ్యవంతుల ఇంటిలో 18 సంవత్సరముల వయస్సులోనున్న చక్కనికన్యక నొకతెను పెండ్లిమాడినాడు జాతకుడు. అరణ్యమునకు, కొన్ని వేలు చూట్టినది, నరుపు బాగుగా యోగించినాడు.

కానీ, విశేషమేమనగా, ఆత్రములో నున్న జాతకునికి అదములో భార్యను చూసినట్లయినది. వివాహమైనా, భార్య అబ్బలేదు. పెండ్లియమయములోనే, ఏవో కొంతలో, కలతలో, ఏర్పడి ప్రేమమయమునకు ఆవకాశము వచ్చినదిట! తరువాతి కొన్నాళ్ళలోగానే, అటుకు మామగారియింటికి పోయినపుడు, అతనికి సముచిత సత్కారము లభించకపోవుట అట్లుండుగా, పెండ్లి జూతులే పెంజుంగము పెట్టినదిట! భార్యను పంపమని అడుగగా, నేను శేషుని, పున్నమ, అమావాస్యలనీ, అడుగడుగు గడుపులతో ఆత్మవారింటివారు కాలయాపనము చేసినారు. ఎంత సాహసముచేసినా, భార్య తన యింటికి వచ్చునను ఆశి జాతకునికి కౌవరారు. ఉడుకు రక్షముతో ఉదూరిలూగు యువకు డెరికు. బలాత్కారముగా భార్యనుపట్టి తెప్పించ నిశ్చయించి, న్యాయవాదులతో సంప్రతించి, వివాహము మెలి వేయుచు జాతకుడు న్యాయస్థానమున కెక్కినాడు. వివాహము జరుగుచున్న కాలముండే సహించరాని గొప్ప లోపముకట్టి వరునిలో చూపట్టినందున, "ఏప్తమ" రెండు జరుగకయే పెండ్లి నిలిచిపోయినదనియు, కట్టిన 'తాళి' అప్పుడే తెంచి పారవేయబడినదనియు, ప్రతివాదము వచ్చినది. న్యాయస్థానములో జాతకుని చూపినపుడు ఆతి డెవడో తనకు తెలియదని ఆ తరుణి పెంజుంగులనులేక తేలబరికినదిట! భాగ్యాధిపతియై భాగ్యస్థానములో నున్న మహామౌఖుడు బృహస్పతి బలె వివాహము జరిపినాడు!

ముహూర్తములో స్పష్టగ్నప్రయోజనము

వ్యవహారము రెండు సంవత్సరములు జరిగినది. కడకు వ్యామనాసములో జాతకుని వాదము గలిచినది. దీనితో మొలచి మొలచని మీసమే మోమిగినదే! కాని, ఫలము కూర్వము. కాపురము చేయవలసి భార్యతో ఏకోభునారు కాపురము చేయించగలదు? దప్పిలేని సుద్రమును ఏటి యొకనకు తీసుకొనిపోవచ్చును కాని, దానిచే నీరు త్రావించుట ఎవరికి సాధ్యము? ముట్టుతీసి కొర్రు అడవికొన్నట్లు వేరుకవ్యను వివాహమాడుటకు గొప్ప ప్రతిబంధక సామగ్రిగా ఏర్పడుట తప్ప, ఈ వ్యవహారపు తీర్మానమువలన ఇరుమందైనా ఇతర ఫలము కొనరాదని వివేకాలు రెవరో జాతకునికి సోలెము బోధించినాడు. అలాచించగా, వాస్తవమనియే తోచి దరినికి. ఇంతలో వ్యవహారము ప్రాకోభునకు ఎక్కినది. అచట తెలివి నుపయోగించి, ఈ బంధము వదిలిపోలే చాలునని, జాతకుడు ప్రతివాదులతో 'రాజీ' పడివాడు. వివాహము సక్రమముగా జరుగనందున అదినిచ్చియోజనమైన దినువాదమునుజులకు సమ్యుతించి ఈ నిర్బంధమునుండి విముక్తుడైనాడు. వేరుకవ్యకు వెతుకుటకై ప్రయత్నించు. తిరువాతికథ దైవాయత్రిము.

అది యుట్టుండె.
ఈ వివాహపు పరిణామము ఆకస్మికముగా ఇటుగుటకు ప్రాపంచికముగా ఏమికారణము లేర్పడినదో, వహువగుటకు, వైషమ్యమేల వచ్చెనో, గర్భ కాస్త్రము నమపరించి ఇది వివాహమునో, కాదో, అను విషయములతో మనకు ప్రసక్తి అనవసరము. ఈ పెండ్లినిగూర్చి ఇంతలా దాంఠియు జరుగుటకు జాతకములో ఏమిమార్పిడిలన్నవో, ముహూర్తములో ఏమిలోపమున్నదో, అనువిమర్శిమే మనమిచట గమనింపదగినవి.

“జాతే జీవే, ధర్మశిలా, పతివ్రతా,” అని కాస్త్రము ఘోషించుచుండెగా, భాగ్యాధిపతియై భార్యభావమునకు శ్రీకార్యకర్తగా ఏర్పడిన గురుమహాశిరయును జాతకునికి చూపగల సౌభాగ్యవిజ్ఞానేదా? అందులో, అతిదివిజ్ఞానే ఇట్టి అనుభవములా? శక్ర శ్రేణిములో నున్నాడని కొందరు కారణములు చెప్పగురేమో? వాస్తవమునకు, కుక్ర గురువులు సములు. అది ఎట్లయినా, కుక్ర శ్రేణిములో బృహస్పతికి 'సారావళి' ఉత్తముఫలము నే చెప్పినది. కుక్రకు రాహు సంయోగములో నున్నాడను కారణము దుర్బలము. వీరున్న స్థానమున కధిపతికిని మూలలిశోణములో ప్రబలుడై లాభములో నున్నాడుగదా? మరి, ఈ అవ్యవస్థా ప్రసంగ మేల వచ్చినది?

సాయనదిక్రములో విశేషమేమైనా లేలగల నేమో పరిశీలించుట, విద్యార్థులకు, పరిశోధకులకుసహా, ఉపయోగకరము.

ఈ క్రిందనున్న దే సాయనదిక్రము:—

చ 0-44	వ 27-80	18 2-20	
శ 25-44 X 8-40 రా 1-51	[సాయనము] — స్వస్థ జన్మకుంపెలి ...		యను 25-8
కు 29-14 లు 22-0 ర 17-8-87			కే 2-51
	సు 18-8	కు 12-47	ఇ 14-27

లగ్నము, ఇదట వృషధిమైనది. భావస్థితిలో మార్పులేకపోయినా, గ్రహముల అధికారము లన్నియు తానుమాత్రమే. 'మీసరగండు'మీస కుజానికి కళత్రభావాధిపత్యము సంక్రమించుట భార్య సమయరాలని అర్థము. ఇప్పటి సాంఘికపరిస్థితులలో దీనినికొక గొప్ప లోపముగా భావించనక్కరలేదనుకొందాము. కాని, శక్రభావములో (ఆరింట) కళత్రస్థానాధిపతి ఉండుటమాత్రము నిస్సంబేహముగా దుర్గుణమనక తీరదు.

“శక్రస్థితే, కామపీడా,
కాంతాయాః కలహో గదిః.”

అని ప్రాచీనులు దీనిఫలము చెప్పిరి. భార్య శక్ర వగుట సవానికి సోలెముకావచ్చు నేమో కాని, సంసారికమాత్రము కొరవితో తెలగొనుకొనుటే అగును. అందులో, భార్య సమయరాలయినదో ఎంతకైనా సరే. ఒకవేళ, 'ముష్టాముష్టి'వరకు రాకపోలే మాత్రము, వీరంతరకలహాలయగు భార్యతో కాపురము చేయుట ఎవనితరము?

“మగనిమాటకు మాట,
కెనుదువల్లెడిబోటి,
మృత్యురెవరిసాటి, ఓహునలమృత్యు.”

అని, మా కూనలమృత్యు సారీ చెప్పినది.

ఈ జాతకములో, భాగ్యరాజ్యాధిపతియై యోగకారకుడైన శని స్వశ్రేణిములో లాభిస్తానములో చంద్రునితో చేరియున్నాడు. ఇది ఉత్తముగు యోగము.

“ఉపచయ భవశేష సర్వ సంపన్న” అని ‘హోరాపారము.’ ఇంటిరివప్రయోగ్యురి, పెద్దల ఆశ్రయము, అర్థిక పోకర్వము, ఇది అభివృద్ధి మూలములు కాని, ఈ కిరివంద్రయోగమునకు సార్థ కేంద్రద్వీలో కుజానుండుటచే, భార్యకారణముగా ఈ యోగము కొంత చెబ్బుతినగలదని నూచన.

ఇక, సప్తమభావ కాద్యరిర్యాహుడైన బృహస్పతిగారిలో, పట్టకూడని అష్టమభావాధిపతియు పట్టివది. కుప్తస్త్రిలప్రేమ, భార్యతో ద్వేషము, ఇది దీని ఫలములు! తెలిసివచ్చుగా రెండవఫలమేమో, ప్రతిష్ఠముగానే చేతికి అట్టిపడికదా? దీని పరిణామముగా జాగరూకత వహించనితో, కాలక్రమమున మొదటి ఫలమునకు దారి ఏర్పడుచేమో? ఈ సురువునకు లాభాధిపతి మున్నది. వివాహకాలములో అరణ్యు కొన్ని వేలు చూపట్టివదికదా?

“గ్రహైశ్చ భావాంశైశ్చై ఫలోక్తి” అనురీతి నూటికి మూడువంతులు ఫలమునిచ్చునాడే బృహస్పతి. అట్లే ఇచ్చినాడు. ఇక, లగ్నాధిపతియు కశ్యపకారకుడు నైన శుక్రుని చూచిము. ఇదినితో చేరి రాజ్యస్థానములో రాహువు బుడకొట్టుచున్నాడు కదా! జాతికుడు గొప్ప చొరవ, తెగదారివనము చాక చక్కము కలవాడు. నాలు మూటలలో ఏవరితోనైనా ఊగములో స్నేహము సంపాదించువేర్చు కలదు. ఈ శుక్రునికి వ్యయభావముందున్న వరుణునితో కేంద్ర వేగ సమృద్ధిగా కలగు. గుండువెనుకలు పరికించక, వ్యామోహవాసరలో తిరులకొనుటయు, వియోగక్షేప ముధివించుటయు నూచించు యోగమిది. ఇంతి మాత్రము చాలక, విషయముఖ (పంచమ) స్థానముందలి మాయలమారి ఇంద్రునితో ఈ శుక్రునికి సార్థకేంద్ర విషమద్వీపేధ యొక్కటి కలదు. ఆకస్మికముగా కనువేరురుపొలుట ఊహాభాగములు నిర్మించుకొని గారికాయలలో ఊగి ఆనందించుట ప్రాపంచికముగా సత్యాసతియులను తాడుమారుగా అవ్యయించుకొని మోసమునకు పాల్పడుట, వంచకుల మాయలు, కుటిలత్రిములు సకాలములో గుర్తించలేకపోవుట, ప్రేమపంచయముందుకొని వృత్తివ్యవహారములయందు కొని, అతి భారాభిబుద్ధివలనో, అసంప్రేక్ష్యకారి త్వమువలనో, చొరవచేసి పట్టపకుట, ఇత్యాదులు ఈ ఇంద్ర శుక్ర ప్రతికూలద్వీపలని ఫలము.

ఈ రెండిటి సమష్టిఫలమే జాతికుడు అనుభవించి యుండుట.

భావఫలవిచారమున నూత్తురివయవివేదనకు సహాయపడు “సహమ”నింగు లున్నవని చదువరు తెలుగుదురు. వానిలో, ప్రకృతాంశమునకు సంబంధించినవి, కొన్ని ఈ క్రింద చూపబడినవి :-

- (1) పుణ్యసహమము ... 1-57 కర్కాటకము.
- (2) భార్య ,, ... 1-58 సింహము
- (3) దాంపత్య ,, ... 7-26 మీనము.
- (4) వివాహ ,, ... 21-30 మేషము.
- (5) దాంపత్యమోక్ష ,, ... 1-18 వృశ్చికము.
- (6) భార్యమోక్ష ,, ... 25-40 కుంభము.

ఇది చాలును. పుణ్యసహమము చంద్రుని స్నేహద్వీలో, కర్కాటకములో తృతీయాభావములో నున్నది. జాతికుడు పరాక్రమకారి. పరోత్తిమాంశలోనున్న ఈ సహమము స్వవర్గములో ఇతికు సమర్థుడని తెలుప గలదు. దీనిలో గల దోష మొక్కటే. ఏమందురా, సప్తమస్థానముందలి బృహస్పతితో సార్థకేంద్రద్వీపీని కొదుచుండుట. కశ్యపివయకముగా, పుణ్యము కొంత చెబ్బుతినగలదని దీని నూచన. భార్యసహమము కేతుసంయోగములో నున్నది. కేరువు మోక్షకారకు డని మనవారి నిర్ధారము. ప్రాపంచికముగా అవ్యయించుకొన్నచో, సామాన్యముగా, వివాహమువలన గౌరవమునకు, అర్థమునకు హానియనియో, భార్యలో ఏవో లోపమున్నదనియో, నూచన వచ్చును. ఇట్లుండిగా, వ్యయభావముందలి వరుణునినుండి ఈ సహమమునకు కేంద్రవేగ యొక్కటి దాపురించినది. ఇది వియోగమూచకము. వివాహ సందర్భమున, ప్రవ్యయమై ద్వీపీ యుండునని, సహాధిపతి బుధునితో అర్థకేంద్ర ముందలి దాంపత్యసహమపు నూచన. ఇది క్షేత్రద్వీపీ యునుటచే, హితకరముగా నుండును. వివాహసహమము సహ ఆ బుధునికి నింగు కేంద్రమందే యుండుట. ద్వివ్యయ వాళించినచో, వివాహము దుచికరముగా నుండుట అసంభవము. ఈ సహమములు సార్థకములని అనుభవము తెలిసినది కదా!

నిరయనకుండుటనుండి సాధించగలిగిన ఫలముల కంటే, నాయనవక్రము నూచించు ఫలములు జాతికుని జీవితానుభవములలో హెచ్చుగా అతకుచున్నవని నిచ్చుటపాతిద్వీపీగల పాతకముచోక్షయలు గమనించి యుండును. నాయన సంప్రదాయము ఫలప్రదమని అతి ప్రాచీనకాలముండి భారతదేశముందలి మహారులు అంగీకరించియుండిరి. మనము దానిని తిరస్కరించ వేల?

ఉండనింగు. జాతికఫల మేదైనా, జీరితదశల సందర్భమున అనుగుణముగా వ్యాప్తికి రావలసి యుండును. ఇట్టి జాతిక వాగ్దానములుగల వ్యక్తి వివాహముకొరకు దైవానుభూల్యముగల కాలమున, జాతికానుభూల్యము గల కన్యను సాధించుట హితము. ఇతికు నిర్ధరించుకొన్న కన్యక జాతికము లభించలేదు. కనుక, జాతికానుభూల్య మెట్లుండెనో తెలియను. నా ద్వీపీలో, అది ఉండియుండును. అరణ్య సౌక

మహారత్నములో స్పష్టలగ్నప్రయోజనము

రక్తము కుడిదిని తీరువారే, ఇతర విషయములు ఏమి లెక్క? వీరి అభిప్రాయమును సుగ్రేరిగిన జ్యోతిష్యులైనవైనా, సుఖములు తాగానే వచ్చినవని చెప్పి యుండును.

జాతకునికైనా, వశిష్టులందెవో చూడము. వివాహపు వయస్సునకు ఇతనికి లేవనూనదనిలో గ్రహస్థితిని ఈ క్రిందినున్న కుంపతి చూపుచున్నది:—

దాంపత్య 29-15	వ 27-41	వివాహ 12-80	1 5-15
క 27-44 X 26-40 బు 22-9 కు 22-1 ర 5-87 రా 0-54	చరిత జాతక చక్రము — (సాయనము)	పుగ్య18-0 కే 0-54 భార్య18-0	
	సు 20-36	కు 19-17 చ 20-16	ఇ 14-9

రాహువు 'సహవాస'ముతో దశమకేంద్రమునకు ఉద్రాతిలూచుచున్న లగ్నాధిపతి శుక్రుడు, 17 సంవత్సరముల ప్రాయమునకే, చలితి కశ్చిత్రిష్టావాధిపతి కుజునితో నిండు (లికోణ) ప్రతిష్ఠితుడైతిప్పటికే వచ్చుట ఈ జాతకముందలి విశేషము. చిన్నవయసునందే దాంపత్యజీవితమునకు జాతకుడు దృష్టిబరపుట వింతకాదు. తరువాత గెంజేండ్లలోగానే, చలితి దాంపత్య సహమును జన్మగుక్రునికి అర్థకోణమునకు వచ్చుట. "ఉరిక నే దోసరిలి సారిజేపరవాకు మరింత హిగ." నన్నట్లున్నది. ప్రపంచామృతనివేళను చాలినంత లేక, ఉద్రక్త చిత్తవృత్తిగల చిన్న వయస్సులో, ఇట్టి దశలు వచ్చి ఆలముకొన్నచో, యువకులకు శారీరకం ఉచ్చస్థింభలముగా పరుగిడుట సహజము. ఈ శుక్రునికి విషయసూక్తు (పంచమ) స్థానముందలి ఇంగుని విషమదృష్టి యున్నదని మహావండు. యుక్తాయుక్త వివేచనలేక 'చట్టాబేరము' చేయుండుట దీని సుఖము. భావాంబరసిద్ధిలో విచ్చలవిడిగా విహరించు అనందము ధివసునకై మనస్సు ఉద్యోగ్యులగును. అదే సమయముందే, చలితజాతకమున శుక్రబుధులు చేరుకొన్నాగు. ఈ బుధుడో, ధన, పంచమాధిపతి. "ఏకక్రియాద్యర్థకరీ." అని ధనముతో కూడి సుఖము రావలెనని

ఉత్క్రంత వచ్చినది. శని సంయోగముండున్న చంద్రుడు పుగ్యంపహాం (లికోణ) దృష్టిలోనున్నాడు గదా? గొప్ప అరణ్యము నీరుగల భరికల ఇంటి కన్యను పెద్దలు (శని) విశ్వయించినారు. చలిత చంద్రుడు కశ్చిత్రాధిపతి కుజుని సంయోగమును పొంది చలిత బుధ శుక్రుల విచిత్రదృష్టిని ఆభిలషించుచుండే కాలము రాగా, వివాహ మహారత్నము వచ్చినది.

వివాహమును మూలించు దశ లిన్ని యుండినా, ఇది పెండ్లి కాకూడని కాలమే. లగ్నపంచమాధిపతులకు చలిత శుక్ర బుధులనూ చలితలగ్నము సార్థకేంద్ర ప్రారంభదృష్టిలోనుండిన కాలమిది. జన్మకాలమున యును వరుణుల ప్రారంభేగలవాడే శుక్రుడు. కనుక, చలిత బుధశుక్రులు మూలించు 'చట్టాబేరము' హితకరముగా నుండినది. సురియ, మృత్యుస్థానాధిపతియై, భార్య స్థానములో నున్న సుగువుతో చలిత భార్యసహాయము నిండుకేంద్రవేగకు వచ్చియుండిన కాలమిది. ఆ కాలములో భార్యవచ్చినచో, ఆ వివాహపు ఫలితములో అష్టమాధిపతియొక్క దామయ అమర్థకమునకు రావలసి యుండును. భార్యతో వియోగము, అరణ్యదవ్యము నకు వచ్చును, ఏకాయనముగా వచ్చునట ఈ దశావాగ్దాసపు ఫలితము. వారి, ఇట్టి వివాహసంబంధమువలన ఏమి సాధించినట్లు? ఇంటి కాదు. దశమాధిపతి శని చలించి కశ్చిత్రాధిపతియకు కుజునితో సార్థకేంద్ర స్థానమునకువచ్చియుండిన కాలమే అది. వివాహమునకై పెద్దలు చేసిన ప్రయత్నము ఫల్యరహితమునట కల. వారి ఉద్దేశము నుంచిరైనా (శని లాభకరుడే) దైవానుజ్ఞల్యములేదే కాలము కనుక, ప్రయత్నము ఫల వైషమ్యమునే ఇచ్చును. వివాహము నేర్పరచిన కాలమునకు నాలు సంవత్సరములలో భార్యసహాయము చలించి, చలిత సుగువుతో కేంద్రస్థితిని సంపాదించు కొనును. చలిత భార్యతాగ్ద సహాయము చల్లగా చలిత సుగువుతో గ్రహిణమైతిని పొందును. జన్మబుధా స్థితి ఆరంభించిన పెండ్లిసాటికమునకు చలిత బుధా స్థితి అవ్వకు ధిరతనాక్యమును పొడగలదు.

కాని, ఒక్క విశేషమున్నది. ఈ కథలో అష్టమాధిపతియను సహజహయ్యువెన సుగువునకు వచ్చుట, 'సుష్టి' మెల్ల అమరిగిగా కొంతినయ్యు. ప్రారంభమునకే ఈ అధికారమువచ్చి ఇట్టిదని వచ్చియుండే నేని, నిష్పండితముగా, ఏదో ప్రమాదమునకే దారి తీసియుండెడిది.

"హురే భార్య శ్వరీ,
కశ్చిత్రివోహర్ మృతిం లభేతే."
అని వృద్ధులుచెప్పని మాట్రము.
అంతికి పాపమునకు బుధాస్థితి, సామాన్యముగ పూనుకొనడం. అయినా తన అధికారముయొక్క ధర్మ

మును మాత్రము ఆతడు నిర్వహించవలసినదే. తప్పును ఆరాటముగా పెండ్లిసంబరము సాగించి, వధూవరులను వ్యాయాసమున కెక్కించి, మంచి మాటలతో వివాహము కొరేదనిపించి, అరణ్యద్రవ్యము జాతకుని కంటకుండా, పువర్ణివాహమునకు ప్రతిబంధకము కాకుండా, నాటకమాడే, సులభోపాయముతో బృహస్పతి తన పని సెరవేర్చినాడు. అంతో ఇంతో చేతి ద్రవ్యము వదలుటతో పివ విడిచినది.

ఒక్క వింత. జాతకములో 'అరణ' సహమము మిగిలినములో 15°-24°లో మన్నది. దీనికి బుధుడే అధిపతి. చిలితి జాతకములో బుధుక్రమం చెరిగా, అరణముపై ప్రబలమగు ఆశ వచ్చినది. అప్పటికి ఈ సహమము చలించి నికరముగా పుణ్యసహమమును చేరుకొనవలయువా? పుణ్యము పండినట్లు చూపట్టినది. 'కొని,జన్మగురువుతో సార్థకేంద్రస్థానమది యని మనము మరచిపోరాదు. ఆ గురువు అరణమును అంటనిచ్చువా? నాలుగేండ్లకు ఆ సహమము చలించి చిలితి గురువుతో సార్థకేంద్రస్థితికి వచ్చునప్పటికి నాటకము ముగిసినది.

ఇదే—ఇదికి సరికి సంపాదించినారా, అనిపించు ఈ వివాహ ముమూర్తమును చిత్రింపుడు :—

ర 16-30	బు 2-45 X 17-15 కు 20-30 కు 26-58	గు 16-48
రా 10-36	వివాహ ముహూర్తము (సాయనము)	వ 14-32 R I 20-30 శే 10-36 యము 21-29 (వ)
చ 29-52	ఇ 13-16(వ) శ 26-31 (వ)	

ముహూర్తము 1-30 P.M. (IST) అని ముహూర్తకు లెవరో నిర్ధారించియుండిరట. పెండ్లి పీటలమీద, ఇచ్చి పుచ్చుకొను విషయములలో ఏదో అసమాధానము లేర్పడుటచే, వాదప్రతివాదముల ధోరణిలో, ఏర్పరచియుండిన 'పుష్కరంకి' ఎప్పుడో దాటిపోయినది. ఉభయపక్షములకు సమాధానముకలిగినకు వధువునకు 'తాళి' కట్టు కాలమునకు 2.25 P.M. (IST) అయినది. అనగా భూమండలము రహరమి వేయిమైళ్ళు ఆలోగా తిరిగినదనట! ముహూర్త కాలముపైన ఎంత శ్రద్ధి! అందుకాటలలో

మన్న అండాలరాశిపైననూ, అరణపుసంయలమీదనూ, నిలచియున్న దృష్టిని ఆకాశములో, ఎచటో ఎన్ని లక్షల యోజనముల దూరమునో, తినుచున్న గ్రహములపై మరల్చుట గులభిమా? పీరి సమగ్రము తృప్తి కరముగా పరిష్కారమునకాక కాలచక్రమును సంభంప జేయని అచార్యుర్యము ఆ సృష్టికర్తదే కాదో?

ఆ దినమున ముహూర్తమును నిర్ణయించిన మహామహాపు లెవరోకాని, ఈ క్రింది దోషముల పట్టికను చూడుడు :

(1) ఛాయణ జహోళములో ఈ ముహూర్తము. కామదహనము జరిగిన కొన్ని దినములకే అనుట! ఇది నిశ్చయము.

(2) నక్షత్రము అనూరాధ. అది జాతకునికి విప్రతార. ఫలము క్లేశము.

(3) ముహూర్తపు కళలో ప్రబలదోషము 'విష' కరణము వ్యాపిలో నుండినది. అందులో, అది పూర్వార్ధ 'విష.' పగటి ముహూర్తములకు అనుంగశే నూచేయు.

(4) ప్రమాదకరమైన 'వ్యర్థిపాత' యోగము. ఇది మహాదోషము.

(5) చంద్రుడు గంధసంధిలో మన్నాడు. అందులో అతిదే లగ్నాధిపతి. కన్యావరులకు ఇది గంధము వంటిది.

(6) అనూరాధా నక్షత్రమందలి విషవాడీప్రదేశము వృశ్చికములో 28°-44' నుండి 29°-38' వరకు ఉండినది. చంద్రుడు దీనిలో నున్నప్పుడే కన్యారాసము జరిగి యుండుట సంభవము. విషవీజము అప్పుడే నాటబడియుండును.

(7) రవి చంద్రాంతరము 258°-22' అగుచున్నది. అదినమున తిథిత్యాజ్యము రవినుండి 252°-48' నుండి 258°-38' దాక వ్యాపించుటవలన, చంద్రునికి తిథిత్యాజ్యదోషము పట్టినది. వధూవరుల మనస్సంకల్పముల కిదిదోషము.

(8) పునర్వసూ నక్షత్రపు విషవాడీదోషము కంక్రాటక రాశిలో 19°-51' మొదలుకొని 20°-47' వరకు వ్యాపించును. ఈ విషవాడిలో లగ్నమున్న సుముహూర్తములో స 'తాళి' కట్టుట. వోడనే 'తాళి' తెంచితేయుటవదన వాదము వచ్చినది కదా? కాని ఆ సుముహూర్త మెప్పుడో, తెలియ లేదు.

(9) లగ్నములో వియోగప్రదుడగు వరుణుడు ఉడియించినాడు. చంద్రునికి—అనగా, వివాహ లగ్నాధిపతికి—ఇతనినుండి సార్థకేంద్రవేగ! విదాకుల పంచుకొను వ్యవహారమునకు తగిన లగ్నమిది.

(10) దశమకేంద్రములో భుజా దున్నాడు. "రణేషు భౌమః" అని, యుద్ధమునకు తగినయోగమిది.

మహార్తములో స్పష్టలగ్నప్రయోజనము

(11) తిని కళిత్రకారకుడును శుక్రుడు పాపముగా సముపక్రమము. అనగా, భార్యస్థానాధిపతికి "దుక్క ఎదురు". వసపు పెంమెగము పెట్టినిదికదా!

(12) నాల్గింట తిని ఇంద్ర సంయోగము, కుజుని సముపక్రమము. ప్రయత్ని ఫలము (కుజుకు దిశ మాధిపతి), ఇంద్రజాలములోవలె, కనిపించి అంతర్ధానమైనది.

హిమాలయశిఖరములవంటి ఈ దుర్యోగములు గల మహార్తమునకు ఇప్పుడు కలిగిన ఫలము ఎంతో తిగియున్నది.

ఈ మహార్తపు ప్రభావము వదలి చాతకమునకు ఎట్లు న్యాయించినదో గమనింపుడు. జన్మవధానాని ప్రేమ శుక్రుకు వచ్చియుండగా, ఆ శుక్రునికి తిని ఎదురుగా నిర్మిలవాడు, ఈ వివాహభాగము జరుగుట! చిలిత కుజచంద్రుల సంయోగస్థానమునకు సముపక్రమముగా కుజుడు ఆనాడే నిలుచుట మరింత విశేషము. ఇంత చాలక, జాతికుని దైనికలగ్నము ఆనాడు, నికరముగా వియోగకారకుడును కనుబొనివిదానే—కర్కాటక రాశిలో 14¹/₂ భాగలో—తిన్న చేసినది. దినజాతికములో కళిత్రభావము మాత్రము చిలిత భార్యాధిపాదు మతో (సింహములో 18⁰ భాగలో) సంయోగము నొందినది. భార్య వచ్చినది, సరే! దాంపత్యగర్భ నిర్వహణమునకై కాదు, మరి న్యాయస్థానములో ప్రతివాదిగా నిలుచుటకే! ఎట్టికాలమునకు అట్టి ఫలము! వివ్రోకటియై, చిట్టు చేరోకటి మొలవదుకదా?

దశలో గ్రహవైషమ్యము కల కాలము దైవ ప్రాతికూల్యమును నూచించును, ఈ శుభకార్యము లేవియు అప్పుడు తిలపెట్టరాదు. ఫలము విషమించును.

"యదా గ్రహదాం వైషమ్యం
సర్వారంభం పరిత్యజ."

అని మహర్షి భరద్వాజుడు హితము బోధించియున్నాడు. అట్టి గ్రహవైషమ్యదశ కల కాలములో, శుక్రునికి, సప్తమభావమునకో, సప్తమాధిపతికో ప్రబలమున ఉత్తేజము కలిగించు దశ సయితము సిద్ధమయ్యే నేని, తిగిన వయసులో నున్నవారికి వివాహముకొరకు ఉత్కింక మితిమీరగలదు. తిగినరీతిగా సలహాచిచ్చి, చొంకకు దిగకుండా అట్టి జాతికులను కాపాడు బాగ్యుర పెట్టరిది. అట్లుకొక, వివాహము జరుపుటకై ప్రయత్నిములే జరిగినదో, దశాదుష్ఫలమును సులభముగా చేతికి అందియ్యబారిని గ్రహయోగములుగల కన్యక లేవారికంట బడుదురు. కాని, పరిస్థితులన్నియు ఆభాజనకముగానే పొడగిట్టును. ఆ కన్యకలలో అంబమో, ఆరణమో, మరొక్కలో, అసాధారణముగా వారి నాకరించును, దుష్ఫలము ఆనుభవించేవేయటకొరకే అంత ప్రబలాకర్షణము వచ్చిన

దని, పాపము, వారి కప్పుడు తోచదు. ఇట్టి దుర్వశలలో వివాహము చేసుకొని క్షేణిపాత్రులయివారిని ఆ నేకులను చూచుచున్నాము.

దశ అంత పటిష్ఠముగా మన్నపుడు, వివాహము జరుగవలసిందే కదా? విధి అట్లున్నప్పుడు ఎవరేమి చేయుదును? అని ఆశ్చర్యించుట సులభము. చేసిన తిప్పనకు, లేదా, జరిగిన అరిచారపరతికు, సమాధానము చెప్పటకో, త్విష్టకుటకో, ఈ తత్త్వికము కాగా పనికి వచ్చుచున్నది. అంతే. దైవశక్తియన, అనగా, ప్రాచీన కర్మఫలిహేతువలన, ఈ వయస్సులో ఇట్టి స్వభావముగల పరిస్థితు లేర్పడగలవని గ్రహస్థితి నూచించునే కాని, ఆ పరిస్థితులలో ఆ వ్యక్తి ఇట్టి ప్రవర్తించవలెనని అది నిర్దించును, కానించదు. ప్రవర్తనము వ్యక్తుల పురుషకారమునకు చెందినది. సహవాసము, అనుభవము, విద్య, విజ్ఞానము, ఉపదేశము, సంస్కారము, మున్నగువాని ఆధారమున ఆయా పరిస్థితులలో తనకు ధర్మమేమో, ఏది హితమో, నిర్ణయించుకొని ప్రవర్తించవలసిన బాగ్యుర వ్యక్తికే. దైవ మెట్టిదైనా, పురుషకారములేనిదే ఫలమురాదని ఎందరో పెద్దలు చాటిచెప్పిరి—పాశ్చాత్యులేకాదు, మనవానినూ.

"న దేశ కాల వ్యవసాయ వర్ణం,
భవేత్ ఫలాప్తిః సతి చాపి దైవే."

అను సిద్ధాంతమును మనము తిరస్కరించరాదు. దైవము అనుభంఘనీయమే. ఎవరు కొందరి? ఆయా వయస్సులో జాతికానుసారముగా ఆయా దశలు వచ్చుట దైవమువలన నే. వలదన్నను, అది రాకమానవు. అంతే విధి. ఆ దశలలో ఏమి చేయవలయుననుట విధి పనికాదు. చేసినది విట్టువధ్యాత్ములను సూర్యులేజన్మునకు వేడి ఉండరాదని ఎవకుగాని కానించలేదు. అట్లు వేడియుండుట విధి. అంతేకాని, ఆ ఎండలో పొదరక్షణ, ధర్మము, మొదలగు ఉపాయములులేక, మానవులందరు తైల నవచి మాడిపోవలయుననుట విధికాదు. వారివారి శక్తిని, పోకర్మమును, అనుసరించి వారు తమ పనులను నెమ్మదిగా జరుపుకొనుటకు మార్పును ప్రతిబంధకము చెప్పుకుదా? దశాఫలములను దైవము ఇట్లే అన్వయించుకొనవలసియుండును. కానిచో, మహర్షుల వాక్యములను మనము తిరస్కరించినవార మగుదుము.

ప్రశంసలొనగ్గు జాతికునికి అప్పుడు వివాహము జరిగినదో క్షేణి ముచ్చునని నూచించుదశలు వచ్చినవి.

ఆ కాలములో పెండ్లి జరిగినేని, దానినుండి దుష్ఫలమే కలుగునని, సహేతుకముగా జాతికునికి, అతిని పెద్దలకు సహా, తిగినవారు నర్మచెప్పి యుండినదో, ఈ వివాహభాగప్రసక్తి వచ్చియుండదుకదా! ఇది ఆసాధ్యముకాదు. కాని, వివాహము జరిగి

యంపెనికో, అప్పుడీదో లేదు చేసియుండును? అను ప్రశ్న వచ్చును. మంచిదే! పది సంవత్సరముల వయస్సులోనే ఇట్టిదేశాలు వచ్చియుండె ననుకొందము. అప్పుడు వివాహము, వియోగము, వ్యవహారము, ఇది జరిగియుంపెనుకదా? దీనివచ్చిన వయస్సులో ఏ అవకాశములు, మార్గములు, సిద్ధియగు నుండునో, వానిలోనే దశాఫలము చూపబ్బును. భౌతికభావమును పెరచుచో వచ్చినపుడు, అన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెండ్రు, లేదవ్వకై, ఆ దశాఫలము భౌతిక సోదరసోదరుల వైపున ప్రయత్నించుట అనుభవములోనిది. మాటవగనకు ఆలోచించుము. తినిన నాటకములలో పాత్ర పోషించి జాతికుడు ఈ దశాఫలములయందు అనుభవమునకు తెచ్చుకొని యుంపవచ్చును. ఇట్లే, ఎన్నియో మార్గములున్నవి.

లోక కల్యాణము పరాయణముగా పాటుపడిన ప్రాచీన మహానుజుల రచించినది జ్యోతిశ్శాస్త్రము. ఏకాలము అభివృద్ధికార్యములకు తగినదో, ఏవయస్సులో అట్టి కార్యములకు దైవము అనుకూలించునో, దైవానుకూల్యమును చూపు వ్యక్తులెట్టివాడో, ఎట్టి మహూర్తములో వివాహములు జరుపుట ఇహపరములకు శ్రేయస్కరమో, ఆ శాస్త్రము గంటవాయించి చెప్పచున్నది. వానిని తిరస్కరించి, లేక నిరాదరించి, స్వేచ్ఛగా, దుష్టదేశలో, దుష్కాలములో, కార్యములు జరిపి, తిరువారీ విధినో, దైవమునో, నిందించుట నీతికాదు. జాతికుడు ఏమి సాధించుకొనినా? ఆశించిన భౌతికము, లభించలేదు; సరికదా, వచ్చుననుకొన్న అరగద్రవ్యమైనా, దక్కలేదు. మూడు నాలుగు సంవత్సరముల కాలము మనోవ్యర్థ, వ్యాయస్థానముల వెంట తిరుగుట, ద్రవ్యవృష్టము, గౌరవహాని, ఇంతేకదా ఫలము?

మహూర్తకాలమును నిరాదరము చేయువారికిక్క మనవి. జాతిక మోటు జీవితములో దశలను చూపునో. వివాహము మూర్తము పయితము దాంపత్య జీవితమునకు సంబంధించిన శుభాశుభములను నూచించు దశలను తెలుపగలదు. మహూర్తమును నిర్ణయించుట లగ్నపత్రికలలో అచ్చువేయించి సారవేయుటకొరకు కాదు, దైవాసాక్షాదీవితమువలన శుభాశుభదశలను తెలుపుటకొరకు, ఈ సత్యమును, సామాన్యులమాట అట్లుండగా, మహూర్తములే అనేకులు గమనించకుండుట ఈ కాలపు శోచనీయవిషయములలో నొక్కటి.

ప్రశంసలో నున్న వివాహులగ్నమునకు దేవమాన దేశము సాధించినచో, చలితి చంద్రుడు ధనస్సులో 28వ భాగము పోయి షష్ఠివలలో మిత్ర దృష్టిని సంపాదించినప్పుడు, భౌతికము రప్పించు

కొనుటకై జాతికుడు వ్యాయస్థానమున కక్కివాడు. శనిభౌర్య స్థానాధిపతి. కుక్రుడు గృహ, లాభాధిపతిగా రాజ్యస్థానములో నేర్పువాడు. వ్యాయాధికారుల ఆశ్రయమున అమీనా సహాయముతో తన ఇంటికే భౌతికము రప్పించుకొనదలచినాడు జాతికుడు. నాలు సంవత్సరములకు చలితికునికి ఇంద్రునిలో సమస్తప్రకృత్య సిద్ధమయినది. ఆవేళకు సరిగా వివాహులగ్నము చలించి, జ్యోతిగ్రహమున, ఆ కుజానికి, ఆ ఇంద్రునికి, సరిమ్యమునకే వచ్చి 'హృషిక రత్న' పాలయినది. మహూర్తమువలన ఫలము అప్పుడు విచ్చితి కావలసినదే. ఆకాలముందే, నికరముగా, చలితి చంద్రుడు సప్తమభావించువును చెనుకున్నాడు. గండారములో ఉండిన ఫలమును అప్పుడేకదా ఈ చంద్రుడు కళిత్రభావమునకు అందియ్యగలనా? ఇవన్నియు ఏకకాలముందే ఏమకూరుట! మహూర్తచక్రము చూపగల దశాపరిపాక మిది.

మహూర్తచక్రమునకు దేవమానదేశలే కాక, వరజాతిక, దినజాతికొదులు పయితము సాధించవచ్చును. ఎంతో స్పష్టముగా వానిలో సహా ఫలములు చూపబ్బగలవు. గంభీరరీతికే, వానిని ఇదట చూపెతిని. మచ్చున కొక నిద్రాసము చూపుదును. వ్యాయస్థానములో వివాహులగ్నము విముక్తి అయిన నాటికి ఈ మహూర్తమునకే దినజాతికమును గుణించినచో, దిలబ్బుము సింహరాశిలో 7వ భాగము పోయి సాక్షాతుగా నాటి వణుగురినాది ప్రాచీనదని పాతకమహోదయులు కనుగొనగలరు. జన్మకాలములో వ్యాయస్థానములో నుండి కుక్రుని క్షేపించుచున్నవాడీ వణుగుడు. అట్టివానిని మహూర్తకాలములో మంగళాక్షతలతో ఆహ్వానించి లగ్నములో కూర్చుంపెదెట్టి వారుకదా? పైగా, వివాహులగ్నాధిపతియగు చంద్రుని సార్థకేంద్ర ప్రారబ్ధిస్తేగో గండారములో గ్రోయుచుండిన గ్రహముకదా ఈ వణుగుడు! తాను సంకల్పించిన కార్యమును ఆనాటి దినజాతికలగ్నములో కూర్చుండిత్రోకికొనించినాడు. కాలపురుషుని మహిమ!!

సెప్పవచ్చిన దేవునగా, మహూర్తములలో స్పష్టలగ్నకాలమునకు నొప్పవలవ కలదుమట. అనాలోచితముగా, ఏదో ఒకరాశి లగ్నమునకొని ఒకటి, రెండు గంటల కాలమును శుభకాలముగా మహూర్తములు నిర్ణయించుటయు, తీరిక ననుసరించి పెండిపెద్దలు ఏదో ఒక ఊరుములో కళిత్రకార్యము జరుపుటయు, వధూవరులకు ఎంత ప్రమాదకరములో, పాతకమహోదయులకు చేరుగానిన్నవిం మట అనవసరము.

కల్పవృక్షము: కైకేయి

శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి

సప్త సంవత్సరములందు ప్రవేశి గాంచినది కృతి. అట్టి కృతికేర నిర్మాత శ్రీ విశ్వనాథ. ఆయన పరమ భక్తాగ్రణ్యుడు. స్వప్న సుఖపులందు కూడ నాయన మానసి జిహ్వలు రామనామ గ్రహణము చేయఁను. రామ కథాప్రగహము విగించి లాగు ధాటికి సంశ్లేఢమై ధురావశమై చను నాయన మనోఽశ్వమునకు రామకథ సర్వమును తెలిపిన ఉగ్రుడు బోదకుడు. పగ్గముల పట్టు సవర్ణి దిద్దు ఆ చేపుని అనుమతిలిపిచేయే కవి రఘుచేపుని పాగుకథా ప్రపంచమును నిర్మించెను.

ఈ నాడు మరల నీ రామాయణ మేలయని యెవ్వరైన నందుదు. అట్టి సంశయశుభులకు కవి సమాధాన మిచ్చెను. ఈ ప్రపంచ మెల్ల వేళల తినుచున్న అన్న మే తినుచున్నది. చేసిన సంపారమే చేయుచున్నది. ఒక్కరి దుచి మరొక్కరికి రాదు. ఒక్కరి బ్రదుకు లింకొక్కరు బ్రదుకదు. ఆ ప్లే యాయన తలచిన రామునే తలచి రచనలో పులచును. ఈ తలపులు మరొక్కరు తలచలేదు. ఈ రచన యింకొకరికి రాదు.

ఇంతకు నీ కవి వాల్మీకి రామాయణము వాంఛి కరింతుననలేదు. రామకథ చెప్పెదననెను. ఆ చెప్పట తన దుచికి వచ్చునట్లు చెప్పట. ఆ కథావిషయమున తన మనఃప్రాణములు సర్వమును ఓహోయనునట్లు చెప్పట. వాల్మీకి రాముడు మహేతిహాస నాయకుడు. వేదాంతర్గతి విధినిష్ఠేయులను మిత్ర సమ్మితములు చేసి తన చరిత మరాచారముగా మాపి ప్రబోధించు ధర్మపీఠుడు. వాల్మీకి తన రాముని ధర్మ పరీక్షకునిగా చెప్పెను. ఏకపక్షీమహాత్రునిగా చెప్పెను. పితృ వాక్య పరిపాలనా దక్షునిగా చెప్పెను. సాగుజన పరిత్రాణునికలె, శత్రుజన నిస్త్రాణికొరకునివలె చెప్పెను. అతికు బ్రహ్మాది జనసంఘములన, మహాచింతామయ వలన ప్రార్థితుడై పుష్పిని నవతరించిన దశరథాపత్యము

ఈ సుగ్రహ వాల్మీకిరామునియం దాద్యంత మున్నది. అందువలన, ఆ పాత్రయందలి సద్గుణ పుంజములను విని పరిక్రేమకు వచ్చుకొనించి గౌరవింపగలముగావి, మన మగ్గి శరీరప్రాణములతో మనగల వ్యక్తిగా తలచి యానందించి మన్నింపలేము.

రంగవాగుడేమి, భాస్కరుడేమి, ఈ కాలపు వారు ఆంధ్రవాల్మీకి కావ్యతీర్థు లేమి అందఱును రామాయణ మహేతిహాసమును తెలుగులోనికి దించిరి. వారెవ్వరును కథా కథనమున కిచ్చిన ప్రాముఖ్యము తక్కిథాగతి పాత్ర చిత్రణమున కీయలేదు. ఆసలు వారిదృష్టియందన్ని పాత్రలను పాత్రలేకొపు. ఒక్క రాముడే అద్యంతమును కవి గమనింపదగిన పాత్ర. ఈ రామునిచుట్టుకు కథ శరవేగమున లిడును. తిక్తగాతి శయనునబడి నుడిగాలికి దిరుగు కుమ్మ సత్రములవలె మిగిలిన పాత్రలు లేలిహాపును. ఈ భాషము ఆయాకపుల ప్రతిభాభాషమువలన కలిగినదికాదు. వారు రామాయణమును సర్వప్రధానకావ్యముగాజెప్పిరి కాని సరస్వతపంకముగాజెప్పలేదు. అట్లువిశ్వనాథ చెప్పెను, ఇదియే యాయన రామ కథచెప్పటలో వేరైన సుగుణము. ఇదియే యాయనపాత్ర చిత్రణమందు చూపిన సునిశిత శ్రద్ధాగుత్వము.

ప్రతికావ్యమునందలి పాత్రలను గెంచువిధములుగా విభజింపవచ్చును. అవిప్రధాన పాత్రలు ఆ ప్రధానపాత్రలు. ప్రధాన పాత్రలు కథ కుపకారములై కథను నడుపునవి. అప్రధాన పాత్రలు ప్రసంగవశమున వచ్చి కథకు పుష్పిని చేకూర్చునవి. కవి కీరంతు విధముల పాత్రలయందును సమదృష్టి యుండవలెను. అప్పుడే కథా సౌందర్య మినుము దించును. విశ్వనాథ యట్లు చేసెను. ఈయన రామాయణ కథానాయకు నెంత యవధానముతో చిత్రించెనో రామ వనవాసమున ప్రథమకౌరగ మంథ

నట్లు చిత్రించెను. సీతావియోగ ముఖాపాదని కూర్చు
నఖి నట్లు చిత్రించెను. కాసల్య, సుమిత్ర, అహల్య,
కైకయి, సీత, అయ్యంతి, ఒకరేమి ప్రతిప్రధానా
ప్రధానపాత్రయు నాయన ప్రతిభాదర్శి మహా
మూర్తిగా విలసిల్లినవి. ఈ పాత్రలన్నియు విశ్వ
వాణజే. ఇందు మరొక్క కవికి స్వర్ణబుద్ధి కలుగుటకు
వీలులేదు. తను సృజించిన పాత్రలు తనచే యను బుద్ధి
పరితలకు గూడ కల్పించగలుగు కవికి కథా నవ్యత్వి
ఘక్కురలేదు. పాత కథను మలచి పరికల్పి రూపులు
దిద్ది రమ్యగూఢ పోగులగు విజ్ఞుల యా దృశిని పొంద
గలకు. విశ్వవాణ యట్లు చెనను. ఈయన కల్పవృక్షము
కొత్త తోడవులు తోడునకొను పురాణభూజము.
దానికి నిర్దిష్టమును నవ్యత్వి మే.

కల్పవృక్షమునందు కైకయి యపూర్వసృష్టి.
దీనికిని వాల్మీకి కైకయికిని పోలికలు లేవు. వాల్మీకి
కైకయి రామానురక్తులకు కన్నెఱ్ఱ. సకలసజ్జాభి
రాముని రాముని రాజ్య విహ్మసికుని చేసిన కుట్రల.
వానిని పరునాలుగేండ్లపిమ్మి పలు నిలుగులపాలు
చేసి ప్రియా విరహ దోషమునునాన మానసుని చేసిన
పాపిని. నిజపుత్రుని రాజ్యప్రాప్తికై భర్తృవియో
గమునైన సమ్మతించిన దిట్టరి. ఇది వాల్మీకి
కైకయీ స్వరూపము. వాల్మీకికి కైకయియందు
సానుభూతి లేదు. రామకీర్తుని సద్గుణరాశిని
ప్రకాశింపజేసిన మూలకావయము కృతజ్ఞులలేదు.
విశ్వకువును, సత్యవ్రత దీప్తిరత్నర మతియు
నగు దశరథేశ్వరుని ప్రేమాప్నదమన్న స్మృతలేదు.
వాల్మీకిమందు కైకయి రామాభిషేక కాలమున ప్రవే
శించును. రాముని ఆదనికి పంపి నిష్క్రమించును.
ఆ పని సాగుటకై యా పాత్ర సృజితమైనట్లు
అది తీరగ నే ఆ పాత్ర నశించినట్లు మనకు
తెల్లమగును. కాని వాల్మీకియ, కైకయికి రాముని
యందు భరతునకంటె ప్రీతికలదనియే చెప్పెను. ఆప్రీతి
సవత్నీ సూత్యనర్మము ముందు నిలువలేదు. ఇందుకు
మంథర ప్రోద్బలమిచ్చినది. కాసల్య పట్టుమీసే
మునుచే యయి, రామ పట్టాభిషేకానంతరము రాజ
పాత్ర యగును. ఆమెకు తానూడియు చేయవలయును.
ఈ విషయమే మంథర జొక్కిచెప్పినది. వాల్మీకి
కైకయి యా మాటలకు లొంగిపోయినది. లొంగ
కుండ నిలుచు కైకయి కైకయికి లేదు.

అంత గాంధీర్యమును లేదు. కేవలము, మనశ్శాంతిల్య
మునకుగానై సవత్నీ సూత్యనర్మము కారణముగా,
స్వప్రతాభ్యుదయ పరం పరమే లక్ష్మియుగా తామస
గుణము ప్రకాశించిన దుష్ట స్త్రీవలె రాము నరణ్య
మునకు పోవినది.

విశ్వవాణ కైకయి క్రొత్తకైకయి. ఏ కవికైనను
సూత్యత్వియును సృజించుటకు హక్కున్నది. విశ్వ
వాణ ఆహక్కు నుపయోగించుకొనెను—“అద్య సత్క
థలు వాదితిప్తులు రత్నములు. కల్పవాణకథలు కృత్రిమ
రత్నములు. ఈ వాటి యీ అద్యవి ఆద్యసత్కథ నొక
దానినిగాని స్వకపోలకల్పనామధ్యము చేసెను. అదికవి
ప్రాచేత్యకృతపాత్రకు వింతయాపు కల్పించి రంగులు
మార్చెను” — అని ఒక్కరనవచ్చును. వాల్మీకి
కైకయి నేల మార్చెను? అద్యసత్కథలందు
స్వకల్పన లేదచెనను? వినుకొని కథా కల్పనా
తత్వగును కారాదా? యని మరొక్క
రనవచ్చును. ఎవ్వరేమన్నను విశ్వవాణ వాల్మీకి
కైకయిని పాడుచేయలేదు. బాగుచేసెను. కేల చిత్ర
ణమే లేక వెలా తెలలోపు కైకయీ సామాన్య
స్వరూపమును దిశిరథేశ్వరుని ప్రీతిభార్య రత్నముగా
తీర్చి దిద్దెను. ఆమె రామకృత సర్వరాక్షస సంహార
ప్రథమకారణము. రామునన్న మనఃప్రాయములచే
వాత్సల్యము కురిపించు మాతృమూర్తి. అట్టి పుత్రుని
వాంచా పరిపూర్తికై లేని కుట్రలు నెత్తిన కైయికిని
వానిని చివరవాక రక్షించిన ప్రియతాళిగిని. ఈ కైకయి
మనచే నోహోయని లిల యూపించును. మన మనస్సు
లందున్న భక్తిగోరవమైన విస్మయము నాచుకొనును.

ఎందరేని అంగవలు కేల దశరథునకు మువ్వకై
ప్రియాంకలలు. వారు మువ్వకలును సుఖాణ్ణాలులు.
అందు మాడవది కైకయి మధుసూనుగానెమార్చి.
అరుణదివేలయేండ్ల వయసుమీరిన రాజకంటికి దాగు
కేమల తిళి త్రికాటుక. ఈమె జన్మలో కేవల సాత్త్విక
మూర్తియగు కేకయరాజనుసీత. లింగ్విరక్త మామె
నాకులలో ప్రవేశించుచు నేయుండును. ఆమెమనస్సు
నందు, భావమున కించినివోట మూలసత్త్వి గంభా
వరీతిములై, పరిణతిములై, భద్రములయిన యూహలు
జనించుచునే యుండును. కాని తల్లి నెరుగని కైకయి
పరియగు పెంపకములేని రాచసంకాపము. ఆమెకెంత
నెగ్గడితనమా, గరువమా, అంత పట్టుదల, ఆ గుణములే

దశరథుని కాసల్యాభిముఖుని గానీక తనవైపు తిప్పి నది. వనవాసగమనమునకు భంగము వాటిలనీయక రాముని రక్షించినది.

కైకయీ పాత్ర వక్రుజ్వలముగా తీర్పుటలో కని పోషకముగా గైకొనిన మరొక పాత్ర మంథర. అది కైకయిని చిన్ననాటినుండి చేతులనెత్తి పెంచి అరణ్యముగా కొనలేవ్వగుని యింటికి వచ్చిన ముదిజంతి. వాల్మీకిమండు కైకేయికి ప్రాధాన్యము లేదు. ఆమె దాని మంథరకు నుండదు. భారతమున నొక్క చోట మాత్రము మంథర కారణజన్మగా చెప్పబడెను. అది దుండుభి యను గంధర్వకాంతి. దేవకార్యమున రావణనిభనమును జరిపించుటకై మనుష్యజన్మమెత్తి, కైకయాదాసియై, గామ వనవాస గమనమును ప్రోత్సహించినదని యచటి కథ. విశ్వనాథ మంథర కీ కారణ జన్మములేదు. దాని కాయన చేసిన రూపకల్పనమును, ఇచ్చిన స్థానమును వేరు. రాముని అరణ్యమున కంపుటలో దానికున్న కారణమొక్కటే! అది రాముడు కొసల్యామరుడని, పట్టమహిషి గర్భము వాడు రాజ్య పదవివండునని తాను పెంచిన భరతుని కన్యాయము జరుగునని. రామమూర్తి యన్నదానికి గల ద్వేషమును, రాముని బాల్యమునుండి, రాజ్య విహ్వలమగునని వరకు కని అచ్చుబచ్చుల చెప్పదునే యుండును. దీనికి తోడు మంథరకు కైకపై నొక విధమున పథికారమున్నది. అది తల్లికి భాతురుపై గల యాధికారమువంటిది. కన్నతల్లిని చూచిని మనుకారమెల్ల కైక దీనిపై నొకపోయినను, ఇది పుట్టినంటి దాని. రాజు బహుభార్యులయ్యెను. అందును పట్టమహిషి యన్న కైకకు పవత్యీమత్స్యకము. ఏకాలము పతి తన కడకు రాకపోయిన కైకకు మంథరతోడనే ప్రాద్దు పోవును. ఈ చతువే మంథరకామెపై పథికారము సంపాదించి పెట్టినది. అడుగడుగున కా యధికారమును ప్రదర్శించి, దానిని స్థిరము చేసికొనుట మంథర కొక మోహ. ఆయినను కైకయు దాని కర్పకును విధి యకాదు. ఎప్పుడో ఒక్కొక్కసారి ఆమె దాని కడు గురిగుండును. అప్పుడప్పుడు వేషించి యూరకుండును. ఒక్కొక్కసారి దాని మాటల కభిముఖమగును. ఇది ఆమె మన స్పృహజ దౌర్బల్యము. తిన్ను చేతులనెత్తి పెంచినదే యను కృతిజ్ఞతా పరిణామము. ఈ విషయమును విశ్వనాథ స్పష్టముచేయును.

మత్స్యగు రాణులును రఘువంశ రత్న దీపములను నాల్గింటిని వెలిగించిరి. కైకయి భరతుని నోమనట్లును, వాని యాటపాటలలో మురిసినట్లును వాల్మీకి చెప్ప లేదు. విశ్వనాథయు చెప్పలేదు. కాని వాల్మీకి చెప్పని కొత్తది మరొక్కటి విశ్వనాథ చెప్పెను. కైక కంఠ సేపటికి తన పతి కొడుకు రామచంద్రునితోడనే పరి పోవును. కాసల్యమున్న వామెకున్న మత్స్యరతి ఆమె సంతాపముపై లేదు. రామ జననానంతర మా కాసల్యపై గూడ వామెకు మత్స్యరతి లేనట్లుగా కని చూచిం చును. పై చెప్పు కైక కామె యన్న రామ చంద్ర గర్భావృత్తి విచిత్రగా నొక పూజ్యభావము. అట్టి రామునికొరకు నిద్ర మేల్కొన్నదిగ ఈ యాత్మబాత చూచును. వాడును కష్టమచ్చిన దాది పినతల్లికొరకే పరుగులేరును. రాము దామెపై కురుకగా, కైకయి వానిని కాగిట క్రువ్వకొనును. ఆస్థియును ముద్దులికును. కడుపుపై మూర్ఛముంచి కిలకిలార నవ్వించుకొనును. రాముడు కైక వద్దనున్న ఎవ్వగు పిలిచినను పోకు. అట్టి రామ ప్రవృత్తాంత రంగ కైకయికి భరతునిపై దృష్టిలేదు. భరతునకు తల్లి దగ్గర మత్స్యక లేదు. శత్రువును సహితుడైన వాడు మంథర చేతియందు బడెను. ఆ వృద్ధ దాని తీర్పు తీర్పులును, పెరపరిచారీకల సేవలును వానిని పెంచెను.

శ్రీరామచంద్రుడును పెరిగెను. లక్ష్మిగా ద్వితీయుడై లోకాద్యుత్తరకార్య ప్రవర్తనమును పండ్రెం వేండ్లయిన నింజని పసివాటచెసెను. తన కార్యమును రాముడు తల్లికి తెలియనీయడు కాని పినతల్లికి కాన్పించుకొనును. ఆ సమయములందు కైక సంకోచ కుల్యాతిరంగకడోలాగనుని. ఆమె శీత్రము లానంద దామృతదంబకలితో ద్యానములు. ఆమె రాముని మెచ్చి, బహుముతిపెరుగా చూచిచూచి, చూచుచునే బాబుకు దిష్టితిరులు చేసె యని చెప్పెడిట్లును. నేల మన్నుత్తి యా చేతితో వీపు చురుగును.

కాని కైక యీ హృదయ గతిమైన యంత ప్రేమయు ఆటంకములలేని సరళ ప్రవాహికకాదు. మంథర ఆ ప్రవాహమున కడ్డు తగిలి చెడిగొట్టు బండరాయి. అది చూచుచుండే నేని రామమూర్తిపై పినతల్లి ఆ ప్రేమను కురిపింపదు. దోరక కన్నులతో పలుకరించును.

రఘుకుమారుల ఉపయోగ సంస్కారమైనది. తనకు మొక్కిన కుమారులకు కావల్య హేమధూమక విశానములును, ఆ కిన్నులును ఇచ్చెను. వేదాంతిని గుమిత్ర శేవ లోకీస్థులను మాత్రము యిచ్చెను. కైక మిగిలిన వారి కేమి యిచ్చెనోగాని రామునకు మాత్రము మణులు కుట్టిన పట్టు దట్టి యిచ్చెను. వీడిని మరకతిమ్ము గొడిగిన మరక తిచ్చెను. వజ్రపుంఖి తిమ్మైన వాలుటమ్ము విచ్చెను. వానిని చూచుకుని రాముడు మొగమున ఇంతయే మురిసిపోగా కైక కమ్ములందిగము మరింతయే యేళులు వారెను. ఆమె అంతరంతర స్థితిమైన రఘూద్యహుని ప్రతిమలపచ్చికు మూర్తి జగములు పట్టరాని ఒక సాహస దీర్ఘతమత్వ మొప్పెను. ఆ సమయమున కైక ధిరామోద్విప్రవిచ లాంతరామోఘ, ప్రేమోల్పణ మోదివీధి భాంగ్రామిత దృశ్యం.

ఈ కైకయి సామాన్య రాజకాంతి కాదు. వింట చిక్కని మర్యాద తెలిగిన ధనుర్విద్యానిధానము. పారధికి కూడ చేతగాని కాలిలముచూపి రథమును మెలపుకొని పోవు నెరవరి. పుత్రివాంశా పరిపూర్తి కాదిక్రమ స్ఫురణమును, ఆ మెలపును మాలసాధనములైనవి. అట్టి ప్రజ్ఞానిధి రఘురాజుని ధనుర్విద్యాధ్యసన వేళ నిర్విమును వచ్చి చూచెడిది. 'ఓయి లెండ్రీ ఈ బాణములు, ఆ బాణములు' అని చిత్రదురములైన లక్ష్మ్యులుల నెట్లు దివాలింపవలయునో చెప్పి చెయించెడిది. తన విశ్లేషి పట్టవలయునో ఆమెట్లు సంధింపవలయునో రాను చంద్రునకు కైకయీ కాననమే కాననము. తన మాట విని లక్ష్మ్యభేదము చేసి తినుమోచి చిహ్నారి సిగ్గు దొంతర నత్వల నెడజల్లు రాముడు కైక యీ ప్రాణము, వానికిది వేళ యిది పోక యిది లేదు. ఎప్పుడు చూచి నను వాడు కాల్పక సహితమై కైకయీ సాధమున నుండును. ఆ సాధములును, తిష్ఠిమీప వృత్తి నివహము లును వాని లక్ష్మ్యములు. మురుగుజ్జా మంథరకు వాని పొడిగిట్టడు. అది వాని ధనుర్విక్రమ కళావైధివమును అటుపోయివచ్చి చూచును. ఇటుపోయివచ్చి చూచును. చూచి చూచి భయభ్రాంతియై సివాలాడును. రాముడు మంథర యెడ పరిహాసించి. వాడు దానిని రాముట్లుగా బాణములను వేయును. అది భయభ్రాంతియై హాహా రించిన కొలది వాడు గగ్గోలుగా హాస్యోద్భవతమూర్తి యగును. అట్లు పర్యరాత్మసకులాటవి దావానల కల్యుకు

రాముడు కైకకడ ఆస్తునిద్యకు వాంది పొడెను. ఆమె రామదేవుని ప్రళయ ఆస్తునిద్యా గురువు.

రామునియందు వలె నీతియందును బద్ధాను రాగ కైకయి. తద్దికలూ వణ్యులహరిలో మున్నులు జైను సాందర్యపిపాసిని. రామునకంటె నీతి అంద గలై. నీతికన్న రాముడందగాడు. ఒకరిని చూచి నప్పుడు మరొక్కరిపై కైకయికా భావము కలిగెడిది. తన హృదయద్వంద్యుల నా దండతుల కోధను చెప్ప వలెనని యామె నీతికడగి నాతండ్రి రాముడంది గాడు. నీవుకావనును. రామునివద్దచెరి నీతియే అంద గలై నీవుకావనును.

అట్టికైకయి, తానై రాముని వనములకు పోలు టకు మంథరాలో మొక్కటి చాలను. మంథరపై మమకార మెంతయున్నను దానికి లోబడి తన ప్రాణ ములకు ప్రాణమైనవిత్త నవనికీ పండిన కైకకు వ్యక్తిత్వ ముండెను. ఇంతగా చిత్రించి కైకను మంథర చేతి యందలి మేనపు బొమ్ముగా నిముక్కుట కవి యుద్దే శ్యముకాదు. కైకను కౌరణజన్మగా తీర్చుకెనన్న కవి తిహ తహ కల్పవృక్షమున ప్రస్ఫుటము. పురాణగాథల యందీ కౌరణ జన్మత్వము మంథరకున్నది గాని కైక యికి లేదు. ఈ పరిస్థితులలో కవి స్వకవాల కల్పనల వాక్యములక తిప్పలేదు. ఇట్లు చేయుట కీ విశ్వ నాథయే మొదటివాడుకాదు. నాలుకకర్త భాసుడును తన ప్రతిమయందు, కైకయీ పాత్ర చిత్రణావసర మున నింత జిజ్ఞాసపడి, ఇంత సానుభూతిలో ఆ పాత్రను కొంత చూపును. ఆ చూపు, కైకయి యిన్న పార్శ్వము, చూపుర్యము కలిసిన సామాన్య వినితా స్వరూపమును భావము మనలో కలుగనియదే గాని, ఆ కైకయిని, మహోత్కిష్ట నిస్సార్థ, పర కాంతినుచేసి మనముందునెట్టి నిలుగులను చిమ్మింపకు, అందుకు కౌరణ మా పాత్రచిత్రణమునందు భాసుడు చివరవంకు శ్రద్ధమాపించకపోవుట. ఈ లోపము విశ్వ నాథయందులేదు. కావుననే ఈ కైకయి నిర్దుష్టయై, దివ్యప్రభల చిమ్ము రత్న దీపమైనది.

ఇంతకును విశ్వనాథ కేవలకౌర్యనిర్యహణ భార మును కైకయివైననే పెట్టెను. మంథరిమ కేవలము పార్శ్వచింతివాపరియగు దుష్ప్రస్థిని చేసెను. ఇది సాగించుటకాయన మనోహరములగు నెండు కల్పన లను చేసెను. అందొకటి రామకల్యాణానంతరము,

వట్టాభిషేకామూర్త్యుః శ్రీ రామచంద్రుని ప్రాణము లందువయించిన వైరాగ్యకేళి. దండవది వట్టాభిషేక కుద్ధిదన పూర్వరాత్రయన. వాడు పినతల్లితో రాజ్యము చేయవని చెప్పకొనుట.

ఈ కవి వర్ణనలను శేవలయు వర్ణనలకుగా చేయును. వానివలన కథ కువకౌరవును పుష్టియు చేకూరవలెనను ప్రాకులాట యిగాయనది. శ్రీరామ వివాహానంతరము కవి ఋతు వర్ణనము చేసెను. ఒక ఋతువును వర్ణించి మరొక్కదానిని చెప్పజూపల ఒక్క సంవత్సరకాలము తిరిగివట్లు చెప్పెను. అనగా నాడు ఋతువులను వర్ణించుచోపల నాడు సంవత్సరముల కాలములో శ్రీరామచంద్రుని మహాభావ వికారము లన్నియు చెప్పెను. సీతారామ ప్రణయ పాత్ర మైన తోలిదనంతయు హాయిగాగడిచెను. అట్లొకయేడు చనగా నడుచుచిన గ్రీష్మర్తువేరే ప్రకృతియంతయు కొక్క వైరాగ్యకేళి నెంపివది. రాముడు వైరాగ్య భావ తాడితమైన చిత్తముతోడ నిర్వృణ్ణభిము లను భవించెను. ఆయనకు ప్రాణముకంటె ప్రాణమైన భరాజాతా యుభాంభోజమే ఏమోగా కనిపించెను. సనుస్తావనీ హృమిత్వాదిక భావన లోపవదలో నింతి పోయెను. బ్రహ్మచారి సుతుకు విరాగియైన తిండి వానిని గృహస్థుని చేయును. గృహస్థుడు రాజసుతుకు విరాగియైన తిండి వానిని రాజ్యాభిషిక్తుని చేయును. దశరథుడెడయే సంకల్పించెను. రాముడు సుభాషా తాటకొ ప్రాణహర్త. రాముడు విసిష్టపద సమారాధ కుడు. అట్టి రాముడు నృపభావ యోగిభావమని పరి వక్షితులు నిర్ణయించిరి. రాముడు తిండివనువున రెల్లులు మువ్వురికిని నిమగ్నరించి, వారి యాశీస్సులను గొని, మరువాడు జగదభోవు నభిషేకోత్సవమున కొనాడు నిహపరుడై యుపవాసియై మానవ్రతిధారి యయ్యెను. కొని వానికి సమాధి నిలువలేదు. వాని యూహలే చేవతలయు వచ్చి వానిని ప్రబోధించింది. రాముడు దైవతలాక కౌర్వనిరితప్రకుడు. దేవావలి కంటకాప నయనుడు. పంక్తికంధుని మాట మరచి రాజకార్య నిమగ్న డిలటకు వానికి మిలులేదు. ఒక్కొక్కడొక్కొక్క పని తిలపెట్టును. ఆ పని గుడివరకు పాగుటకు మరొక్కరి సహాయము కేవలని యుండును. లేకున్న ఎచటి యూహా లచట నే అచరణ సాధ్యములు కాక నిలచిపోవును. రాముడు

తాను రాజ్యము చేయకూడదనుకొనెను. అందుకు తిండి ఒప్పకొనకు. ఏమియును తోచక రాముడు పినతల్లి చేవలవైపు నెనెను.

తేవు ప్రాద్దున అభిషేకము పెట్టుకొని ఇట్లేల వచ్చితివని కైక వానిని ముందరించినది. కుజుని సద్యత భంగకారిణి వని నమ్మ జూకుటాదిహాసుకొందురు, ఏదో ముందుకొనిపోయినట్లే రాక ఏమని ప్రశ్నించినది. లేవ తలు నన్ను రాజ్యము చేయవద్దనిరి. నాకును రాజ్య కొంత దేదనగా, నిష్పక్షజేయించును. తేవు జానతి అంగష్టయై సింహాసనము నున్నప్పుడు మరొక విధముగా నుండునని మారుపలికివది. ఆ మాటలకు రాముని శేత్రములంకొక తీవ్రకర తోచెను. "నీవు మున్నువ్యక్తన వేర్పిన కొదిండుకలొ విచిత్ర గమన శ్రీ ఏమగును? ఈ ధనువున నున్న చిక్కిని సుతారము లన్నియు నేను రాజ్యపాలనకు పూనుకొన్న నెందులకు?" అని తీక్ష్ణముగా పలికి, "అదికొదవ్యా తల్లి! నేను రాజ్యము చేయుట వేల్పుల కిచ్చును లేదని ప్రతిమాలుకొనెను. ఆ భోరణిని, వానికమ్మల తిరతిరను చూచి కైక మరొక్క మాటాడక లోనికేగను. ఇది కల్పవృక్షమున కైకయూ విషయమున విశ్వనాథ చేసిన కల్పన. ఈ కల్పన కైక మంథరకు లొంగుటకు బలము నిచ్చును. మంథరా లోధనలను పట్టిష్యులు చేసి, ఈ అతి మోక్షునిషయమును దానికి పోషకము చేసి కైకను కవి మంథరకు లొంగించును. తెరవిమక మన్న నూత్రధానిని ప్రముఖుల రంగస్థలముంను నటించు పాత్రలలో కాన్పించి నట్లు, మంథర మాటలకు క్రమకః మార్పు చెందుచున్న కైక చిత్తివృత్తిలో నీ కల్పనయొక్క పట్టిష్యు, ప్రాబల్యము కొట్టవచ్చినట్లు కొనబడును. శేవలము దీని ప్రాముఖ్యము పైన నేనువడునుంచి కవి మంథర కన్యా యము చేయలేదు. అది చెప్పగలిగి నంతి చెప్పి, చేయగలిగినంతి చేసియే కైక మనస్సు తిప్పిన దినినందును. మంథరయే అంతిగా కైక తెవులలో నూరిపోయిమన్న, చిత్తుని తెదిరింపకున్న రాముని మాటలను పసి ధలుకులుగా పెంచెనెనెట్టి రామాభిషేకమును సమ్యాధాంతరింగయై చూచియుండెడిది.

అభిషేకవార్త నిని మంథర కైకకడికు వచ్చెను. రామాభిషేకవార్త చెప్పి, "రాముడు రాజైన నీకు మాకుండను. సవరి, పంతాలపాతర తీయు"నని తెదిరించెను. అభిషేకవార్త విన్న కైకయి ప్రమాదావన.

అమెకు గరిత్రాని సంఘటన చెడుకలవలె లోకము.
అభిషేకమున కంగీకారమును చూపిన సమస్త కుభ
మూర్తిని రాముని చూచిరావలెనని తీర్థరపడెను. ఈ
దోరణి చూచిన మంథర ప్రేటువడ పడరయిపగిది
కుంచుకొనిపోయి తెప్పరి "రామునకు మంగులు
నవ్వు, నుండె మూతపెట్టిన త్రాచుపాము కరణి. అట్టి
రాముడు రాజైవ నీవు పరిచారికొనను వినుచ మహా
ర్థవ మీచెపుముమా యనెను. కైక దానికి అర్థ తిర
స్కృత ముందహాసము "రాజే పాము. వాడు భరతుకు
కానీ గాముకుకానీ. రాముడు భ్రాతృపక్షకొ
విలాసనిధి. ఆ రాముడు రాజై అంపరాధర సముద్రాం
ధిస్సు లింకించును. రాజై నీ భరతుకుమ, వా భరతు
కును స్వర్గములు రాదీయవా?" యని ముందిరించినది.
మంథర భయతోప వివకయై, అయో అయో యనియేర్చి
మొక్కుకొనగా, కైక, ఒక్కంత చలించి, ప్రసన్నయై
"ఇదేమి దుఃఖమే? ఆ బిడ్డ శ్రీరాముడు సర్వము
ప్రాంగణ ముగ్ధికిక, వాడెల్ల జీవులకును దీక్షార్థ
పారంపరి వ్యాసంనుకు. అతడు రాజైన నీకునువాకును
ఎగ్గా! నిజమునకు వాడొక యోగి. దిరిక్ గ్రహరి
మార్చుకును." అని ప్రశంసించు మాటలు మంథరకు
నచ్చినవి. ఈయనకొకయును జారవిడచుకొనుట కిష్టము
లేక చప్పున "అవునమ్మా రాముడు యోగియంటివి.
మరి వానికి రాజ్యవాంఛ లేల! అతడు మహాదను
జోగ్రాంబుపతిండుంటివి. దనువా లయోధ్యానిధి
యందుండిరా" యన్నది. భరతుకు నీకు రాముని
పాటి చేయక పోవచ్చును. అయినను వాడు
నీ కడుపునబుట్టిన బిడ్డ. వాని కన్యాయము చేయకు
మన్నది. నిన్ను చేతేతుల పెంచినందుకు వాకు
లభించిన ఫల సవ్యస్వమును తొన్నుకొంద బడితొన్నునె
యెత్తులు ఒత్తుటే"నా యన్నది. ఇన్ని నిష్కరము
లాడిన మంథరకు కైక ప్రతివాద శూన్య. ఆమె మన
స్సునందు రాముని ప్రార్థనా పరిడిన వదనము పరవల్లి
త్రోక్కుచున్నది. అయినను, నవనీతిముకంబై మెల్లినై
సంధ్యా చంద్రరేఖా సముద్భవ చాంద్రి సుకుమారమా
నెద పరిపాకము కల రామునియొడ మంథరయేల మాత్సి
ర్యము పాటించునో అవిగతముకాలేదు. అన్నివాడ
ములు నైపోయినవి. కైకయిని లొంగుట కా ముదివల్లన
కేవారియు విశులలేదు. కట్టకపట్టి పన్నకముగా నది
కైకను తీక్షణముగా చూచి, కోకావేగమున చీరయంచు

చించి సన్నని యురిపోసుకొన గడగినది. అపనిచేయు
నొడుపులో కైక కంఠయు యాధార్థ్యమే లోచించినది
వాని, "ఏమే నిజముగా చెప్పవా?" యన్నది. అది తన
యందలి కృతజ్ఞతేదే కైక మనస్సు నుర్బలగుచున్న
ఘడియలని గ్రహించిన మంథర మిరితి యుద్భృత
ముగా, "అవును నిజమే, నీమీద నొట్టు" యన్నది.
కొంతసేపు మనస్సు ఒరిపిడి చెందిన తదుపరి కైకయి
దానిని చంపుటకో తాను చచ్చుటకో యన్నంత ఉర
వడికాలేచి, "ఈ ఎల్లర వా కుమానిజేలును. నీవు
పామున్న వామాట కిరః కర్హర మాటాకృతిగా భరించి
రాముకు వనముల శేరును. కొని ధాత్రినకు దీని కంగీ
కారమేల చూపు"ననిగా, మంథర, "నీకష్టమేని
యపాయమే లేదా"యన్నది. అందుకు కైకమండవడి,
"వాకిష్టమని ఎవ్వని చెప్పిరి. నీ యపాయమేదో చెప్ప
మని గర్హించిన గర్హయందు ప్రాతికూల్యానుకూల్యములు
సగము సగము లోచి మంథర దిశరథ దిర్భరములను
జ్ఞప్తికి తెచ్చినది. అవేకపకుచున్న కైకను కాంతింప
జేయుటకుగా, "నీరాముకు వనస్వీమలదిరుగుచు దైత్య
సంచాన దీక్షిత్వామనులె" యన్నది. ఆ మాటలలో,
రాముని పరాక్రమమును అవహేళన చేయుచున్నట్లు
గాలోచి, కైక ఉగ్రురాలై, "రాముమూర్తి కఠిన
రాక్షస కీటకానిది కాలిక్రిందరాయచు విమనుకుం
టివో"యనగా, మంథర సర్దుకుని, "జేనును దొననియే,
చెప్పయంటిని గదమ్మా అంతికోపమెందుకు? కుమా
రుకు భరతుకు త్రేముముగమందిన ఆ రాము దెంతయో
ఆ దైత్యు లెంతలో వాకెందు"కన్నది. ఇదట కైకయి
మనః ప్రవృత్తిని కది మన కమ్మలెదుట కట్టినట్లు
చిత్రించెను. ఒకవర్గ కి కోకపనిచేయుట ఇష్టమండదు.
అట్లు చేసిన ఆవులు కష్టములపాలగుదురు. లోకు లాడి
పోయుదురు. అయినను ఆపని చేయకలెప్పుడు. చుట్టు
కొన్న పరిస్థితులనెడి ఉచ్చులంతగా బిగిసిపోవును.
ఈద్వంద్వమువృద్ధి చిక్కినప్రాణి ఎంతగా ఆపటిల్లి
ఎట్లుబాధపడునో విశ్వనాథ కైకయి మనకుచెప్పను.
అదికే కది చేయుటకును, మానుటకును లోచలేదు.
ఎదుట నున్న మంథర తనప్రాణముల గ్రహించు రాక్షసి
వలె లోచిగా, ఉచ్చేత్తనదానిపై విరుచుకొనివడి, "నీవు
చెప్పినది చేసెదను. నీవో జేనో చావకముం దిక్కడ
నుండి పొమ్మ"ని తిరిమిచె చెను. తానా ఏకాంతమున
మందులిన్న పులివలె నుడుగుస్సుపడెను. మనో

లోభిమా, రాశ్రీవతో దానమో, తై వత్సమును ప్రేర
ణయో, తెలియరాని యాచేశమొకటి ఆమెను నింప
సీయ లేదు. దశరథుని తాను వరములిచ్చుచి యగుగగా
నాతిడిచ్చుట జరుగవలయును. ఆయనకు ముదిమి పై
బద్ధము చేతిః కాముము నావలేదు. వానిబ్రతుకెల్ల కైక
యను అకురా కరకునాదరరాచిన రావు. అట్టిరాజు
తననూటినక మన లేదు. ఈ క్షురగాతోకైక నిలువెల్ల
కోకమూ ర్తియై కోపవృక్షమనున కేగెను.

రాజు, పుత్రైప్రదయాంభోరాశియైన పినతల్లికి
అభీషేక వార్త తానై చెప్పదముని వచ్చెను. కాని ఆమె
కోపవృక్షమందున్నది. ఇది ముట్టులేని వాన. రాజు
మనసులు కోక్కుకొనుచు లోనిశికి కైకయి మును
గడచించెను. కోపమూర్తి యనుకొన్న కైకయి
భోకాధిపతీ. నీకు కోపమే యనుకొంటిని ; ఇంతి
కోకము వహించితి వంచెయననగా, తానెక్కడ
దొరికిపోదునో, తన హృదయ మెక్కడ దిగజారి
పోవునో యను భయమున, కైకయి, "అహో వంచన
ప్రక్రియ. నాకు నిజముగ కోపమేవచ్చినది. ఇది
కోకముకాద"ని బూకరించెను, రాజు ఏపాటి కోరికలు
కోరుకొందునో కానిచ్చునెను. కైకకు తానగుగక
తప్పదు. రాజవ్యవస్థ అదియొకదారి. రాజత్వనెను.
సూర్యునికోడుకు దశరథు దాడి తప్పకు. ఆ నిజుక
ప్రాణాంతకమై కైకకు కోపకోకములు పెరై ఉడికి
నవి. రాజుని యంతయు తాను వరదానము చేయక
పోవుట వలననే యనుకొనెను. విత్తికతై వారుపు
ఇగుగో వాంఛింపుము నేనిర్తునవి రట్టించెను. కైక
అత్రోశిపడి ఇత్తు నిర్తు నందువు. ఇత్తుననుట చులకన.
ఇచ్చుట మాత్రము కాదనెను. దానికి రాజభిమాన
పడెను. ఆయన కన్నులు కెంపురై, మా కులము నేలెడి
చిన్నిరి పెల్ల రాముకు; వాని మీదనొట్టా. నీ వరములు
నా ప్రాణములకు గండరకతైలైన నిర్తునెను. కైక
పూర్తిగా నోడిపోయెను. అవిడ కోర్కెలు విని రాజు
హృది యందలి నెత్తుగు వాకలు వినుకకు నడిచినవి.
అరువదివేల యేండ్లుగా వాని మనస్సున ముద్రితమైన
కైకయీ మువ్వరూపమే మారి వికృతిమైపోయినది.
ఈ కైక వృక్తి. తినుటకు పట్టుకొన్న కుండలు పిల్లతో
తినుభోవునంతిలో ఆడినట్లే ఈ లోజేలును రామునితో
వాడినది. ఈ కైక ఈర్ష్యానుభవప్రదహ. ప్రతికార

కైతర రక్షిస్తు. ఆ ఈర్ష్య సపత్ని రాజమాత యను
నని ఆ ప్రతికారము తిద్దర్చును అరణ్యముల నవయ
వలెనని !

సర్వామోగ్యయు కైక రామునవపులకు పంపుటకు
కారణ మిదే యుటకొనెను. అది కాదని యామె చెప్ప
లేదు. ఉత్త నిందిలపాలరుదున్న తన బ్రతుకు భారమును
తేల్చివేసుకొనలేదు. ఒక ప్రక్క తన అంతరాంతర
ప్రాణముల బిడ్డ మనోహారా పూర్తి మనోకప్రక్క
వాని యువబాలును సహించలేని సర్వామోగ్యయు.
ఈ రంటి మగ్గి నామె నలిసిపోయెను. ఇది చెప్పటకు
ఇది చేయుటకు పుష్పపూలేక నిష్క్రమియై పోయెను. వర
దాన మిడిన తుణమునుండి రాముకు, అరణ్యమునకే
గుచు, తన కౌల్కాకి నమస్కరించువరకు ఆమెకు
నూటయు పంపును లేదు. ఆమె మన ప్సాకగ్లోలితయ
నయోగ్యయందు అతిసుఖియను దశింఘుని ఎగుట
—కైకయీ శరీరమును లేవలేదు.

ఇట్టి కైకయిని దిగిరకును చెప్పిట్టెను. ఇది
చేతులుకావు కాశ్చేయని బ్రతిపా లేదు. నీకు గుడి
కట్టించి రథములనుచే విన్ను తిరతిరముల కొరిపించునని
ప్రార్థించెను. అంతేకాని తానావరము నీయలేదనకు.
రాము అరణ్యములకు పొనక్కరలేదనకు. ముదిరేకు
వాచాలడై కైకను రిట్టి తన్ను దూరుకొని, తన భాగ్య
మును విండించుకొని మార్చికుడై పోయెను. మాటి
మాటికిని పతి వరముల కమరుణముగా పోదలచు కైక
ఆత్మవేదో నిలువరించెను. దిగిరకును దుఃఖమున
నెంతివాచాలు దియ్యోకో కైక దుఃఖమున నంత నిద్రబ
యయ్యెను.

కలుగుపోగా రాముకు వచ్చెను. తిన్ను చూచి
పలుకులేని తిండిని కని, "నా తిండి నాకు ప్రత్యి
క్షియరాని. ఆయన చెప్పిన ఏ విషయదాకుస్యిన్న
గండారతరాష్ట్ర నైన నిడించెను. నన్నేల రమ్మంటిరి
ట్టి" యని కైక మొగమువంక చూచెను. కైక మన
స్సుడికిపోయినది. ఈ పుత్రుగ్గిజే తన వద్దము
పెట్టుకొని తిండిచే వరదానము చేయించుకొనెను.
తినుకు నిందము, ప్రతివారికిని తనపై ప్రాణాం
తిక ముని కోపమును విగిల్చెను. ఈ ఊహతో
అవిడ కన్ను బాపాటన నిప్పులు వెలగినవి. రాముడిది
గ్రహించి, "నీకును నామీద కోపనూ రెల్లి! ఇందు
నేనై చేసిన దేమి యున్నది" నెను. అట్లునటలో

అంతయు దేవతల ప్రబోధముని ధ్వనించెను. కైకకు కోపముంతయు దుఃఖమైంది. అదుఃఖము అకంతయ్యుగా వచ్చు దుఃఖము. దాని నామె నేత్ర రేఖాకోణమున అతి ప్రయత్నమున నదిని చిక్కబట్టింది. మునిపంట అమె నొక్కన క్రింది పెంచి నెత్తురు చిమ్మింది.

చిట్ట చివరి మాటగా రాము దొక్కటి చెప్పెను. తనకు నేవ్వమైన ధర్మమును చేయి పాయపడిన పాపపు నీవెత్తి. ఆమెను పట్టుకొని, సాధింపులు, కోపములు లేక చెదిరింపులు కొనసాగించిన తన ప్రాణము దుఃఖ పడును. వానిని మాను మనెను. కైకయూ పాదములకు ప్రణమిల్లి పుత్రునివలన కలుగు బాధలను తల్లి గాక మగవల్లని న్నిరీంతుగా, బాధపడకు అనెను.

అంతవరకు నిశ్చలయై యున్న కైకయికి రాముని కాలాటవలన ప్రియకా కలిగింది. తన కాలియందు జరించిన పుటలు మై క్రాలగా రాము నెత్తి నుచ్చి కాగించుకొన్నది. మూర్త మాఘ్రాణించి నది. రాముడామె యాకీస్సు లివ్వరిచే వనికి బోనెను. మూర్తి దాల్చిన ధనుష్కరా పాంతిత్వము. వానికి తన యాకీస్సు లక్కరలేదు. వాని బాహ్యముః క్రూర మూర్తములు చేయు నుపద్రవమున మహాకాంతారములు ఘోషిల్లును. తన యాకీస్సు లర్పియు రాముని వలె నరుటకుగా, తమ కన్న భుతున కన్నది. ఆ మాటల లోతులు తెలియక అందఱును ఛే ఛే యనిరి. రాముకు మాత్రము తన్ను తల్లి చివరివాక రక్షించినదని సంత సించెను. కాని తనను ప్రాణముకంటె మిన్నగా ప్రేమించిన సవతి తల్లిని తాడైగించి సవతి తల్లి గ నే బోకయుపకు చూపినట్లాయెను.

ఇంతవరకును కవి చిత్రించిన కైకయూ యాప నెంక యెక్కు. దశరథ మరణానంతర మా కల్పన మరియొక యెత్తు. దశరథుని మృతి క శీఘ్రము మైచి కాసల్య యేక్కుచుండెను. వరదానమైన గడిమియింకి దశరథుకు కైకయి మొగము చూపలేదు. భర్తృ మరణవార్తి విని యామె కాసల్య యంతఃపురమున కెల్లెళ్ళి వచ్చింది. ఆ కైక అసంస్కృతి కోణబాల. సిరిసివయధారిణి. నింంతర ప్రవర్తనావ్వు విమాషితయణ లోచన. ప్రాణ సహితమయ్యగి ప్రాణసహితవలె కన్నపైడి తిద్ది ముఖమునందు కుంకుమబొట్టు మాత్రము కల సాధ్య. ఇట్లట కవి యామెను కైకయూడని యనును. ఈ ఘట్టము కడ తాను చేయు కైకయూ పరిచీన స్వయాప

వర్తన మంతి పరాకాష్ఠనందు నప్పుటికి కవికి ఆ పాత్ర యందు పాత్రయనెడి బుద్ధిపోయి దీని స్వయాపమును పూజ్యభావము పరివ్యాసించినది. అట్టి మృగం ఆ ఘట్ట మును వదువు ప్రతి పాత్రకుంకును కలరును. అట్లే కైక యూడని రాజును రాణిని పగ్గులుటకు భయపడును నే ఆ సమీపమున తారట్లాడుచుండెను. భర్తృ మరణ దుఃఖిత కాసల్య తయైతి కైకకు చూచి యాత్రోశి పడినది. ఆమె దుఃఖము కట్టలు తెగివచ్చినది. అది యుక్తయృక్తముల నెరుంగని దుఃఖము. భర్తృ హీన ముని నిర్వాతాప్రపంచమును నీవే బావుకొనుము. నా కేమి? నేను పతి చిరిమిచి మ్రగ్గదను. అటు మిగిల యందును, ఇటు ఆయోగ్యయందును అందిన నీవు చేసిన తోనలన్నిది. అక్కడికిని ఆమె యావేళి మాగలేను. కక్కనపడి నిన్ను సవతిగా నొనలుచే నేను దానవంశ బారివైతి నన్నది. ఈ కైకయి వెనుకటి గురువలెయుకల కైకయి కాదు. ఈవిడ నిరభిమాన, నిరజ్ఞ, సర్వసన్యాసిని. కావుననే సవతి మాటలకు దిగ్గ నెక్కుచుపోయి కాసల్య పాదములు పట్టుకొన్నది. ఆ యేక్కుట కాసల్య తన్నున్ని మాట లన్నదనికాదు. తన యభిమానము దెబ్బ తిన్నదనికాదు. తన ప్రియవల్లభుకు మర గించినాపని. ఆ మరణమునకు తానే కారణమని. తన ప్రియపుత్రు డిదవులు పట్టి నాపని. ఆ పని నాతికు తినచేతనే చెయియింకొన్నాపని. కైకయూ డని సంతి ప్రమతిధాన మట్టిది. అది యొక్క రామవ్రథు నకే తెలియును.

భరతుకు వచ్చి, బావురు మనుచున్న రాజ ప్రాసాదమును చూచెను. ఎవ్వగును వానిది యెట్లెల యుండెనో చెప్పలేను. తల్లికవికు వచ్చి యామె యును దమ్ములంటి వానిడిచి యెడ్డెను. విశ్వ హృదంతర కైక ప్రియకా తెచ్చుకొన్నది. భరతుకు గాఢశీలి. వారి కీరాజ్య ముక్కురలేదు. వాని కన్న యందు భక్తియున్నది. వాడెన్నియు త్యజించి అన్న వలె ఆరణ్యముల బట్టునేని నేల యెట్టుకి తోలివలె పాగగు. రాజ్య మరాజకమునను. అప్పుకుతాను దశరథ మరణమునకు కారణమైనట్లుగానే కోసల రాజ్య విచ్చిత్తికిని కారణమునను—కాని నే ఆమె తన హృద యమును చిక్క బట్టుకున్నది. భరతుని కొరకుగా తనలో లేని తైక్యమును తెచ్చిపెట్టుకొన్నది. ఆమె కన్నులయందు కపటము, దేహమున కింపమును, తమకు

తా మై వచ్చినది—జగముగకు, బలయగుతున్న నై రాచ
విజ్ఞప్తి రాజ్యపాలనము. వాడు లోభివచ్చు మతి
కావలయును. వాని కిలై నెవ్వరును లేదు. మెల్లని
యెదికల రాచ నిడువులకు ధామణి సహజయోజనముల
దూరమున నుండును. రామచంద్రుడు దోర్నియను
మచో ప్రతాప శిఖి. శ్రీ ప్రభుకు. పోలాగమక్కి
కళాపారావాదుకు. అట్టి వానిని కత్తికో గజవరాదు.
వానిని నీవు నీ తల్లి నీతిచే గలిచితివన్నది. ఈ సర
యంతయు నీకై చేసి పెట్టితిని. నీవు చేకొన్న రామ
చంద్రు డినుమంతయు పట్టించుకొను. నీ క్రైన్య
మంతయు రాజ్యలక్ష్మీ రంహా పరికృప్తి సంతోషముగా
చేయు మన్నది—

ఇది విని, ధరతుకు కలవరపడి యింత గాలి
మూట వా పేరున నేల కట్టితివనెను. నేనే రాముని
నైన నన్నడదికి తోలియుండువా యనెను. అందుకు
కైక నవ్వి, “తరునురా అన్నా, నీవు కాంతారమేసి
యేమి చేయుచువు? రామచంద్రుడు ప్రధానం నీ తో
విహారిన వారాయగూర్చి. కానితనము ప్రపాటి.
నీ చేగుట, అతితేగుట, ఒక్కటా?” అన్నది—అమాటలు
తిల్లి తనను విడువలేని ప్రేమాతిశయముననే అమరున్న
దని భింతుడిమకొనెను. సవర్ణీ మాత్సర్యముననే ఆమె
ఈ కార్య మిట్లు నెరవేర్చిన దనుకొనెను. తిల్లిని తిట్టి,
జననివగుట నిన్ను చంపరాదు—లేకున్న నేమిచేసి
వాడనోయనెను. కైక దీని కేమియు ననలేదు. ధరతుకు
రామప్రభుని తెచ్చెదనగా, ఆమె కన్నుల కొంతి
ప్రాలంబముకొచ్చుచున్నట్లు ప్రభుని క్రమమ్మను. ధరతు
నకు తాననుకున్నట్లే రాజ్యకొంక్ష లేదు. పరువాలు
గేండ్ల గిడుపులివిన వాడు రామమూర్తికి మహాపూర్తి
రాజ్య ముప్పగించును.

కొని యీ పరువాలుగేండ్లను వాడు రాజ్య
భార నిర్వహణమునంగు విరక్తుకు కౌరారు. తాను
చేయవలసినదది. “మహి రాజ్యమందు వై రాగ్యమేచిన
నీకు వుచులము. రామకు వనస్సనీమలయందు వివాహము
కొంగున తానై ముడికట్టుకొని చనెను. నీవు నీలిచిన
వచ్చునా చూచెద” నన్నది. ఆ అనుట, ఎట్లువచ్చును
వచ్చిన తిప్పి పంపనా యన్నట్లు ధరతునకు స్వనించి
నది. అందుకు వాడు రుంజిపడి యింత నూకుకొనిన
రక్కనీలివముకంటె రావు మేలు. నన్నందరును
కొంతా దుష్టసంకల్ప రీధా భూటభునిగా నుండురు. నీ

Statement about ownership and
other particulars about
BHARATHI
(Telugu Literary Monthly)

FORM VI

(See Rule 8)

The Registration of Newspapers (Central)
Rules, 1956.

1. Place of Publication :
2. Periodicity of its publication :
3. Printer's Name :

Sri S. Radhakrishna.
Nationality : Indian
Address : 6 & 7, Thambu Chetty
Street, Madras-1.

4. Publisher's Name :
5. Editor's Name :

Sri S. Sambhu Prasad.
Nationality : Indian.
Address : "Deviprabha" 6th Main
Road, Raja Annamalai-
puram, Adyar, Madras.

6. Names and addresses of individuals who own the newspaper and partners or share-holders holding more than one per cent of the total capital.

NAME	ADDRESSES
1. Mrs. K. Ramayamma	"Deviprabha", 6th Main Road, Raja Annamalai puram, Adyar, Madras.

2. Mrs. S. Kamakshamma	Do
3. Mr. S. Sambhu Prasad	Do
4. Mr. S. Radhakrishna	6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1.

I, S. Radhakrishna, hereby declare
that the particulars given above are true
to the best of my knowledge and belief.

S. RADHAKRISHNA,
Signature of Publisher.

28-2-1957.

మాతృత్వమువలన, నీకును వేయి దండములని యట నుండి విడుదలగా వెడలిపోయెను. పుత్రికృత ఈతాదృశావమానమునకు పాత్రియైన నిరపరాధ జనని కైకయి. కాని ఆమె ఈ ఘటనకు ఊధి చెందలేదు. ఆమె ఆహంకార ముమకారములు లేని సర్వసన్నాసిని, ఒక సత్కార్య నిర్వహణయన సహాయురాలుగా వట్టి తుట్రలు పెట్టి చైచుకున్న త్యాగియూర్తిని.

రాముని తెచ్చుటకు భరతుడు సర్వామోగ్యును తన వెంట కదిలించెను. అందు ముగ్గురు తల్లులనుండి, భరతు డెదుగుతునవకు రామచంద్ర వననాన చింతనా దీజబుధి అతివిహ్వలగు. అన్ని తన వెంట పురికి వచ్చునో రాక్షోయముకొని, అన్నస్థితి తలచుకొని, తన దశయాచుకొని, భావమందు కష్టపడుచు నే వచ్చుచుండెను. గుహానివలన రామకథను విన్న వెనుక వాని మనస్సు మరింత దీపమయ్యెను. విలువ చేరక మాన్య పొందెను. రాను వరగువానంతరము భరతునె రామునిగ మానుకొను కోసల్య గుండెలలో గుండెలు లేవు.

కైక కీ విగమగు భరతుని ప్రవర్తన వచ్చలేదు, వాడింతి తేలయైన రాముని తేలేడు. రామచంద్రుని బుద్ధి పరమగర్వతీర్థపటువు. అట్టి వాని దెచ్చుట కక్కడలేది గాంధీర్యము కావలయును. ఈ సంగతి చెప్పటకు కైక ఒక్క యెకాంతమున పుగ్రుని ప్రబోధించెను. "నీవు భావమందిరి కష్టపడుచుంటి వన్ను రామునకు లెక్కలేదు. వాడప్రతివాదియుల వానిని ఒప్పించు వనుకొన్న వాడనిట్టి కన్నీ చెప్పి పంపును. వృథా భిన్న మనస్కుడవైన నీవు వాని కేవల వాడయి ముందు నిలువలేవు. ఏనాటికైన వాని నింటికి దెచ్చుట కొక్కటేమార్గము. నీ బుద్ధిని ప్రయోగింపకుము. దానిని హృదియనుచు దాచుము. అతడే రాజు. నీవు రాజపు కావు. నీకు రాజ్యమే ఆక్కర లేదన్న విషయతో నీ వుండెనచో ధీమంతుడైన వాడు కొంతి జిగదమ్మును. రాజ్యము నీదయని నీ రాజ్యము వాని కిచ్చుచుంటివని నీ వం దలచినచో మొదటికే మోసము. నీ కింత దుఃఖమున్న నీవు జిల్లరిని కాలివు. దానిని దిగ్రక్రొక్కు కొమ్మున్నది. భరతుడీ మాటలు విని విస్తుపడెను. ఉన్న వా డిన్నిట్లు కన్నువిప్పి తిల్లని చూచెను. ఆమె యింతి చెప్పినను ఏదీమో దాచియే చెప్పెను. సమద్రమంత యర్థ మహులలో దాగి వానియిచ్చిన కవి ధన్యుడు.

యాహుల కందకయే పోయెను. కాని వాని కొక్కటి తేలిసినది. తన తల్లి చాతుర్యమే వాని సడవులకు బంపినది. ఆచాతుర్యమే వాని సయోగ్యుల రప్పించ గలదు. అన్న పెట్టెను. పురికి రప్పించుచు భరతుడు తిల్లని వేడుకొనెను.

అందరును భరద్వాజుని యాశ్రమము చేరిరి. ఇవట కైకయీ పాత్రి చిత్రమును పరాకాష్ఠసందించుటకు కవి మరియొక కల్పన చేసెను. ముగ్గురు రాణులును ఋషి యాశీస్సులు పర్యాయలకు సన్నిధికిచ్చిరి. భరతుడు వారిని పరిసయము చేయవలసి వచ్చెను. అతడు కోసల్యను రామచంద్ర గర్భావృతి వీచిగా చెప్పెను. సుమిత్రను కోసల్యాధిపుని యిండ్ల కడుముల సందిర వాడుకొను గాంతాత్మగా చెప్పెను. తన తల్లిని గూర్చి యేమి చెప్పవలయునో వానికి వలుకు సాగలేదు. సర్వామోగ్య యెనుట తానామె పుగ్రుడ వనుట తన కవమతి. కాని అంతముందామె చేసిన యుపదేశము లోని సమద్రపు లోతులు హృదయమున తెరిచి ఆమెను గూర్చి మరొక విగమగా చెప్పనీకులేదు. ఏమియును చేయలేక భరతుడు కైకయీ ముఖాబ్జ ముందు చూచి, చూపును మరలించి, మావెట్లు చూటాడెనుండ మానుకొనెను.

భరద్వాజును సర్వవేది. అతడొక్క వత్సవ నిర్వ భరతుడు చెప్పకున్నను ఆమె ఎవరో తనకు తెలియు ననెను. ఆమె అమర సాహాయ్యుర్యులు రక్కసుల నెదుర్చు దశరథధూమిపాలని సారథి. ష్టానీతి సంక్లిశ్యమానాదములందు వాని రహస్య ముండెడి. శ్రీ రఘురాముని చిత్రముకళాద్వితీయము నాత్మ గాధి ఋషి. వారియు సర్వలైకత ఋషిసంతాన కార్య సంఘాత శ్రీ సంధాన కర్తరి. తనను పెంచిన ఋణము తీర్చును, తన హృదంతిరాంతిర ప్రాణమును విడ నవది కంటిన త్యాగియూర్తి. అట్టి కైకయి గౌర వార్తురాలని ఋషి భరతునితో చెప్పెను.

ఈ ఘటము చదివి స్పందించరి హృదయ ముండెను. ఆర్మియులు కాని కన్నులుండవు. కైకయీ పాత్రి ఒక అమర స్పష్టియై. కల్పవృక్షము, పృథులకు వచ్చినపుడెల్ల, మనస్సుల సన్నుతియు చిల్లనంత వట్టి ధముగా కవి దానిని తీర్చి దిద్దెను. వక్రాయుగమునకు గల వేయి యంచులవలె, లోక వాడీక గల వేయి కిరణ ములవలె, రాముని యెడల పుత్ర ప్రేమయు వాని కోరిక నెరవేర్చుటకై స్యసన్య నిర్వహణా పటిష్ఠతయు తీక్షణులై, లేజా కలిరేములై కైకయీ పాత్రియందు పూర్ణముగా భాసించుచున్నవి, ఇట్టి పాత్రిను స్పృశించి

ప రా జి తు లు

శ్రీ వల్లభ రెడ్డి

తొండ్రె బ్రతికుండగా భామమూర్తి ఎన్నడూ ఆయనకు పాదాభిషేకము సరికదా, చేతులు జోడించి నమస్కారం కూడా చేసి యెరుగుడు. దీనికి కారణాలు ఆటై బలమైన వేదా శత్రు. అయినా ఒక్క కారణానికి మాత్రం కొంచెం ప్రాముఖ్యం ఇవ్వొచ్చు.

అతిశయం ఈవాటికి ముప్పై వసంతాలు కూడా సరిగా చూడేడు. కాని ప్రాపంచిక జ్ఞానంలోనూ, అనుభవాల్లోనూ తన ఈశువారిని మించాడు. ఎదుట నమస్కారం చేసి చావుకు నిశ్చలంలోనే దుమ్మెత్తి పోవేవారిని చూశాడు. కొందరు స్వీయ కార్యనిర్వహణార్థం ఎవరేని భక్తి ప్రపక్తులు ప్రదర్శించి ఒక్కొక్కప్పుడు అవసరమైనవారి పాదపూజ ముద్రకంబున తాలుస్తారు; ఆ కార్యం కాస్తా ముగిసిపోగానే అతని ఉపకారాన్ని మరచిపోవడమేగాక సమయం మించుకుంటే అతనికే తీరివి అపచారం చేయడానికి నకుం బగిస్తారు. ఇలాంటి మనస్తత్వం కలవారిని కోణా చూస్తూనే వుంటాడు. అతనికి పరివశువున్న వారిలోనే - తనకు కొంచెం సన్నిహితులని ఎవరినైనా ఎంచుకుంటాడో వారిలోనే కొందరికి ఈ ప్రవర్తన బాగా అలవడింది. ప్రసంగ వశాత్తు ఎప్పుడైనా అలాంటి మనస్తత్వముపట్ల తనకున్న స్వాభావం ప్రకటిస్తే వారంతా, “మర్రివీల కా ఉప్పుకూ, చుక్కరకూ భేదం తెలియనివాడిని బాబూ!” అని తనను అణిచివేసి చురుకైన దృష్టితో చూసి నవ్వే వారు.

పరిచయమైతే తన్ను తాళ్యం అంటే తెలియని అమానుషుడిగా బతుకట్టినప్పటికీ భామమూర్తి తన దృక్పథం మార్చుకోలేదు. అతిశయ విద్యార్థి దశలో వున్నప్పటికీ ఎన్నో నైతిక సమస్యలను గూర్చి తీవ్రంగా ఆలోచించేవాడు. తనలో బాటు చదువుతున్న రామూర్తి సెలవులో ఇంటికి వచ్చినప్పుడు అమ్మ వాన్నలతో వీలైనంత తీయగా మాట్లాడి అవసరమైన డబ్బులు లాగేవాడు. తిరిగి బస్టికి వెళ్ళేదంతోనే వారిని పూర్తిగా మరచిపోయి తన తేజువనమారాలకు అనుదినమూ ఎదురుచూసే వారికి కనీసం మూడు కాసేల పోస్తుకాదు కూడా వ్రాసేవాడుకాదు. రామూర్తి తిరిగి డబ్బులపట్ల ప్రవర్తించే వక్ర వివక్షతనూ, ఎక్కువ ఖర్చు నమస్కార బాణాలూ కేవలం తన బస్టి మోజులను తీవ్రంగానే డబ్బులకోరకు తప్పితే మరిచేసి కావని మొదటిమండి గ్రహిస్తూవచ్చాడు. నీతినిగూర్చి పెద్ద పెద్ద రచయితలూ, కవులూ, వ్రాసిన గ్రంథాల్ని చదివాడు. చదువుకున్న కొద్దీ అతనికి రక్త సంబంధమైన ముకుతారం పుకరించడాని మహావృక్షమని భోగపడింది. తిరిగి డబ్బులకూ, వారి సంరక్షణానికి మృగ రక్తం అనేది రాగబంధాల్ని సృష్టించే ఒక అపూర్వమైన సంబంధం..... భామమూర్తి తిరుగవేసిన పుస్తకాల పుటల్లో తిరిగి డబ్బులకు నమస్కరించాలనీ, వారిని పూజించాలనీ లేకపోలేదు. అయితే అతను వీటిని బాహ్యంగా పాటించలేదు. నమస్కార బాణా

* ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం ఈ సంవత్సరం జరిపిన కథలపోటీలో యావ దాంధ్రంలోని కళాశాలల విద్యార్థులూ పాల్గొన్నారు. రెండు కథలు మొదటి బహుమతికీ, రెండు కథలు రెండో బహుమతికీ, రెండు కథలు మూడవ బహుమతికీ - ఇలా ఆరు కథలు అర్హతను పొందాయి. ప్రథమ బహుమతి పొందిన రెండు కథలలో శ్రీ అరిసిరాల విశ్వంగారి కథను గతమాసం భారతంలో ప్రకటించాం. ఇది ప్రథమ బహుమతి పొందిన రెండవ కథ.

లతో ఇతరుల్ని బాధించే మహాశయల్ని చూసిన్నాటి మంచే అతని దృష్టిలో నమస్కారాన్ని నిశలమైన విలువ తగ్గిపోయింది. అంచేత అతను తిరిదండ్రులకు నమస్కారాలు గానీ, పాదాభివంజనాలు గానీ, అంత కంటే మహా తీరమైన, మరేక మైన గౌరవప్రక్రియలు గానీ మనస్సులో పె కావించాడు. ఆ తీరే పవిత్రమైందిగా భావించాడు.

అయితే, కొన్నాళ్ళుగా అతనికి తన తిరిదండ్రుల మీద వున్న భక్తి విశ్వాసాలూ, రాగమూ, వినయమూ నిలిచిపోయినవి. తిరిదండ్రులమీద కపటమైన వినయవిధేయతల్ని ప్రదర్శించే రామ్యూర్తీలాంటి వాళ్ళు లోకంలో వున్నట్లే, తమ సంతానంమీద కృత్రిమ వాత్సల్యాన్ని ప్రకటించే తిరిదండ్రులు కూడ వుంటారని అతని మనస్సులో స్థిరపడిపోయింది. దీనికి మూలకారణం అతనికి అత్యంతాత్మీయమైన అన్నగారి మరణమే.

స్కూలుత్రైసలు పరీక్షమంచి ఇంటికి రావటంతోనే భానుమూర్తి, బావిలోపడి, అత్యుపాధ్య చెసుకున్న అన్నగారి శివాన్ని చూడటం తిలస్థించింది. ఆ దృశ్యమే అతని హృదయంలో అగ్నిప్రళయాన్ని సృష్టించి అతీతూర్వం అతనికి జననజన్మలమీద వున్న సదభిప్రాయా ల్నిన్నిటినీ భస్మం చేసివేసింది.

* * *

భానుమూర్తి స్కూలుత్రైసలు చదువుకోరకు బస్తీకి వెళ్ళిన మూడో నెలాలేంలా వున్నట్లుండి అన్నగారు బస్తీకి వచ్చేకారాకనాడు. రావటంతోనే మామూలుగా అన్నగారి చెతిసంచిన పరికిలించాడు. దానిలో వున్న పంచె, రెండు చొక్కాలూ, బనీమూ, షేరింగుమెషీనూ చూసిందికి ఏదో అనుమానం వేసింది. అన్నయ్య ఎప్పుడేనా తనదగ్గరికి వస్తే కట్టుబట్టలతో వచ్చేవాడు. అలాకాకుండా వేరువిధంగా రావడం అతని హృదయంలో అనివద్యదీనియమయిన అవేదనను కలిగించింది. అన్నయ్య యుఖంలోకి ప్రక్కార్థకంగా చూశాడు. తమ్మరి చూపుకే సమాధానం ఏమీ చెప్పకుండా దాదాపు రుఖివంధ్యమైన వదనాన్ని క్రిందికి దించుకున్నాడు.

“రా అన్నయ్యా! అటు వెడదాం” అన్నాడు భానుమూర్తి.

అన్నయ్య మారు పలకుండా లేచి తమ్ముణ్ణి అనుసరించాడు. అలా బస్తీ బయట వున్న చెరువుగట్టు మీద సాయంత్రపు చల్ల గాలిలో వెళుతున్నాడు. ఇరువురూ ఏమీ మాట్లాడుకుండా మానంగా వెళుతుంటే అన్నయ్య ఒకచోట ఆకస్మాత్తుగా ఆగాడు. ముందరికి వెళ్ళినవాడెల్లా తమ్ముడు వెనక్కువచ్చి రుఖిభారంతో కృంగిపోతున్న అన్నయ్యను చూసి “ఏమిటన్నాయ్?” అన్నాడు.

“ఇంటికి వెళ్లు తమ్ముడూ!” అన్నాడు కళ్ళలో నీళ్ళుమలచుకుంటూ నే.

“ఎందుకన్నా?”—అడిగాడు భానుమూర్తి.

“నీ సంసారం చూడుకో వెళ్ళి.” ఈసారి కళ్ళలోని నీళ్లు కాస్తా వారి జొరజొరమని క్రింద పడినయి. ఏడుస్తున్న స్వని బయటికి రా లేక గొంతులోనే ఘూర్చిల్లటం ప్రారంభించింది.

అన్నదమ్ములు చీన్నవాటినుంచీ నిరుపమానమైన అనోగ్యస్వరంతో తిరించారు. ఓ ఒక్కవాడూ నీవు నేనె పే భేదం రానివ్వలేదు. కిరీటాలు వేరైనా ఆత్యలు ఒకటిగా మెలిగారు వారి నిర్వాణజ మైత్రిని చూసి ఊళ్లోవాళ్లంతా అప్పుడే రామలక్ష్మణులనే విడుదాల్ని ప్రసాదించారు. ఒకో సంసారంలోని అన్నదమ్ములం, ఒకరి అభిప్రాయంతో ఒకరు ఏకీభవించలేక, విభాగాలవుతుంటే ఒక్కసారి అన్నయ్య “చూడు తమ్ముడూ! పెద్దవాడి వయాక నవ్రూపా నుండి అలా విడిపోతావేమో!” అనేవాడు. తమ్ముడు అలా ఎన్నటికీ కాదని గుండెచైర్యంతో పరికిలే అన్నయ్య మళ్ళీ, “ఎవూ, ఎవరికి తెలుసు, నీ భార్యగనస్తే, ఆమె మాటల్లో పడి నవ్రూపా సామాన్యలకు మల్లే నా నుండి వేరైపోయి గర్భ శత్రువుగా మారిపోతావేమో!” అన్నప్పుడెల్లా భానుమూర్తి నుండి ఒకటే సమాధానం వెలువడేది, “మనిద్దరికీ మగ్గి విభేదం కల్పించే ప్రమాదం భార్యగమనంవల్ల జరిగేట్లయితే నాకాపైలే ఆక్కర్లేదు. ప్రమాదం వెయ్యనా?” అని. పుట్టి నప్పటి నుంచీ తమ్ముడి మనో చైత్యాలన్ని పరికిలిస్తూ వచ్చిన అన్నయ్య తమ్ముడి మాటల్లో ఆడుపడి “అను తమ్ముడూ అంతి పని చేశేవ! ఊరికి అలా అన్నానంటే కానీ, నీ మనసు నాకు తెలిమా? మన మనసులు ఒకటిగా వుండారీకాని ఆడవా శ్మం చేయగలుగుతారు!—ఈ విధంగా నడిచింది వారి నిర్వాణజ ప్రేమానుబంధం.

అన్నయ్య, 'నిల్చి నీ సంసారం చూసుకో,' అని అనే సరికి రిమ్మకు తృప్తిపడ్డాడు. తన వెనకో చెంపమీద చెళ్ళుమని కొట్టినట్లుగా బాధపడ్డాడు. మన స్సులోని వేదన వాళ్ళతోలేక? 'ఏమిటన్నయ్యా, ఇలా మాట్లాడు తున్నావు?' అనడిగాడు.

"అవును తమ్ముడూ..." — అన్నయ్య ఇక మాట్లాడలేక పోయాడు. గొంతులో నున్న తిగుడు తున్న నులుపు తెలు కాస్తా స్వనించేస్తూ బయటికి వచ్చేసి నయి. భాను మూర్తి భరించలేక పోయాడు. "ఏదైందో కొచ్చిందన్నయ్యా? ఏం జరిగిందో? కొంచెం చెప్పు. నీవలా ఏమీ చెప్పకండా ఏడిస్తే నేనిక అట్టే సేపుం న్లేను. నానుండే పగిలిపోతుంది".

అన్నయ్య కళ్లనీళ్ళు తుకుచుకొని పొక్కి వచ్చున్న ఏళ్ళును దిగబట్టుకొని బహు కష్టంగా అన్నా డు: "ఏం చెప్పను భానూ! వుండుండీ మన సంసార వృక్షానికి కొతి మూలమిండెలు పుట్టినయి. ఆహ్వా నాన్నలు ఎవరి చెప్పకుమటలకు లొంగి పోయాకో తెలియకాని, కొన్నాళ్లనుండీ, మీవదిన్నూ, నన్ను ఒక ఊపేననిగా తిగుతున్నారు. ఆతిట్లు సర్వసామాన్యమైనవి కాకపోవడంవల్ల నా హృదయాన్ని కూలాల్లా బాధ పరుస్తున్నాయి. ఇన్నాళ్లగా చూస్తున్నావుకదా, మీ వదివ దొంగతనం చేస్తుందంటే నమ్ముతావా? ఇంట్లో బియ్యం అమ్ముకుందట. అందుకని మీ వదివను నాన్న ఆనరానిమాటలు అన్నాడు. ఆఖరుకొస్తే 'గుడుక ముండా!' అనటానికూడా పంకోచించలేదు. నా అసమర్థతవల్లే ఇంతెవారం జరిగిందట. నన్ను నా నా మాటలూ అని, ఇష్టమయితే భాగం పంచుకొని వేరుగా ఉండమనీ, లేకపోలే ఇంటిపిల్లనం చలాయించమనీ తాళాలగుర్తిని నామీదకు కోపంకొద్దీ వినీరారు." —

భానుమూర్తి ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాడు. తన దృష్టిలో అనాటివకకు తిరిదండ్రులూ, అన్నా వది నలూ, దైవసమానులు. వారి పవిత్రవాక్యిల్యాన్ని సంపాదించడమే తనకు పరమగర్వం. ఎప్పుడైతా వాళ్ళను గురించి అపోహలు కాకతాళియంగా తనలో తిలైతీలే వెంటనే అది తన ఆజ్ఞానం తిప్ప వేరయీ కాదని లేట్టుకొని ఇకముందు వారినలా అపార్థం చేసు కోకుండా ఉండటానికి నిర్ణయించుకు నేవాడు. — అన్నయ్య చెబుతూన్న మాటలు ఎంతవరకు నిజమో ఒక నిశ్చయానికి రా లేకపోయాడు.

కొంచెం ఆగి తరువాత అన్నయ్య మళ్ళీ మొద లెట్టాడు. "రిమ్మూడూ నువ్వే చెప్పు. నాన్న అనాలో చితంగా ఆ రెండుమగతులూ పెట్టాడు. కాని ఆ రెంటిలో ఏ ఒక్కవాడైనా నేను అంగీకరించగలు తానా? భాగం పంచుకున్నా, ఇంటిపిల్లనం చేతి లోకి తీసుకున్నా లోకం వాడై నే వేరెట్టియావుకుంది. తిండ్రితో వేరుపడిపోయినవాడూ, తిండ్రి వుండగానే పెల్లనం చెలికోకి తీసుకొన్నవాడూ, ఒక కొడుకవు తాడా?" — తిమ్మని ముఖంలోకి చూశాడు.

"అయితే మరేంనిర్ణయించుకున్నా వన్నయ్యా?" హృదయవిదారకమైన మాటల్ని వివలేక అడిగాడు.

"ఏం నిర్ణయించుకోమంటావుభానూ, ఆరెండు వివహాయించి చూడొడి-ఎక్కడికీ నా వెళ్ళిపోవడం."

"అలాంటప్పుడు నాకుమాత్రం ఇంటిలో పనే ముంది? నేనూ వస్తాను నీసెంటు" — "మన మిద్దరం విడి పోకుండా ఉండాలని చిన్ననాటినుంచీ అనుకున్న మాటలనే జ్ఞప్తికి తెచ్చుకో" అన్నట్లు చూస్తూ నిల బడ్డాడు భానుమూర్తి.

"అలాజరుగారూ తమ్ముడూ! వాళ్ళకు నీపైని కొండంత ఆశివుంది. మత్స్యనూడా వన్నమనరిస్తే వాళ్ళి దుఖంలో మునిగిపోతారు. నువు వెళ్ళు, నన్ను మరచిపో." — అన్నయ్య మాటలలోని వింతేతరు భాను మూర్తిని కలవంపరచింది

"నీకు తెలుసు కదన్నయ్యా. నేను నీమ్మ వదిలి వుండలేను; అలాగే ఆహ్వా నాన్నలనూ. అందుకే నా సలహా ఒకటి విను." — "ఏమిటి? అన్నట్లు ప్రక్కార్థ కంగా చూశాడు అన్న. "సంసారాల్లో ఇలాంటికల హాలు సామాన్యంగా జరుగుతూనే ఉంటాయి. వీటన్ని టినీ సర్దుకుపోవాలికాని, ప్రతిదావినీ మనమకు పట్టించు కుని బాధపడడం మనలాంటి వాళ్ళకు తగని పని. నేను రేపు ఊరికి వెళ్లి పరిస్థితులు చూసి వస్తాను. ఆహ్వా నాన్నలు ఏదో ఆవేశంలో నిన్నలా అన్నారే కాని తిప్పకుండా బాధపడుతుంటా రిపోటికి. నేను వచ్చేదాకా నువ్విక్కడే ఉండు." భానుమూర్తి, 'ఎరేనా?' అన్నట్లు చూశాడు అన్న ముఖంలోకి.

చీకట్లు ముసుగుకున్న ముఖాన్ని కిందికి వంచాడు అన్నయ్య. ఆనూనం అంగీకార నూచకమే వంది. అప్పటికి వాయుంత్రిం కావచ్చింది. బస్తీలో

ఎల్లప్పుడూ దీపాలు వెలిగిస్తే. అన్నాదమ్మలు గృహాన్వయమున నడిచారు.

అన్నయ్య భోజనం సరిగా చెయ్యలేదు. మెతుకులు కొరుకుతూంటే భానుమూర్తి కూడా అన్నం సగంలోనే విడిచి, లేచి చేయి కడుక్కున్నాడు. అన్న ఏదో వేదవలో ఉన్నాడని భానుకు తెలుసు. తొమ్మిదవగానే బలవంతాన వినియోగి లాక్కల్లాడు— తిన్నాబంటగానైనా కాస్తేపు వికలమైన మనస్సు కొంతమందిమో నని ఆతని పోనా.

అన్నయ్యను బస్తీలోనే ఉంచి భానుమూర్తి తన గ్రామానికి వెళ్ళాడు. బమ్మనది ఇంటికి వెళుతుంటే దారిలోనే తనకు వంకటంబంధి అయిన ఒకామె ఎదురైంది. “భాను, బస్తీకి మీ అన్నయ్య గారి వచ్చాడా?” అని పలకరించింది.

“రాలేదు; ఏం, ఇక్కడలేదా?”—తనకేమీ తెలియనట్లుగా నటించాడు; ఆమె ఏమైనా చెబుతుంటేమోనని.

“నిన్నటినుంచీ కన్నడం లేదు.”

“ఏం జరిగిందేమిటి?”

“ఏం జరగాలి? మీ అమ్మా నాన్నా, నిన్న, మీ వదిన్నూ మీ అన్నయ్యనూ అనరాని మాటలన్నీ అన్నారు. కాటికి కాళ్ళుచారుకున్న ఈ వయస్సులో వారి కళ్ళం తోచిందో కానీ చెరికి వచ్చిన కొడుకుని జారదించుకున్నారు. అబ్బ, అది ఆవార్తైన మాట లేనా? అన్నయ్య మనస్సు విరిగి ఎక్కడికి వెళ్ళాడో ఏమో. ఇంతకూ నీ దగ్గరికి వచ్చి ఉంటాడేమోనని అనుకున్నాం.”

“ఉహూ, రాలేదు.”

“మీ వదివడంకొరకే గాని వెళ్ళాడేమో!”

“ఏమో, కావచ్చు.” భానుమూర్తి చాలాసేపు మాట్లాడంవల్ల ప్రయోజనం లేదని ఎంచి ముందుకు నడిచిపోయాడు. ఇంట్లో జరిగిన కలహాన్ని గురించి చెప్పిందికాని కాళగం చెప్పలేదు. ఏమై ఉంటుందని ఆలోచించుకుంటూ ఇంట్లో అడుగు పెట్టాడు.

“ఇక రావడమా భాను? పరామర్శించాడు నాన్నగారు. ఆయన ముఖం ఎప్పటికీ మల్లే చిరు నవ్వుతో కళకళలాడుతూ ఉంటుంది. ఆ ముఖంలో గాంభీర్యం,

కించికాళం దొడ్డిక మవుతున్నాయి. కంకనస్వరం కొంచెం హీనంగావున్నా మార్తవం మాత్రం లోపించలేదు. సామాన్యంగానే, ఉంది.

“అవును నాన్నా” జనా దిచ్చాడు భాను.

“ఇప్పుడేం పెలవులా?”

“కాదు. కొందరి దమ్ము ఆవడరం ఉంది వచ్చాను.”

“నువ్వు వారంక్రితం నమ్మకాని ప్రాసిన ఉత్తరం చేరింది. నిన్ననే పోయిందా? పంపాడు. ఇంకా చేరలేదా?”

“లేదు. బహుశా ఇంకా అందవచ్చు.”

ఇంట్లోకి వెళ్ళి పలహారం చెయ్యటానికి కూర్చున్నాడు. అమ్మ ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఆమె ముఖంలో కూడా ఇప్పుడో అప్పుడో మార్పుచేసుకున్నా కాదు మేఘాలు వర్ష క్రమయ్యాయి.

బస్తీలో అన్న చెప్పిన దంతా విన్నాక భాను మూర్తికి తిరిదండ్రులవారి బిల్వేయని అవేళిమా, క్రోధమా జనించాయి. ఆతని దృష్టితో తిరిదండ్రులు తననూ, అన్నయ్యనూ చేరుచేసే కటిక వాని కత్తిలా అనుపడ్డారు. ఇంటికి రావడంతోనే ఇరువురినీ ఏదో అడిగి ఆటో ఇటో తేల్చుకోవాలనుకున్నాడు. కాని ప్రభుమదర్శనం లెండిగారిది కావడంతోనే అతనిలో విశ్చంభించిన క్రోధావేశాలు పిక్కబలం చూపినయ్య. పుట్టినప్పట్నుంచి లెండిగారు ఎన్నడూ కణ్ణుయ్యకు తమకు వినయ విధేయతలూ, భయభక్తులూ నేర్పలేదు; అయినా, ఆయన ముఖంలోని గాంభీర్యమా, కళ్ళలోని తేజస్సూ సంతానానికి తిరిదండ్రులపట్ల కన్నరచార్పిన నడవడిని తిర్చివు నివ్వడానికి సరిపోయిస్తే. లెండిలో ఉన్న ఈ మహర్షిర కిక్కులే భానుమూర్తిని నోరుమొద నవ్వలేదు.

అన్నయ్య ప్రక్కనలేకుండా భానుమూర్తి చాలా అరుదుగా భోంచేసేవాడు. అతనికి ఫలహారం సహించలేదు. అయినా మధ్యలో వివరించేస్తే విషయాలు అన్నీ తనకవకలే మైత్రుగా భావిస్తారనీ, ఆ కంకనారిలో కలగకుండా చేయాలనే ఉద్దేశంతో పూర్తిచేసి బయటకొచ్చాడు.

“దొరగారు రాలేదా బస్తీకి?”—ప్రాంగణంలో కూర్చుని చుట్ట పిలుస్తున్న నాన్నగారు ప్రశ్నించారు.

ప్రశ్న విని భానుమూర్తి ఉరిక్కిపడ్డాడు. 'గౌర గారు, ఆ నే సంబోధన అన్నయ్యను గూర్చినది తెలుసు కున్నాను. అందరికీ అన్నయ్య తనదగ్గరికే వచ్చి ఉండొచ్చుననే అనుమానం ఎందుకు కలిగించా అని కొంచెం ఆలోచించాడు.

జనా దివ్యదం లో వినక ముందాచితే చారి అను మానం ద్విధపడిపోతుందని, ఇంటనే "లేడు" అన్నాడు.

"రాణీగారి గ్రామానికి వెళ్లాడేమా!" అని తనకు తానే చెప్పకొని మానం వహించాడు. 'రాణీ గారే నే, సంబోధన వదివకు చెందింది. ఈ పదాలు సామాన్యంగా కోపం వస్తేగాని ఒకరి విషయంలో నాన్నగారి నోటినుండి ఉచ్చరింపనవచ్చు. అయిన ఇక తనను ఎక్కువేమీ ప్రశ్నించలేదు. కాని "ఇదింత,? దీని తాహలైత? నన్ను, వాడు, అన్నదాక నోరెత్తడే! దాని తాటాకువాళ్లు కలవారైతేకానీ; గనం తిక్కువైనంత మాత్రాన అభిమానగనం తిక్కు చైందమకున్నదేమా! వెళ్ళవది-భీ-దానికంటే తెలిదిలేక పోయింది అనుకుందాం. కాని దాని కొంగు పట్టుకుని తిరిగే వెళ్ళవకి ఉండకూడదూ? దాని మాటల్లోపడి కన్ను రెలిదండ్రులను తొలవాడి వెళ్ళిపోతాడా? పోనీ, వాడు మాకు పుట్టనేలే దనుకుంటాం..." అని ఏమేమో పెద్ద గొంతుకతో మాట్లాడాడు. భానుమూర్తి ఉరికి వింటూ కూర్చున్నాడు.

మధ్యాహ్నం నాన్న లేని సమయంమానీ అమ్మ మొదలెట్టింది. "మీ అన్నయ్య అక్కడికి రాలేదా నాయనా?" అని.

అందరికీ ఇచ్చిన జవాబునే అమ్మకూ ఇచ్చాడు.

"నీ దగ్గరికి వచ్చి ఉంటా డనుకున్నాం. ఇక మీ వదిన దగ్గరికి కాకపోలే ఎక్కడికి వెళతాడు? ఆ వాడు మీ వదిన మాట్లాడిన మాటలు తలచు కుంటే....." విషయ మేమిటో చెప్పకందానే అమ్మ ఏమీ సాగించింది. కళ్ళకు కొంగు చాటు పెట్టుకుంది.

నాన్నను చూస్తే బిల్లిగా మారే భానుమూర్తి అమ్మతో కొంచెం దైన్యంగా మాట్లాడగలడు. "అసలు ఏం జరిగిందో చెప్పకందానే ఏదీస్తే ఎట్లా నే అమ్మా?" అన్నాడు చీకాకు పడుతూ.

"ఏం చెప్పకు నాయనా. అది, ఎంతైనా మామ గదా అని, మీ నాన్నను కాస్త గౌరవంగా కూడా మాట్లాడలేదు. ఒకచీర తీసుకు రావడానకు తాళాకు లేదు, ఒకరదికొ కొనివ్వడానకు తాళాకులేదు. బిల్లి కొడల్లితో కాపురం చేయించుకుంటారట, కాపురం! కొడలితో సమరసంగా మాట్లాడలేనివాడు, వీడూ ఒక మామట! ఇదీ ఒక ఆర్తట, ఇట్లా అంది. నన్నంటే ఘరవాలేదు. కాని నలుగురిలో పడుతూ ప్రతిష్ఠా కలిగి బ్రతికిన మీ నాన్నను అలా అంటే సహిస్తాడా? చూసేవాళ్ళకు నవ్వులాట కాదూ? మీ నాన్న కొడలితో సమరసంగా మాట్లాడాల్సివ ఆపసరం ఎంత వరకుంటుంది నాయనా? ఎవ్వరూ పల్లెత్తుమాట అని ఎరుగడే! ఇంతకూ అది లేనిపోని ఆపవించిల్సీ మోపి పన్నుని సంసారంలో చిచ్చు పెట్టాలని చూసింది. లేక పోలే దానికి చీరలూ, రరికలూ మీ నాన్న కొనివ్వక పోలే మగవ్వకు తగలెట్లాదు? ఏమో విచేహాళికి దాని కపటం ఏం తెలుసు? చూడటానికేమీ అది పిల్లయి పోతుంది. లోకులు ఔనమ్మ, కుజ్జదాన్ని చేసి తిప్పులు పెడుతున్నాని అని అనుకుంటారు. కాని దీని నిష్కర్మణ నిందలోని నిజం గ్రహిస్తారా? పోనీ దానికంటే తెలిది లేకపోయింది అనుకుంటే మీ అన్నయ్య కూడా అది చెప్పిపట్టా అడుతూ దాని కొంగట్టుకుని వెళ్లిపోతాడా? పది పెట్టా మోసి కనిపెంచిన దిండుకేనా? తరిదండ్రుల్ని రద్దీపెట్టడానికేనా? ఇన్ని పాట్లుపడి ఈ సంసారం వెలగచెట్టది మీకొకకు కాకుంటే మగవ్వరికొరకు? వాడలా వెళ్ళిపోలే మామమాత్రం ఆ చేదన ఉండదూ?" అమ్మ గుడ్డిరైమైన ఉపవ్యాసం సాగించింది.

భానుమూర్తి వింటూ నోరు మెదపలేక పోయాడు. అన్న చెప్పిన విషయాలకూ, ఇక్కడ తను విన్న విషయాలకూ మూడుకూ తొమ్మిదికి (3-4) పున్నంతి సామ్యంవుంది. తరిదండ్రులమీద కొంచెంత భక్తి భయమూ; అన్నపట్ల అంటే అభిమానమూ గౌరవమూ, ఎవరి మాటలనూ తప్పుని అనలేక పోయాడు. ఇక మిగిలినది వదిన. ఆమె సంసారానికివచ్చి బిడో ఏను. అన్నగారి వివాహానికి తక్కువర్సంమంచే తను ఉరికి దూరంగావున్న బస్తీలో విద్యాభ్యాసం చేస్తున్నాడు. అంచేత వదిన మనస్తత్వం ఎలాంటిదో అరి నిక తెలియదు. తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నించనూలేదు. అయినా 'వదిన' అనే మాటకు రామాయణంలో లక్ష్య

నుడు సీతకు ఎంత గౌరవం ఇచ్చాడో అంతగౌరవం ఇచ్చాడు. అందుచేత వదిలమీద కూడా వివిధమైన సేవాన్ని మోపలేకపోయాడు. ఏ ఒక్క నిర్ణయానికి తాళక చివరకు యిలా అన్నాడు: “అమ్మా! జరిగిందేదో జరిగిపోయింది. అన్నయ్య ఈ మారుగాని ఇంటికి వస్తే ఆయన్ను ఏమీ అనకండి. వాన్నతోకూడా ఈ మాట చెప్పండి.”

“ఎవరంటూలేం ఎందుకంటూ నాయనా? వాడేం పరాయివాడా? మా హృదయంలోని భాగం కాదా?” అంది తల్లి గడ్డదనవ్వరంగో.

“అం, నేనూ అదే అంటున్నాను. ఆయన్ను మీరు పల్లెత్తుమాలైనా అన్నారంటే ఇక నన్ను కూడా చూడలేరు. నేనూ వెళ్ళిపోతాను.” అన్నాడు. ఈ మాటల్లో ఆడోవిధమైన అధికారంతో కూడిన స్వనివ్యక్తమైంది. అందుక్కారణం ఇన్నాకూ అమ్మ వాన్నలకు అన్నమైకంటే తనమీద వాత్సల్యం మెండు అని భ్రమించడమే. భానుమూర్తి పరికిన ఈ మాటల్లో మరోధ్వనికూడా వుంది. ‘ఇంతవరకు మీరే ఏదో మాటలని ఆయన్ను వెళ్ళిపోయేట్లు చేశారు’ అని అని అధ్వని. అన్నమై పాతుకుపోయిన అధికారమైన విశ్వాసం అమ్మ వాన్నలను ఈ మాత్రం నేరస్థులుగా చేసింది కు ఒకవరచిందకిట్టి.

కానీ, తల్లి ఇచ్చిన సమాధానం వినగానే ఆతనికి దిగుర్తాతం తిగిలినట్లయింది. “వెళ్ళిపో, ఇప్పుడు పోయినవాణ్ణి ఏంచేయ గలిగాం; సీతతోనే ఏంచెస్తాం? మరొక ఇంటి వుండవలసి అభ్యుపగించు కుంటాం.” ఇది తల్లి సమాధానం. నిశ్చలమైన కంఠంతో అంది. దీనివల్ల వాళ్ళిరువద్ద ఎంత గాయపడ్డో అతనికి స్ఫురించింది.

భానుమూర్తి సాయంత్రం బస్సుకే వెళ్ళిపోవడానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఎవరూ మరోకోణ వుండేమనలేదు. తిండి అందాకా వెంటవచ్చాడు. బస్సులో ఎక్కాక ఒకటిక మాటచెప్పాడు.

“భాను! ఎవరేం చెప్పినా మమ్మీ విషయాలని ఏమీ మనస్సుకు పట్టించుకోకు, కాగ్రతగా చదువుకో!”—ఈ మాట చెప్పి ఆయన భారంగా అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్ళి పోయాడు ఇంటి ముగ్గుమై. తండ్రి మాటల్లో, “ఇలాంటి కలహాలు ఎల్లకాలం

వుండేవి కావు, ఎన్నడైనా ఒకనాడు పరిష్కరింపబడుతాయి అనే అభిప్రాయం ఇబ్బదివుంది. అది తత్కాలానికి భానుమూర్తికి అవగాహనంకాలేదు.

బస్టి వెళ్లే సరికి అన్నగారక్కడ లేరు. ఇంటి వాళ్ళకు గది తాళం పెడి యిచ్చి పూరికి వెళ్ళినని చెప్పి వెళ్ళాడట. భానుమూర్తి ముదిట భయపడ్డాడు. కానీ వదిలగారి ఊరికి వెళ్లి ఉంటావని ఉహించి అక్కడికి వెళ్ళాడు. అనుకున్నట్లుగానే అక్కడ అన్నగారు ఉన్నారు. ఇంటిదిగ్గర అమ్మ వాన్నల ఎవరినీ ఏమీ అనే స్థితిలో లేరని చెప్పాడు.

“మల్లీ ఇంటికి వెళ్లిదానికి ఏమీ మనస్సొప్పుడం లేదు భాను!” అన్నాడు అమ్మ.

“ఆరేం పరాయివాళ్ళ ఇల్లా? నీ యింటికి నువ్వు వెళ్ళడంలో నామోసీ ఏమిటి? వెళ్ళిన్నా. వెళ్ళలేక పోలే నన్ను నీ వెంట తీసుకొనివెళ్ళి.”

తమ్ముడికి తన పట్ల ఉన్న ఆదరాభిమానాలకీ, భక్తి విశ్వాసాలకీ చలించి పోయాడు అన్న. వాడి వెనుకొంటు ఒక్కమాట కూడా వ్యతిరేకంగా చెప్పలేదు. “నీకే, తమ్ముడూ! వెంటాడు. నీన్ను తలచుకుంటూ ఆ ఇంట్లో ఉంటాను. నువ్వెళ్ళి దాగా చదువుకో.” అన్నాడు.

* * *

చరికాలవు వెలుపుల్లో ఇంటికి వెళ్ళాడు భానుమూర్తి. అన్నయ్య ఇంటి దిగ్గర లేడు. ‘వెళ్లాం ఊరికి వెళ్లి ఉంటాను’ అని చెప్పిన అమ్మ వాన్నల. ఈ మధ్య పొలంపనులు మాట్టం బోర్తిగా మని వేలాడనీ, వేళకువచ్చి ఇంట్లో భోంచెసి పోతుంటాడనీ వారాని కోపాని ఊరు వదిలి పోతుంటాడనీ తెలిసింది. వాన్న మాత్రం అన్నయ్యనూ, వదిలనూ గురించిచాలా చెడగా మాట్లాడాడు. “ఆడుకుకముండ మాటల్లోపడి వాడు పూర్తిగా మారిపోయాడు. మీ అమ్మని “ఏమే, అన్నదాక వోయి చిప్పడే! ఛీ-వారూ ఒక మనిషేనా? ఇప్పుడు పంటలన్నీ నూన్సులు చేసే సమయం. ఇలాంటప్పుడు ఇంటిపల్లన ఉండక అటూ ఇటూ ఇష్టం వచ్చిన రీతిగా తిరిగిలే ఏల్లాను? ఈ వయస్సులో చేలుతిరిగి కాపలకానీ తాచాకు నాకులేదు, తీరగాళ్ళను నమ్ముకుంటే ఇంతవరకీ కాలవినంతి వద్దం వచ్చింది. పోనీ, ఎంతవద్దవడినా పరవాలేదు. భాను! నువ్వు మాత్రం వాడి సాంగత్యంలో పడకు. వాడి

పంక్తిలో భోజనం కూడా చెయ్యకు." అన్నాడు ఆవేశంతోకివచ్చి.

భానుమూర్తి మానంగా అన్నీ విన్నాడు. తండ్రి వదినను 'దుకుకముండా' అని సంబోధించడమే కాక, "దాన్ని మాదిగ లకుగా" అనే వరకు వచ్చాడు. అన్నయ్యతో తనకు పంక్తి భోజనం కూడా నిషేధించిన తండ్రి మీద ఏదో అవినీతిపనియైనా ఉంది, కలిగింది. ఇవన్నీ ఒక తండ్రి మాట్లాడాల్సిన మాటలేవా? అనుకున్నాడు. అన్నమూ వదిననూ ఆయన అనేమాటలు వినలేకపోయాడు.

ఇంట్లో ఉంటానీ! మనస్సు ఒప్పుకోలేదు. ఒంటినిండా ముళ్ళూ, నూడులూ స్రుచ్చుకుంటున్నట్లుగా అనుభవించాడు. పరిశు చదువు విషయపై బస్తీకి వెడదామనుకుంటుండగానే అన్నయ్య వచ్చాడు.

తండ్రి ఉక్రోశంతో భానుమూర్తిని చెప్పవాని పంక్తిలో కూర్చోవద్దన్నాడేగాని, వాళ్ళిద్దరూ కలిసి భోంచేస్తుంటే చూసి కూడా ఏమీ అనలేదు. అన్నా తమ్ముడూ కులాసాగా ఆ మాటా ఈ మాటా ఆడుకుంటున్నారు.

"మన క్రినివాసులు భార్య ఎందుకు బావిలోపడి చచ్చిపోయిందో తెలుసా భాను?" అనడిగాడు మాట విన్న మాటవచ్చి.

"తెలీదు."—అంటూ తల అడ్డంగా ఉపాడు.

"వాడి తండ్రి దాన్ని గింజలాడాట్ట."—అన్నాడు.

"ఈ మాట నేనూ విన్నాను. కాని దానిమీద-వాణ్ణి నమ్మకం కుదరలేదు. ఎంతైనా తండ్రి."—అన్నాడు మరొకమైన భర్షనితో.

"నిజమే ఏమంటుంది. లేకపోలే ఈ వయస్సులో ఆయన ఉంపుకు కత్తెలో కులకడమేమిటి?"—ఒక నిదర్శనం చూపించాడు.

ఇలాంటి సంగతులు అన్నదమ్ములెప్పుడూ మాట్లాడుకోలేదు. ఏలే ఈచారి ఒకరు చెబుతూంటే ఒకరు వినకుండా ఉండలేకపోయారు.

ఈ సంభాషణకి ఏదో మూలం ఉంటుందని భానుమూర్తి ఊహించుకున్నాడు. అరిని మెదకులో వదిలా తండ్రి మెదిలారు. తండ్రిని కింకించడం వైతర

ణిలో దూకినట్లుగా వంది. 'ఫీ! తప్ప' అనుకుని మనస్సులో పశ్చాత్తాపం పొందాడు.

"ఈ ఇంట్లో ఉండడం కోజా కోజా దుర్భరంగా ఉంది భాను!"—విషయం మార్చాడు అన్న. భానుమూర్తి కూర్చుంటూ అన్నని చూశాడు. ఆతనే చెబుతూపోయాడు. "ఆ తమ్మువాళ్ళు (భార్య పుట్టింటి వాళ్ళు) మూడు నాలుకేలొక్కం ఇవ్వడమేకాక వాళ్ళ వ్యాపారంలా వాటా ఇస్తారట. కోజా అమ్మ వాన్నలు ఇంటికి వచ్చిన వాళ్ళింటిల్లా మీ వదిన్నూ నన్నూ అనే మాటలు విన్నేకండా ఉన్నాను. వీళ్ళ మనస్సులకు కొంచెం అనుతాపం కలిగేదాకా వాళ్ళ వ్యాపారం చూస్తుండటం మంచిది తోస్తోంది."

భానుమూర్తికి ఇదింతా వింటూంటే అమ్మ వాన్నలు అన్నావదినలపై ఏదో సాధిస్తున్నట్లుగానే తోచింది. 'ఫీ, కనుకున్న సంతానంపై సాధింపు లేమిటి? పుట్టిన్నాడే మీ నులిమివుంటే ఎంత బావుంటేదో! అనుకున్నాడు. 'ఇక్కడే తిరిదిండుల వాత్సల్యం పట్ల కింకను అంకురాకోపణ జరిగింది. వివా, కొంచెం సంఘగోరవ దృష్టిలో. అన్నకు వచ్చి తెప్పాడు. "ఈ ఊహ బాగానేఉంది. కాని వ్యంతిఇల్లు విడిచిపెట్టి ఎక్కడో ఉండడం మనకూ గోరవప్రదించొదు; అమ్మ వాన్నలకూ, ఇంకా కొన్నాళ్ళు జరిగితే నీళ్ళూ పోయి లేలిపోతాయి, మనం త్వరపడకుండు. అనాడే ఏదైనా ఒకటి చేద్దాం."

తమ్ముని సలహాకు కష్టంగా అంగీకారం నూచించాడు అన్న.

మరొక బస్తీకి వెళ్ళిపోయాడు భానుమూర్తి.

* * * *

పరిశులింకా నెలకోజాలున్నాయి. బస్తీలో భానుమూర్తి సంసారసంబంధమైన కలవరాన్ని ఒక వైపున అణచిపెట్టుకుంటూ వదివదానికీ ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అన్నయ్య ఒకనాడు బస్తీకివచ్చాడు. "వంద చెప్పినా నేనింక ఆ ఇంట్లో ఉండలేను తమ్ముడూ" అన్నాడు.

"మళ్ళీ ఏంజరింది?"

"ఏంజరగాలి? వాళ్ళు పెద్దపట్టుపట్టారు, మీ వదిన ముఖం ఈ జన్మలో చూడరట. ఏమాట మాట్లాడినా ఇంటి పెల్లినం మువ్వ తీసుకో అని తాళించెవుల

గుత్తిని మీదికి విడుదలచేడు. ఎందుకు బాబూ! ఈ నీలాపనిందలు. నేను ఒక్కణ్ణి, కామ్యేటూ తరిమారు కదా., పోలే అందరికీ బావుంటుంది."

భానుమూర్తి ఏమీ కోరలేదు. తన ఆలోచించి "అన్నా! అలా అనుకోకు. సమర్థత ఉన్నప్పుడు పెద్దనం తండ్రి కొడుకుల్లో ఎవరు వదిలితే శంకితార్థికి వృథాపథ్యం. కావలసిందింత తింటానికి తిండి, కట్టడానికి సుద్దా. ఈమాత్రం పడేస్తే హాయిగా కృష్ణ! రామా! అనుకుంటూ కూచుంటారు. పెద్దనం మనం నకుపడం శ్రేయస్కరం" అన్నాడు గుత్తింజెరం లేక.

"లోకు లేమనుకుంటారు? తండ్రి ఉండగా కొడుకులు——" ఆర్థోక్తిలో ఆగాడు.

"లోకులో మనకు నిమిత్తంలేదు. మనం సంసారాన్ని అల్లరిపెట్టకపోలేదని."

"ఈ విధానం నాకు బాగవనిందవడంలేదు."

"నాకు మరో ఆలోచన తద్దూరింది. వదివ పుట్టింటివాళ్ళు, వాళ్ళ వ్యాపారంలో వాటాయించి ఏమేమో చేస్తామని ఒక వాడు అన్నాడుకదా, ప్రస్తుతానికి అక్కడుండడం బావుంటుంది. కొన్నాళ్ళకే నా నాన్నగారి మనస్సు మారిపోవచ్చు. అప్పుడు వాళ్ళ ఆస్తి వాళ్ళకిచ్చేసి మన ఇంటికి మనం రావచ్చు. అలా కాకపోతే నా పరీక్షలు ముగియడంతోనే ఇంటి పెద్దనం మనకు తీసుకొని వదిలివేడాలి."

అన్నయ్య ఈ సూచనను ఆధారంగా తీసుకొని భార్య పుట్టింటికి వెళ్ళవచ్చాడు. వాళ్ళు, ప్రస్తుతం చేతిలో దిచ్చేమీ లేదన్నట్టూ, వ్యాపారంలో వాటా లన్నీ విక్రయించినట్టూ చెప్పారట. ప్రయత్నించేసి ఇంతలో కొంతదిమ్ము సద్దుతామనీ, స్వంతి వ్యాపారం, చిన్నకోకటి, వెయ్యిమనీ సలహా యిచ్చారట. వాళ్ళు చెప్పినమాటల్ని బట్టి ఆత్మీయులుగా కన్నతల్లి వాళ్ళను ఎంతవరకు నమ్మవచ్చునో అర్థమైంది భానుమూర్తికి.

* * * *

పరీక్షాకేంద్రం జిల్లాకేంద్రంలో నియమింపబడటం మూలాన్ని భానుమూర్తి అక్కడికి వెళ్ళాడు. పరీక్షలయి తిరిగిరాగానే అన్నగారు బావిలోపడి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడని విన్నాడు. శివాన్ని దహనం చేయకుండా తనకొకటి ఆహారని తెలిసింది. ఈ దుర్ఘటన అతని జీవితాన్ని తలక్రిందులు చేసింది.

ఈ వార్త వివదంతోనే భానుమూర్తి సిద్ధిచాడై పోయాడు. అంతటి దుఃఖం తన జన్మలో ఎప్పుడూ పొందిఉండదు. శివం దగ్గరికి పరుగెత్తి తలబాదుకొని ఏడ్చాడు. తల్లి శోకమూర్తి అయిపోయింది. వదివ మూర్తిని పట్టుకొని రాగాలు తీసింది. తండ్రి వాడి పోయిన ముఖంతో ఒకచోట కూర్చున్నాడు. ఏడు మున్న కొడుకును దగ్గరికి తీసుకొని ఒకార్చడానికి ప్రయత్నించాడు. "ఘా, పిరికిచావు చచ్చాడు." అన్నాడు గంభీరంగా. అయిన ముఖంతో విభావం వ్యోధికమైందో కొడుకు గ్రహించలేదు.

భానుమూర్తి హృదయంలో ఈమాట వింటూనే గుహరిపెట్టులు ప్రజ్వలిల్లినవి. దనిపోయింది తర్వాతి కూడా నిందించటం మానలేదే అనుకున్నాడు. పలువురు పలువిధాల అనుకున్నారు, చావును సురించి. చాలా మంది శోశలో తేరిదండ్రులే కారకులనే మాట వచ్చింది. ఎన్ని నేరాలవరమో అన్ని నేరాలు మోపారు. భార్య పుట్టింటివార్ల దగ్గన్నుంచి కొంత విత్తం వ్యాపారంనిమిత్తం తీసుకున్నాడని, చేసిన వ్యాపారంలో నష్టం రావడంవల్ల సమయానికి దాన్ని వెల్లింపలేకపోయాడని తిక్కారణంగా వాళ్ళు ఆడిన దుర్భాషలే అతణ్ణి ఆత్మహత్యకు ప్రేరేపించినాయని అన్నాడు ఒకరిద్దరు. భార్య ప్రవర్తనను శింకించి అలా చేసాడని ఎక్కడో విన్నదేంది ఒక సునకున. భానుమూర్తి అల్లు సంఖ్యాకుల ద్వారా వెలువడిన అభిప్రాయాన్ని అట్టే మనస్సుకు తీసుకోలేదు. తేరిదండ్రులపై, వారి వాత్సల్యముపై ఒక నాడు అతనిమనస్సున అంకురించిన హేయభావపు మొలక ఈనాడు మహావృక్షమై అతనిలో అణుకణమవున ప్రాకిపోయింది. తనకు ప్రియతముడైన అనుజన్ముని మృత్యువుకు కారకుడైన వాణివీడ, ముఖ్యంగా తండ్రివీడ, ఏకో సాధించాలని ఒక క్రోధం బలపడింది మనస్సులో.

మృతజీవికి కర్మకాండ జరిపేకోసన పెద్దలంతా గూడి వివిధ ధర్మకృత ఆశ్రీలోని కొంతభాగం కేటాయించారు. చేరిన పెద్దమనుషులు ఆమెను సంబోధించి, "ఏమయ్య! నీ మరదితో కలిసి వుంటావా, లేక కొంత భాగం రాయలా?" అని అడిగితే ఆమె అంతటి శోకంలో కూడా "ఎవరిపై మాత్రం ఏం నమ్మకం", అంది. తనకు పూర్వంనుంచీ వదివపై ఏర్పడిన అభిమానాన్ని బట్టి మాస్తే ఆమాట మళ్ళికరిలో అయితే

ప్రళయం తెచ్చివుండును. కాని భానుమూర్తి చాలా లేలిగా పోయిచ్చాడు. “అవును నన్ను నమ్మవలసిన అవసరమేమిటి?” అనుకున్నాడు. చిట్ట ప్రకారం అమె చేర అర్థభాగాన్నే వ్రాశాడు కాని అస్త్రీ యావత్తూ అమె కిచ్చి వుండినా అధ్యంతరం తెలిసివుండేవాడుకాదు.

వడిన వుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది. భానుమూర్తి భ్రాతృవియోగ విషాద పాగరంలో నుండి యాగనోము ప్రారంభించాడు. ఇంట్లో అమృత వామలతో కూడా మాట్లాడడం మునిచేశాడు. ఇది చూసి లోకులంతా అతనికి అన్నమా వున్న అకలంకమైన, అవ్యాజమైన ప్రేమని కీర్తించారు. దాంతోపాటు అతని మరణానికి రిలీ దంగ్రులు కారకులనే తన వాళ్ళతో మాట్లాడింది లేదని చెప్పుకున్నారు. తన ప్రవర్తన విషయమైలోకుల నుసగుణులు విన్న రిలీ దంగ్రులు దిక్కు తెలియక చూపుస్తుంటే, ‘వల: అంతా నటన’ అనుకున్నాడు. వాళ్ళు ఎంత బాధపడితే, ఎంత నిందితులైతే అంత తృప్తిని పొందాడు.

ఉన్న కొడుకును ఒక్కణ్ణి కళ్ళ ఎదుటి నుంచి దూరంగా వుండలేమని భూషిస్తున్నా, నీష్ఠించి, పరీక్షా ఫలితాలు వెలువడడంతోనే పై చదువుకని నగరము ప్రయాణమై వెళ్ళాడు. తను లేకపోవడంవల్ల వాళ్ళేలాంటి బాధ పొందుతాలో చూడాలని భానుమూర్తి ఉద్దేశ్యం. కన్నకొడుకు మరణానికి కారకులైన వాళ్ళకు మీసమైన బ్రతుకు సంప్రాప్తిస్తుందని అతనిలో ఒక నమ్మకం పొదుకుపోయింది. అస్పృశ్యం, ఎటువంటివో స్వంతికళ్ళతో చూస్తే కాని అతనిలో వున్న ప్రతీకార వాంఛ తీరదు. అప్పుడే అతని హృదయానికి శాంతి.

నగరంనుంచి ఎప్పుడైనా వుత్తరం వ్రాస్తే దాని లోడబ్బు పంపమని తిప్పితే మరొకటి వుండేదికాదు. తండ్రికి వుత్తరాలు రాయడం తెలియదు. కాని వున్న ఒకదూ దూరాన వుండేవంవల్ల ఎట్లో అలవరచుకున్నాడు. భానుమూర్తి వుత్తరాలకు రోజూ ఎదురు చూసేవాడు. కాని చాలా అరుదుగా వుత్తరం వచ్చేది.

అప్పుడెప్పుడు నగరం వచ్చిన ఊరివాళ్ళు భానుమూర్తితో, తండ్రి చాలా కష్టపడుతున్నాడనీ, అ మునివివాళ్ళి బ్రతుకు బాలికరంగా ఉందనీ చెప్పారు. మూర్తి కించి త్రియనా సానుగూరి చూపలేదు. ఎందు

ఎన్ని విధాల, తండ్రిపడే అవస్థను, తెలిసినా తండ్రి నుంచి వచ్చే వుత్తరాల్లో మాత్రం ఎప్పుడూ అలాంటి బాధను చూడక పోయాడు. అందులో మొదటినుంచీ చివరిదాకా ‘మేం మేమంగా వున్నాం’ అనే మాటే గ్వరిస్తూ వుండేది.

ఒకమారు భానుమూర్తి పెలవుల్లో ఇంటికివచ్చి వచ్చుకు తండ్రికి ఎదలో నొప్పి ప్రారంభమైంది. అయిన స్థితి చూస్తున్నా భానుమూర్తి చలించలేదు. కొడుకు ఎదుటికి రావడంతోనే తండ్రి, తనకున్న బాధను ఆ వంశైనా వ్యక్తం చేసేవాడుకాదు. మామూలుగానే మాట్లాడేవాడు. అయిన ప్రవర్తనను అర్థం చేసికోలేక భానుమూర్తి వుక్కురి దిక్కురి అయ్యేవాడు. ఒకనాడు అయిన నుండేనొప్పి గరిష్ట స్థితికి వచ్చింది. అందరూ బస్తీ హాస్పిటలుకు తీసికెళ్ళమని నటనా ఇచ్చే సరికి తప్పలేదు. తండ్రి ఒప్పుకోలేదు. అయినా బలవంతాన తీసికెళ్ళాడు. అక్కడ తండ్రికి అప్రయత్నంగా శుశ్రూష చేశాడు. ఆక్రెడా మిలిరమైన పరిచర్యలు చేయడంలో అతని వుద్దేశ్యం వేరు. అయిన పడిన బాధలకు తన హృదయం ఇంకా పూర్తిగా తృప్తిపడలేదు. ఇంకా కొన్నాళ్ళు కష్టపడే ట్టు చూడాలి. ఇవ్వడే చనిపోతే బావుండదు—ఇదీ అతని ఉద్దేశ్యం...తండ్రికి నెమ్మదించింది.

భానుమూర్తి ఇంటిరు పరీక్షలనుంచి ఇంటికి వెళ్ళేసరికి తండ్రి చనిపోయాడని తెలిసింది. ఇదివరకటి నుండే నొప్పే మళ్ళీ ప్రారంభమై పదిరోజులదాకా బాధించిందని చెప్పేరు. అయితే తన కవయతెలియపరచక పోవడం లో ఆర్థ మేమిటో అవగాహన కాలే దరినికి. రక్తపంబంపమైన దుఃఖం అతనిలో ఏమాలన్నా వికారించి కలిగిందో లేదో కాని, తండ్రి ఎలా అవస్థపడ్డాడో చూడలేకపోయానని మాత్రం కోకించాడు ఏకభారగా. మిత్రులూ, అమృత, పూరినాళ్ళూ అందరూ సంతాయిషీ చెప్పుకున్నారు. 48 నిక బ్రతికేడినీ, తనసంగతి నీకు తెలియపరచడం మూలాన్ని నీవు పరీక్షలు వదిలిరావడం తిప్పితే జరిగబోయే మేలేమో లేదనీ, మీనాన్నగారు తెలుపనిచ్చారు కాదు” అన్నారు.

గొప్ప ఆకాభంగం కలిగింది మూర్తికి. తన పగకుర చేతుల్లోపటి ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండింపబడినా ఇంతటి బాధ, అవమానం పొందివుండేవాడు

కాదు. తండ్రి మరణం తన ఎదుట లేనప్పుడు పంథ వింటిందికదా అనే గుణం, ప్రతీకారవాంఛ తీర్చుకో లేక పోయిన విచారం అతినిలో పరవళ్లి ప్రోక్కింది.

ఒక గెండుసంవత్సరాలు గడిచాయి. ఆలోగా వదిల గావవమూ, కొన్నాళ్లువుండి మళ్ళీ పుట్టింటికి వెళ్ళవమూ జరిగినై. ఉన్న గెండుమూడు మాపాలైనా ఆమె ఇంట్లో అపరిచితలాగే వుంది. భానుమూర్తిలో తప్పిలే తన కిరులలో సంబంధం లేనట్లుగానే చరించింది. అతినితోవున్న, ఏర్పడిన చనువును పురస్కరించుకొని తల్లికి అతినికీమధ్య భిన్నాభిప్రాయాలు కల్పించడానికి ప్రయత్నించింది. ఇది మొదట మొదట భానుమూర్తికి అర్థమై కాకపోయినా కాలక్రమేణా అవగాహనైంది. ఆమె ఉన్నట్టుండి ఒకనాడు పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది. తిరిగి రాలేదు. ఈమధ్యకాలంగా భానుమూర్తి హృదయం కావలసి నందిగా పరివర్తనం చెందింది. తన ఎంతటి అపచారం చేశాడో తిలచుకుంటే నుండే చిద్రుచలైపోయేది...

* * *

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ క్షణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * పయనీరిదీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాంకు కూతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

"యూనైటెడ్ ఇండియా లైవ్ లిమిటెడ్" ఎన్ డబ్ల్యు నేడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN" (రాంచీలు)

కొండా-వలకత్తా-కొండా-సింగపూరు-విజయవాడ-రెడ్డి-పాట్నా-రెడ్డి-బెంగళూరు-కొయింజూరు.

వేసవి, మైదు ఏమీ లేకపోయినా భానుమూర్తి ఎటువోచక పొలంలోకి వెళ్ళాడు. పొలం మధ్యన ఒక ఎల్లయిన శిలవుంది. దానిమీద నిలుచుంటే పొలం వాలునువైపులా కలియ చూడవచ్చు. తండ్రి బ్రతికి ఉండగా ఆయన ఎల్లప్పుడూ ఆ శిలమీద కూచుని అప్పుడప్పుడు లేచి చేతులెత్తు చూస్తుండేవాడు. భానుమూర్తి వేరుగావెళ్ళి దానిమీద కూర్చున్నాడు. అక్కడ కూర్చుంటే అతినిలో తండ్రికి సంబంధించిన గతస్మృతులన్నీ ఒక్కొక్కటే కదలి కరిగిపోపొగినై. కనుకొలకుల్లో నీళ్లు ముట్టితిరిగి చెంపలమారుగా చారలు కట్టినై. అతివలా ఎంతనీవు కూర్చున్నాడో తెలియదు. కొంత తివచయ్యాక తన చినుకవైపునుంచి వీస్తున్న గాలి రొదలో ఏదోగానం అవ్యక్తంగా వినరాపొగింది. అది రామరామ కొంచెం పెద్దదైంది.

"పల్లె పల్లెమే వద్యర్త గార్ మ్రాం, మ్రాం, మ్రాం పల్లె పల్లెమే వద్యర్త గార్ మ్రాం, మ్రాం, మ్రాం"--

పాట తనకు చిరపరిచితిమైందే. కంకష్యరం కూడా...ఆ పాటను, ఆ గొంతుకను పోల్చుకుందామని ప్రయత్నిస్తుండగానే గాలి కొంచెం తిగింది. పాట కూడా ఆగిపోయింది. ఆ స్థితిలో పోల్చుకోవడం అతినికి స్వాభవపలేదు. చెవ్కొలిరిగి చూశాడు. ఎవరూ కన్నడలేదు. వేడి నిట్టూర్పు వదుల్తూ అక్కడే కూర్చున్నాడు.

గాలి ప్రవాహం ఎప్పుటికీరులే మారింది. ఈమారు అదే గాలిరొదలో మరోపాట ఆలల్లాగా

"రామా! విడువను నిన్ను—ఓ రామయా! విడువను నిన్ను"—

అనేది కొట్టుకు రాపొగింది.

ఈ పాట విన్నవడంతోనే చప్పున జ్ఞాపకం వచ్చింది, అంతకుముందు పాటకూడా ఎవరు పాడే వారో. గెండూ తన తండ్రి కంకింలో ఎప్పుడూ మ్రోగుతూ వుండేవి. గెంటిలో ఏదీ ఆయనకు పరిగా వచ్చేదికాదు. అయినా ఆ వచ్చినటుంటే అతి సంతోషంగా కూచిరాగంతో పాడుకునేవాడు. ఒక పాట ముగియగానే మరోపాట మొదలైతేవాడు. తండ్రికి భగవంతునిపట్ల భక్తి విశ్వాసాలు అధికం. అనంతమైన ఆ భక్తి విశ్వాసాల అంజనామకునే ఒక్కొసారి దయారాశియైన, ఇష్టానుకూలం పాథోరాశిరాకా చంద్రుడైన శ్రీరాముడే—

“భుడిపాద మొక చేతి- నీ ఎడమపాద మొక చేతి
విరువక నిను నే వినులితే నెదను
తడయక నను నీ దయతో నేలిన నేలము.”—

అని వివయంగా ప్రార్థించేవాడు.

మరొక్కప్పుడు—

“ఒట్టు బెట్టెదను చూడు- నిను వదలక వివ్వను నేను
పామరునను బహు పాపకర్మదను
తామసమున నిను నేతనిన దన్నెద—”

అని జపించేవాడు. కోప్పడేవాడు. ఈ విధమైన
దివ్యగుణాలు అయినలో లీనమై వున్నవి.

భానుమూర్తి పాటవినవచ్చిన వైపుకు దృష్టిని
సారించాడు లేచి. ఆశ్రుపూరితాలైన చక్షువులకి
దురంగా ఏదో పొగమబ్బులాంటి ఆకారం కన
పడింది. అది కదిలి క్రమంగా తనవిగ్గరికి వచ్చేసింది.
భానుమూర్తి ఆశ్చర్యపడ్డాడు: తలపాగా, చేతిలో
లాటీ, నోటిలో చుట్టా అంతా నాన్నగారి ఆకారమే.

“నాన్నా!” అని ఒక గాఢాకార వేసి పడి
పోయాడు ఏమన్నా, పగంస్పృహ, పగంనిస్పృహలో
వున్న మూర్తి చెవులకు మృదువైన, గంభీరమైన, బాధా
మిళితమైన కంఠంతో చెబుతున్న మాటలు వినిపించిస్తే.

“భానూ, ఎందుకు పూరికి గుఱిస్తావు? వున్న
ఒక్కడివై నా కుటుంబం వుండకపోతే నా హృదయాలు
ఎంతిట్లోధిస్తాయో గ్రహించలేవా? నీవు చదువుకున్న
వాడివి. ముఝుర్ని అర్థంచేసికోవాలనే నిమ్మ చది
ంచాం. కాని నీవు చీకటివైపు మొగ్గిపోయావు. మేం
కన్నడలేదు... ఏ తిరిదండ్రులు గెలుకొడుకు మరణం
వాంధిస్తారో నాకు తెలియదు. లోకులు ముఝుర్ని
ఏ ఆధారంమీద విడిచిరాలో నాకేనాటికి అర్థం
కావటంలేదు. ఒకరి సంసారం చల్లగా సాగుతుంటే

మావలేనిదీలోకం. ఆ లోకాల్లో మీ వదిన కాపురానికి
కొత్తగావచ్చింది. అందరూ దానిమీద ఆర్పగలిగితమైన
సానుభూతి కన్నులచీ నానిదా ఆకారగద్వేషాన్ని
సాధించాడు. స్వంతికొడుకువు నువ్వే మాపట్ల విరోధ
భావం వహిస్తే ఇంక నేనెవరితో చెప్పకోవాలి?...
నీలో నాలుకలు సాచిన ప్రతీకారబాటల నాకను
పడింది. దాన్ని ఆర్పడానికి నేను మొదటో కొంచెం
ప్రయత్నించాను, కాని నా ప్రయత్నం వృథా అని
తెలుసుకోగానే నా వుద్దేశ్యం మార్చుకున్నాను. నేను
ఆలమటిస్తుంటే నీవు చూడాలనుకున్నావు. కాని
నేనందుకు లేచివచ్చలేదు. ఎంతబాధపడినా లోలోనే
పడ్డాను. నా బాధనుచూచి నీవు తృప్తిపడింది నానా,
నా ఆత్మభీమానానికీ ఒబ్బులా అనుపడింది. కన్న
కొడుకుకొరకు ఆత్మభీమానాన్ని త్యాగంచేయలేక
పోయాను. నా ఉద్దేశ్యంలో నేను విజయాణ్ణి అయినా
నని నాకిప్పుడు సంతోషమేమీలేదు. నీవు పరాభరింప
బడినట్లు బాధించుకుంటే నా హృదయం చూసి
సహించలేకుండా వుంది. మీ ఆన్న ఆత్మహత్యకి
కారణం ఏమైవుంటుందో ఈనాడు నీకవగతిమై
వుంటుంది. నేను ఆ విషయం ఎక్కువేమీ చెప్ప
లేను... అయితే ఒకటి చివరిమాట ముమ్మందు నీ తీవి
తీంలో ఆత్మభీమానం చచ్చిపోతుందనే ఆహంతో
నీ సంతానంపట్ల ఎన్నడూ నాలా ప్రవర్తించకు.
వాళ్ళకు కష్టం కలిగించకు. నిన్ను సంరక్షిస్తే పరచలేని
బాధ నన్ను కలకాలం దహిస్తోంది.”—

భానుమూర్తి ధూమ్మిడినుంచి లేచి చూసేసరికి
మొదటి ఆకారంలేదు. పశ్చాత్తర్రమైన హృదయంతో
తాను పడివున్న స్థానాన్ని చూశాడు. కన్నీళ్లతో
ఆ తోటమూలం కొంచెం తడిసివుంది.

తంత్రవార్తికము - భీష్ముడు

శ్రీ వేటూరి శివరామశాస్త్రి

కుమారిలగ్నః, 'శిష్టాకో' 2. విరుద్ధవిచిత్రే, చక్రాస్త్ర
పరిమాణత్వాత్ 'అనునీ' గెండు మాత్రములు బాహ్య
సౌగత్యదుల ఆచారముల ప్రామాణ్యమున నిరాకరించు
ననియు 'అపివా కారణాగ్రహణే ప్రయుక్తాని ప్రతీ
యేరన్' (1 వి. ద. 1-3-7) అను నీ మాత్రము
'సదాచారములు ప్రమాణము' అని చెప్పననియు చెప్పి
కొన్ని సదాచారముల నుదాహరించి వానిలో ధర్మ
సంకేతము చూపి త్రివర్గము సిద్ధించుటకు ధర్మావిరో
ధము నిరూపించెను. ఇతడు ఏమితికొల్పివాడు.

ధర్మ సంశయము

శిష్ట లవబడువారిలో ధర్మవ్యతిక్రమమునా, 1
సాహసమునా 2 కానినీచుచున్నది: ప్రజాపతి
తన కొడుకై ఉప నభిగమించెను. ఇది అగమ్యగమన
రూపమున అధర్మచరణము. ఇంద్రుడును ఇంద్రవజ్ర
విలో నున్న నహుషుడును పరదారాభియోగము నొన
రించిరి. పుత్రకోకముచే ఆర్తుడగు వసిష్ఠుడు నీట
మునిగి ఆత్మహత్య చేసికొన సాహసించెను, విశ్వా
మిత్రుడు చాండాల యాజన మొనరించెను. వసిష్ఠుని
వలెనే పునూరపుడు ఆత్మహత్యకు తెగించెను. నైషిక
బ్రహ్మచర్యము గొన్న కృష్ణ దైవపాయనుడు విచిత్ర
పీఠ్యుని భార్యలందు సంతానోత్పత్తి సాధపడెను.

భీష్ముడు

సర్వాశ్రమధర్మములకును వ్యతిరేకముగా ఉండు
టయకొక శ్రీ రామునివలె క్రతువు లొనరించెను 3
[తం. వా]

'భీష్ముడు బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున నున్నటులు భార
తము చెప్పచున్నది' అని యనినచో భార్యలేనిదే
క్రతువు లొనరించుటకు పీటలేదు. ఇతడు రాముని
వలెనే క్రతువు లొనరించెనని భారతమే చెప్పటచే 4
వినిగి భార్యకలనని తేలుచున్నది. అట్లునచో

భార్య యుండియు నితడు బ్రహ్మచర్యము చేయు
చుండె నని యనవలయును. కావున నితడు చిన్న
శ్రమ ధర్మములను పాటించక ప్రవర్తించె నని చెప్ప
వలసి వచ్చుచున్నది.

బోవించు, నాతిగల బ్రహ్మచర్యము పనికి
రాదా?

రాదు. సన్నిధిలో ఋతుస్నాత యగు భార్య
యున్నచో ఉపగమింప కుండుట విహితాతిక్రమము. 5
కాగా భార్య యుండియు బ్రహ్మచర్య మొన
రించుట ధర్మ వ్యతిక్రమము. భార్య లేనిన యెడల
భార్యలేకుండు క్రతువు లొనరించుటయు 6 ధర్మ
వ్యతిక్రమము. కావున భీష్ముడును రాముడును ధర్మ
వ్యతిక్రమ మొనరించిరా?

'ఏత్యర్థ క్షిరద భీష్మృతకును స్నేహము కర
మున రామునకును ధర్మనిరోధము లేదు.' (తం.వా.)

1. లోభాదులలో చిక్కికొని సన్నిహితులగు
అనర్థములను జాపక అధర్మ మొనరించుట.

2. అధర్మము కనబడుచున్నను బలదర్పముచే
తెక్కగొనక అధర్మ మాచరించుట అని 'భట్ట సోమే
శ్విరుని వ్యాయసంధ అను తంత్రవార్తిక వ్యాఖ్య.'

3. మిగిలిన సదాచార సంకేతములను తన్ని
వృత్తిని చూపగోరువారు తంత్రవార్తికమును చూచు
నది.

4. యవీష కోహత్ ప్రతపన్ బలస్తో
యో నస్మేహం సింహ ఇవారతః
స ఏష భీష్మః కురువంశి కేతు
కేణ వాహృతా స్త్రీకరిం వాజిమేహః

5. ఋతు స్నాతాంతు యోభాంగ్విం సన్ని
భా నోపగచ్ఛతి తస్మా రజసి తం మాంసం కిరన్తస్య
కేరగే.

6. వ్యాయసంధ. మా.

‘భిష్ముడు దాళరాజుకడ కరిగి తన తండ్రి సత్యవతి నిమ్మని కోరెను. మహాబలుఁడవగు నీవు రాజ్య ముఖిలపించి యుండఁగా సత్యవతీ సంతాపమునకు రాజ్యము లభింపదు కావున ‘ఈయను’ అని దాళ రాజునెను.

‘నాకు రాజ్యము వలగు. నేను పువ్వు సేలము’ అని భిష్ముడు ప్రతిప యునించెను.

‘నీవు రాజ్య ముఖిలపింపకున్నను నీ సంతతిని యాచి సత్యవతీ సంతతి భయపడును గావున సత్యవతీ సంతతికి రాజ్యము దుర్లభము’ అని దాళింజనెను.

‘సంతతి కనకుండుటకుఁ కూడ విక్రియించితిని ఓ దాళరాజా! ఇది మొదలు నాకు బ్రహ్మచర్యము 7 కాగలదు’ అని భిష్ముడు పిత్తిభక్తిచే బ్రహ్మచర్య మవలంబించెను. 8

‘భిష్మునకును రామునకును ధర్మమాత్రమునకు దారలు కలదు’. (తం. వా.)

వీరిరువురకును భార్యలున్నారని యే పురాణమును చెప్పలేదే! ఉన్నారని నీ పటలు చెప్పగలవు?

భిష్ముడు పెక్కులు అశ్వమేధము లొనరించి నటులు భారతమును, రాముఁడు పలుజన్మము లొనరించినటులు రామాయణమును 9 చెప్పుచున్నది కావున వీరిరువురకును, ‘కేవల యజ్ఞార్థ పత్నీ సంబంధము కలద’ని ఏ పురాణమేని చెప్పకున్నను, ఆర్థాపత్తి ప్రమాణముచే గమ్యునైన ముందున్నది. ‘ఎప్పుడు ఇది తండ్రి యెయి తెలిసినను కాస్త్రార్థాతిక్రమయనకు జంకి ఆ చెతిలో పిండము నుంపక దిర్ఘవివాదితే యుంచెనో అట్టి భిష్ముడు 10 భార్య లేని యేకాకి యజించునా? (తం. వా.)

‘సరియ భార్య యుండియే భిష్ముడు యజంచె నందిము. మఱి ఋతుకాలగమన ప్రత్యేవాయము రాదా? అనినచో నితఁడు పూనిన బ్రహ్మచర్య వ్రతము నైమిత్తికము. దీనిచే నిత్యమగు ఋతుకాల గమనమునకు బాధ. దాన ధర్మమాత్రార్థమే నేను పెండ్లాడగలనని చెప్పి పెండ్లాడిన భార్య నుపగమింప కున్నను దోషులలేదు.

‘శ్రీరాములవారును సీతవివాది స్నేహముచే కొండొక భార్య నుపగమింపనని వ్రతము గొని ధర్మ

మాత్రార్థ మొక భార్యనట్లే పెట్టుకొనిరి. దాన రాము నకు యాగనిదీ.’

ఇట్లులగుచో—

‘యజ్ఞే యజ్ఞే ప్రకురుతే సీతాం పత్నీం హిరణ్యయామ్’ అని చేసిన ప్రతియజ్ఞమునందును బంగారు సీతినేల చేయించి పెట్టుకొనెనని యంగురా, లోకాల వాది భీతిచే విడిచిన సీతయేవల నిష్కరత్వము లేదని తెలుపుటకే. సీతవివాది స్నేహముకలిన భార్యారంతరా గమన వ్రతముగొనుటచేత రామునకును ధర్మ వ్యతిక్రమము లేదు.’ 11

భిష్మునకు సంతానము లేకుదా! ఇతనికి పితౄణాపాకరణ మెట్లు? ‘భిష్మునకు’ వ్యవహితా పత్యకృతిమైన పితౄన్యాయము కలదు. ‘సోదరులలో ఒకఁడు పుత్రవంతుఁ డగు నేని ఆ పుత్రునిచేతనే మిగిలినవారందఱును పుత్రవంతుల’ని మఱువు చెప్పి గాన 12 విచిత్రవిర్యతైత్రజాలగు పుత్రులచేతనే పుత్రవంతుడై భిష్ముడు పితౄణముమండి విముక్తి బడయగలడు. (పిత్తిభక్తిచే పితౄణానియుక్తి యని వాగిండు) రాముడో కుశిలవులచే నామౌత్ పుత్ర

7. అపత్యహేతోరపిత కరో మ్యతి ద్వివిక్య యమ్ అద్యప్రభృతి మేదాళి బ్రహ్మచర్యం భవిష్యతి.

8. మా. వ్యాయసుధ-

9. యజ్ఞే యజ్ఞే ప్రకురుతే సీతాంపత్నీం హిరణ్యయామ్.

10. సీ. అనఘ మాతండ్రి శత్రువులకు లోకాంతరం బున కేగినను నేను వినయ మొప్పు నార్థవైపీకమునయందుఁ బ్రళిప్తమై నెనఁగు పిండముదగిరినిఁ దొడంగఁ గంకణకేయూరకమనీయమును నగు

జాంబవీదిశమును నైవహ ప్ర ముర్వి భేదించి సమర్థితం బగుటయుఁ గని యన్న శ్రేంగుని కరముగాఁగ నిక్కియించి యధిక నిపుణులుగా విచారించి కాస్త్రనియమ రీతి యొకటి యాదిరించి భురిం గునాస్తరణులు సీ పిరిని కాస్త్ర విధిఁ బ్రసిద్ధి బుద్ధి.

హరి-పూ-౨-అ. 11. మా. వ్యాయసుధ—

వంతుడు కావున తిద్విషయమున ఏమియు చెప్పనే పనిలేదు.' [తం. వా.]

తింత్రివారికము చెప్పిన 'రామునకును భీష్మునకును ధర్మమాత్రాధిదారలు కలర'ను నభిప్రాయమును వ్యాఖ్యాతి ధట్టసోమేశ్వరుడు భీష్మునిషయమున భారతిమునందలి— 'అపర్యపేతోః—' (సరితి బడనుకుండుటకుగూడ నిశ్చయించితిని)— 'అద్య ప్రభృతి—' (ఇది మొదలు నాకు బ్రహ్మచర్యము కాగలదు) అను విశేషణముల సామర్థ్యముచే 13 బలపఱచెను.

పద్మపురాణము భీష్ము దాశన్యబ్రహ్మచారి యనియు ఆచార్యబ్రహ్మచారి యనియు చెప్పటయు అందఱును భీష్మునకు తిర్వణము వినుచుటయు ఆర్థ్యము నెత్తుటయు కుమారిలు దెలుగదా?

ఈప్రశ్న ఇంకొక ఎదురు ప్రశ్న నాకొంక్షించును! అది యిది: భారతివాక్యములకు రెండింటికీ [అపర్యపేతోః, అద్య ప్రభృతి] వ్యాఖ్యాత చెప్పిన అర్థము కుమారిలనకు సమ్మతిమా అసమ్మతిమా? సమ్మతి మనుచో దానినియందు ప్రతిజ్ఞచేయుటకునెనుక ధర్మ మాత్రార్థపత్ని అక్కఱలేదు! కావున ప్రతిజ్ఞ చేసిన నాటికి ముందే భీష్ముడు గృహస్థు అని అనివలెను! అప్పుడు పద్మపురాణము బాధక మగును! అనుచో అది ప్రక్షిప్తమని అందురా? అసమ్మతిమనుచో యాగసిద్ధికై ప్రతిజ్ఞ తిర్వాతి నెపుడో జరిగిన ధర్మమాత్రార్థ వివాహముచే అజన్మ బ్రహ్మచర్యమున కిను మంతియు హాని లేదుగాన పద్మపురాణము బాధకము కాదు. కావున కుమారిలుకు పద్మపురాణమునందలి భీష్ముని అజన్మ బ్రహ్మచర్యము నెఱుంగనవచ్చును. కాని '—అద్యప్రభృతి—' (ఇది మొదలు బ్రహ్మచర్యము కాగలదు) అనునది వ్యాఖ్యాత ధట్టసోమేశ్వరునిపై పడగయేర్చును. ఎవలగా సోమేశ్వరుడీ 'అద్య ప్రభృతి' లోనుండి భీష్ముని భార్యను జూచుచున్నాడు. అట్టి వారికి పద్మపురాణము బాధకము. ప్రతిజ్ఞకు పూర్వమే గార్హస్థ్యములో నున్న భీష్ముడా జన్మబ్రహ్మచారి యెటులు కాగలుగును? పోనీ! పద్మపురాణమునందే దీక్షోక్తములు రెండును ప్రక్షిప్తములా?

భీష్మోష్మమి భీష్మపంచకవ్రతము మొదలగువానిని చెప్పిన కామరూపు ధర్మసింధువు మొదలగు గ్రంథము

లనుబట్టి వీనిని ప్రక్షిప్తములని త్రోసిపుచ్చుట దుష్కరము. మఱియు ధర్మ ఖండమునకే పితా మ హానున ఏకైక ప్రతినిధియు మహాయోగేశ్వరుడు నటించి భీష్మునకు ధర్మఖండముధర్మఖండ మెన్ని శతాబ్దముగా తర్పణ మర్పించుచున్నదో యేవ రెఱుగనిది? అది యెటుండె.

భీష్మునకు యాగసిద్ధికై పత్నికలదిను సభిప్రాయము విద్వారణ్యుల కిష్టముకొదని లోగడ 'మంజూష—భీష్ముడు' అను వ్యాసమున చూచియుంటిమి. వారి మతియున భీష్ము ధనివాహితుడు. శ్రీ రాము డసర్విహిత పత్నీకుడు.

నైమిత్తికముచే నిర్ణయమునకు బాధ చెప్పిన తింత్రి వారిక వ్యాఖ్యాత ధట్టసోమేశ్వరుని ధట్ట నాగే శుకు లోధించెనని అర్థాపత్తిచే అనుక్రమునగూడెమన మూహింపవచ్చును.

'అద్యప్రభృతి' అనుదాని! ఇతికు చెప్పిన అర్థమును గూడ నాగేధట్టు కొదనెననియు ఊహింపవచ్చును.

ఇక పత్ని లేకుండ యాగసిద్ధికి నాగేసుడు 'అపత్నికోన్మిషోత్రి మహారేతి న్నాహరేతి త? అహరే దిత్వాహం' అను బహ్వవిధ బ్రాహ్మణ్యమును జూపెను. ఈ బ్రాహ్మణ్యము కుమారిలనకు తెలియదా?

తెనినాదునుట పాడిగాను. ఈ స్రుతికి సంకుచితార్థ మీదెనీ అభిసరిము కావలయును. కాన దాపనితికు ముట్టక యాగసిద్ధికి అర్థాపత్తి ప్రమాణము నాతిగా కొని—అపి వా కొందాగ్రహణే ప్రయుక్తాని ప్రతీయేరన్' అను సూత్రమును ఏదా చారాత్మకమైనది యొక ప్రామాణ్యపరముగా యోజించి రామభీష్ములను గూడ ఈ పద్మలో శేర్చెను. రామభీష్ములప్రక్క

12. భార్యాదా మేకాతావా మేక శ్చేత్ పుత్రవాన్ ధివేత్ సర్వే తేనైపుత్రేణ పుత్రిణో మను ర్బ్రవిత.'.

12. 'తేవల యజ్ఞార్థపత్ని సంబంధ అపీ పితృత్వాపత్రైస్సమక్రమణి గమ్యతే' [తం. వా.] 'సమరయోర్ధర్మమాత్రార్థి వారసద్వావః క్వచి దపి పురాణేతి హానియో రనుక్ర. తేనప్రమాణేనావగమ్యే లేత్యా కింక్యాహ—తేవరేతి— అపిశేతే నాపర్యపేతో రద్యప్రభృతీది విశేషణసామర్థ్యా దిశ్యేతి మన గమ్యతే ఇతి సూచితమ్—వ్యాయసుగ.

‘శేర్లలేని ఆ యిల్లాండు ‘తగుదునుకూ’ యని కూర్చుంటు కెన్నిసంకె లుండెనోకదా!4. ఏదాగి కణ్ణుల కిది అవిష్టమని ‘మంజూష-భిష్ముడు’ అను వ్యాసమున కనియుంటిమి. కుమారిలుని మతియున కణ్ణ విభాంపికాదులకును ఒకొక యిల్లారి నంటగట్టవలెను. వాగేసుడు కణ్ణునకు భార్య నంటగట్టుతో కాకుం తలయు కాస్త్రునిగద్దెత్తివోషగుడు ముననెనుగాని యీమె ఉకొక్క యిల్లారుకదా! ఆ ఉకొక్క యిల్లారి కూతు, కాదుగదా కుమారి! ఈ ధర్మకూత్రాగ చారచే ఆతని కాశ్వేత బ్రహ్మచర్యస్థితికి ధోకాలేదే!

ఇక నొకటి—‘అపత్నీకోఽప్యగ్ని మాహారేత్’ అనునది నామాన్యస్మరియే యగునెల అపత్నీకునకును యజ్ఞము విధి విహితమే యగుచున్నది. కావున ఇదా నీంతినులు చేయరాదని వివేచనమే!

అట్టి యాచారము పోయినది. ఉర్వశీతపస్కరి మొదలగు గుణములు కలవారే దాని కధికారులు.’ అని వాగేసుడు.

‘తల్లివంక తమ్ముడగు విచిత్రవీర్యుని పుత్రవంతు నొనరించిన కృష్ణదైవపాయమునకు ధర్మగురోధము 15వొల్లి చేసిన తపోబలము కలిమిని, ఎల్లి, చేతుబోపు తపోముకతయనను సమయగల దనియు, మతీయు అట్టి తపోబలము కలవాఁ డెవడేని ఇట్టి పనిని చేయనే చేయు ననియు కుమారిలు డెనెను. కాని పత్ని లేక యాగసిద్ధికి భిష్మునిలో తపోబలమేని ఆశినికి కనబడలేదు. కనబడ కున్న మానె, వాసుదేవాదులకు నూడ విస్మయము కలి గించునది భిష్ములేపుని యోగబలము—

‘ధారయామాన చాత్మానం
ధారణాసు యథాక్రమమ్,
తస్యోర్వయమమన్ ప్రాణా
స్సవిరుద్ధా మహాత్మనః.

* * *

యద్యమృంచలి గాత్రం హి స కేంతనుమతి సదా
తల్లి దివ్యశిల్పం భవతి యోగయు క్తస్య తస్యై
క్షణేన ప్రేక్షితం లేహం విశిష్టస్సౌఽభివర్తితా!6.
[భిష్ముస్యస్థి రోహణవర్య]

అని భారతము.

‘ఇప్పటివారి కది అకేక్యము’ అని వాగేభట్టు. కేక్యమునతో చేయవచ్చువా?

జగదునివర శ్రీ రామకృష్ణవరమహాంస, కృష్ణ దైవపాయముకును భిష్ముకును చేసిన పనులవంటి పనుల చేతుకున్నను శ్రీ కారదామాతతో వనించెను. వారిది భక్తియోగమని కొందఱు సమర్థింతురుగాని శ్రీ తోతా పురియే దీనికి తగిన సమాధానము 17చెప్పెను. ‘అట్టి తపోబలము కలవా డెవడేని...చేయనే చేయు’నని కుమారిలు డెనెను. మరి వాగేభట్టు జంకి—‘ఉర్వశీ తపస్కరి మొదలగు గుణములకల తొల్లిటివారికే అట్టి అధికారము’ (అపత్నీకునకు యజ్ఞమునింగు) ‘అని అనెను.

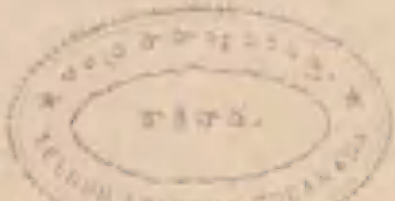
14. ‘సితాం హి సంజీవా పదేషు ...’ అను కాళిదాసు నుదిహించిన కుమారిలుకు రఘువంశము నందలి—‘సీతాం హి త్యా దిశముఖ రిభ్రగ్నోప యేమే యదన్యం తన్యా ఏక ప్రతికృతి చిఖోయిత్కతూ వా జహార...’ (౧౪-౮౭) అను శ్లోకమును మఱచి ‘ద్యౌర్వసీతిను ప్రక్కమ పెట్టుకొని యాగము చేయుట అన్యకేంద్రియమును ప్రకటింపుటతో యని చెప్పెను.

15. నియోగము వాగ్దత్తవిషయము, అంబికాం బారికలు విచిత్రవీర్యునిచే పరిణీతిలు, దాని భ్రాతృ బాయ కాదు, బ్రహ్మచారికి సంప్రయోగము నిషిద్ధము. (వ్యాసుడుగ-మా.)

16. ‘ధారణానుక్రమంబున సమాహితాత్మ్యం డయి వాయువుల సన్నిధింబుచేసినవని యూర్వస్వగతిం గైకొనియే నమృహాత్మ్యం డవహవంబులం త్రాణం బులు వాసికొనుచు వచ్చునయ్యెన్ తోట్లు శిల్పగహితంబు లగుచుండె పట్లగుటం గాంచి కృష్ణాదులగు నభిలజనం బులు వాత్సర్య భరితాంతిః కరణులగుచు గీర్తించిరి’

అను—౫-౪౬౮.

17. స్వామి కారదావంతుల శ్రీరామకృష్ణలీలా ప్రసంగ—౨ సం. జన్మభూమి సందర్శన, 3౪౭ పుట, మా.

దైవోపహతులు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

జొరబోతున్న పాంశ్యకరణాల్లో, అరుబయిట
నుండువారో కూచుని వామనగాయ బాడు
కుంటున్న వాళ్ళెన్నున్నమా—అల్లంలేదూరంలో కిధి
చివరగా, వెండిపాన్న చేతికట్ట విలాసంగా తిప్పు
కుంటూ, గాలికి మందమందంగా కడులుతున్న పట్టు
కండువాను హుందాగా సవరించుకుంటూ, వస్తున్న
శ్రీరాములుగారిని చూడగానే, ఒక్కసారిగా కళ్ళవల్
పడి, గాఢంగా చింతిస్తోవుంటున్న కొంట్లో దాచుకు
నుని, హడావుడిగా తేచిమంచుని, జరిపరికిబాలను
కొంచెంగా నుండుగాళ్ళమీదకు ఎత్తిపట్టుకుని, ప్రక్క
లకు పారిపోయాడు తెనుగుకళ్ళ లేడిపిల్లలాగా.

వినిపిస్తూ వినిపిస్తూవున్న ఎత్తులు హఠాత్తుగా
అగిపోవడంతో, వహారాలో నోమాలగా కూచుని
‘రామకోటి’ రాసుకుంటూనే గతాన్ని తిలపుకుంటూ
కునికీపాట్లు పడుతున్న బానికమ్మ ఒక్కసారి తల
యెత్తి నుండువారోకి చూచి, అక్కడ ఆడుకుంటున్న
ఆడుగుడు ఆడిపిల్లలూ కనిపించక పోవడంతో దిగ్భ్రామ
పడి, శ్రీరామపుస్తకాన్ని కళ్ళకెదురుకుని భద్రంగా
అవతలిపైటికి, కళ్ళతోడు తీయకుండానే, బయటికి
వచ్చి చుట్టప్రక్కల తేలిపారజూచింది.

అయింటికి కొద్దిదూరంలోవున్న శివాలయానికి
కొంచెం ఆవలగా, సోదవుండేలేకా ఎండిపోతున్న
కోశ్లోకి పడిపోవడానికి సిద్ధంగావున్నాడు ఎర్రగా
వున్న మూర్ఖుడు. పాటిదిబ్బమోడినంది, ఎదుట నది
లిస్తూ, గడ్డిమోపులను ఓ బుజం మీదినుంచి ఇంకో
బుజంమీదకు మార్చుకుంటూ, మధ్యమధ్యలో ప్రక్క
నున్న సహభాగినులతో ముసిముసిగా నవ్వుకుంటూ
సరదాగా నడుస్తూ వస్తున్నాడు ఓ యిద్దిరు పాశేకు.

ఒక్కగా నందివారి అడవికుడు ఒకామె,
మాయలేక మాయలేక నీటిమీద నొకదాన్ని చంక
వెక్కుకుని, భారంగా అడుగులుపెట్టా ఇంటి వేపు నడిచి
వెళ్ళిపోతున్నది.

ఇంటిని సమీపిస్తూ సమీపిస్తూవున్న శ్రీరాములు
గారు ఆపడుచును ఆలావిల్పునే, ఒక్కక్షణంవేపు
చూచి గోముగా తలపంకించి ఇంటిని సమీపించారు.

తియ్యడిరాకను చూచిన బానికమ్మ ఆలాగే
కొద్దివేపు అక్కడ నిల్చుని, హృదయంలోని భావ
కళ్ళలో కనిపించకుండా చేయాలని వ్యర్థప్రయత్నం చేసి,
ఓడిపోయి, తనూలంగా తల ప్రక్కకు తిప్పుకుని
ఒక్కనిట్టూర్పు విడిచి, మానంగా ఇంట్లోకి వెళ్ళి
పోయింది. ఎదురుగా వచ్చిన కిల్లి పిల్లను ఆహ్వానంగా
దిగ్గరకు తీసుకుని బోసలకు వచ్చిన శ్రీరాములు—
వహారాదాటి వంటింట్లోకి వెళుతున్న అక్కగారిని
చూసి, సలుకరించబోయి, కాని - పలుకరించలేక,
యాంత్రికంగా హాల్లోవున్న మంచ మొకదాన్ని
లాక్కుని కూచుని, స్థిమితిగా విశ్రాంతిపుచ్చుకుంటూ
చుట్టచుట్టించాడు.

ఉంగరా లంగరాలుగా నుట్టు తిరుగుతున్న పొగ,
మనక చీకటిలో కరిగిపోతూ వింతింత అందాలు సమ
కూర్చుకుంటున్నది. ఆ మేఘశికలాల మృగగా గోడకు
వ్రేలాడుతున్న మేనకా, విశ్వామిత్రుడూ చూచా
యగా కనిపిస్తున్నాడు.

నిజమే! ఆమెను మెల్లిగా నందిట పొడుపుకుని,
విశ్వనాథవారి అరుంధతిలా, తెలియని రిన్యూల్స్‌తో
మూర్ఛాన్నాగ్రూడించి, బాహ్యములలోకింప చేయ

* ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ఆంధ్రభాషాసమితి నిర్వహించిన కథానికల
పోటీలో(1956-57) ప్రథమ బహుమతినందిన కథ.

గలిగే సరికి ఎదురుగా ఈ మేనకా, ఈ విశ్వామిత్రుడే, ఇతగదిలో, ఆనాడూ కనిపించారు.

కానీ అప్పటికీ, ఇప్పుటికీ ఎంత భేదం!

చాలాన్నీ వదిలి అప్పడప్పుడే యావనాన్ని తోడుక్కుంటున్న వయసు... కనుపించి, కనుపించకుండా వున్న వక్ష్యలం... అగరువత్తుల ధూపాలు! ... మల్లెత్రుల మాలలు!

టిటికి దగ్గరగా, తెల్లగా వత్తుతున్న చంద్రున్ని చూస్తూ, ఇన్నెట్లో కరిగిపోతున్నట్లుగా నిల్చున్నది లక్ష్మి. వెనక్కి వెళ్లి ఆమెచేతులను తనకు దగ్గరగా, తన హృదయాలని దగ్గరగా తీసుకున్నాడు. కానీ— బలంగా దగ్గరకు తీసుకోవడంలో పగిలిత ఆ శంకు గాజాల... అపకీర్తనవారి తెలిసి అక్ష్మి దూరంగా తొలగి నిల్చున్నప్పుడు, తన నవ్వు, మళ్ళీ ఆమెను గాఢంగా దగ్గరకు తీసుకున్నాడు. కానీ ఇప్పుడు తెలుస్తున్నది!

తన పీరిచాడు... కట్టుకున్న పీరబాగా వదలని నీళ్లు ఆమెను బాధించింది. ఆమె వంటింది పన్నీరు. ఆమె తలలో విరజాజాలు.

తన లక్ష్మికి ఆ దృశ్యం— పులుకు చూపులతో, చేతికప్రక్కకు లేచిపోతూ, మునిశ్రేష్టణ్ణి నివారిస్తున్న మేవకను— చూపించాడు. 'ఇష్టి' అనుకుంటూ ఆలవోకగా కన్నులరమారెలుగా చాల్చింది.

దూరంగా వున్న చంద్రుడెక్కడికో, ముఖ్యుల ప్రక్కకు, ఎందుకో, తొందర తొందరగా తిప్పకుంటున్నాడు, గదిబయట అంతిమరకూ వినిపించిన గాజాల గలగలలూ, కోమలల కింకీడీ స్వవాలూ వినిపించడం అనిపిస్తాయి. గది బయటగా, మేడ మేడ మేనకెసుకుంటూ, అన్యోన్యం పొదుపుకుంటూ గున్న మామిడిచెట్టుమీద కూర్చున్న పాపురాల జరివోకటి లీలగా కనిపిస్తున్నది.

ఆ పాపురాల జరి వువకవలో, ఆ వలపుల వెలువలో, ఆ మల్లెత్రుల వాసనలో, ఆ ప్రకృతి పొందగ్గంలో, అప్పుడు తనూ లక్ష్మి వొకరిలో వొకరు వికళమై వాడు— తాత్కాలికమని తెలిక.

అక్కడ: అప్పుడు:

మైదానిక కేక్కులూ, పొరచూర్తిక చింతనలూ, కలగాపులంగా కలిసిపోయినవి. కృత్రిమ సభ్యత

దూరంగా తొలగిపోయింది. ఈ దేహానికి సంబంధించిన వరాలు ఆమెను తనదగ్గరకు రప్పించి తనను ఆమెకు బానిసనుచేసి, పీల్చి పీడించినవి.

అంతరాత్మ మరణించింది. దేహం నియంతలా చాట్యం చేసింది. తన కండ్లలోని అనందాన్ని అమె కండ్లలో నింపుకున్నది.

చివటకు—

ఏకలతా లేని మనసుతో ప్రకాంతంగా, హాయిగా నిద్రపోయింది.

* * * *

ఇది జరిగి సరిగ్గా ఇప్పటికీ ఎనిమిది సంవత్సరాలు. జీవితంలో ఎల్ల కాలం వసంతమే తొంగి చూస్తుందని భావించుకుంటూ నే. తనకు తెలియకుండా నే, శీతలాన్ని కూడా ఆహ్వానించాడు. ఆ తరువరి, ఎన్ని అవాంతరాలు, ఎన్ని వికృతి పరిణామాలు జరిగి పోయినవి?

ఆలోచనలకు అంతరాయం కల్గించి, అరిపోయిన చుట్టను చివరిపారిగా పీల్చి అవలల పోలేస్తూ లేచి కూచుని, కండువాను బుజంమీదకు వేసుకున్న శ్రీరాములు, వంటింట్లోనుంచి, జానికమ్మ దీపం పట్టుకురావడం చూచి, అప్రయత్నంగా నే, గొడవ మీదకు, మేనకా— విశ్వామిత్రుల పటం మీదకు దృష్టి నిలిపించాడు.

ఇంకా మేనక విశ్వామిత్రుణ్ణి తిరస్కరిస్తూనే వున్నది.

విశ్వామిత్రుడు ప్రాణేయ పశుతూనేవున్నాడు. కానీ తననంగరి?

అంతా వ్యతిరేకం!

తనలక్ష్మి తనను ఆ నెకపార్లు రహస్యంగా ప్రాణేయపడింది. కన్నీరు కార్చింది. చివటకు తనను ఎల్లా చక్కదిద్దాలో తెలిక, తోచక, బారించింది. ప్రేమలో పోరబాడించింది. కానీ తన అనుమానం సంగతి ఎవరికి చెప్పగలకు? నలుగురికి చెప్పగిన విషయములు కావు!

హాలులో వేలాడుతూవున్న ఇనుపతీగకు బారెలుతిగిలించి, ఆ వెలుగునీడల్లో, కళాకాంతులులేని తమ్ముడి వదనాన్ని చూచి బారిపడి పలుకరించతోయి, మళ్ళీ ఏంజూట్లాదిలో విషయం తెలిక, గృహకార్యం నిమిత్తం వంటయింట్లోకి వెళ్ళిపోయింది జానికమ్మ.

గారికి కొద్దిగా కడులుతున్న లాంతరు, నీడలను కని పెంచి పెద్దవాటినిచేస్తూ వాటిమానాన వాటిని వదిలివేస్తున్నది. శ్రీరాములుగారి కాళ్ళమీద లాంతరు వెలుగులు పడి, కట్టుకున్న తెంగాలీ గ్లాస్కోపంచె మరింత తెల్లగా కనిపిస్తున్నది. కానీ—మొహంమీద వున్న చీకటి తెలులగానే అతని హృదయంకూడా నల్లని మచ్చలమూలంగా కలుషితమై, కలుగుండువడి పోతున్నది. దారి తెలియడంలేదు... ఎక్కడికి తన బ్రతుకు తనను ఈశ్వరుకుపోతున్నదో తనకే తెలియం లేదు. జీవితానికి అర్థం ఇంకేలేమో!

లేచిమంచుని మళ్ళీ యాదాలాపంగా గొడవ మీదకు చూశాడు. ఈ సారి విశ్వామిత్రుడి పటం నీడల్లో మునిగిపోయి, ఆ ప్రక్కనేవున్న నీతా జీవి, నవ్వుతూ మంటల్లోనుండి బయటకు వస్తున్నది. ధీరచేత అనుమానింపబడిన ప్రీతి ఇదేలేమో పరీక్ష!

తను, తనలక్ష్మికినూడా ఇదేపరీక్ష పెడితే? దైహికంగా కలుషితమైపోయిన ఆమె కనీసం మన నికంగానైనా పరిశుద్ధురాలవుతుందేమో!

కొద్దోవున్న కొబ్బరితెల్ల మధ్యగావున్న చంద్రుడు, ఆవాటి తారను జ్వలికి తెచ్చుకుంటున్నాడు గామాను! ఎర్రగా, కంది, వున్నాడు.

అవతలివా రింట్లోనుండి ఎవరో, తనలిద్దకు తోల పాట పాడడం రీలగా వినిపిస్తున్నది.

ఆకంఠం ఎంతమార్దవంగా వుంది! ఎన్ని ప్రేమ భావాలు ఆకంఠంలో జీరాడుతున్నాయో!

ఆ తల్లి పాట ఎంతో హాయిగా, ఉంది. అంతకన్నా ఎంతో హాయిగా, సంతృప్తిగా, కోటిసౌఖ్యాల నిచ్చేదిగా వున్నది, ఆ పిల్లవాడి ఏడుపు. జీవితం అతిల్లీ రిద్దల ప్రేమలోనే ఇమిడివుందేమో!

కళ్ళుమూసుకుని, ఆత్మకలోకనం చేసుకొనడానికి యత్నిస్తూ, సప్తమస్తాయీ పంచమస్తాయీ కలిసివున్న ఆ స్వరాలను గెంజింటినీ తన హృదయ పింగలో పరికించుకోవాలని బాధపడుతూ, కిటికీవద్దకు వచ్చి బయటకుచూస్తూ నిల్చుండి పాఠ్యాంశు శ్రీరాములు.

ఆనాడు—

సరిగా తను ఇలాగేనుంచుని చూశాడు. ఇప్పుటికి తనకు బాగా జ్ఞాపకంవుంది.

ఎక్కడినుండో తీకువునీట్ల వికృతంగా అరుస్తూ వుండేదూచి, తనకు హతాశ్చగా మెగులువవచ్చి, కలలబరువు నిండివున్న ఆకళ్ళతోనే ప్రక్కను, లక్ష్మీ పడుకున్న ప్రక్కనైవుచూశాడు. కానీ, ఆక్కడ లక్ష్మీలేదు!

ఇంతరాత్రిపూట, ప్రక్కమీదనున్న రెండు నెలల పసిపిల్లనైనా గమనించకుండా ఎక్కడికి వెళ్ళిందో? తనలో ఏదో పాడుభావం—

రాక్షసంగా వెయ్యిగొంతుకలలో అరుస్తున్న ఓ పాడుభావం, మెదులుతున్నది.

'అది' నిజంకాదనీ, తన ద్రేమమాత్రమేననీ; సమాధానం చెప్పకొవడానికి ప్రయత్నించేసి విసిగి వేసారి—ఇదే కిటికీవద్దకువచ్చి నుంచుని, జొల్లో ఓకూలగావున్న ఆ మల్లెపాదనైపు అనుకోకుండా చూశాడు.

చూడకుండా వున్నట్లైతే, హాహాలంకడుపులో వున్న సంగతి తెలికుండానే, అందరితో నవ్వుతూ మాట్లాడివుండేవాడేమో! కానీ, విధిచేతిలో లీలు బొమ్మలం.

ఏదో నీడలురెండు, ఒకదానిలోఒకటి ఆగ్రుతిగా కలిసిపోతూ, మల్లెపూలవాసనలను తమలో వింపు కుంటున్నాయి.

ఆసమయంలో తన కెంతో కోపంవచ్చింది? కళ్ళు రక్తపూరితాలయినాయేమో నవసించింది.

అంగాంగం వణికిపోయింది. ఏదో తెలియని చైతన్యం, ఆవేశం, కోపం, ధూతాల్లాతనను ఆవరించాయి. ఆ పిచ్చిలోనే వెళ్ళి చారిదరి గొంతూ విసిగి చంపేదా మనుకున్నాడు.

కానీ - యథార్థాన్ని పరికించినమీదట తన కుటుంబం అల్లరికొవడం తప్ప ఏమింది? దాని మూలంగా తను సాధించ గలిగేది? అప్పటి తనకాంతం ఇప్పుటికి తన కాళ్ళవ్యంగం కల్గివున్నది! అట్లా తను ఆలోచిస్తూ పరధ్యానంలో నిల్చుని వుండేగానే, వెనక పాలుగా లక్ష్మీ రానే వచ్చింది. తను వెనుకకు తిరిగి చూశాడు.

చీర కు చెప్పు ఎవమచేత్తో పట్టుకుని, కుడిచేత్తో ముంగురులను సవరించుకుంటూ "ఏమిటండీ-ఆలోచిస్తు

వాడు" అన్నది ఎంతో సుతిమెత్తనగా. ఇంకొక సమయంలో అయితే తన ఎంతో ఆనందం వడిపోయే వాడు. ఆమె నునుకబోలాల మీద చిన్న చురితాన్నొక దాన్నింటించేవాడు. కానీ, అప్పుడు మాత్రం గంభీరంగా 'ఏమిటి?' అన్నట్లుగా ఆమె వేపు తిరిగి, ఆమె కళ్ళలో ఏదో అ స్వేషిస్తున్నట్లుగా, ఆమె ముహూర్తంలో నిలబడిపోతే "హే!" అంటూ ధ్రువముగాల్పి? కుంచించాడు.

దానికి లక్ష్మి ఎంతగానో భయపడింది! గభాలన, ఒక అడుగు వెనకు చేసింది. 'ఏమిటండీ?' అంటూ అన్నగా చూసి, రెండు సెలల ఆవేగిస్తున్నప్పుడు చూస్తూ డీసంగా నిల్చుండిపోయింది. నిమిషాలై, సోగలైన ఆ కాటుక కండ్లు తన నవ్వుకు ఆకర్షించలేదు.

మహాద్దుల తమ తిప్పిస్తున్న భారపోసివా చూడలేని ఆ తిమిలాలవల్లం తన నవ్వుకు ముగ్ధుని చేయలేదు.

మల్లెపూలకన్న మిన్నైన అమె సౌందర్యం తననవ్వుకు కలిగించలేదు.

అంతే! ఒక చూపు, ఒక నిద్ర, ఒక భోజనంగా వున్నవారు రెండుగా విడిపోయారు. రెండు సెలల పసిగుడుతో నవో లక్ష్మికి, వేరుకాపరం ఏర్పాటు చేయించాడు. ఇందులో తన తప్పేముంది? లోకం తన నెండుకు ఆడిపోసుకోవాలి?

ఎందుకు ఆడిపోసుకుంటున్నదో అర్థంగాక, ఆలోచనలలో తనను తనే గొంపించుకోలేక, అక్కగారిలో జన్మిస్తూన్నదేనా చెప్పకుండా. విసురుగా బయటికి వచ్చి, విసిరినా నందివారి ఆడబతుకు ఇంటి వేపు నడక పొగించాడు క్రిరాములు.

* * *

లియ్యం కడిగి గిన్నెలో పోసుకుని, ఆపూలుకు తిమ్మడిని అక్కడ భోజనం చేయమని చెప్పటానికి పోల్లోకి వచ్చిన జానికమ్మ; క్రిరాములు అక్కడ లేక పోవడం చూచి. ఆశ్చర్యపడి, వాకిట్లోకి వచ్చింది, అక్కడేమైనా, వున్నాడేమో నని.

సింధారబోవినట్లున్న ఆ వెన్నెట్లో శివాలయం చాటి, ప్రక్క వీధిలోకి వెళుతున్న ఓవ్యక్తిని చూచి, తిమ్మడేనని నిర్ధారణచేసుకుని, అతని తీవ్రాన్ని పరిదిద్దలేని తన పెద్దదికానీ తనకు తానుతిట్టుకుంటూ, నుమ్మానికి చేరగిలబడి, కూన్యంగా పరిసరాలను పరికించింది

జానికమ్మ. తన బ్రతుకు పరేసరి! తమ్ముడి బ్రతుకు మాత్రం! నిశ్చేషంగా కళకళలాడుతూవున్న భార్యతో కొత్తరం చేయవలసిన వాడు. బంగారపు బొమ్మలాంటి వాడు. ఏవేవో అనుమానాలు మనసులో పెట్టుకున్నాడు. అవి బయటకు చెప్పకు, ఏమిటో, ఎండిపోతున్న పెట్టులాగా నానాటికి కృతజ్ఞున్నాడేకాని, తీవ్రాన్ని పరిదిద్దుకోవాలన్న ఆలోచనే లేదు.

తిమ్మడిని గూర్చి తలపోస్తున్న సమయంలో ఆమె కళ్ళు అర్పాలయినవి. జన్మాంతర సంస్కారం మూలంగా చూపుడులో ఏర్పడిన మున్నీ తమైన సంబంధం, ఎక్కడో అకస్మాత్తుగా లేలిపోయి వచ్చింది.

నిజమే! పది సంవత్సరాల క్రితంవరకూ తనకు ఓసంసారం అంటావున్నది. తనూ పిల్లా-తెల్లా కలిగి ఆనందం అనుభవిస్తామనికొన్నది. వారిమూలంగా తన జన్మ తిరిప్పుందిమకున్నది. కానీ ఆరాత్రి తిర్వాత—

ఆ రాత్రి తెల్లా మర్చిపోవడం!

గులాబీపూలు తిలలో ముకుచుకొంటుండగా నే నుళి పన్నీలుజల్లినందువలన రెవిక అంతా తడిసిపోయింది. వచ్చేసునాసన విపరీతంగావుంది. ఏమీ తోచక, తిలుపు దగ్గరగా తన నిలబడి తిలడించుకు నే వారి వేపు చూసి చూడకుండా చూసింది. ఆయన మాట్లాడేభాష మన గులో మెరులున్నది కానీ మాటల్లోరాదు. ఆయన పిలిచారు. తనేమని నమాధానం చెప్పింకో! ఎదురుగా వచ్చి, తనచేతులను వారిచేతుల్లోకి తీసుకుని... ఏమిటో ఆ ఆనందం! కలలు తొలగిపోయినవి. ఆ ఆనందిం నిజమైనదని తెలుసు. తనకళ్ళు అరమాతిలుగా వారివున్నవి. వారి నల్లనిజాట్టులో మూసుకుపోతున్న తన కళ్ళను పూర్తిగా తెరిచి, వారి స్వయాపాన్ని తనలో చిత్రించుకోవాలని తన ప్రయత్నం. అనుసూతి, తనకోర్కెలకు సమాధానమైంది. ఆ దివ్యక్షణాలు కాశ్యపింకొవాలనుకున్నది. ఆ రాత్రి తెల్లవారకూడదనుకున్నది. అ ముఖం దూరమవకుండా దనుకున్నది; కలలకు ఇంతటి పరిపూర్ణమైన సహజలియం చరిమాచాక, అది స్థిరమై పోవాలని ఆశించింది.

కానీ, తనకంత అద్భుతమా?

తన కట్టినచీర ఇంకా మాసిపో నేలేదు. మూడు కోజల మధుపర్కాలభారం ఇంకా తీర నేలేదు.

పట్టణానికి ప్రయాణంకొనడం, ఆ ప్రయాణం లోనే వారు విషజ్వరంవారితపడి, కన్నుమూయడం, అన్నీ అయిపోయాయి. జీవితం అంటే ఇంతే నేమో!

తనకిక మిగిలింది ఈ తమ్ముడు మాత్రమే. తన నొసటివ్రాత బాగులేక తన బాధపడుతుంటే అనుర్పిత సౌఖ్యాన్ని అనందించిలేక వాడు బాధపడుతున్నాడు. పిచ్చివాడు.

అలా చాల పరధ్యానంలో ప్రకృతాన్ని మఱచి గతాన్ని తలపోస్తూ జానికమ్మ ప్రక్కయింటినారి పసిపాప తనవద్దకు పరుగెత్తుకురావడం గమనించనే లేదు.

అయినా పాపి మూటగట్టుకువచ్చిన ఆ పసిపాప, జానికమ్మకు దిగ్గరసావెళ్ళి, ఆమెచేయి పట్టుకులాగి, ఆమెమీ తన చేపుకు తిప్పకుని "లక్ష్మీపిన్ని నీన్న అవ సరంగా రమ్మన్నదత్త" అనిచెప్పి, జవాబుకోసం నీరీ ఓందితుండా మళ్ళీ దూసుకుపోయింది.

పోతున్న జలజల దూసి, చెప్పినమాటను జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకొటానికి ప్రయత్నించి 'అవసరం' అన్న

మాటను స్ఫురణకు తెచ్చుకుని, తెంచేయవడి, తలుపు దిగ్గరకు వేయడం మర్చిపోయి, ముందుకు తెంచేయలు వేసి, మళ్ళీ వెనుకవచ్చి, అన్నితలుపులూ భద్రంగా వేసి, తిడబడుతున్న అనుగులతో లక్ష్మీఇంటిచేపుగా నడిచింది జానికమ్మ.

దారిలో, ఇంటికి అంతర్యామితులు, నీళ్ళు కొవళ్ళు మోసుకువస్తూ ఇద్దరుమగ్గురు పల్లెపిల్లలు ఆమెమీదూసి, తమలోతాము నవ్వుకుని, దూరంగా వెళ్ళిపోయారు. కానీ ఆమె వారిని గమనించక తల వొంచుకు నకున్నానేపుంది.

దారిలో పడుకున్న ఓపల్లకుక్క, నిలువెత్తు రూపమొకటి తనమీద అడుగువేయబోవడం చూచి, భయపడి, దూరంగా తొలగి, మొరగడం ప్రారంభించింది.

అయినా ఈకేటాతేమో జానికమ్మకు వినిపించి నట్లులేదు.

* * *

నువ్వులలోకి వచ్చిన అడవిశవనదూసి, అసహాయత, ఆదరణ కలిగిన స్వరంతో ఎల్లాగో స్వాగతం చెప్పి, గుడ్డిని గుడ్లకుక్కుకుంటూనే, ఆమెమీ తీసుకుని లోపలికి నడిచింది లక్ష్మీ. బ్రతికేక బ్రతుకు తున్న ఆయింటివారిలాగానే గుడ్డిపమొకటి ఎగవ్యాప పీల్చుకుంటూ ఆక్కడ వెలుగుతున్నది. ఆ వెలుగునీడల మధ్య ఓ పసిపిల్లవాడి స్వరం 'నాన్నా' అంటూ కలవ రిస్తూ మాట స్ఫుటంగారాక అగణానిపోతున్నది.

అపసివాడి భవనంలో కళాకాంతులు లేవు! వాడిన తోటకూరకొడ నయం అతినికన్నా! రారి పోతున్న వత్తిత్రాలకొంతలాగా అరవికల్లలో విణుకు విణుకు మంటున్న తేజస్సు... ఎనుకలు బయటికి వచ్చిన ఆ చెక్కిళ్ళు... తెలసం స్కారం లేని ఆ జాట్లు... చాలీచాలవందువల్ల చిరిగిపోయిన లాగు. మందుకున్న చితిలాగా వున్న ఆ మాతృహృదయం లోని జ్ఞాన భానికమ్మ అర్థం చేసుకున్నది. తేలగా వున్న జానికమ్మ హృదయంలోని ఆప్యాయత, కరుణా లక్ష్మికి తెలుసు. జానికమ్మ ఆ పిల్లవాడిదిగ్గరకు వెళ్ళింది. ఆరిడి ప్రక్కన కూర్చున్నది. అతని చేతులను తన చెతుల్లోకి తీసుకున్నది. "బాబూ!" అంటూ ప్రేమగా, జాతిగా, అతని కన్నీరును తన కొంకుతో తుడిచింది.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్షున్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలైనా తుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

చందశాస్త్రము

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి

ఛందస్సు వైదికము శాశ్వతమని ద్వివిధములు ఇనియును వర్ణ భేదముచేత మఱియొక ద్వివిధములు మ, య, ర, స, లి, జ, ధి, నగణములును గురువు, లఘువు—ఇది ఛందస్సిద్ధికి గారణములు. మాదితీరముల సముదాయమును గణమందురు మాదితీరములను గురువులైయున్న మగణము, ద్వితీయ, తృతీయాతీరములు గురువులైయున్న యగణము, ఆద్యంతాతీరములు గురువులైయున్న రగణము ఇట్లే అంతిమాతీరము గురువులైయున్న సగణము, అంతిమాతీరము లఘువులైయున్న తగణము ఆద్యంతాతీరములు లఘువులైయున్న జగణము, ఆద్యంతాతీరము గురువులైయున్న భగణము, మాదును లఘువులైయున్నచో నగణము.

పరిగణితీ మాత్రలలో బూర్తియగు ఛందములను మాత్రకములందురు యథా—ఆర్యా ఛందమునకు ప్రథమ తృతీయ పాదములందు ద్వాదశి మాత్రలును ద్వితీయపాదముందు పదునెనిమిది మాత్రలును చతుర్థపాదముందు బహుమైన మాత్రలును గలిగియుండును. ఈ ఛందమునకు బూర్వార్ధ సద్విశిష్ట యుత్తిరార్ధముండి యున్నచో నది 'గీతి' ఉత్తిరార్ధ సద్విశిష్ట పూర్వార్ధముండియున్నచో నది "ఉపగీతి" యనబడును.

ఆర్యాఛందమున కుదాహరణము—

బృందావనే సరీలం
వల్లద్రుమకాండ నిహితే తను యస్మి,
స్మేరముఖార్పితీ వేణుః
కృష్ణో యది మనసి కః పద్మః.

(౨) పరిగణితాతీర సిద్ధియగు ఛందములను వర్ణకములందురు. యథా—

జయంతి గోవింద ముఖారవింశే
మరంద సాంద్రాగర మందవోపాః,

చిత్తే చిదానంద మయం తమోఘ్న
మమంద మింద్రద్రవ ముద్గింతిః.

ఆర్యాది ఛందములలో నాల్గు మాత్రలుగల అయిదు గణము లుండును. సర్వగురు, అంత్యగురు, మగ్గగురు, ఆదిగురు, చతుర్లఘువులు ఈ భేదములకు వలసగా కర్తి, కరితల, పయోగర, వసుచరణ, విషము లని నామములు.

లఘువులకు బరమున సంయోగము, అనుష్ట్యంబులున్నచో నాలఘువు గురువని తలంచబడును రామం, రామః రామస్య. ఈ మాదు శబ్దములలోని 'మ' అక్షరములు గురువులు పాదాంతమున గల లఘువు కూడ వికల్పముచే గురువని తలచబడును. ఛందశాస్త్రములో 'గ' అనగా గురువనియు 'ల' యన లఘువనియు సర్వము పద్ధతిము లేక శ్లోకము యొక్క నాల్గవ భాగమును బాదమందురు విచ్ఛేదము, విరామము యతికి 'శబ్ద'. వృత్తియు త్రివిధములు సమ, అర్ధ, విషమములని నాలుగు చరణములందును సమాన లక్షణములుగలది సమవృత్తిము ప్రథమ తృతీయములు, ద్వితీయ చతుర్థములు సమానములై యున్నచో నది అర్ధ సమ వృత్తియు నాల్గు చరణములును బరస్పర భిన్న లక్షణములై యున్నచో నది విషమ వృత్తియు. సమవృత్తియన కుదాహరణ.

మథేలే తాంబూలం నయనయుగళే కజ్జలకళా
లలాటే కాశ్మీరం విలసతిగళే మాక్షికలతా
మృగ తాగ్గించి కాటి పృథు కటితేటే హలక
మయీ

భవామి త్వాం గౌరీం నగవతి కిశోరీ మనింతి॥

(ఇది శిఖిణి యను ఛందము దీని ప్రతిపాద మందును సమానములైన హ్రస్వ ద్విత్విములైన పదునె ఠేసి యక్షరములు గలవు.)

అర్థ సమవృత్తియున కుదాహరణ.

త్రిభువన కమనం రేఖాలవర్ణం
రవికర గౌరవరాంబరం దధానే
విపురలకమలావృతానవాంఠం
విజయసఖే రలిరస్తు మేనవద్యా!

ఇది పుష్పితా గ్రా యనుధందము, దీని ప్రథమ తృతీయచరణములు ఏమాన లక్షణములతో పండ్రెంజేసి యుత్తరములు—రెండు నగణములు 1 రగణము 1 యగణ ముతోనున్నది ద్వితీయ చతుర్థ చరణములలో ఒకే లక్షణము లోడి పదమూజేసి యుత్తరములు - 1 నగణము 2 జగణములు 1 రగణము 1 గురువు గలిగియున్నది. అర్థ సమవృత్తిములలో 'పుష్పితా' ఇంకను హరిఃప్లతా నైతారీయ, (వియోగిని) మున్నగు పెక్కు ధందము లున్నవి నైతారీయము లేక వియోగిని! ప్రథమ, తృతీయ చరణములలో 2 సగణములు 1 జగణము 1 గురువు నుండును. ద్వితీయ, చతుర్థ చరణములలో 1 సగణము 1 భగణము 1 రగణము 1 లఘువు 1 గురువునుండును పాదాంతమున విరామము.

ఉదా :—

జగదింబ విచిత్ర ముత్రకిం.
పరిపూర్ణా కరుణా ప్రి చెప్పయి
అపరాధ పరంపరాపరం
నహి మాతా సముక్షేతీ శే సుతం॥

'హరిఃప్లతా' లో విషమ పాదములలో 2 సగణములు 1 లఘువు 1 గురువును సమపాదములలో 1 నగణము 2 భగణములు 1 రగణము నుండును దీని ద్వితీయ చతుర్థ చరణములు గ్రుత్తరిలంబితకు సమానములు.

ఉదా :—

స్ఫుటశేనచయా హరిఃప్లతా
వలియనోజ్జతిటా తిరణే సుతా
కలహంప కులారవ కావినీ
విహరతో హరతి స్య హరేర్యహః॥

విషమవృత్తియున కుదాహరణ.

సఖి సేతుణం శశిముఖం
రుచిరదశేపం ఘనచ్చనిం
చారుచరణకమలం కమలాంచిత
మాచ్రజవజ మహేంద్రనందనం॥

'ఉద్దతి' అను నీ ధందమున నాలుగు చరణములును భిన్న భిన్న లక్షణములుగలవి. ప్రథమపాదమున స జ

స ల మలు, ద్వితీయపాదమున న, స, జ, గ ములు తృతీయమున భ వ జ ల గ ములు చతుర్థపాదమున స జ స జ గ ములు నుండును.

ఒక్కక్షరముగల పాదముతో ప్రారంభించి యొక్కొక్కక్షరమును చెందుచు విలువదియాజుత్తరముల పాదము పూర్తియగునప్పటికి వేలువేలు ధందము లగుచున్నవి. ఒకటి మొదలు ఇలువదియా అక్షరములు వజ్రకుగల ధందముల నామములు. ఉక్త, అత్యుక్త, మగ్గి, ప్రతిప, సుప్రతిప, గాయత్రి, ఉష్ణిక్కు. అనుష్టుపు, బృహతి, పంక్తి, త్రిష్టుపము. జగతి, ఆతిజగతి. శక్వరి, ఆతిశక్వరి, ఆప్తి, ఆర్థిప్తి, ధృతి, విగృతి (ఆతిగృతి) కృతి, ప్రకృతి, ఆకృతి, వికృతి, సంకృతి, అతికృతి (ఆతికృతి) ఉత్కృతి. ఇలువదియా అక్షరములకంటె పెక్కుదైవదో నవి చందవృద్ధి ప్రపాతాది దంపకము లగుచున్నవి. మూడు లేదా ఆలుపాదములుగలది గాథ యగును.

ఇలువదీ దక్షరముల దంపకమునకు చందవృద్ధి ప్రపాతముని పేరు. ఇందు రెండు నగణములు నేను రగణములు నుండును. పాదాంతమున విరామము ఉదా:-

ఇహ హి భవతి దంపకారణ్యచేశ్వరిః పుణ్య
భాం మనీషాం మనోహరిణీ,
త్రిదశ విజయవీర్య దృవ్యద్ధిశ్రీవ
లక్ష్మీవిరా మేణ రామేణ సంసినిశే,
జనకయజనధూమి సంధూరిపీఠుంతి నీను
సీతాపదిస్పర్శ పూతాశ్రమే,
భువన నమితపాదపద్యాభిధానాం
వికా తీర్థయాత్రాగతా నేక నిర్దాహరే॥

పింగళాచార్యుని మతిములో పింగళ మాత్రములలో మల్లిఖితముగాని ధందములకు 'గాథ' యని సంజ్ఞ.

ఇక ఉక్తాదులగు విలువదియాలు ధందములుదాహరణలతో చెలియజేయ బడుచున్నవి.

(1) ప్రతిపాదమును నొక్కొక్కక్షరముగల ధందము పేరుక్త. దీనికి రెండు భేదములుగలవు. మొదటిది గుర్వక్షరములతో నగునది రెండవది లఘ్వక్షరములతో నగునది. గుర్వక్షరములతో వగు ధందమునకు 'లి' అనిపేరు.

ఉదా :—వి ప్థం వందే.

హరి వీహ. ఇది లభ్యమగుచుండు ధందమున
కుదాహరణ.

(2) ప్రతి చరణమునకు రెండేసి యక్షరములు
గల ధందముచే 'రమ్యుక్త' ప్రస్తారముచే దీనికి నాలుగు
భేదములు. ప్రథమభేదము 'స్త్రీ'; రెండు సురువులుగల
నాలుపాదముల ధందము 'స్త్రీ'

ఉదా:-అవ్య స్త్రీభిః సంగ స్త్రాజ్యః.

(3) మాహత్మ్యముల ధందము 'మగ్య' ప్రస్తా
రముచే దీని కన్నిదిభేదములు గలవు. మాహత్మ్యములును
సురువులుగానున్న మొదటి భేదముచేరు 'నారి'

ఉదా:-సంస్థాసాం వారీజాం భర్తాస్థా
వారాన్యః.

(2) ప్రాణతిః ప్రేక్షసి రాధికా శ్రీపతేః॥

(2) ఇది మగ్యయొక్క తృతీయభేదము. దీని
చేరు 'మృణి.' ప్రతిపాదమున నొక్కొక్క చరణ
ముండును.

(4) నాలుక్షరములుగల ధందుచేరు చరిత్య.
ప్రస్తారమున దీనికి 16 భేదములు గలవు. ప్రథమభేదము
చేరు "కన్య"

ఉదా:-భాస్వత్కన్య వైకాన్యః.
యాస్యః కూలే కృష్ణోఽన్తః ఫలతే.॥

(5) 'సుప్రతిష్ఠ' ప్రస్తారమున దీనికి 82 భేద
ములు గలవు దీని తొమ్మిదివ భేదముచేరు 'పంక్తి'
1 భగణము. 2 సురువులు.

ఉదా:-కృష్ణ సనాథా త్విక పంక్తిః
యామన కచ్చే చారు చచారి"

6. 'గాయత్రి' ప్రస్తారమున దీనికి 64 భేదములు
గలవు. దీని మొదటి భేదముచేరు 'విద్యుల్లేఖ' పదియొకవ
భేదము 'తనుచుగ్య' పదునాఱవది 'శిశివద' ఇటువది
తొమ్మిదివ భేదముచేరు 'వసుమతి'

'విద్యుల్లేఖ'—2 మగణములు.

గోగోపి గోపానాం ప్రేయాంసం ప్రాణేశం
విద్యుల్లేఖాన్త్రం వందీహం గోవిందం॥

'తనుచుగ్య'—తిగణము, యగణము,

ప్రత్యప్రతివేగం నానావిధి భేలం
సేవే గత రింద్రం బృందావన చంద్రం॥

'శిశివద'—నగణము, యగణము
పరమ ముదారం వినివ విహారం
భజ ప్రతిపాలం వ్రజప్రతిపాలం॥

'వసుమతి'—తిగణము, సగణము
భక్తార్చకదనం సంపిద్ధి సదనం
నామిందువదనం గోవింద మధునా॥

(7) 'ఉష్ణికు'—ప్రస్తారమున దీనికి 128 భేదములు
గలవు. దీని ఇటువదియొకవ భేదముచేరు 'మదిలేఖ'
ముప్పదవ భేదముచేరు 'కుమార లలిత' మగణ సగణ
ములు నొక సురువుతో 'మదిలేఖ'యును జగణ సగణ
ములు నొక సురువుతో 'కుమారలలిత' యును వసుమ.
ప్రథమమున కుదాహరణ

రంగే బాహు విగృహాన్ దంతింద్రావస్థురేఖా
లగ్నాభావస్థురేఖా కన్తూరీ రసజర్వా॥

(8) 'అనుష్టుపు'—ప్రస్తారమున దీనికి 256 భేద
ములుగలవు. దీనిన విద్యున్యాల మాణవకాశ్రీతి, చిత్ర
పద, హందగతి, ప్రమాణిక, (సగన్యరూపిణి) సమా
నిక, క్లోక, వితానాద్య నేక భేద ప్రభేదములు గలవు.
క్లోక ద్విందమున ప్రతి చరణముందును అఱవ యక్ష
రము సురువు నైవచ యక్షరములముపునై యుండును.
ప్రథమ, తృతీయ చరణములందు సప్తమాక్షరము ద్విర్ద
ముగను ద్వితీయ, చతుర్థ చరణము లందు చాస్వయగ
నుండును. శేషమాక్షరములకు విశేష నియమము లేనందున
ఈ ధందములకు గూడ చాల అనంతర భేదములుం
డును. పై ధందములలో ప్రథమభేదము. విద్యున్యాల,
ఏలవన దానిలోని యన్నియక్షరములును సురువులై
యుండును. నాల్గేసి యక్షరముల మీద యతి. ప్రమా
ణిక (సగన్యరూపిణి) 8వ భేదము. దీనిలో జగణరగణ
ములు నొకలముపు నొక సురువు నుండును. ప్రమాణిక,
సమానికలు గాక మిగిలిన అనుష్టుప్తేదము లన్నియును
వితానమున కంతర్గతములని తలంచ బడుచున్నవి.

విద్యున్యాల—

విద్యున్యాలాకలోలాన్ భోగాన్
ముక్తై ముక్తైయత్నంకుర్యాత్
ధ్యానోత్పన్నం నిస్సహస్యం
సాఖ్యంభోమం యద్యాకాంతేత్ ॥

సగన్యరూపిణి—

శివతాండవస్త్రీమి ధందమున నే వ్రాయబడి
వది. దాని యొక్కొక్క పాదమున రెండు రెండు

నగస్వరూపిణి ఛందములు వచ్చి యున్నది. కొందఱా సంయుక్తచ్ఛందమును పంచదామ రాది నామములకెప్పు యున్నారు. ఇందు జ, ర, జ, ర, జ గణములుండును.

ఉదా:- జటాకటాహ సంధ్రు ధ్రు మ్ని లింప నిర్ద్వరీ
విలోల పీచి వల్లరీ విరాజమాన మూర్ధని
ధగద్ధగద్ధగజ్వలల్లలాటపట్ట పాపావే
కీకొం చంద్రవేళురే రతిఃప్రతిక్షణం మమ॥

శ్లోకము—
యతిః ప్రవృత్తిర్యుతానాం యేన సర్వవిదం తతం
స్వకర్మణా తమధ్యర్ప్య సిద్ధిం విందతి మానవః॥

కె. మాణవకృత్రి—
ఆదిగిరిం ముర్యగతం పంచనుకం చాంత్యగతం
సాగ్ధగురే త్రిత్కధిరం మాణవకృత్రిష మిదిం॥

(9) 'బృహతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 512 శ్లేపములు గలవు. 251 వ శ్లేపము 'హలముఖి' 64 వ శ్లేపము "భుజంగ శిశుభృతము".

హలముఖి—ర, వ, సగణములు.
హస్తయోగ్యగుర మురగీం ధారయన్మధరశయనే
సన్నివేశ రథ మమృరం సంస్పృజ జ్వలతి స హరిః॥
భుజంగ శిశుభృతము—2 నగణములు 1 మగణము
ప్రణమతే నయనారామం వికవతువలయశ్యామం
అఘహర యమునానీరే భుజగశిరసి నృత్యంతం॥

(10) 'పంక్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 1024 శ్లేపములు గలవు. దీనిలో శుద్ధవిరాట్, పణవ, దుక్యవతి, మయూర సారిణి, మత్తా, మనోరమా, హంసీ, ఉపస్థితా, చంద్రపూర్వాద్యశేకము లవాంతర శ్లేపములు కలవు. శుద్ధవిరాట్టు పంక్తియొక్క 845 వ శ్లేపము. మగణ, సగణ, జగణములు 1 గురువు—

ఉదా:- విశ్వం తిష్ఠతి కుక్షిశోభరే
వక్త్రేయస్య సరస్వతీ సదా
సర్వేహం ప్రవీతామహో గురు
ర్భృహ్య శుద్ధవిరాట్ పునాతునః॥

చంద్రపూర్వా—భ, మ, సగణములు 1 గురువు.
అయినేసి యక్షరములవిడిచి విరామము.

సౌమ్య గురుస్సౌమ్య దాద్యవతుర్థం పంచమవర్తం
చాంత్య ముపాత్యం

ఇంద్రియబాహై ర్యత్రవిరామః సాకథనీయం
చంద్రపూర్వా॥
దీని యంతిమాక్షరమును తగ్గించినచో 'మణిబంధ' మగును.

(11) 'త్రిష్టుపు'—ప్రస్తారమున దీనికి 2048 శ్లేపములు గలవు. దీనికి అనేకావాంతర శ్లేపములు—
ఇంద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, ఉపబాతి, దోహక, కాలిని రథోత్తర; స్వాగతాది నామములతో బ్రసిద్ధమైనవి. ఇవి త్రిష్టుపుయొక్క ఏ సంఖ్యా శ్లేపములను వదిలినచో క్త పద్ధతిచేత నే యెఱుంగవగును.

(1) 'ఇంద్రవజ్ర'—2 తగణములు 1 జగణము 2 గురువులు.

విర్యాన మోహో జితసంగదోహ
అధ్యాత్మవిశ్వా వినివృత్తి కామాః
ద్యంత్యైర్వియుక్తై స్సుఖదుఃఖ సంజ్ఞై
ర్గంధ్యంత్యయూథాః పద మవ్యయం తత్॥

(2) 'ఉపేంద్ర వజ్ర'—1 జగణము 1 తగణము 1 జగణము 2 గురువులు.

త్వమేవ మాతావ పితౌ త్వమేవ
త్వమేవ బంధుశ్చ సఖాత్వమేవ
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణం త్వమేవ
త్వమేవ సర్వం మమ దేవతే॥

(3) ఇంద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర ఈ రెండింటి కలయికవలన నేర్పడునది 'ఉపబాతి', ఉపబాతిలో నొకపాద మింద్రవజ్ర యొకపాద ముపేంద్రవజ్ర లక్షణములు గలిగియుండును. ప్రస్తారమున దీనికి 14 శ్లేపములు. ఆ శ్లేపముల నామములు— కీర్తి, వాణి, మాల, కాల, హంసి, మాయ, జాయ, బాల, ఆర్ద్రా ధద్ర ప్రేమ, రామ, ఋద్ధి, బుద్ధి ఈ క్రింది చక్రమువలన దీని స్వరూప మెఱుంగవగును.

1	ఇ ఇ ఇ ఇ	శుద్ధ	ఇంద్రవజ్ర
2	ఉ ఇ ఇ ఇ	1 ఉపబాతి	కీర్తి
3	ఇ ఉ ఇ ఇ	2	వాణి
4	ఉ ఉ ఇ ఇ	3	మాల
5	ఇ ఇ ఉ ఇ	4	కాల
6	ఉ ఇ ఉ ఇ	5	హంసి
7	ఇ ఉ ఉ ఇ	6	మాయ

8	ఉ ఉ ఉ ఉ	7	బా
9	ఇ ఇ ఇ ఉ	8	బాల
10	ఉ ఇ ఇ ఉ	9	అత్త
11	ఇ ఉ ఇ ఉ	10	భద్ర
12	ఉ ఉ ఇ ఉ	11	ప్రేమ
13	ఇ ఇ ఉ ఉ	12	రామ
14	ఉ ఇ ఉ ఉ	13	బుద్ధి
15	ఇ ఉ ఉ ఉ	14	బుద్ధి
16	ఉ ఉ ఉ ఉ	పద్ధ	ఉ పేంద్రవజ్ర

ఉదా:—

తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వ మహామిశ్రిమాద్యం
పితేవ పుత్రస్య పితేవ పఖ్యః

ప్రియః ప్రియా యార్దసి జీవనోఽహం॥

పూర్వోక్త చక్రమునుబట్టి ఇదిఉపబాతయొక్క
బుద్ధి నామక భేదము. దీనినే విపరీతపూర్వ—
అఖ్యాపకీ యని కూడ జెప్పగురు. దీనిలో మొదటి
చరణ మింద్ర వజ్ర శేషించిన మాదు సుపేంద్ర
వజ్రవి. మొదటి మాదు చరణము లింద్రవజ్ర—
సాగ్నివది ఉపేంద్ర వజ్ర చరణ మునోపది 'బాల'
యను నుపబాతి యగును.

ఉదా:—

వంద్య స్సప్తంసాం త్రిదశాభి వంద్యః
కాయస్య పుణ్యోపదయ క్రియాభిః
సంసారసారత్వ ముపైతి యస్య
పరోపకారా భరణం శరీరం॥

(4) దోధక వృత్తిము-రి భగణములు 2 గురువులు
దోధక మద్ద విరోధక ముగ్రం
స్త్రీ చపలం యుధి కౌతర చిత్తం
స్వార్థపరం మతిహీన మమాత్మం
ముందలి యో వృపతిస్స స్సుభీస్యాత్॥

(5) 'కాలిని'—ను, ర, రగణములు 2 గురువులు.
యాపం య త్రిత్ ప్రామానవక్త మ్మాద్యం
బ్రహ్మజ్యోతి ర్నిరుణం నిర్వికారం
సత్త్వామ్రతం నిర్విశేషం నిరీహం
పత్వం సాక్షా ద్విష్టు రధ్యాత్మదీపః॥

(6) రక్షోదిత—ర, న, రగణములు లఘువు
గురువు.

రామనామ జపతాం కురోభయం
సర్వతాపశమయైక భేదజం
పశ్యేతాతి మమ గాత్రసన్నిధౌ
పావకోఽపి నిలాయ తేఽగురినా॥

(7) 'హ్యగఠ'—, న, భగణములు 2 గురువులు
కుందవామ కృతే కాతుక చేయ
గోపగోపవృత్తో యమనాయాం
నంద మను రసి ఘే తవ వత్స
వర్మదః ప్రణయనాం విజహర॥

ఇవియేగాక సుముఖి, వాల్మీకి, శ్రీ భ్రమర
విలసిత, వృంధ, భద్రిక, శ్యేవిక, మాత్రికమాల,
ఉపస్థితాదు లింశు న సేక నామములు గలవు.

(12) 'జగతి'—ప్రస్తావమున దీనికి 4096 భేద
ములు గలవు. అందులో వంశస్థ, ఇంద్ర వంశ, ద్రుత
విలంబిత, వోటక, భుజంగ ప్రయాత, ప్రసిద్ధి, ప్రమి
తాక్షర, వైశ్యజేవి మున్నగు భేదముల ఉదాహరణ
లిచ్చట జూపబడుచున్నవి.

వంశస్థము—జ, త, జ, ర గణములు పాదాంత
మున యుతి.

సశంఖ చక్రం సతీతిట కుండలం
సవిత వస్త్రం సరపీఠపాక్షిణం
సహార వక్షిః స్థల కొస్తు భ శ్రి యం
నమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజం॥

ఇంద్రవంశము—త, ర, జ, రగణములు పాదాం
తమున విరామము

యత్కిర్రనం యత్స్మరణం యదీక్షణం
యద్యంధనం యచ్ఛవణం య దర్శణం
లోకస్య సర్వో విధానోతి కల్యణం
తస్మై సుభద్రశివసే నమోనమః॥

వంశస్థ—ఇంద్ర వంశముల కయిక చేత బదునాల్గు
భేదముల ఉపబాతయగును పూర్వోక్త చక్రములోని
'జా' స్థానమున 'వం' వ్రాసినచో ప్రస్తాత చక్రముగును
ఈ పదునాలు గుపబాతుల నామములు—వైరాసికి,
రథాఖ్యావకి ఇందుమ, పుష్పిద, ఉపమేయ,
లేక రామణీయక, సౌరభేయ, శీలాశుర,
వాసంతిక, మందహాస, శిశిర, వైధాత్రి, శేంఖ
యాద, రమణ, కుమారి. వీటి యుదాహరణలు గ్రంథా
తరముల లభించగలవు. ప్రస్తుత మిటు మొదటి యుపబాతి

యొక్క యుదాహరణ మాత్రమే చూపబడుచున్నది. దీని ప్రథమ చరణము వంశస్థము శేషించిన మూడు చరణములను ఇంద్రవంశి లక్షణములు గలవి.

కిరాత హూదాంధ్ర పులింద పుల్లపా
అభీరకంకా యవనాః శకాదయః
యే శ్యేద హూదా యదుపాశ్రయోశ్రయాః
కుద్ధ్యంతి తిప్తై ప్రభవిష్ట వే నమః

ద్రుతివిలంబితము:—న, భ, భ, రగణములు పాదాంతమునయితి.

విపది ధైర్య మతాభ్యుదయే శ్రుమా
సదసి వాక్పటతా యుధి విక్రమః
యశసి చాభిరుచి ర్య్యసనం కుతౌ
ప్రకృతిసిద్ధ మిదంహి మహాత్మనాం॥

తోటకము:— 4 సగణములు పాదాంతమున యితి.

అధరం మధురం వదనం మధురం
నయనం మధురం హసితం మధురం
హృదయం మధురం గమనం మధురం
మధురాధిపతే రభిలం మధురం॥

భుజంగప్రయాతము:— 4 యగణములు పాదాంతమున యితి.

అయం త్వత్కథామృత పీయమానద్యాం
మనోవారణః శ్లేశి దావాగ్ని దిగ్భః
తృమార్ద్రవ గాఢో న సస్మాద దావం
న నిష్క్రమతి బ్రహ్మ సంపన్నవ న్మః॥

సగ్విణి:—4 రగణములు
స్వాతిం తే ప్రసీదతే తుభ్యం నమః
శ్రీనివాస శ్రీయాకాంతయా త్రాహినః
త్యామృతే ఽధిశి వాగై ర్మఖః శోభతే
కిర్నిహినః కబంధో యథా పూరుషః॥

ప్రమితాక్షర:—స, జ, స, జగణములు పాదాంతమున విరామము.

పరిశుద్ధ వాక్యరచనాతి శేషం
పరిషించతీ శ్రీవణయోగమృతం
ప్రమితాక్షరాపి విప్లూర్ణవతీ
కవి భారతీ హరతి మే హృదయం॥

బైశ్యజీవి:—2 మగణములు 2 యగణములును 5-7 వ అక్షరములపై యితి.

అర్చా మశ్యేషం త్వం విహాయరాజా
మర్త్యతే నైకం విష్ణు మధర్వ్య భక్త్యా
త్రాతాశేమత్య వ్యర్థితే భావినీతే
భ్రాతః సంపన్నా ఽఽ రాధనా నైశ్య జీవి

పై భేదిములేగాక ఇంకను పుట, జలోద్ధతగతి, సత, కుసుమ, విచిత్ర, చందలాక్షి, కాంక్షోత్పిద, వాహినీ, నవమారినీ, చంద్రవర్మ, ప్రయుదితవదన, ప్రియంవది, మణిమాల, లలిత, మోహితోజ్వల జలగర మాల, ప్రభ, మాళతి అభినవతామరపాది భేదములు తల్లక్షణములును గ్రంథాంతరములయందు లభించుచున్నవి.

(13) 'అతి జగతి, ప్రస్తారమున దీనికి 8192 భేదములు గలవు 'ప్రహర్షిణి' దీని భేదములలో నొకటి.

ప్రహర్షిణి:—మ, న, జ, రగణములు 1 గురువు. 8-10 అక్షరములపై యితి.

జాగర్తి ప్రపథవిపాక సంవిధాత్రీ
శ్రీ విష్ణోర్లిత కపోల జానదీచైత్
సంకీర్తనయతి భింతాస్తి తో విషాదః
సంవాదః సకల జగత్పితా మహేన॥

ఇంకను శ్రుమ, ఆతిరుచిర, మర్తిమయూర, గౌరి, మంజుభాషిణి చంద్రికాదభేదములు గ్రంథాంతరములయందు లభ్యమగుచున్నవి.

(14) 'శక్వరి'—ప్రస్తారమున దీనికి 16 384 భేదములు గలవు. ఇందులోని యొక భేదము—

వసంతిలిలక:—రి, భి గణములు 2 జగణములు 2 గురువులు పాదాంతమున విరామము. దీనినే కొందరు సింహాన్నత, ఉద్ధిర్నిణి యనికూడ తెప్పుదురు.

యా దోహ నేలవహన వే ముదనోపలేప
ప్రేంభేంఖ వార్షరుదితోక్షణ మార్జనాదా
గాయంతిచైవ మమర క్తధి యోఽక్రమకంకోశ్య
నిశ్యాప్రజస్త్రీయ ఉరుక్రమ చిత్రియానా॥

ఇంకను అసంబాధ, అపరాజితి, ప్రహరణ కలిత మున్నగు భేదములు గలవు.

ప్రహరణ కలిత:—2 సగణములు 1 భ, 1 న 1 ల 1 గురువు యేతేసి యక్షరములు మీదియితి.

గురముని మనుజై రుపచితచరణాం
రిపుభయచకిత త్రిభువన శిరణాం

ప్రణమత మహిమనువన కుపితం
ప్రచారణ కలితం పశుపతి దయితం॥

(15) 'అతిశక్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 32768 భేదములు గలవు. చంద్రావర్త, మాలినీయను భేదము లిటు జూపబడుచున్నవి.

చంద్రావర్త—4 న, 1 గణము 7-8 అక్షరములపై విరామము.

పటుజవన పవనదలిత జలలహరీ
తరళిత విహంగ నివయరవ ముఖరం
వికసిత కమల సురభి శుచిసలిలం
ప్రవిళిత హరిహర శరణ శుభపరిః॥

మాలినీ—2 న, 1 మ, 2 భగణములు 7-8 అక్షరములపై యితి

అసితిగిరి సమంస్కాత్ కజ్జలం సింఘంస్మాతే
సురతరువరకాళా లేఖినీ పుత్రిమత్వీ
లిఖితుని గృహీత్వా కారదా సర్వకాలం
తదసి తవగుణానా మితే పారం పయోతి॥

చంద్రావర్తక—7-8 అక్షరములపై విరామము;
8-9 అక్షరములపై విరామమునతో నది మాలాధంద
మగుచున్నది. ఇట్లే 8-7 అక్షరములపై విరామమైనతో
నది "మణినికరము."

(16) 'అష్టి'—ప్రస్తారమున దీనికి 65586 భేద
ములు గలవు. ఇందులో—

వృషభగజ విలసితిము:—భ, ర, 8 న, 1 గురువు
7-9 అక్షరములపై యితి.

యో హరి రుద్భావన ఖరతరనఖిఖురై
దృర్లయ దైత్యసింహ సునికట హృదియతటం
కిం నివహ చిత్ర మేద యదఖిల మపహృతివాన్
కంపనిదేశ దృష్టదృష్టవభగజ విలసితిం॥

వాణిని:—న, జ, భ, జ, ర, గణములు 1 గురువు.
స్ఫురత మమాన నేఽద్య వసు వాణి నీతిరయ్యం
తవచరణ ప్రపాద పరిపాకరి: కవిత్యం
భవజలరాశి పారకరణ క్షమం ముకుందం
సతత మహులప్రప్తి స్ఫువరచిత్రై స్సనవాని నిత్యం॥

(17) 'అతిశక్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 131072
భేదములుగలవు. ఇటు హరిణి, వృత్తి, వంశపత్రపతి
తము, మందాక్రాంతి, శిఖరిణి వృత్తిము లుదహరించ
బడుచున్నవి.

హరిణి:—న, న, మ, ర, సగణములు 1 ల 1 గు
6-4-7 అక్షరములపై యితి.

న సమరస నా: కాల్పేభా గాచ్ఛలం భవయోవనం
కురుత మకృతం యావన్నేయం తిమ: ప్రవిశిర్యతే
కినునీ కలనా కాలస్వేయం ప్రధావతి సర్వరా
తరణహరిణి సంక్రమేవ స్థవ ప్రవిహరిణి॥

వృత్తి:—జ, స, జ, స, య, ల, గణములు 8.9
అక్షరములపై విరామము.

హతాస్పమితి శత్రవ స్త్రిభువనే ప్రకీర్తం యశః
కృతశ్చిహినాం గృహే నిరవధిర్యహామత్సవః
త్వయాశ్చుతి పరిగ్రాహణో రఘువలేఽద్య సింహాసనే
నితాంత నిరవగ్రహా భలవతీవ వృత్తికృతా॥

వంశపత్ర పతితము:—భ, ర, న, భ, న, ల,
గణములు 10.7 అక్షరములపై యితి.

అద్య కురుష్య కర్మ మకృతం యదిపరదివసే
మిత్ర విధేయ మస్తి భవత: కిము చిరయసి తత
జీనితి మల్లకాలకలనా లభ్యతేర తిరళం
సశ్యతి వంశపత్ర పతితం హిమసలిలమందం॥

మందాక్రాంతి:—మ, భ, న, ర, ర, గ,
గణములు 4-8—7 అక్షరములపై యితి. దీని ప్రతిచరణ
మందలి అంతము, సప్తాక్షరములను దీని వేసివతో 'హంసీ'
చ్చందము.

బర్హపీఠం నటవరవపు: కర్ణయో: కర్ణికారం
భిద్రధిద్వాన: కనక కవితం దైజయంతీంద మాలాం
రంద్రాన్ వేణోరధరసు భయా పూరయన్ గోప
బృందై:
బృందారణ్యం స్వప్రదవదుణం ప్రావిశద్ధితిక్రైః॥

శిఖరిణి:—య, మ, న, న, భ, ల, గ గణములు
6-11 అక్షరములపై యితి.

మహిమ్న: పారం తే పరమవిదుషోయద్య సదృశీ
గుతి ద్రృహ్యదీనా మసి తదవసన్నా స్వయి గిరి:
అథావాద్య: సర్వ స్వయతి పరిణామావధి గృణన్
మమాప్యేష స్త్రై హరినిరపవాద: పరికర:

(18) 'స్థితి'—ప్రస్తారమున దీనికి 262144 భేద
ములు గలవు. అందలి 24 భేదము-కుసుమితలతా వల్లి
తము-నిటు జూపబడుచున్నది.

కుసుమితలతా వల్లితము:—మ, ర, న, 3 య,
గణములు 6.6—7 అక్షరములపై యితి.

ధన్యానా పేతాః కుసుమిత లతావల్లితో మృగ
వృక్షాః
పోత్కంఠం మాజత్విరభృత కలాపాప కోలా
హరివ్యః
మధ్యాహ్నా మాద్యవృక్షకర కలాద్గీత రుంకార
రమాగ్ని
గ్రాహంతి పోస్యితిః పరిసర భవఃప్రీతి మద్యాద
యంతి॥

(19) 'వికృతి' లేక 'అతికృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 524288 భేదములు గలవు. ఇందిలి భేదమే శార్దూల విక్రీడితము.

శార్దూల విక్రీడితము:—మ, స, జ, ష, ర, తి, గములు 12-7 అక్షరములపై యుతి.

యంబ్రహ్మ పరుశేంద్ర దుద్ర మరుత స్సువ్యంతి
దివ్యగిప్తపై
ర్యైస్సాంగ పదక్రమా పనిషదై గ్గాయంతియం
సామగాః
ధ్యానావస్థిత తద్గతేన మనసా పశ్యంతి యం యోగినో
యస్యాంతిం న విదు స్సురాసురగణా దేవాయతస్యై
నమః॥

(20) ప్రతి చరణమందును 20, 20 అక్షరములు గల ఛందస్సునుదాయము చేయ కృతి: ప్రస్తారమున దీనికి 1048576 భేదములు గలవు. రెండుదాహరణ లిట్లు జూప బడుచున్నవి.

సువదన:—మ, ర, ధ, న, య, ధ, లగములు, 7-7-6 అక్షరములపై యుతి.

యాపీనోద్గాఢ తుంగ ప్రస జఘన ఘనా భోగాల
సగతి
ర్యస్యాః కర్ణావతంసోత్పలరుచి జయినీ దీప్త
చవయనే
శ్యామా సీమంతినీనాం తిలకమివ ముఖే యావ
త్రిభువనే
ప్రత్యక్షం పార్యతీమే భవతు భగవతీ స్మహాత్స
వననా॥

వృత్తిము:—1ల 1గురువు యీ క్రమముగా 20 అక్షరములుందును పాదాంతమున యుతి.

జంతుమాత్రి దుఃఖకారి కర్మనిర్మలం భవత్త్వోదర్శ
హేతు
తేనసర్వ మార్మృతుల్య మిక్షునాణ ఉత్తిమం సుఖం
లభిష్య

విద్ధి బుద్ధిపూర్వకం మహాపదేశవాక్య మేతదాదిరేణ
వృత్తిమేత దుత్తిమం మహాగుల ప్రమాత జన్యనాం
హితాయ

(21) 'ప్రకృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 2097152 భేదములుగలవు. ఇందిలియొక్క భేదము చేరు—

(విగ్రహ—మ, ర, ధ, న, య, య, య, గలు ములు ఏదేనియక్షములపైయుతి.

బ్రహ్మాంఠం ఖండముంతీ హరశిరసిజటా
వర్ణిముల్లా నయంతీ
స్వర్లోకాదావతంతీ కనకగిరి
గుహాంఠవైలాత్ స్థలంతీ
జ్ఞోదేపృష్ఠే లువంతీ దురితదయ
చిమూర్ని ర్భరంభ ర్భయంతీ
పాథోధం పూరయంతీ సురవగర
పరిత్యాపనీ నః పునాతు॥

(22) 'అకృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 4194304 భేదములుగలవు. ఇందిలియొక భేదము.

భద్రకము—భ, ర, స, ర, న, ర, న, గములు 10-12-అక్షరములపైయుతి.

ధిద్రక్గీర్తిభి స్సక్కుదపి స్తువంతి భవయేభివంత మధివం
ధిక్తిధిరావనప్ర శిరసః ప్రణమ్య తివ
పాదయో స్సుస్కృతివః
తే పరమేశ్వరస్య పదవీ మనావ్య
గుఖమాప్తు వంతి విప్రులం
మర్త్యభువం స్పృశంతి న పున ర్మృతో
హర మరావళి పరివృతాః॥

(23) 'వికృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 8388608 భేదములు గలవు. ఇందిలి రెండుభేదములు 1 అశ్వలలిత

2 మత్తాక్రీడ ననునవి యిట్లు నుదాహరించబడుచున్నవి.
అశ్వలలిత—వ, జ, ధ, జ, ధ, జ, ధ, లగములు
పవనవిఘాత పీచిదపలం విలోకయతి
తీవితం తినుభృతాం
వపురపి హీయమాన మనిశం జరా
వనితయా వశిక్వత మిదం
సపది నిశీపన వ్యతికరం యమాదివ
సంధిపా న్నరపంః
పరవనితా మవేక్ష్యమదుతే తథాపి
హతిబుద్ధి రశ్వలలితం॥
మత్తాక్రీడ—మ, మ, రి, న, స, న, స, న, ల, గములు. 8-15 అక్షరములపై విరామము.

అం దే శేవం శ్రీ గోవిందం ప్రణయ
పరవశే మతి కరుణాన్యాయం
మాత్రాబద్ధం దామ్నా సామ్నా స్తుత
మమిసుతి మేవ నిజమహా సభయం
హంతుం యా ౭౭ గా త్రిస్తోత్ర హంతు ర్వ్యతి
తిరదతుల నిజ గతిమతిమిహం
గోగోపిగోపాక్ యో ౭ గోపాయ దిహ
విప్రులగిరి రుపచిత ఘనతిః॥

(24) 'సంకృతి' ప్రస్తారమున దీనికి 16777216
భేదములుగలవు. ఇందిలియొక భేదము పేరు.

తన్వీ—ధ, త, న, స, ధ, ధ, న, యగణములు.
5-7.12 అక్షరములపై విరామము.

నాథ తనాహం తేవ పదకమలం సేవితం
పేవ మనసి మమ కామో
నామనుధా సోదర మతిసుధురం
మే రసనా రసయతు నితరాంవై
ప్రేమిజనా దే ప్రభునగా రసికా స్తేషు
సదైవభవతు మమ వాసో
జేవ దయాం దర్శయ వసి హృదయే
త్యాం న వి సేహ జగతి మనుబంధుః॥

(25) 'అతికృతి' (లేక) అతికృతి, —ప్రస్తార
మున దీనికి 28552482 భేదములుగలవు. ఇందిలియొక
భేదము పేరు.

క్రాంతపదము—ధ, మ, స, ధ, న, న, న, న, న, న,
గములు 5-5-8-7 అక్షరములపై విరామము.

మాధవభక్తిం జేహ్యదిభక్తిం తేవదరణ
యంగళి శిరణముపగతిః
సంహార పాపం దర్శితాపం
నిజగుణగరతి ముపనయ నితరాం
మోహనరూపం రమ్యునునూపం ప్రకటయ
శిరుయ విషయ విషమనిశేం
వాదయవంః మానసదంకిం తిమినిభ
హృదయవిహిత వరవశిగాం॥

(26) ప్రతిపాదముందును 28 అక్షరములుగల
ఛందస్సముదాయము పేరు.

ఉత్కృతి ప్రస్తారమున దీనికి 67108864 భేద
ములుగలవు. అందు 80ండు భేదములుమాత్ర మిల నునిహ
80చుపయోగమునది.

ఘజంగ విజృంభితిము—2 మ, 1 ర, 3 నగణములు
1 ర, 1 స, 1 ల, 1 గ 8-11. 7 అక్షరములపై
విరామము.

పాలోదంచ ద్యంపత్పద ప్రకట వికట
వలన ధికోరణత్కర తాళక
త్పారు ప్రేంభియ్యాదా బర్హస్యతి తరళ
నవ కిసలయ సురంగిరి హారస్యత్
త్రిస్విన్నాగ స్త్రీభి ర్భక్త్యాముఖిత
కరకమలయుగం కృతిస్తుతి రమ్యుతిః
పాయా ద్యస్థిందకా కాలిందీ ప్రాద్యుత
నిజవసతి బృహత్ భుజంగ విజృంభితిం॥

అవనాహము—1 మ, 6 న, 1 స, 2 గురువులు
9-6-6-5 అక్షరములపై విరామము.

శ్రీకంఠం త్రిపురదహన మమృతికిరణశిఖ
లలితిశిరసం రుద్రం
ధూ శేతం హరిమునిముఖ మభిలభువన
సమితిదరణయుగ మీశానం
సర్వజ్ఞం వృషభగమన మహిపతికృతి
వలయరుచికర మారాధ్యం
తిం వందే భవభయభేద మభిమతిఫల
వితిరణురు ముమయాయా క్తం॥

అన్ని యక్షమురలు గురువులై యున్న పాదముందు
మొదటిగురువు క్రింద లఘువును వ్రాసి మడిప్రక్క
పం క్రింద పం క్రింద నే వ్రాయవలెను. శేషస్థానము
లలో పైవిధముగ నే. వ్రాయుచుండువలెను. ఇట్లు
వ్రాయుచు ఊసస్థానము దినగా నెడనుప్రక్కను
గురువే వ్రాయుచుండువలెను. అన్ని యక్షరములు లఘు
వులైనంత వఱకు నిల్లే చెయవలెను ఇట్లు చెయుట యను
నదీ ప్రస్తారమునగును. ఉదా:—ఛందశ్చాస్త్రములో
అఱుప్రతిష్ఠయములు గలవు 1 ప్రస్తారము, 2 వస్తము,
3 ఉద్దిష్టము, 4 ఏకదాస్యదిగక్రియ, 5 సంఖ్యాసము
6 అగ్వియోగము. ప్రస్తారమున కర్థమువ్యాప్తి. ఇన్ని
యక్షరములు ప్రతిపాదముందునుగల ఛందమున కన్ని
భేదములు? అవి ఏయే భేదములు? అనుప్రశ్నికు సమా
ధానముగతేయు క్రియను ప్రస్తారముంగురు మూలో క్త
రీతిగ వాల్గిక్షరములు ప్రతిపాదముందునుగల ఛందము
యొక్కప్రస్తార మొక్రింద జూపబడుచున్నది—

1	0	0	0	0	5	0	0	0	9	0	0	0	13	0	0	0	0
2	1	0	0	0	6	0	0	0	10	0	0	0	14	0	0	0	0
3	0	0	0	0	7	0	0	0	11	0	0	0	15	0	0	0	0
4	0	0	0	0	8	0	0	0	12	0	0	0	16	0	0	0	0

వచ్చే కాలం

శ్రీ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి

పాత్రలు: చంద్రశేఖరం, కుటుంబయ్య, వెంకటరమణయ్య, నరసన్న,
సోమనాథం, జగన్నాథం, మోహనరావు, పంతులు, రాజారావు, చిన్నా
పార్వతమ్మ, కామేశ్వరి, అమ్మలు

* * రంగమంతా చీకటిగా వుండి వెనుకగదిలో
నుంచి గుడ్డిగా వెలుతు రవుపిస్తోంది.

[చంద్రశేఖరం ప్రవేశించి]

చంద్ర : కుటుంబయ్య గారూ!... కుటుంబయ్య గారూ!

కుటుం : (చీకట్లోంచి) ఎవరు బాబూ?

చంద్ర : నేనండీ చంద్రశేఖరాన్ని.

కుటుం : రా బాబూ రా! అంత చీకటిగా ఉంటే
ఉండు బాబూ ఉండు. కామేశ్వరి! కామేశ్వరి!

కామే : (లోనుంచి) ఏం నాన్నా.

కుటుం : ఇలా రామ్మా. ఒచ్చి బల్లమీ దీపం వెలి
గించు. శేఖరం బాచ్చేకు.

కామే : (లోనుంచి) ఒస్తున్నా.

[కామేశ్వరి లోనుంచి చేతిలాంతరు పట్టు
కొచ్చి సుమ్యంలో పెట్టి గదిలోకి వచ్చింది.
గదికి విడిచైపు గోడవగ్గర ఒక బల్ల వుంది.
దానిమీద వున్న ఒక పాతకాలపు మేజా
దీపం అగ్గిపుల్ల గీసి వెలిగించి తిరిగి వెనక గది
లోకి వెళ్లిపోయింది కామేశ్వరి సుమ్యంలో
పెట్టిన లాంతరు పట్టుకుపోతూ.]

కుటుం : అలా కూర్చో నాయనా, ఆ కుర్చీమీ చలా
కూర్చో.

చంద్ర : కూర్చుంటాలెండి.

[అంటూ బల్లవగ్గర కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.
అక్కడే మరొక బోక్కి కుర్చీ కూడా

వుంది. బల్లమీద మేజాదీపం కాకుండా
చిందరవందరగా కొన్ని కాయకాలా,
దొంతలుగా కొన్ని పుస్తకాలూ, ఒక పాత
నూస్ పేపరూ, బోర్లించిన ఒక ఇల్లిడి
గ్లాసు ఉన్నాయి. గది ఆల్టే పెద్దది కాదు.
గోడలన్నీ మాసివున్నాయి, నెలంతా చెయ్యగా
చల్లగా ఉంది. ఒక పక్క రెండు మూడు
తువ్వపట్టిన ట్రంకుపెట్టెలు ఒక దానిమీ
దొకటి పెట్టివున్నాయి. బల్ల దగ్గర గోడవి
ఒక కాలెండరుంది. మరొక గోడవి వున్న
చిన్న బ్రాకెట్ మీద ఒక చిన్న కొబ్బరి
నూనె నీసా, చిన్న అద్దం, చిన్న అక్క
కుంకుమధరిణా కవచిస్తున్నాయి. దానికి
పక్కగా పాత దొక కోట్ హాంగర్ని,
నూసిన బట్టలు కొన్ని వేళ్ళాడుతున్నాయి.
బల్లకి ఎదురుగా గోడవార నొక చిన్న
మంచం వుంది. మంచానికి వెనక్కి మాసివ
బట్టలు బుట్ట వుంది. బుట్టమీద కొన్ని మాసివ
బట్ట లున్నాయి. మంచానికి చేరువగా,
మూడు చక్రాలది, కర్రది, చిన్నది తోపుకు
బండి వుంది. మంచంమీద చుట్టలు చుట్టేసి
నవి రెండు చింకివగుపు లున్నాయి. ఆ
మంచంమీద పరుపులకి అనుగుణి కూర్చోరి
వున్నాడు కుటుంబయ్య. కట్టుకున్నది మాసివ
పంచె. తోడుకున్నది మాసివ చొక్కా.
వలభయ్యయిచేశ్వరాజే అయినా సన్నగా
నీరసంగా ఉండడం చేత ఇంకా ఎక్కువ

వయసువాళ్ళా కనిపిస్తాను. ఆవేళ మరి నీరసంగా ఉన్నాను. జాప్యంతో చేసివుంది. కళ్లు ఎర్రగా ఉన్నాయి.]

చంద్ర : (కుర్చీలో కూర్చున్నాక) ఏమండీ, అలావున్నారే? ఇవాళి అఫీసు కూడా రాలేదు. ఏం, ఒంట్లో ఏమైనా బాధలేదా?

కుటుంబ : రోగం వచ్చి హకు చావచ్చినా బాగానే ఉన్నాయాళి. అదీలేదు.

చంద్ర : ఏమంటా మాట్లాడుతున్నాడు? ఏమిటి జరిగింది?

కుటుంబ : ఏం జరిగిందంటే ఏం చెప్పన్నాయనా?!

చంద్ర : ఏం జరిగిందో చెప్పండి.

కుటుంబ : మొన్నే కదా నా కుర్రాణ్ణి చూసేవు, శేఖరంబాబూ?

చంద్ర : అవును మొన్నే చూసేను. సాయంకాలం. ఆ బండీ లోస్తూ ఆడుతున్నాడు. చూసేను. ఏం? ఇప్పుడే వయింది?

కుటుంబ : ఇవాళ్తో నా ఇంట్లో ఆటా పాటా అంతా ఆఖరయిపోయింది.

చంద్ర : ఏమిటి?...

కుటుంబ : వెళ్లిపోయేడు శేఖరంబాబూ, చూవాడు వెళ్లిపోయేడు.

చంద్ర : అరే!! ఎలా, ఎప్పుడు? ఇంత చూశావుగానా?

కుటుంబ : అవున్నాయనా అంత చూశావుగానే! నిన్న పొద్దుటికి చూమూలుగానే ఉన్నాడు. వాళ్లక్క కాలేజీకి వెళ్తాంటే తనూ ఓ పుస్తకం పట్టుకొని దాస్తోమాడా వెళ్తానని అల్లరల్లరిచేసేడు. మధ్యాహ్నం పట్టెడన్నం తిన్నాట్ట, పడుకున్నాట్ట. లేచేసరికి జ్వరం, సరి, అంటే, ఆ జ్వరం జ్వరం చూకొంప ముంచేసింది.

చంద్ర : దాక్కరు మరి...

కుటుంబ : దాక్కర్ని పిల్చేను. ఒచ్చేడు. మందిచ్చేడు. కానీ ఏంలాధిం? ఏమీ లాధింలేకపోయింది, నేను సాయంకాలం ఇంటికొచ్చేసరికి నూరు డిగ్రీలుంది జ్వరం. అది నూటెంపయింది.

నూటెంపయింది. నూటాళరయింది. అదీ దాటింది. మావాడికి నూరేగ్లా విండిపోయేయి.

చంద్ర : కుటుంబంబాగానూ! 'అయామ్ వెరిసారి' ఆఫీసుకి రాలేదు, ఎంచేచ్చేపాత్ర అనుకున్నాను. 'అయామ్ పో వెరిసారి'. ఉంగరాలజాట్టూ కుర్రాడూ ముద్దొచ్చేవాడు. క్చ...అయితే ఒక్కరొక్కరే అన్నమాట.

కుటుంబ : ఒక్కరొక్కరే కానీ, శేఖరంబాబూ, పిల్లడిలా విలవిల్లాడి పోయేదయాళి. అంత చిన్నిపిల్లగానూ బాధపెట్టడం ఉండే భగవంతుడి కడి న్యాయంకాదు.

చంద్ర : చాలా చిన్న పిల్లకు కదండీ! రెండేళ్లయినా వెళ్లిపోలేదా.

కుటుంబ : మొన్నే మధ్యనే రెండోయేడు వెళ్ళిందయాళి రెండు వెళ్ళిమూడు, మూడేళ్లయినా నింపకుండానే...అంటే, ఆఖరు.

[ఇంకొకటి ఆయనభార్య పార్యరమ్య వెనక గదిలోంచి ఏడుపు మొదలుపెట్టింది]

పార్య : మూడేళ్లు, మూడేళ్లు, మూడేళ్లయినా నింపకుండానే చూవాణ్ణి తీసుకు పోతానా, రెండ్రీ?... ఇకలకష్టమూ పెనుకూనే ఉన్నావు, అన్ని బాధలూ పనుకూనే ఉన్నాం. కానీ పల్లెత్తుమాటన్నేదీ నిన్ను. రెంపలు వాయించుకుంటున్నాం. శిష్టలుంటే తీసుంచుంటున్నాం, కౌళి మీద పడి వెనుకుంటున్నాం. అందుకా మాకో శిశు? ఆయిదేవుడా అందుకా, అందుకా మాకో శిశు?...పుట్టించిదేవోడో పుట్టించేవు, పుట్టించిందనుకు మాకోవిచ్చేవులేండ్రీ! మాకో విచ్చేవు?...ఇవ్వకపోతే నిన్నేవైనా అడిగేనా? మల్లీ మానాగ్లా; మేడలా మిడలా; వెండా బంగారనా? ఏమిచ్చేవు మాకు? ఏవైనా అడిగేనా నిన్ను? ఒద్దు లేండ్రీ. నా కబీబీ ఒద్దు. అన్నీ నీదగ్గరే నీ దగ్గర ఉంచుకో! కానీ ఇచ్చి నాయనా పిల్లణ్ణి నా కిచ్చి. రెండే, రెండేళ్లే వెళ్లేయి. అంత లేకనెత్తురే కావాలా

రిండ్రీ, నీకూ...నన్ను రాసి రంపాన్న పెట్టు. నన్ను పరికి ముక్కలైయ్యి. నన్ను చంపి తీసుకుపో....కాని మా వాణ్ణి తెచ్చి ఇచ్చేయి రిండ్రీ ఇచ్చేయ్. ఇచ్చేయ్ ఇచ్చేయ్...

[అని వీరున్నా ఆమె రెండు నేలకి కొట్టుకొంటు వుట్టుగా వుంది. ఏం చెయ్యడానికి తోచక శేఖరం లేచి నిల్చున్నాడు. కుటుంబయ్య మందం మీద కూర్చోని బాధపడుతున్నాడు. ఇంకెలా? గబగబా వచ్చేడు పోవడానికే. అరిగి కుటుంబయ్య వయసేతుంటుంది. కాని ఇంకా బలంగా ఉన్నాడు. పంచె, పొట్టి చొక్కా, దగ్గరగా కత్తిరించుకున్న జుట్టు.]

పోమ : (రిగ్గరగా అరుస్తూ) ఏం కుటుంబయ్య! ఇంకా మంచంమీద పడుకున్న ఏడున్నానే ఉన్నావా? (చెనక గది నుమ్మం దగ్గర నిల్చుని). ఏమిటి పార్వతిమ్మా మరి పోవోందా నీకు; మరిపోవోందా అంటే? నా మాట వినివా? పతే. ఇంకా గట్టిగా మొక్కుకోవమ్మా. ఇంకా గట్టిగా మొక్కుకో. మొక్కుకుంటే భూమిలోంచియిల్లే లేవొస్తాడు మీవాడు. అంతేనా? కాకపోతే ఏమిటమ్మా ఆ వెలిపివస్తా? కుటుంబం, ఓయ్, కుటుంబం! లేవోయ్ లే! ఆడదాస్తా అలా నాపోనావడం ఖర్చుపెయ్యో! లేచిలారా. ఆవిణ్ణి లేవ నెత్తు. ఊరే లే (అంటూ కుటుంబయ్యని గక్కపట్టుకు లేవనెత్తేడు. వెనగ్గదిలోకి పంపేడు)

కుటుం : (గది లోపల) లే పార్వతి లే.

పోమ : (వాతో) ఏం శేఖరం, మత్వంజే బిగ్గరిలా ఏడిపిస్తున్నావా?

చంద్ర : ఊరుకోమని ఎలా చెప్పడవో, వాకు తెలివం లేదు పోమనాథం గారూ!

పోమ : ఎలా చెప్పడవో? గట్టిగా చెప్పారీ. కుర్చీలో కూర్చుని నడగడం కాదు.

కుటుం : (చెనక గదిలో) పార్వతి లేలే. పోవడమ్మా, శేఖరంబాబూ ఒచ్చేరు. ఏడవకు లే.

పోమ : (గది నుమ్మం చాకా వల్ల) లేవమ్మా లేచి ఇంటి పన్ను చక్కపెట్టుకో, మన పదే కుదిల బడుతుంది. పిల్లలూ? జాగ్రత్త ఒస్తారు. కుటుంబం! ఒచ్చి యేటికి మళ్ళీ కొడుకు నెత్తుకు నువ్వే చూపిస్తావు నాకు. అలా జరక్క పోతే చూసుకో! మనకి పిల్లలకే కొడవటయ్యో!]

[కుటుంబయ్య మళ్ళీ లోపలనుంచి వచ్చి]

కుటుం : (మంచంమీద కూర్చోంటూ) అలా కూర్చో పోమన్నా, అలా అకుర్చీలో కూర్చో, చూటాడకుండా అలా కూర్చో, నీకు పూర్వం వుంటుంది.

పోమ : మెల్లిగా చెప్తే విడవు, గట్టిగా చెప్తే వటవట వాసి చంపుతున్నా నంటావు. నీతో ఎలా చేగడం?

చంద్ర : అదైర్య పడకండి కుటుంబయ్య గారూ! అదైర్య పడ్డారే చెప్తున్నాడు సోపానానం గారు కూడా.

పోమ : మరింకేవారేం చెప్పి లాభం లేదయ్య శేఖరం, అదైర్యపడ్డీ. అదైర్యం కాకపోతే ఇంకేమిటి? శ్రీరామచంద్రుడు పంపిణీవాడు గొలగోల పెట్టే పేడు. చెప్పావ్వా! నాక్కూడా అదైర్యంగానే ఉంటుంది. అంతేలే అలా శేక లేపొస్తాడు. శేకలేస్తే అంతా కమ్ముకుపోతుంది. ఏజ్యేవ్వానిగావు శేకలేసి గాధిరా పెట్టేసి ఊరుకో పెట్టేస్తాను (అంటూ వచ్చి నాచక్కన కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. చుట్టూ అగ్గిపెట్టెతీసి చెత్తో పట్టుకున్నాడు) చూడూ శేఖరం బాబూ, బండవెగవని కాబట్టిలా మొండి పెట్టేసి తిరిగేస్తున్నాను కాని నేను పడ్డన్న కష్టం లేవడేనా పడగలెయ్యో? శేపడ్డకష్టంలో వీస వెత్తుదాయి నీ లాటివాడు బండరాయి మెడ కట్టుకోని గంగలో కురకదానికి. అదురు, కుటుంబాన్నాడును, ఏం కుటుంబం?

కుటుం : ఏమిటోయ్? ఏం చెయ్యమంటావు? ఏడ వొడ్డంటావు అంతేనా? నే నేడవడం లేదు. చరా?

సోమ : అదికాదోయ్. నేనెన్ని కష్టాలు పడ్డానో చెప్పు శేఖరంతోనూ. నువ్వు చెప్ప నామాట నమ్మకుండా ఉన్నాడు.

కుటుంబ : బావుందోయ్.

చంద్ర : బావుందండీ! ఆయనెందుకూ అడగడం?

సోమ : నువ్వు నమ్మవు, నాకు తెలుసు, చూడూ నీకిప్పుడు పాతికేళ్లుంటాయా?

సోమ : దాటేయి.

సోమ : దాటేయి కదా! అబ్బ, పాతిక దాటేయవలసిందే! చెప్పేవుకావు. సరి బావుంది. పాతిక దాటేయి కదా. నీ వయస్సుకి నా కప్పటికప్పుడే పెళ్లివడం, ముగ్గురు పుట్టడం, ఇద్దరు చావడం అంత జరిగిపోయింది. నీకు చూస్తే ఇంకా పెళ్లివాడనైనా లేదు.

చంద్ర : లేపోలే ఏం పుట్టే మనిగిపోయింది లేండి.

సోమ : అలా అంటావన్నాకు తెలుసోయ్. పెళ్లాడ వయస్సు అంటే ఉపాం అంటావు. అపాం అంటూ, వుపాం దలేనే, నామ్మా! అంటావు ఇన్నేళ్లున్నాయి; ఆపాటి అడరాన్ని పాపించలేవయ్యా?

చంద్ర : అలా నేనేలేనా అన్నానా?

సోమ : వేరే అనాలా ఏండి? నుండెనిబ్బరం వుంటే ఈసరికి పెళ్లాడువువు.

చంద్ర : ప్రస్తుతపు సానైటోలో మస్తాటివాళ్ళకి చాలా ఇబ్బందులున్నాయి.

సోమ : ఇబ్బందులేవడిలేవు? పూటకీ టికెట్లూ వాళ్ళవి—చూస్తే తెల్లకు ధూం వెక్కడా లేదు; కొంపలేదు; గొళ్లేదు; గొవీలేదు—అలాంటివాళ్ళవి, నేనూ కుటుంబయ్య లాంటివాళ్ళవే ఈ సంసారాల్ని ఈదు కొస్తున్నాంకదా! నీకేవయ్యా? తీసిదిగో సిందా?

చంద్ర : ఇప్పుడిక్కడీ చూస్తేవిటిపోవడాభంగమాయా?

సోమ : అవును అలానే అనిపిస్తుంది నీకు. నిజం చెప్తే విను బుద్ధివుట్టదు.

కుటుంబ : ఏమిలోయోపోవన్నా? ఏమిటలామాట్లాడుకున్నావ్?

సోమ : ముగ్గురేదోయ్, ఈ కుర్రకుంక చంద్రశేఖరంతో వాడివయసులో మనంపక్ష కష్టాల నురించి చెప్తున్నాను.

కుటుంబ : కష్టాలు. కష్టాలు! ఇవా నేభరించలేనండీ భరించలేను.

(అంటూ అసోకతీతరలో లోనికి వెళ్లి పోయేడు.)

సోమ : (గొంతుకట్టాయి కొంతతగ్గించి) చూసేవురా శేఖరంబాబూ నా శ్మశ్రితం తిటి కష్టంలో ఉన్నానా?

చంద్ర : చూస్తున్నా. కాని మనవేం చెయ్యడమో, పోగవడమండా ఉంది.

సోమ : అందులోనూ మాకుటుంబాదైతే మెత్తిటి మనుషో నీకు తెలుసా?

చంద్ర : తెలుసు.

సోమ : కాని చూడు. వాడెంతమంచివాడో, ఎంత నెమ్మదివవాడో అంత బాధా, అంత దుఃఖమూ అనే దక్కడమేయి వాడికి.

చంద్ర : లోకం అలావుంది ఏంచేస్తాం?

సోమ : నిన్నకాక మొన్నపుట్టేవు. నీకేంతెంసు, లోకంసంగతీ అందులోవున్న బాధలసంగతీను? నీకేంతెలీదు. కాని చూడూలోకంలో ఉన్న అన్నికష్టాలదారీవేదు; కడుపులోకం ఉండి ఆకష్టం దావారీవేదు. ఎంచేతో నీకు తెలుసా?

చంద్ర : చెప్పలేను.

సోమ : నేచెప్తున్నా విను. దీనినురించి నేబాగా ఆలోచించెళ్లే. ముందోహుటకునుతాను. చెప్ప. మనకి కాలాలెన్ని?

చంద్ర : కాలాలా?

సోమ : కాలాలే! ఎన్ని?

చంద్ర : మూడూ.

సోమ : హా! మూడుకదా? భూతకాలం, వర్తమాన కాలం, భవిష్యత్కాలం. అంతేనా?

చంద్ర : అవును.

సోమ : మరెప్పుడు విను. ఏ పూర్వకము కృతాన పుట్టేవో మనం గర్భదిక్రవిధంగా పుట్టేం.

వర్తమానంలో దరిద్రులం గా నేఉంటున్నాం. వెళ్ళి మానే ధూతకాలం మనకో పెద్ద ధూతంలాగే కనిపిస్తుంది. నిజమేనా?

చంద్ర : అవును.

సోమ : 'అమ్మ! ఆకలే' అంటూ అమ్మకొంగు పట్టుకు వేళ్ళాడుతూనే లేకపోలే వేలు పట్టుకొని పిల్లి పంచలంటూ వాళ్ళి పంచలంటూ దేవుళ్ళాడుతూనే కాలం గడిచేం. కాస్త జ్ఞానంవచ్చి పాపకం ఉన్న దగ్గి ర్నుంచి లేవ్వకుంటే గురువేం బ్రతుంది? పిడిచేతి మొట్టికాయలు; నాడిచేతి మొట్టికాయలు, కుంటిమీద తావులు; పిప్పిద ఇప్పేట్లు. అని గురుకొచ్చేరి. అదంతిటితో అయిందా? చదువుకొనే ఈడొచ్చింది. మనకి చదువురాకపోడం; లేకపోలే చదువు సాక్కపోడం. రెండే భోగిట్టాలు మనకి, ఆతిరవాత వయసొచ్చింది. అదీ అంటే. మంచి తిండుండదు. తివకుండా ఉండలేవు. మంచి బట్టుండదు. అలా ఆస్పెప్పి నుడ్డుముక్కలే లేకుండా తిరగలేవు. మంచి చదువుండదు. దానికైనా దబ్బుండాలి. ఎక్కడా నాఖరీ దొరకదు. ముప్పైతిలే వెయ్యిగు. దిబ్బకొక్కలా ఉన్నావు తేటలా అని తివతారు. కూరికి పోలే ఆరణ్యబ్బులకంటే ఇవ్వరు. ఎక్కు విచ్చినా రోజూ దొంకదు. దొరికితే, నడిదిగి పోయేలా రళ్ళు మోయిస్తారు; బండచాకిరి అంతా నెత్తిరి దుద్దుతారు. వింటున్నావురా అత్తాయ?

చంద్ర : వింటున్నాను. చెప్పండి.

సోమ : ఆ వయసులో అలా ఉండేది మనవప్త. కాని నేనేం చేసేవాన్నామకున్నావ?

చంద్ర : ఏంచేసేవారు?

సోమ : ఇంట్లో భోజనం కుట్టు ఎలావున్నా, పైని మాత్రం దొరికిందట్లా భక్షించేసేవాణ్ణి.

చంద్ర : అంటే ఏంచేసేవారు?

సోమ : ఆకలేక్కువ, దబ్బుతిక్కువ, తిప్పసత్తువ ఉండేరికామీగా ఉన్న వెళివేం చేస్తాడో ఆ పన్నన్న చేసేసేను.

చంద్ర : అంటే?

సోమ : అంటే ఊరిమీద పడ్డవే! రాజాగారితోట్లో మావిడికాయలు, వాయుడుగారి పొలంలో చెరుగళ్లు, కరణంగారింట్లోని బొప్పాని కాయలు, పిల్పింటిమందు బాంకాయలు, వాళ్ళి పెరట్లోని దబ్బపళ్లు, ఇక్కడ చర్చి పందిళ్లు, అక్కడ వనసంతిర్పణ్ణు, అన్నీ మనచే; ఎక్కడచూసినా మనవే—దొంగ తనవు. దమాయింపు నెకమనూను. రెండే పద్దతులు. పల్లెటూరూ, చిన్న తివవు. కాబట్టి సరిపోయింది కాని మరాపన్నకే లబ్ధయాస్తే మంది తెయ్యేకి పోతున్నారు.

చంద్ర : మంచి పన్నే చేసేవారే!

సోమ : అదంతా ఆ రోజుల్లో సంగతిరా అబ్బి. ఇప్పుడు పూర్తిగా లొంగిపోయేను. అప్పుడా వయసులో పెళ్ళివాటి కలా ఉండే వాణ్ణి!! క్కేకళ్ళాడుతూ పంసలో ప్రధిలా ఉండేవాణ్ణి, మన సంగతింతా మానాన్న కనిపెట్టేడోరే! మనం మెట్రిక్కుడికి కొట్టించివేం, ఇంటికట్టునుండకపోడం, దింగరాయి నొద్దలా తిరగడం, చుట్టలు కాల్యవం, వగైరా వగైరా లున్నాయి చూసేవుకదూ? అవన్నీ కనిపెట్టే డోరే! కనిపెట్టేంచేశేకు? పిడి పంకటం అణిచి పారెయదానికి ఒకటే మార్గ వంతుకున్నాడు. ఆప్రకారం చేసేసేడు.

చంద్ర : ఏం చేసేరు?

సోమ : ఏం చేసేదా? పెళ్ళిచేసేడు. మన్ని సావు చెయ్యడానికి తెట్టు పద్దతి కనిపెట్టేడు. దాస్తో మానాన్న అనుకున్న ప్రకారం సాస్తే పోయేం.

[ఇంతలో వెనుక గదిలోంచి కామేశ్వరి ప్రవేశించి, కుమ్మండగర నిల్వించిపోయింది. ఆమెకి పద్దెనిమిదింట్లంటాయి. పల్నగా, వెడల్పుగా కాస్త పొడవుగా ఉంది. అందమైనదని చెప్పాలి. ఆవయంలో ఆమెలో అత్రతా విచారవు. కూడా కనిపిస్తున్నాయి]

సోమ : ఏం కామేశ్వరి ఏం కావాలి?

కామ : టైమెంతయిందండీ?

సోమ : ఎంతరా అబ్బాయ్ అయిందీ?

చంద్ర : ఏకుంపావు.

సోమ : ఏకుంపావు.

కామ : (కొంచెంసేపు అక్కడే నిల్చుండి పోయింది ఏదో నిక్కయానికే వచ్చి నట్టుగా విచిత్రముం నైపు నడిచింది. ఈలోగా చుట్ట చుట్టించేకు సోమనాథం.)

సోమ : ఏం కావచ్చు తల్లీ, ఎక్కడకీ?

కామ : (అని) ఇక్కడకే...లక్ష్మీదేవిగారింటికి.

సోమ : లక్ష్మీదేవివరు?

కామ : నాకు తెలిసినామె.

సోమ : ఇప్పుడెందుకూ వెళ్లిదం? భోంచెయ్యలేదు కామాను.

కామ : వంటచేసేసే, చెల్లిమాత్రం భోంచేసింది.

సోమ : మీ నాన్నేదీ?

కామ : పెరట్లో కూర్చున్నాడు.

సోమ : వేగిరం వెళ్లిరావచ్చు. ఇక్కడుంటే మీ నాన్నేడువు, మీ అమ్మేడువు కాస్తే పెక్కడో అక్కడ కూర్చున్నా.

[కామేశ్వరి వీధిలోకి వెళ్లింది. మరోమీదానికీ గదిలోకి వీధిలోంచి మరో మరో దోచుకు. ఇరవైయ్యేళ్లు చాటుండొచ్చు, చాలా బలంగా ఉన్నాడు. నిక్కరూ. నిక్కల్లోపల తొక్కా వేసుకున్నాడు. బట్టలు మాసివున్నాయి. కాళ్ళకి పొతి ఎర్ర జోళ్ళున్నాయి. మేజోళ్ళు లేవు. రాగానే సమయంలో జోళ్ళు విప్పకున్నాడు.]

సోమ : ఏరా జగ్గన్నా దూర్బాటినించి వెంట్రా రావడం?

జగ్గ : అవున్నాన్నా (అని జోళ్ళువిప్పకొని ముందు తొచ్చేకు.)

సోమ : భోగట్టా తెల్పిందా?

జగ్గ : తెల్పింది. దాగ్లో సీతరావుడు కనిపించి చెప్పేకు.

సోమ : సరి. వాడుకనిపిస్తే చావుకలుగు తెలియక పోదు.

జగ్గ : పిల్లకు పొద్దున్నే పోయాట్ట, పాపం.

సోమ : మనచావులకి వేరా పాపా ఉంటుందట్రా. ఎందుకొకటిలే చాలు మన పీకలమోదికి దున్ను పోతో సహాతియారయిపోతా దానర్థమేదా. ఏవంటావురా శేఖరం బాబూ?

చంద్ర : అవుంటే.

జగ్గ : మాచయ్యేడ్డాన్నా?

చంద్ర : పెరట్లో ఉన్నాడు.

సోమ : వెళ్ళు, అలావెళ్ళి వాణ్ని సారి చూసిం.

[జగ్గన్ను ఇంట్లోకి వెళ్లేకు.]

సోమ : వాడెవడో తెలుసా?

చంద్ర : మీ అబ్బాయా.

సోమ : ఎలా పోలేవురా? నాలా ఉన్నాడనేనా?

చంద్ర : మిమ్మల్ని 'నాన్నా' అని పిలుస్తున్నాడు కదండీ, పోల్చడానికి ఇంకా ఏం కానారీ?

సోమ : అలాగా పోలేవు. నేనింకా ఏమిటో అనుకున్నాను.

చంద్ర : కుర్రవాడేం చెడున్నాడు?

సోమ : వాణ్ణి మెకానిక్ లో పెట్టేస్తేనా అల్లీ. పానివడమేమో మెట్రిక్కు పానియేకు. వైద్యువు చదివిస్తే బాగానే ఉట్టు. కాని, బాబూ, అది వారిరవా? మనం ట్రాగ్గలవా? అంచెరి మెకానిక్ లో పెట్టేసేను. ప్రస్తుతం పోర్ట్ లో ఇంకా తిరుగరీలో ఉన్నాడు.

చంద్ర : ఏరైతే నేనింట్లైంది. ఏదోవిధంగా బతకడమే కదా కావల్సింది!

సోమ : కుర్రాడివేకాని వెంట్రాకలన్నీ పండిపోయిన వాళ్ళా చెప్పేవు. కాని అందరి కుర్రాళ్ళకీ అలా అనిపిస్తుందట్రా. పడుచుకాలంలో తిండానికి మంచి తిండీ, వేసుకుందుకీ నచ్చిన బట్టా లేకపోయినా, నచ్చిన చదువు చదివడానికి, నచ్చిన పిల్లని పెళ్ళాడానికి ఆపకాకిం లేకపోయినా, ఎలాఉంటుందో తెలుసా?

చంద్ర : కష్టంగా వుంటుంది.

సోమ : "ఫీ నావ బతుకు, ఇదేంబతుకు" అనిపిస్తుంది. అనిపించక పోతే వాడెందుకూ పనికిమాలిన

నెగవన్నమాట. అనిపించి అనిచారాని? లొంగిపోలే వాడు మరి ఎందుకూ పనికిరాని వాడన్నమాట. నిజజేవా?

చంద్ర : అవును.

[ఇలా మాట్లాడుకుంటూ ఉండగా కుటుంబ అయ్యగారి చిన్న కూతురు అమ్మలు గదిలో కొచ్చి మంచంమీద కూర్చోని తోపుకు బండి చెత్తో ఆటూ ఇటూ తోస్తోంది. రెండు చేతుల్తోనూ ముందు తోస్తోంది. మళ్ళీ వెనక్కి లాక్కొంటోంది. అమెకో ఎనిమిదేళ్లుంటాయి. పరికిణీ, జాబ్బా, పాట్టి పిలక. మిక్కిలి దీవంగా కనిపిస్తోంది.]

సోమ : మావాడున్నాడే. లొంగేరకం కాదులే. నిన్నకాక మొన్న పుట్టేడు. ఇదవయ్యేల్లంలే. అయితే నేం? కష్టవోచ్చినా ముఖవోచ్చినా రిహాయందుకోగలం. ఏదీ తెలియ నివ్వకు. పైకి లేలు.

చంద్ర : నెమ్మదైవంగా కనిపిస్తున్నాడు.

సోమ : కనిపించజేకాదు. నెమ్మదైనవాడే.

చంద్ర : ఈ కుర్రాడేనా పెద్దవాడు?

సోమ : దక్కినవార్యలో ఏడే పెద్దరా నాయనా. బిడి ప్రేవాళ్ళి ఇద్దరు మొగిల్లయి. ఇద్దరూ పోయేరు.

చంద్ర : అలా! అలాగా?

సోమ : ఒకడు నాలుగేళ్లున్నాడు. ఇంకొకడు రెండేళ్లే ఉన్నాడు. నాలుగేళ్లున్నవాడే పెద్దవాడు. వాడుండే వాడోరే శేఖరం బాబూ! దీదీప్యమానంగా యిలా మూర్ఖుడుదయించినట్టుగా ఉండేవాడా. పుట్టి నవ్వుకు శ్రీరామచంద్రుడిలా వుండేవాడు, విక్రమార్కుడిలా వుండేవాడు అని చెప్తారు విన్నావా? నెగవది చెప్పకోగూడదు కాని ఆ వర్ణనల్నింటికీ మావార్యో స్పష్టంగా చాటులా కనిపించిందనకో. కాని యేం ప్రయోజనం? వాల్లంత గొప్ప గొప్పవాళ్ళల్లో పుట్టేరు. గొప్పవాళ్ళయేరు. మా వాడు నా కొంపలో పుట్టేడు. దొర్లా

నగ్నదైపోయేడు. వాడేవుంటే నా కిష్టాదిన్నీ కష్టాలేకపోను కదా! ... వాణ్ణి చూస్తూ తోజా అనుకొంటూవుండేవాణ్ణి - బిడేంచేస్తాడు చెప్పా పెద్దయ్యాక - అని. ఉద్యోగాల్లేస్తాడా, ఉల్లేలేస్తాడా? కొండల్ని పిండిచేస్తాడా, బంగారాన్ని పండించేస్తాడా? చిరువులు చదివేస్తాడా, సంఘాన్ను దరించేస్తాడా? అమెకో నేవాణ్ణి. అల్లా ఆలోచిస్తూంటే వాల్ల మావాడు ఏది చెయ్యలేదనిపించేది. అన్నీ చేసేసి ఎంతో ఇదిగా వుంటాడనుకున్నాను. లేను బాగు పకి ఓ పదిమందిని బాగుచేస్తాడనుకున్నాను. అగమం వాకేవోవిడంగా సాయపడగలవనుకున్నాను. ఎంతో ఆశ పెట్టుకున్నాను. ఎంబాథం? నాబతుకునెవరుకు కేపోయింది. వాడిలా నల్లిపోయేడు... చూడూ శేఖరం, నాయనా, మనకి పెద్దకొడుక్కురుటయ్యటార్చి తేరదూ?! నే చచ్చేక నిజంగా వాడేకాని నిష్కపట్టుకొని నామెత్తూ అగ్నిదేవుళ్ళాగ ముందు నకున్నా ఉంటే ఎంత బావున్ను! పిల్లా పాపా ఆదా మగా అంతా ఎగబడి చూద్దురు గదా! నెగవది ఆరిపోయిన ఒత్తిని నమ్మకాదు చూడడం. ఆమందు నడిచే దీపాన్ని, ఆ వెలుగుని చూసి ప్రజ యావ న్నంది ఎంత సంబరపడే వాగో కదా!... ఏవనుకుంటే ఏం ప్రయోజనం. వోరే ఏం ప్రయోజనం...

(అని కొంత సేపు మాట్లాడికుంటూ ఉండిపోయేడు సోమనాగం. మంచంమీద కూర్చున్న అమ్మలు తోపుకు బండి మీంచి చేతులుతీసేసింది. నెక్కి నెక్కి ఏదవలొయి ఆపుకొని పరికిణీతో కళ్ళు వర్తుకొంది. మళ్ళీ తెక్కింది. ఘనంగా ఏడ్చింది. సోమనాగం ఒళ్ళు విడిలించుకొని లేచి ఆమె దగ్గరికి నెళ్ళేడు.

సోమ : ఏదవకే అమ్మదూ ఏదవకే! ఎంతకష్టం వోచ్చిందిన్నా మీమా, ఎంతకష్టంవోచ్చిందే బువ్వతిన్నా చే అమ్మలూ, బువ్వతిన్నావా? అమ్మలు: (ఏడ్పు తగ్గించుకుంది కష్టంమీద, భోంచేసి నట్టుగా తలవూసింది. 'ఊ' అంది)

సోమ : అక్కయ్య పెట్టిందా?

అమ్మలు : ఊఁ

సోమ : భోంచేయిస్తేవు కదూ. మరింత పడుకో అమ్మలూ పడుకో. అలా బజ్జో అలా బజ్జో (అంటూ ఆమెని పడుపులమీద తలపెట్టి పడుకోబెట్టేడు) అలా బజ్జో. చూడూ ఒచ్చియేటికి నీకు మనోమంచి తిమ్మ కొస్తాడూ, వాణ్నిచూడతా ఎత్తుకు తిప్పు దువుగాని, ఏం? మంటా బజ్జో.

అమ్మలు కళ్ళు మూసుకు పడుకుంటుంది.

సోమ : నేనించాట్లా చెప్తున్నాను జ్ఞాపకం వుందా?

చంద్ర : ఏరిటి?

సోమ : పిల్లలు బోలే మనకంగు కంటి కష్టంగా ఉంటుందో చెప్తున్నా కదూ

చంద్ర : ఆవును. ఎంచెరింటారు?

సోమ : చెప్తున్నా. ఎంచెరో మరి ఏను. మనకింత వంకూ వెళ్ళివ రోజులన్నీ దిరిగివు రోజులే. అమ్మమలూ పడ్డం. చూస్తూ రోజులూ. మనకలాంటివే. ఇప్పుడుకూడా అమ్మమలూ పడుతూనే ఉన్నాం. మంచేబడతా ఉంటే మనకి భరిమ్యమే వుండాలి. ఆవునా? మంచిరోజు లాచేసేరికి మనవున్నా లేక పోయినా మన పిల్లలుంటే చాలు మనవున్నట్టే లేక్క. అంచెరి పిల్లలు బోయేరూ అంటే మనకి భరిమ్యలే పోయిందన్నమాట. అందుకూ మనకంటి కష్టంగా ఉంటుంది.

చంద్ర : చావంటే నే జెనరల్ గా కష్టంగా ఉంటుంది కదండీ!!

సోమ : జనరల్ కష్టమేకాదు; మన కదొక స్పెషల్ కష్టం. ఎలా అంటావా? చెప్తా ఏను. ఇంచాట్లా చెప్పేసుకదూ. వాడలా బోయేడు. వాడి తిరువారి మరో పిల్లడు రెండేళ్ళవాడూ. ఎండిపోయి ఎలా ఉండేవాడంటే కునుకు నక్క చూసేపూ కునుకునక్కంటే కునుకు నక్క అమకో. పుట్టిందగ్గిరించీ జబ్బులూ, మందులూ, ఏడుపులూ రాగాలూను. తెల్ల రైస్తే డాక్టరింటికి పరిగెట్టడం; మందులతోనిం చేటాపుతాను. నవ్వు తిగలడం అటుంచు.

రెంకి రెంగా క్రిమి క్రిమాను. అలా ఉందా? అలా వుండగా ఓరోజు ఆదివారం. మిట్టమధ్యాహ్నం. పన్నెండో బేంటిగంటో ఆయంటుంది. ఆదివారం కదూ; వూల్లేడు. గదిలో అలాగే మంచం ఉంది. దీరంతా తిరిగి తిరిగిచ్చి—ఇంకా ఆన్నం తిన్నేను— అలా మంచంమీద కూర్చున్నాను. ఎదురుగా వరండాలో మామకి గుడ్డివు య్యలా ఉంది. అందులో కిరీర చుట్టుకుబాతూ ఇలా చేసుకొనిపోయేలా ఏడుస్తున్నాడు పిల్లడు. ఆ పక్కనే మా ఆవివ చాపేసుకు చాగోరింది; కొట్టేసివట్టుగా పడుకుంది. చరికాలం. నెలమీద కాలేస్తే జివ్వన లాగేస్తోంది. గదిలో కూర్చుంటే మంచం చెట్టలో కూర్చున్నట్టుగా, మిట్టమధ్యాహ్నం వేగజలబాడించేస్తోంది. నాకు ఒంట్లో నీరసంగా ఆకలిగా ఉందన్న సురై లేదు. పిల్లణ్ని ఎత్తుకుచూసేను. లాభంలేదు. ఉయ్యిల్లో పడుకోబెట్టి ఉపేను. లాభంలేదు. మరినా వాగ్గాలా ఒదిరేపి ఒచ్చి మంచంమీద కూర్చున్నానన్నమాట. వాడి బాధేమిటో వాడు చెప్పలేడు; మనకి తెలిదు; ఏమీ చెయ్యలేవు; ఆ ఏడుపు విన్నేవు; మరినా విన్నేక చెవులు మూసుకున్నాను. మూసుకున్నా అంతే. ఓంకారంలా ఏం చెప్పినా వినిపిస్తోంది. ఏం చెయ్యవంరా భగవంతుడా అని ఆలోచిస్తూ అలా కూర్చున్నాను. అదేదో కొత్తమందు కొని పట్టుకున్నాడు డాక్టరు. దీరంతా తిరిగేను. దొరకలేదు. రెండ్రోజుల్లో ఒస్తుందిని ఒహదన్నాడు. రెండ్రోజుల కిందటే అయి పోయిందిని మరోహదన్నాడు. రెండ్రూ పోయి రెక్కవవుతుంది, పోయంకాలం వస్తే ఇస్తానని ఇంకొహదన్నాడు. పది రూపాయలు పోలేపోయి సరే బాబూ పోయంకాలం అలానే ఒస్తాను అన్నెప్పి ఇంటి కొచ్చెన్నమాట.

(ఆని చెప్పి కొంతసేపు ఏం మాట్లాడకుండా అటూ ఇటూ పచారు చేసేడు. ఆ గేడు.)

సోమ : ఏమిటి చెప్తున్నాను?

చంద్ర : ముందుకి మిమ్మల్ని పాఠశాలం రమ్మ
న్నాడు. సరేమని మీరింటి కొచ్చేరు.

సోమ : ఒచ్చేవా! మరింక టూకీగా చెప్పేస్తా విను.
మానా దలా ఏమిస్తున్నాడుకదూ, మానా
దలా ఏమిస్తూనే ఉన్నాడు. నే నలా ఆలో
చిస్తూ కూర్చుంటే, నీంసంచేతనో ఎంచేతనో
ఎలా ఒచ్చిందో కాని నిద్రికొచ్చిసింది. పది
నిమిషాలో, పావుగంటలో, అంతికం తెక్కువ
లేదు, అలా కునికీసేను. కునికీస్తే ఒళ్ళింతా
కొరకుబారిపోతున్నట్టునిపించింది. నులు
క్కువ లేచేను. లేస్తే నుండొండదదవ కొట్టు
కుంటున్నాయి. కాళ్ళూ చేతులూ గడగడ
వోలుకుతున్నాయి. చూస్తే ఇంట్లో ఏదో
నేదాకనిపిస్తోంది. ఇంకాట్లా ఇల్లులా అవు
పించడంలేదు. ఏమిటా అనుకున్నాను.
గదిలో సామాన్లన్నీ ఎక్కడి వక్కజే
ఉన్నాయి. చారేసిన వీధిలంపు చారేసినట్టు
గానే ఉంది. చాపీద పకుక్కున్న మా
ఆవిడ చాపీజే పకుక్కుంది. ఉయ్యాలలో
పిల్లకు ఉయ్యాలలో నే ఉన్నాడు.

చంద్ర : అయితే మరేదిం బయింది?

సోమ : హోరెత్తి పారేసి ఉప్పుద్రవంతా ఒక్కసారి
ఇల్లారిపోతే ఎలా ఉంటుంది? అలా అంత
నిశ్శబ్దంగా ఇల్లంతా గోరీలా ఉంది. ఇద్దికి
చెయి, పాలగిన్నె; నల్లపిల్లి; చింకిచాప;
నూనెబుడ్డి; ముండుసీసా; అన్నీ కూడా—
బల్లమీద గడియారం, వాకిట్లో ఎండ
పడుతం—అన్నీటితోనూ ఇల్లంతా కూడా
చచ్చిపడున్నట్టు పడుంది.

చంద్ర : ఏం జరిగిందేమిటి?

సోమ : ఏం జరిగిందా? పిల్లకు ఏమవడంలేదు. ఏం
చెప్పా ఆవి ఉయ్యాల దగ్గర కెళ్ళి
చూసేను. చూస్తే మరేవుంది? నేను పకు
క్కుని లేచేలోపున ఇంట్లోకి మృత్యువొచ్చి
పెరిపోయింది. అది జరిగింది.

చంద్ర : అరే!

సోమ : అంతా అయిదు నిమిషాల్లో అది నిశ్శబ్దంగా
చడి చచ్చుకేళకుండా జరిగిపోయింది.

అంతేరా, అబ్బాయ్. చావుకాళ్ళు చచ్చకు
చెయ్యవు; చచ్చకు చెయ్యవు.

చంద్ర : అవును. చచ్చకు చెయ్యవు.

సోమ : సరి. అలా చూస్తే ఇంకే వుంది? ఇంకేం
లేదు. చాపుర్ క్లోజ్. మరి మా ఆవిణ్ని లేప
కుండా ఆక్కణ్ణిం చొచ్చేసి నుంచమిది
కూర్చున్నాను. పిల్లకు చనిపోడం, ప్రాణం
లేనట్టు ఇల్లంతా అలా పడుండడం చూస్తే
నాకు చెడ్డ భయంవేసింది. నే కూడా అలా
కొయ్యయి పోతున్నట్టునిపించింది. బుర్ర
గింయో మంటోంది రెప్ప వేరే ఆలోచనేమీ
లేదు. మనకు కూడా మన్నయిపోతున్నట్టుగా
అనిపించింది. భయంతో గీతల్లివాయి అలా
కూర్చుంటే అంతవరకూ ఎదురుగా చింకి
చాపీద పకుక్కున్న నల్లపిల్లి లేచి ఒళ్ళు
విరుచుకొని నడవలో కళ్ళి పాలగిన్నె నాకు
తోంది. గాలి ఒక్కసారి నెయ్యిదండో
వీధిలంపు కదిలింది. మా ఆవిడ పకుక్కు
డంలో అట్టుంచి ఇటు తిరిగి పకుక్కుంది.
అవతల ఇండు మళుపులో కళ్ళి కొట్టు దిగిర
కాబోలు ఎవరో గ్రామఫోనుపాట పెట్టేరు.
ఎక్కడో కాని పిల్లలంతా గొల్లుకునివచ్చేరు.
దాన్తో మళ్ళీ మామూలు ప్రపంచంలో
పడ్డాను. పిల్లకు పోయాడని మనసుకి
స్పష్టంగా పోధపడింది. దాన్తో వాకేదిం
టొచ్చిందనుకున్నావు? ఏదిం టొచ్చిందో
చెప్పకో చూదాం?

చంద్ర : విచారం నుంచు కొచ్చుంటుంది.

సోమ : విచారమూ కాదు. ఏమిటా కాదు.

చంద్ర : మరేమిటి?

సోమ : మరేమిటా? రిలీఫ్ అంటారే, అదీ; రిలీ
ఫొచ్చింది. ఏదో ఒకటి లేరిపోయింది కదా
అనిపించింది. అంతే కాదు. మరింక దాక్తర్ల
కోసం పరిగట్టుక్కలేదు, ముందుకోసం తిర
గక్కలేదు కదా అనిపించింది. ఆఖరికి,
మామ్యయ్య పాఠశాలం పది రూపా
యూ పోసి ఆమం దేదో అది కొనక్కలేదు
కదా అనిపించింది.

చంద్ర : నిజం?

సోమ : నీ మీద పెట్టు. నిజంగా అలా అనిపించింది. దానిలో ఏమి పోయేనోలే. అంతవరకూ ఏమి పురాణం. కాని ఆ మీదట వేలంతా దొడ్ల దొడ్లలోపోయేను. "పిల్లడి ప్రాణంకంటే పది రూపాయల బిల్లు తెక్కునైపోయాడా వాడు? చూ చేత ఎలాటి బతుకులు బతికిస్తున్నావురా భగవంతుడా" అని గోల గోల పెట్టేసేను. మూడుగురు కొడుకులూ చచ్చి పోయినప్పుడు ఆ గృహస్థుడైనా అలా ఏడ్చుండడు. దీనివల్లా గొప్పగాలిపోయింది. తిలుపుల్లోనుకుని ఇంట్లోకి జవవంతా తిరుగబడిపోయేను. కాని నన్నెవరికైనా పట్టకొక్కనైలేనా? ఆ బతికిన రెండేళ్ల బతుకులోనూ వాడికి తాగడానికి పార్లెకపోడిం, ఆకుకుండికి బొమ్మలేకపోడిం, చలేసే బట్టలేకపోడిం, బిల్లుకి ముందులేకపోడిం, ఎక్కువే అంత చిన్నవాడికి పెప్పర్లప్పుకపోడిం, ఆఖరికి నాకు చస్తేనే నయం అనిపించడం అన్నీ తిలుపుకు నైలుమకుని రాతనా యేనువు ఏదేసేను. అందుకురా బాబూ చెప్తున్నాను. జనరల్ కష్టనే కాదు, చావంటే మనికదో! పెప్పర్ల కష్టం. ఇప్పుడొప్పుకుంటావా?

చంద్ర : అవును.

[జగన్నాథుని పూజించి వచ్చాడు]

సోమ : ఏమిరా అబ్బాయ్. ఇంటి కెళ్తున్నావా?

జగ్గ : నెళ్తున్నా.

చంద్ర : మరి నేనూ వెళ్ళిస్తానండీ.

సోమ : మువ్వండరా. (జగన్నాథుని) ను వెళ్ళరా జగ్గన్నా.

[జగన్నాథం వెళ్ళిపోయేడు]

చంద్ర : నేనూ వెళ్ళాలండీ. ఆలస్యమైతే చోటలు కట్టేస్తాను.

సోమ : కట్టేస్తే మా ఇంట్లో భోంచేయవుగాని.

చంద్ర : ఇంటికి పోదావంటే చాలాదూరం పోవాలి కూడాను.

సోమ : అంతదూరంలో ఎక్కడుంటున్నావో?

చంద్ర : పాత్రుడి గారితోల్లో కొత్తగా చిన్నిట కట్టేరు, చూడండి, అక్కచందులో ఉంటున్నాను.

సోమ : ఊరి కొనవా?

చంద్ర : అవును పొరిల్లోనే ఉంది.

సోమ : ఇంకా పరమా ఇప్పుడేవు. ఇంట్లో సాయానికి రెండో మనిషిలేను కాబోలు? ఎవరైనా ఒచ్చి తిన్నా దిక్కుండడే!

చంద్ర : అందుకే వచ్చి తింతున్నాం.

సోమ : అలా అనకు.

చంద్ర : ఆపూసెండుకు లెండి. మరినాకు వేళవుతుంది. పోతాను. మంటబయ్య గారితో చెప్పండి.

సోమ : నీతో చిన్న విషయం చూట్టాడా, ఒక్కయిదు నిమిషాలు కూర్చుంటా.

చంద్ర : మరదేతో వేగిరం చెప్పండి.

సోమ : అలా కూర్చో మరి.

చంద్ర : అలాగే కూర్చుంటా లెండి (అని కూర్చున్నాడు) మరి వేగిరం చెప్పండి.

సోమ : ఏం లేదు. వెంకట్రమయ్యని నీకు తెలుసుకదూ.

చంద్ర : బావుండండీ, ఆయనకి నేను తెలుసుకోకదా. ఆయన్ని తెలుసా అని అదొక ప్రశ్న?

సోమ : వాణ్ని నీకు తెలుసా అని అడగడం లేదురా బాబూ, అలా కొప్పవతా వేల ఏటి? బాగా తెలుసుకదా. అంతే ఒక్క పుస్తకారం చేసి పెట్టమంటున్నాను.

చంద్ర : ఏమిటా ఉపకారం?

సోమ : ఏమిటా దగ్గర వాళ్ళ అయిదువండ్ల లప్పులట్టించాలి, అంతే.

చంద్ర : అయిదు వందలా?

సోమ : అవును.

చంద్ర : అప్పు?

సోమ : అప్పే.

చంద్ర : లాభం లేదు.

సోమ : లాభం లేదూ?

చంద్ర : చెప్తున్నావమా? లాభంలేదు.

పోతు : ముందే ఆపకటనం పరికృతా? పోనీ ఏదో దూర్భావం వైదా ఆపకటనమా?

చంద్ర : అతివి సంకలి తెలుసు కాబట్టి ముందే చెప్పేను.

పోతు : అపాటుపకారం చేసిపెట్టలేని వాడివి మళ్ళీ పెట్టలేనిదిరా?!

చంద్ర : మీరూ బాబూ ఉపకారం చేసిపెట్టడానికి దయ్యకండించేదనుకుంటున్నారేమిటి వెంకట్రామగారూ?

పోతు : మరెంత విద్యుత్తు మాటకట్టుకు పోతాడా ఏంటి?

చంద్ర : మాటకట్టుకు పోదు. పెద్దకోపరి పోవరి! చిన్నకోడుకు గుర్రపుండ్లలో మాటకట్టుండు తున్నాడు.

పోతు : వాళ్ళలా అయితే చాడవిగాని, మందు కేవలమే మాటేవింటుంటావు? లాభంలేదంటే ఉరుకు వేసి లేదు.

చంద్ర : అయితే, మాదాంలెండి.

పోతు : మాదాంలెండి, గీదాంలెందంటే పనికిరాదు. ఇది చాలా జరుగుదు విషయం. వాళ్ళే కరదరణా లాభంలేదు. ఇప్పుడు వ్యవస్థపడి తిరిగి. ఉ...హం అందానికి వీలేదు. తెలియదా?

చంద్ర : అయినా వందలూ ఎందుకేమిటి? సంకలేమిటా కొంచెం చెప్పండియి.

పోతు : అపకటనం మాటలాడించి తెలియించి సంకలేమిటా వింటేనా మర్నాళ్ళా?

చంద్ర : ఏంటన్నా చెప్పండి.

పోతు : ఇప్పుడు, మావారు జగ్గన్నన్నాడు మావీపు కమా?!

చంద్ర : మావీపు. అతివి కేమిటాచ్చింది?

పోతు : వాడికేమిటా లేదు. పెళ్ళిదొచ్చింది.

చంద్ర : పెళ్ళి చేస్తున్నారా?

పోతు : లేస్తున్నారా అంటే ఇప్పుడిప్పుడే తెలుగు వం లేదు. ఇక ముందుకి చెప్పాల్సి. పశ్చిమ కాల రావడమేమో ఒస్తున్నాయి. అయితే

నైక చెప్పకు కాని వాడి మనసులో చిన్న కోకలుంది.

చంద్ర : చిన్న కోకలుంటే ఏంటి?

పోతు : (కొంచెం నిమ్మడిగా) మామటుంటుండు మామటు కావేళ్ళయింది కమా?

చంద్ర : అవును, కావేళ్ళిది.

పోతు : చిన్నకోకలుంటేకం అంటే, అది విషయం. వోవవడిందా?

చంద్ర : వోవవడింది.

పోతు : అదంతా నా అందవాలేన్నా. వాడెక్కడా లేలేదు. ఎక్కడైతా అచేపు గవక.

చంద్ర : వాళుంవండి. చెబెందుకూ ఎక్కడైతా అంతం?

పోతు : మాట వరకన్నాను. అయినా పిడు మానే మెట్టిళ్ళు దిదిలేకు (నిమ్మడిగా) అది మానే కాతేలేలో ఇంటర్మీడియటు చదువు తోంది.

చంద్ర : దానికేమిటాంటి.

పోతు : దానికేం లే? (నిమ్మడిగా) ఎక్కవ చదువైతే ఏమికోలేదా ఏమిటి?

చంద్ర : బాగా చెప్పేను.

పోతు : అయినా ప్రస్తుతపురిస్థితుల బట్టి దానికలా అనిపించచ్చును.

చంద్ర : అవును మరి.

పోతు : అంతే ఆ సంకలూ పెదిలేయ. ఇప్పుడు వాడినురించి కానీ తొందరంకాను.

చంద్ర : మరెవరి నురించి?

పోతు : వాడి తరవాతి ఆవిష్కరణి. దానికప్పుడు పెళ్ళి చేసియ్యాది. మొన్నకుళ్ళే దానిక పత్తెరిమిలో యేడు కూడా ఒచ్చింది. మరింకొకరియిం చేస్తే మంచికాదు. పిల్లలకి పనం ఏ కానిది కది పనుకూర్చక. వాగే ఇక వాళ్ళంతలు వాళ్ళు పెళ్ళి అది తెచ్చుకుంటారు. విది నుంచి అంటే కే చెప్పలేను. కాని మన మీద ఆ తూచి కొంతవరకూ ఉందంటావా, లేదంటావా?

చంద్ర : ఉంది.

పోతు : అంచేత పెళ్ళి సమ్యంగం కుదుర్చుకోచ్చేను.
పెళ్ళికోడుకు మంచివాడూ మిథిమంతు
డూను, ఆరోగ్యంగా ఉన్నాడు. శాఖరీ
చేసుకొంటున్నాడు.

చంద్ర : ఏంచేస్తున్నాడు ?

పోతు : ఎలాగో అలాగ కష్టపడి రెయిల్వేలో
దూరేడు. ప్రస్తుతం సైర్ మన్ గా చక్రధర్
పూర్ణో ఉన్నాడు. ఏదో చిన్న శాఖరీ చే
అనుకో. కానీ ఎప్పటికీ ఆపట్టికే డ్రైవర్
చకమాన్లు. విన్నావా? మరిహా ఒచ్చే మాఘ
మాసంలోతప్ప ముహూర్తాలేవుంటు. ప్రస్తుతం
నాదగ్గర కొంచెంపనుకొ. కానీ మరో
అయిదువందలై నా ఉంటేగాని కడనదివడు.

చంద్ర : అయితే పెళ్ళి వెంట్రుమణయ్యింది అడగ
మంటారా?

పోతు : నువ్వెందుకూ అడగడం? కావలసినవాణ్ని
నే నేవెల్లెడుగుతాను. మచ్చకొంచెం రికమెం
డేషనుచేసిపెట్టాలి. పక్కనుండి మద్దతియ్యి;
చాలు.

చంద్ర : సరే చూడാം.

పోతు : ఇవాళేరాత్రి...

చంద్ర : మరిప్పుడేవెళ్ళాంటే కుదరనున్నట్టి.

పోతు : ఇవాళేరాత్రిపని కుటుంబయ్యింది తీసుకొని
వెళ్ళివస్తున్నాను. మీ రహదారికి
మాకుటుంబయ్యికో కొంచెం దూరబంధుత్వం
ఉంది తెలుసుకదూ?

చంద్ర : అవునెప్పుడో కుటుంబయ్యిగారే చెప్పేరు.

పోతు : మీవాడు ప్రెసాడున్నవాడూ ఎక్కువ్యా
డూను. ఏమిచూస్తే—ఈయల్లా వాకిలి
ఈ సంపారం.—ఎలాఉన్నాడో చూసేవు
కదూ. వాడు కొంచెంమీదఉన్నాడు. మీకు
గోరల్లో ఏకుడున్నాడు. అయినా ఏదో
ఏడ్చి తీసుకుపోయి రెంటులపడవావెను
కున్నాను. ఏడిస్తేతిరుస్తే ఇప్పుడిలాఉంది.
ఏడ్చింత వేగిరం రమ్మనాలేవు. కదిలే
పరిస్థితిలో లేనూలేడు. చూసేవా? మరి
భారతంతో నీడే.

[ఇంకెలో కుటుంబయ్యిచ్చి మంచంమీద
కుర్చున్నాడు.]

పోతు : ఓయ్, కుటుంబం, మరి మనవాడు శేఖరాన్ని
తీసుకువెళ్ళానోయ్.

కుటుం : ఎక్కడికి ?

పోతు : రహదారివద్దకి.

కుటుం : ఎందుకూ?

పోతు : ఇప్పుడేదీ జ్ఞాపకం ఉండదుమరి; అయి
పోయిందేదో అయిపోయింది; ఇహ
విచారిస్తూ కూర్చోవ. తెలిసిందా?...ఓయ్
శేఖరం మరి మనం నెప్పుడువెళ్ళింది?

చంద్ర : ఆతని కప్పుడు పిలుగాఉంటుందో తరవా
చెప్పాను.

పోతు : తరవాతా గిరవాతా అంటే మర్గాధం లేదు.
లేప్పొద్దున్నే ఒచ్చేస్తాను. నువ్వు
ఉండొక్కడ.

చంద్ర : లేప్పొద్దున్నే ?

పోతు : మరాలస్యం ఎందుకూ? వేగిరం పండ్లో
కాయా ఏదోలేచ్చేమకుంటే తీరిపోతుంది.
ఏమంటావు?

చంద్ర : సరి, మీ ఇష్టం.

పోతు : మరైతే లే పెన్నిగంటులకి రమ్మంటావు?

చంద్ర : లేవుఉదయం పదిగ్గా పదిగంటులకిరండి. నేనూ
అక్కడేఉంటాను.

పోతు : ఉండాలిస్తీ—మర్చిపోయేవుగనక.

చంద్ర : ఉంటాను. మీరుమాత్రం పడొగంటకల్లా
రావాలి.

పోతు : రానూమరి? ఇదేంనాపనా, మరోడిపనా?

చంద్ర : కుటుంబయ్యిగానూ, మరి నేనెళ్ళోస్తాను.
మీరల్లా వెంగపెట్టుకుక్కోళ్ళిండి. కొంచెం
ధైర్యంగాఉండాలి, మరి నేనోస్తాను.

కుటుం : (లేచిపోయి) వెళ్లి రావాయనా. చూటా
మంతి అడమండా ఇందాకొ నిన్నిక్కడ
కూడోచెట్టి వల్లిపోయేను. ఏవెనుకోవ.

చంద్ర : ఎంతమాటన్నాను. మరోస్తాను.

పోతు : వెళ్ళాలంటూ వెళ్ళి. లేప్పదిగంటులు. మర్చి
పోవు.

[చంద్రశేఖరంనువ్వుంట్టె పువడిచేతులంతలో
కామేశ్వరి కిధిలోనుంచి తిరిగివచ్చింది.
వస్తూనే బోనులూ గదియభ్యంతరపు పడిపో
యింది. ఆ ఆ అంటూ కుటుంబయ్య
పోతువాళమూ ఆమెదగ్గరికి పరిగెట్టెను.
శేఖరం గాఢరాగా ఆక్కడికి వెళ్ళేను. తెర]

2

* * రమణయ్యగారింట్లో పెద్ద హాలు.
అందులోనుంచే మేడమీదికి మెట్లు.
హాలుమధ్య పాతవి కొన్ని సోఫా
లున్నాయి. సోఫాల పక్కన చిన్న
చిన్న బల్లలూ, వాటిమీద
యిత్రాదీ, మామూలు, దంతం వగైరా
లవి చిన్న చిన్న ఫాసీ బొమ్మ
లున్నాయి. అడుగున తివాసే పాతది.
గోడల్ని అద్దాలూ, కొన్ని పెద్ద
ఫోటోలు. విక్టోరియారాణి చిత్రం
ఒకటి పెద్ద ఫ్రేమ్లో ఉంది. గోడ
గదియారం ఒక టుంది. ఉదయం
తొమ్మిది గంటలు దాటింది. కుడి
చేతివైపు బల్లమీద రేడియో ఉంది,
పాత పెట్టు, ద్వారాలకి జ్ఞా కర్రెన్ను
ఉన్నాయి. సోఫాలమధ్య ఓ పెద్ద
బల్ల వుంది. దానిమీద కొన్ని
పేషన్లూ కాయితాలూ ఉన్నాయి.
చంద్రశేఖరం సోఫాలో కూర్చొని
పేషను చదువుతున్నాడు.
ఇంతలో మేడమెట్లు దిగి మోహ
నొచ్చేడు. వాడూ శేఖరం నయను
వాడే. అందగాడేనని చెప్పాలి. మని
షిలో 'దామ్' ఉంది. చలాకీగా
ఉన్నాడు. నిద్రలేచి అట్టేసేయి

నట్టుగా లేడు. స్నానం గీసం చేశా
డనుకో పిలులేడు.

మోహ : నుడేమాణింగ్ బాబ్.

చంద్ర : (వేసరు చదువుతూనే) నుడ్యాణింగ్.

మోహ : (సోఫాలో కూర్చొంటూ) వరసవా, వర
సవా!

వర : (లోనుంచి) చిత్రిం బాయ్ (అని బనాచిచ్చి
పోల్లోకి వచ్చేను) ఏం బాయా కాఫీయా?

మోహ : వీరధ కాఫీ, టిఫిసాదృశ్యపు. ఏం శేఖర్
నీక్కొని టిఫిను కావాలి?

చంద్ర : కావాలా అని అడక్కుండా ఇచ్చివ్వాడు
తీసుకుంటాను.

మోహ : బోరా, వర సవా, పంతుర్ని ఒక్కటే కాఫీ
పట్టుకును. తెలిపింవా వర్ని. (చిత్రిం
అంటూ వరసన్న వెల్లిపోయేడు) అడిగేకాని
అమ్మయినా పెట్టుకును.

చంద్ర : ఆఖరికి రిల్లాచ్చి అడిగినా మత్తేదీ ఇయ్యవు.

మోహ : అలాగే అమో, నాకొచ్చిన్నదేంలేదు.
అసలు నన్నొచ్చి అడగానికి రిల్లే లేదుగా.
అంచేత ఆ ఇబ్బంలేంలేదు.

చంద్ర : పిల్లాచ్చి రిచ్చుడును ఇతే వెయ్యవు నువ్వు

మోహ : వెయ్యును.

చంద్ర : అదిపిల్లాచ్చి అనుచులే...

మోహ : రిచ్చుక వేసేస్తాను.

చంద్ర : ఏంటి వేసేస్తావు?

మోహ : ఏదనుకులే అడిచేస్తాను.

చంద్ర : ఒట్టినే ఇస్తావా?

మోహ : ఒట్టినే ఎందుకిస్తాను? ఏతర్కించితే ఎంక
లేకమెంటు ఉన్న పక్షింబుననే ఏదైనా
ఇచ్చేదగాక.

చంద్ర : నువ్వే ఇచ్చేవాడివి! అట్టుంచెప్పేవా ఒత్తే
లాగుతావుగాని కాణీ ఒకటావా?

మోహ : ఆరర్త్రలో అత్తాయ్! ఎందుకి నూటి
పోటిపాటంటాను. నేను స్వార్థపరుణ్ణు.
పరిపోయిందా? నీకు తిచ్చేవా?

చంద్ర : స్వార్థపరుడిని తెవ్వకులిరగడం అదోగొప్ప కాబోలు.

మోహ : నాచేతి ఒప్పించడానికేదూ నీ ప్రయత్న వంతాను. సరే. ఒప్పేసుకున్నాను. నాకు (ఒప్పునిరుదువుని) హిపాక్రసీ ఇష్టంలేదురా భాయ్. అదంతా ఒల్లర్ తెవ్వకులిగొట్టి. ఇప్పుడందిరం ఓవెస్ట్ కోచ్చిపేం. ఇంకా స్వార్థయుగం దిది.

చంద్ర : ఈబట్ట వివ్వకున్న స్వార్థపరుల్ని మరిమాల్లే కుండా వున్నాం (వేపరు ముడత పెకుమూ) రాత్రి ఏవగ్గు వాట్లంబుం కేసితిని. కళ్ళింకా పీక్కుపోయేయి.

మోహ : ఎందుకురా అబ్బాయ్ ఆ జుసీ? చాలినైతే నువ్వు రాకుండాదా?

చంద్ర : వేసుకుంటి బట్టలూక నే చస్తున్నాను. అన్నీ ఉండీ నువ్వు గుడ్డవివ్వకు గెంకు తున్నావు. నీ ఆహ్వానానికి మేనీ థాంక్స్. నా కక్కల్లేదు.

[వంతులు ప్రేలో కాఫీ పట్టుకునచ్చి బల్ల మీద పెట్టి పెట్టిపోయేడు]

మోహ : (కాఫీ తాగుతూ) నీఉద్యోగం ఇప్పించడం నాదిరా తిప్పు.

చంద్ర : ఏం? ఏం చెసేన్నీన్న?

మోహ : తీరం త్రుచ్చుకొని మరి సతాయిస్తున్నావు నన్ను. అడింగ్ ఇన్ సల్ట్ టు ఇంజనీ, ఆ వేప రిలీ ఇయ్యి.

చంద్ర : దదివాలంటే ఇక్కడకొచ్చి పట్టుకెళ్లు.

మోహ : మవ్వయ్యగా?

చంద్ర : ఇయ్యిను.

మోహ : నరసనా, నరసనా!

నర : (లోనుంచి) చిత్తం బాబయ్యా (అంటూ వచ్చేడు) ఏం బాబూ?

మోహ : ఆ వేప రిలీ ఇయ్యి.

నర : ఏది బాబూ?

మోహ : ఆ సోఫామీడి.

[నరసన్న వేపరు తీసి మోహను చేతికిచ్చేడు. మోహను కాఫీ తాగి నీ కత్తూ సానయా బల్లమీద పెట్టేసి వేపరు తీసుకున్నాడు.

కత్తూ సానయా పట్టుకొని నరసన్న పెట్టి పోయేడు.]

చంద్ర : ఇక్కడున్న వేపరు తీసుకుంటి కాబట్టి పిలిపించేవే కాని సోఫానుంచి కదిలేవు కాదు. నిశ్చయించాలి?

మోహ : ఏమీ అబ్బద్దు. నాబుద్ధుండగా నే నెండు కక్కవాలి?

చంద్ర : అదెట్లెల వెవకాల పరిగెట్టినవ్వకు ఎక్కడికి పోతుంటో ఈ బద్ధకవంతా?

మోహ : ఒరేయ్ అబ్బాయ్!

చంద్ర : ఏమిటి?

మోహ : అప్పుడీయ ప్రాణమ్మే పోతుందే కదా నీవు?

చంద్ర : అయితే?

మోహ : అవును కాబట్టి మరింత అట్టే మాట్లాడకు. మంచురెల, నివ్వకుతె గాంధీమహాత్మునివలె నువ్వు పవిత్రవైన నాగ్ మాట్లాడతా వేమిటి? ఒంటికంటినాడి భార్యారెన్నం కోసం భారీగోడ దూకబోలే ఏమిటియిందో మర్చిపోయేవు కాబోలు.

చంద్ర : పటల్. మర్చిపోయేనని నేనెన్నేను.

మోహ : మబాహుదూ దీర్ఘకాలుదూ కర్రలుచ్చుకు వెంట తిరలిపవ్వకు నీ బద్ధకవంతా ఎక్కడికి ఎగిరిపోయింది వవ్వకు? మైలు రేసులో ఖమ్మ పైకొట్టేసేవు వ్వాపకం ఉందా?

చంద్ర : నన్ను నాకు తెలుసు కాబట్టే నిన్ను నాకు తెలుసు.

మోహ : అందుకే అట్టే వాక్కువి చెప్తున్నాను.

చంద్ర : నేను తెలిసి బుద్ధి పూర్వకంగా ఎవడికీ అపకారం చెయ్యలేదు.

మోహ : మీ పల్లెటూలో నీకు అయ్యయ్యుందా?

చంద్ర : ఉంటే?

మోహ : అక్కడక్కో వేవ్వ ఈ కబుల్లు. మిత్ర రత్నమా, అట్లు చెయ్యము.

చంద్ర : సరే చేస్తాగాని, మర్నీంకొ రమ్మింగ్ ప్రాక్టీస్ చేస్తానే ఉన్నావు. పాకం మానలేదు.

మోహ : చెప్తున్నా కదా. నాకు హిపాక్రసీ ఇష్టం లేదు. అదెట్లెల, వంకెపునర్రం, మంచుపీసా

ఈ మామమ్మ ఈ జీవిత ప్రాణంబులు. అవి లేనితో ఈ భవమేల, ఈ బ్రతుకేల?

చంద్ర : కాబాద్ ! మీ ఫాదర్ తో అలా చెప్పు.

మోహ : ధియంవంశకున్నావా? అవసరమైతే చెప్పి గలను.

చంద్ర : వాటిలోనవే కాబో లింతాస్తే మీ వాన్న గడిస్తే!!

మోహ : ఏమీ దండక్కి నీకు నెలనెలా జీతం ఇచ్చు లోగా లేంది, వాటికి నాకిస్తే నేనా ఏనిటి ముచ్చాస్తే?

చంద్ర : ఏం కనిపించినా నా జీతవే కనిపిస్తుంది నీ కప్పుదును. అలాంటివాడిని నా కెందు కిప్పించేతూ ఈ ఉద్యోగం?

మోహ : ఎలాగా ఎవడో ఒహాన్నీ వేసుకు వేపుకు మనవాన్నీ వేసుకుంటే మంచిదనుకున్నాను. నీ చేతు చెప్పడం నాదే పొరపాటు. ఉపకారం చేసినందుకు దిమ్మిడి ఎత్తు విశ్వా సంలేదు నీకు. దవార్డ్ థియట్ లెస్.

చంద్ర : వేన్నీకు చెయ్యిల్నివ ప్రశస్తిపకారం ఏనిటో కాస్త చెబ్బా.

మోహ : నెకలబీకదా! తిండిచేత ఓ మాత్రూ పాయలై నా ఎవ్వడైనా కొడుక్కిప్పించ గలిగేవా? నీ మీరుడికి అవసరాని కన్న డైనా ఓ పొలిక రూపాయలై నా ఇచ్చేవా? ఏ నుద్దూలేదు.

చంద్ర : కొడుకుని! వెళ్ళి మజ్జే అవగరాదూ?

మోహ : అన్నయ్యకి సంయల్పంయలు పమ్మిస్తాడు. వైవాడిని నీకై నా ఇస్తాడు. నాకంటే నే ఎక్కడైని దిరిద్రతూ ఒచ్చేస్తుంది.

చంద్ర : నీమొహంమాస్తే ఇవ్వ బుద్ధివుట్టదుమరి.

మోహ : అలాగే అలాగే. ఎందుకీవ్వ బుద్ధివుట్టతో చూస్తాను. అన్నయ్య కీమగ్గ మగ్గి ఎంత పమ్మించేకు?

చంద్ర : నీకంతుకూ ఆ విషయం?

మోహ : అన్నయ్యకొడుకున్నాకు?

చంద్ర : మీ అన్నకొడుకున్నాడో నీకు తెలికపోతే నాకా తెలుస్తుంది.

మోహ : పెళ్ళి కాకముందే వాడు నా అన్నయ్య. పెళ్ళి యాక ఒదిసికి మొగుడే. ఎక్కడున్నా వేదింటి?

చంద్ర : ఎక్కడికి వెళ్ళేదో తెలుసుకదూ!

మోహ : అక్కడే ఉన్నాడా?

చంద్ర : అక్కడే ఉన్నాడు.

మోహ : ఏంచెప్పన్నాకు?

చంద్ర : నేనటోరియంలో ఉన్నాడు.

మోహ : నేనటోరియంలోనా!!

చంద్ర : అవును.

మోహ : నుడ్ గాడ్ ! ఏనిటోచ్చింది?

చంద్ర : ఏనిటోస్తే నేనటోరియంలో ఉంటాడు?

మోహ : జబ్బా?

చంద్ర : జబ్బే! మీ ఫాదరు చెప్పలేమా?

మోహ : ఫాదరు నాతో మాట్లాడితేగా!...ఏనిటి జబ్బు? నీరియనా?

చంద్ర : నీరియనేం కాదట.

మోహ : ఏనిటి జబ్బునట? టీ రీ నా, వైఫాయిడా న్యుమోనియానా?

చంద్ర : వివరాలు మీ ఫాదర్ నుకును. ప్రమాదంలేదని మాత్రం నేను విన్నాను.

మోహ : వైగాడ్ ! నాకింతవరకూ ఏనిటే తెలిలేదే! ఆయినా అన్నయ్యకి బుద్ధిలేదు.

చంద్ర : ఏం?

మోహ : లేదంటే.

చంద్ర : ఆ. లేకపోదం నీకేం తెలుసు?

మోహ : ఆ పెళ్ళాడ్డంలో తెలిపం లేదూ?

చంద్ర : పెళ్ళాడ్డవే తెప్పా?

మోహ : ఆ, రిచ్చే. నీకు సరిగ్గా ఫారిన్ వెళ్ళే సమ యానికే ఆదివగారికి విడిమిదా 'లవ్' వుట్టు కొచ్చేసిందిట లభ్య. నీడో భూలు కాబట్టి ఎమ్మోపీడు.

చంద్ర : నీకైతే లవ్ అక్కర్లేక పోవచ్చు.

మోహ : అక్కర్లేదు. మనకి లవ్ గిన్ జూస్తానై. ఆ వేపాలు ముందగిర కుదిరవు.

చంద్ర : నువు సినికలో థిలోవి. అలానే మాట్లాడ తావు మరి (అంటూ రేడియోవైపు చిల్లెడు.)

మోహ : సినికలే అనుకో. నాకేం భవాలేదు. కాని ప్రేమా గీమా ముందగిర పనికిరాదు. ఆ ప్రేమ చెప్పి బున్నెవరేటోపి వెయ్యలేదు.

చంద్ర : నీలా చాలామంది చెప్పేది కబుర్లు.

మోహ : మన వ్యవహారం ముందంతా పూర్తిగా విజయం లైక. (పేమ గీతా వాస్తవం).

చంద్ర : నిదంతా కిరాయి వ్యవహారం.

మోహ : అది తెలుగు. అక్కడి కక్కడ వ్యవహార మంతా పైపైలాటానుంది. ఆ తరవాత మనస్థితిలో నేనెవరో! నీకు చింత ఏమీ ఉండును. ఈ ప్రేమించే ఆదర్శాలైనా నిన్ను నన్ను చూసి ప్రేమిస్తారనుకున్నావా? ఏమిటి? మా క్లబ్బులో ముసలాడు బ్రహ్మచారిగా వాడున్నాడు.

చంద్ర : ఎవడు, బట్టల బ్రహ్మయ్యనా?

మోహ : నీకు తెలుసుపెట్టి వాడు? వాడే.

చంద్ర : వాడూ ఓ బ్రహ్మచారే, సుప్రభాతం బ్రహ్మచారికే!

మోహ : సరే వాడేనేం విశేషమింకా చేస్తే మనకేం? వాడు చెప్పింది మాత్రం నిజం.

చంద్ర : ఏ స్త్రీమనిషి రావడంలేదు గుడ్ మ్యాజిక్స్.. —ఆ, ఏమిటంటాడూ బట్టల బ్రహ్మయ్య?

మోహ : అలాంటిదిగా ఆదర్శానికి ఇల్లాపిల్లలూ కావాలంటాడు.

చంద్ర : అలా కావాలంటేం తప్ప?

మోహ : తప్పే రైట్ వాడు తెలియ కాని ఆవిష్కరణ వాటికోసమే. (పేమ-పెక్కిక్కంతా మన మీద ప్రయోగిస్తుంది. హాయిగా వుండడానికి పెద్దమనసు, బాంకులో దాచుకొని వాడుకుంటే బాగా ఉంటుంది, తరచూ తిప్పడానికి కొత్త కాయ ఉంటే ఆదర్శానికి మన మీద మూడువందల రెట్లు పెరిగిపోతుంది (పేమ ప్రే...మ).

చంద్ర : నీలాటివాళ్ళు నే ఎవరో ఒకాగై ఎప్పుడో అప్పుడోచ్చి చిల్లగా బట్టలో నేనీ దాచుకుంటామని పోతుందిరా అబ్బాయ్.

మోహ : ఆ దెబ్బటికీ కుదిరదుగాని — ఒకరెవరి మిన్నయ్య గొప్పతనమొచ్చింది.

చంద్ర : ఇది మరొకటిలేదు. (అని రెడీమో ఆపేసి నిల్చుండిపోయి) ఏమిటి తిచ్చి?

మోహ : కొంప మునిగిపోవల్సింది.

చంద్ర : ఎవరికొంప, ఎందుకు మునిగిపోవల్సివచ్చింది?

మోహ : ఎవరికొంప? మునిగితే వాకొంకావాలి? వాకొంకే?

చంద్ర : ఏంజరిగింది జేమిటి?

మోహ : చెప్తాను. ఇప్పుడుకాదు, పాపంకాలం చెప్తాను. వాస్తవానికి ఏమిటో (అంటూ మేమెట్లవైపు చూసేడు.)

[ఇంతలో విధివైపునుంచి గప్పునగడిలోకి ప్రవేశించింది కామేశ్వరి. వస్తూనే “మోహన్ బాబూ” అని అతనితో పిలిచింది. నేనూ ఆశ్చర్యపోయాను, మోహనూ ఆశ్చర్యపోయాడు. వాడు వెంటనే లేచి నిల్చుండి పోయాడు. వాళ్ళో ఎక్కువగా గాఢంగా కనపడుతోంది. సోఫాని గట్టిగా ఓచేత్తో పట్టుకొని నిల్చున్నాడు. కామేశ్వరి చెతిలో పుస్తకాలున్నాయి. చెత్తుని దుడులు తప్ప అమెకి మరే ఆధారంలేవు. ఆ చోట్లో ఆమె మిక్కిలి బీదగానూ దీనంగానూ కనిపిస్తోంది. ఆమెనన్ను చూడలేదు. మోహన్నే చూస్తోంది]

కామేశ్వరి : మోహన్ బాబూ!

మోహ : ఏమిటి? ఎందుకు?

కామేశ్వరి : మీకోసంకేం చెప్తాను.

మోహ : వాకోసం...ఎందుకు?

కామేశ్వరి : మీకోసం...ఎందుకా?

మోహ : ఆ ఎందుకే అడుగుతున్నాను (అని అమెకి దగ్గరగా వచ్చి) మరో మనిషిన్నాడు చూసుకో (అని చెప్పినట్లుగా వాడు అప్పగంగా వినిపించింది) ఎందుకమ్మాయ్ చెప్తా?

కామేశ్వరి : మీరు కనిపించడం మానీసేరు మోహన్ బాబూ!

మోహ : నేనెందుకు కనిపించడం? ఏంకావాలి? మీవాన్ను బావున్నాడా? ఏమిటిసంగతి?

కామేశ్వరి : (ముందుకు నడిచింది. మోహన్ చేతులు పట్టుకుందామని కామేశ్వరి. ఆమెచేతిలోంచి వారి కిందపడ్డాయి పుస్తకాలు. మోహను వెనక్కి రిగ్గేడు) వాళ్ళారాగా ఉంటోంది మోహన్ బాబూ. పదిరోజులయి కనిపించడం మానీసేరు. సంగతిలేదు వాడు

తెలిపించేడు. రోజూ ప్రతిరోజూ మీకోసం చూస్తున్నాను. దాల్చి ఎక్కడా కనిపించదు. ఏమగుటకీ పాడుకోచ్చేవాడు. అక్కడికి రావడం మానీవేరు. నాకెందుకో గారి భయపేస్తోంది. మాటిమాటికీ కళ్ళు చీకట్లు కమ్ముకున్నాయి. ఏ తైల్లుకున్నా ఏమిటోంది. మోహన్ బాబూ మారిమ్ముకు నిన్న చచ్చిపోయేడు. మరొక్కడే తిమ్మకు. మారిమ్ముకు చచ్చిపోయేడు.

మోహ : దానికి శే నేంచేసేది. ఇక్కడెందుకూ రావడం ?

కామే : ఇంట్లో కూర్చుంటే నాకు దిరులుగా ఉంటోంది. నాకేమిటో భయంగానూ గాధిరాగానూ ఉంటోంది. మా అమ్మకి ఒంటిమీద తైలిరిలేదు. మా నాన్న మరిపోయి పట్టుగా తిరుగుకున్నాడు. మా చెల్లి ఏమి చేయవలసివచ్చు. మా ఇల్లంతా పట్టుపగలు కటిక చీకటిగా ఉంది మోహన్ బాబూ! పట్టు పగలే చీకటిగాఉంది.

మోహ : ఏమిటి మాట్లాడేది? నాకేం బోధపడడం లేదు.

కామే : నాకు ఇంట్లో బాగోడం లేదు.

మోహ : ఏమిటోచ్చింది?

కామే : ఎంచెయ్యడం? నాకేం బోధపడకుండా ఉంది మోహన్ బాబూ, నా గాధిరాగా ఉంది. మాటిమాటికీ వసువవయేట్టుగా ఉంటోంది. నకున్నంటే ఒళ్ళుతోగుతోంది. ఎవరితో ఎలా చెప్పకోవడం? నాకు తెలిపడం లేదు. మీరు కనిపించడం మానీవేరు. మా ఇంట్లో శే నేం చెప్పలేను. ఎలా చెప్పాలి? మీరే ఆలోచించండి. మీతో చెప్పావంటే మీరు కనిపించరు. చెప్పక తిప్పుడు ఇహ చెప్పక తిప్పుడు.

మోహ : ఏమిటలా మాట్లాడుతున్నావ్? నుతిపోయింది ఏమిటి?

కామే : నాకు నుతిపోతోంది మోహన్ బాబూ, నెనయి చెప్పలేను. చెప్పలేను. మీరే చెప్పాలి. మీరే చెప్పి వేగం నిశ్చయం చెప్పేయ్యాలి. అలస్యంచేసి లాభంలేదు.

మోహ : ఏమిటి నిశ్చయం చెప్పాలి? (వాడిలో గాధిరా తెగింది. చేతులు కట్టుకొని నిల్చున్నాడు. ఏదో నిశ్చయమిది వచ్చిపట్టుగా ఉన్నాడు.)

కామే : ఏమిటి నిశ్చయం చెప్పాలి? ముందు మీ నాన్న గారితోనూ మా నాన్న గారితోనూ చెప్పాలి. చెప్పి నిశ్చయం చేసేయండి. వేగం...

మోహ : ఏమిటి నిశ్చయం చెప్పాలి?

కామే : మోహన్ బాబూ! పెళ్లి కాకపోతే నాకింకా చావు... చావుతప్ప మరేకర్యంలేదు.

మోహ : ఎవరికి పెళ్ళి? ఎవరికి ఎవరితో పెళ్ళి?

కామే : పెళ్ళివారికా?

మోహ : ఎవరికే నే అడుగుతున్నాను!

కామే : అలా మాట్లాడుతున్నా రేమిటి మోహన్ బాబూ!

మోహ : ఎలా మాట్లాడుతున్నాను? నీకు నచ్చిపట్టుగా మాట్లాడడం లేదు. ఏం?

కామే : అలా చూస్తున్నారేమిటి? అలా ఉన్నారేమిటి?

మోహ : నే నెవర్న ముకుంటున్నానో ఏవఁముకుంటున్నానోపిల్లా! నువ్వేకాదు గట్టివానివి. వీరూ గట్టివాడే! నీకంటే గట్టివాడు. తెలిసిందా?

కామే : అదేమిటలా మాట్లాడుతున్నాడు? నాకేం తెలిపడంలేదు మోహన్ బాబూ, నాకేం తెలిపడంలేదు.

మోహ : అచ్చే! చాలా అమాయకు రాలిరి, నీకేం తెలిదు. ఏం?

కామే : మోహన్ బాబూ! (అవి ఇంతాకటి కంటే గాఢంరావడం. అమితంగా ఆత్మవ్యభోతుంది)

మోహ : శేఖర్! మానేవా తిమాసా?

చంద్ర : ఎవరి తిమాసా?

కామే : (మొదటిసారిగా ఆగడిలో శేఖర్ను చూసింది. నిర్భరలేచి కలలో నిజమో, తెలుసుకోలేని మనిషిలా నిల్చుండి పోయింది. ఆమెకేమి అర్థం కావట్టుగా ఉంది.)

మోహ : (కామేకియ్యి చూపించి) ఈ తిమాసా! మానేవా? తిశ్శిఫాదరు మాకేదో డిస్టెంట్

రిలేషను. పోనీకదా అని చెబదీసి ఏదో వాఖరి ఇచ్చేకు మా పోదరు. ఈ అమ్మాయి కాశలో ఏదో చదువుతోంది. ఏది బమ్మాయి చదువున్నావో? ఇంటకు కాశోల్లదువుతోంది. రెండు మామనాల్లు కాశోలు పోనీకదా అని పలకరించేను. అంతేపాటు. ఎలా కథల్లేసి ఎంత పన్నాగం పన్నేస్తావో మాకు.

కామే : మోహన్ బాబూ?

మోహ : బాబూ గీబూ అని పిలవకు నన్ను. పెళ్ళి! పెళ్ళి! నుడేగాడే! ఏంవాటక వేన్నాటకం! ఇలాంటి బ్లాక్ మేలోకి లాంగే రకంకాదు పిల్లా నేను!

కామే : మోహన్ బాబూ!

మోహ : నీకునాకు ఎలాటి సంబంధమూ లేదు. నిమ్మ ముట్టుకోనైనాలేదు. తెలిసిందా? నీలాటివాళ్లు చాలామంది రావారి నాకు బోపివెయ్యాలంటే.

కామే : మోహన్ బాబూ! మోహన్ బాబూ (అంటు వాడిదిగర్లకి నడిచింది. వాడు రెండడుగులు వెనక్కివేసేడు)

మోహ : అక్కడే ఉండు. దిగ్గరికి కాకు.

కామే : దిగ్గరికి రానివ్వరా? మీరే నన్ను దిగ్గరికి రానివ్వరా? అయ్యే (తలచెత్తో పట్టుకొంది) తల తిరుగుతోంది; నాకు తల తిరిగిపోతోంది మోహన్ బాబూ!

మోహ : త్వరగా ఇంటికి వెళ్ళడం మంచిది.

కామే : నన్ని పుడిచి వట్టేల్లో ఒదిలేస్తారా మోహన్ బాబూ?!

మోహ : ఈ మాట్లింక కట్టి పెట్టు.

చంద్ర : మోహన్! నీమాట లింక కట్టి పెట్టు

కామే : వాకొంట్లో బాగులేదు మోహన్ బాబూ! బాగులేదు. కళ్లు మండిపోతున్నాయి. నువ్వు పేలిపోతోంది. నే నచ్చిపోతాను... మోహన్ బాబూ నన్ను చంపేకండి. ఈ సంగతిని నే నన్ను పాకుయకు చచ్చి పోతాడు. అమ్మ నూరిలో పడుకుంది. చూచెల్లలేకున్నాంది. అది నన్నొదిలించలేదు.

మోహన్ బాబూ నన్నొదిలించలేదు. నన్ను చంపేకండి.

మోహ : ఏంటి అల్లరి! నేను లాంగే రకంకాదు. నన్ను ముట్టుకోవద్దు. నువ్వెవరో నాకు తెలిదు. నువ్వై చెప్పిందంతా అబద్ధం. ఇక్కణ్ణించి మర్యాదగా పెళ్ళి పొందినవావా? పెళ్ళిపో!

చంద్ర : ఏంటి మోహన్! అడవిల్ల నలా దివాయిస్తున్నావో? అబద్ధం ఎవరాడు నున్నావో నాకు తెలివనుకున్నావా?

మోహ : యు జస్ట్ చుట!

చంద్ర : చుటపూ గిటపూ! మూతిమీ త్రిన్నే నాల్గే.

కామే : చంద్రశేఖరంగారూ! మీరైనా చెప్పరూ? నన్నిలా ఇవ్వబోదిలేస్తే నే నేం చెయ్యాలి. మీరైనా చెప్పండి శేఖరంగారూ! నా అవస్థ లన్నీ మీకు తెలుసు. ఇవ్వడీ సంగతి ఇంట్లో తెలిస్తే మాయిల్లు కూలిపోవాలిప్పు ఇంకేమిలేదు. అదగండి శేఖరంగారూ అయ్యే వుండగండి. ఎన్ని కబుర్లు చెప్పేరో, ఎంత నమ్మించేరో అయ్యే వుండగండి. ఇంత అగర్భవాం శేఖరంగారూ; ఇంత అగర్భవాణి! అయ్యే ఇవ్వండిలా చేస్తే వాకింకేదారి? నూతిలోచూకారి? నివ్వంటిండుకోవారి. విడుంతు గారి, ఉరో నుకోవారి, అవేదాల్లు నాకు. అవే, మోహన్ బాబూ నాకవే దాల్లు. నన్ను చంపేకండి; మీకు పుణ్యం వుంటుంది. మీరు వెయ్యేగొప్ప బలికండి. నన్ను బలికించండి. చూచెల్ల లేకున్నాంది మోహన్ బాబూ. నా చెల్లెల్ని చూసినా నన్ను బలికించండి. (అంటూ సోఫా ఓచెత్తో పట్టుకొని మోహన్ కి దగ్గరగా కూర్చుండి పోయింది కామేశ్వరి)

చంద్ర : (కిందపడ్డ పుస్తకాలు తీస్తూ) లే, కామేశ్వరి, లేచి నిల్చో.

కామే : శేఖరంగారూ, మీరే వాకివ్వకు తల్లి రెండీను. నన్ను కాపాడరా శేఖరంగారూ కాపాడరా?

చంద్ర : ముందు లేచి నిల్చో.

(మోహను వెనక గదిలోకి పరిపోయేడు)

కామే : అయ్యో, మోహన్ బాబూ! మోహన్ బాబూ...

మోహ : (వెనకగది నుండి దగ్గర నిల్చున్న వరసమ్మని రక్క పట్టుకుంటానని తీసుకు పోయేడు)

కామే : వచ్చి చూడలేస్తారా? బదిలేసి వెళ్లిపోతారా మోహన్ బాబూ, వెళ్లిపోతున్నారా?

చంద్ర : వెళ్లిపోయేడు. ఇప్పుడు మరేం లాభంలేదు. లేచి నిల్చో. (ఆమె లేవలేదు. సోఫాకి ఆడుకొని అలానే కూర్చుండి పోయింది.) కామే శ్వరీ! నే చెప్పేమాట వింటావా? (ఆమె కదలేదు) వివవా!

కామే : నేనేం చెప్పిది శేఖరం గారూ? నేనేం చెయ్యడం?

చంద్ర : నామాట విని ఇప్పుడు తిన్నగా ఇంటికి వెళ్లిపో. నీకేం ఘరవాలేదు. మోహన్ను వారికి తీసుకోవచ్చే పూర్తివాడి. హూ ఇస్తున్నాను సరే!;

కామే : (కళ్ళు తుడుచుకొంటూ) ఇలా నేను భూమిలోకి దిగిపోయినా బావున్న శేఖరం గారూ!

చంద్ర : ఆ మాటలలా వుంచి ముందులేచి నిల్చో, (కామేశ్వరి కదిలింది) వరసమ్మా, వరసమ్మా (కామేశ్వరి లేచి నిల్చుంది) ఈ పుస్తకాలు పట్టుకో. (పట్టుకొంది.)

వర : (ప్రవేశించి) ఏంటాబూ?

చంద్ర : అర్థంటుగా వెళ్లి రిక్ మె తీసుకురా. ఈ పక్కగేటు దగ్గరకి తీసుకురా. వేగిరం వెళ్లు.

వర : చిత్రిం (ఆవి ఓధివైపు వెళ్ళేడు)

చంద్ర : కామేశ్వరీ! ఇప్పుడు మరిక కాలేజీకి వెళ్ళు. తిన్నగా ఇంటికి వెళ్లిపో. మరేం ఘరవాలేదు.

కామే : నాకు మరింకేవైనా ఘరవాలేదు శేఖరం గారూ.

చంద్ర : అలా అధైర్యపడొద్దనే చెప్తున్నది. మళ్ళీం తెంగ పెట్టకోవద్దు. తొందరప చేపనీ చెయ్యొద్దు. వాళ్ళ నాన్న ఇంట్లో ఉన్నాడని భయపడి అలా మాట్లాడుంటాడు మోహను. నేను పంకజితో వాడితో మాట్లాడతాను.

నీకొచ్చిన ఘరవా మరేంలేదు. ఇప్పుడు ఇంటికి వెళ్లు.

కామే : నే నెక్కడకెళ్ళివా ఒకటే.

చంద్ర : ఎక్కడ వెళ్ళినా ఒకటే అంటే అదలా అవుతుంది? మువ్వంటికి వెళ్ళకపోతే మీ చెల్లెలేమవుతుందో ఆలోచించుకున్నారా?

కామే : (బవాలు చెప్పలేదు)

చంద్ర : మీ చెల్లెలికొనవైనా మువ్వ ధైర్యంగా ఉండాలి. తొందరపడకుండు. తెలిసినదా?

కామే : (అవునన్నట్టుగా తల ఊపింది)

చంద్ర : మరి మువ్వ వెళ్ళాలి. ఇప్పుడిక్కడకి పదిగంట లకి సోదనాభంగావొస్తారు. ఇకా ఒస్తాడో ఏమిటోచూడూ. మానేడంటే ఎందుకొచ్చేకో చెప్పేవాకా ఒడలు.

వర : (హాల్లోకి ఒచ్చి) రిక్ మె ఒచ్చింది బాబూ.

చంద్ర : కామేశ్వరీ వెళ్లు, నే చెప్పిన ప్రకారం చెయ్యి. (మోహను కనిపిస్తాడేమోనని కాబోలు ఇంట్లోకి పిసారి చూసి నెమ్మదిగా వెళ్లింది కామేశ్వరి. ఆమె నువ్వుందాకా వెళ్ళక ఆగమన్నాడు)

చంద్ర : కామేశ్వరీ ఆగు. (ఆమె ఆగింది) తొందరపడి ఏవనీ చెయ్యవని నాకు మాటిచ్చివేస్తేనా?

కామే : (అవునన్నట్టుగా తల ఊపింది)

చంద్ర : మరి వెళ్ళి. తరవాతొచ్చి మాట్లాడతాను.

[కామేశ్వరి వెళ్ళింది. ఆమె వెనక వరసమ్మ కూడా వెళ్ళి తిరిగి వచ్చేడు. శేఖరం హాల్లో పచారుచేస్తున్నాడు.]

చంద్ర : ఏం వరసనా! వెళ్ళిందా?

వర : వెళ్ళేరండి (అంటూ దగ్గరగా వచ్చి) చిన బాబుగారు చెప్పిన పనుండే... ('చాలా తప్పు' అన్నట్టుగా ముక్కు మీది వేలు వేసుకున్నాడు. 'అన్నిటికీ నైన ఆధిగవంతుడే ఉన్నాడు' అన్నట్టుగా చెతులుబాచి వైకి రిలెత్తి చూసేడు. అతిగాడికో నమస్కారం చెప్పేడు)

మోహ : (ప్రవేశిస్తూ) ఎవరికిరా దండం పెడుకున్నావూ?

(నరసన్న జవాబివ్వకుండా చురచురిమాస్తూ ఇంట్లోకి వెళ్లిపోయేను.)

చంద్ర : నిన్ను తుట్టించివందుకు భావంతుడికి.

మోహ : బ్రతుకైనాకాపె వెళ్లిపోయిందా? చెప్పు, నేనూ ఒకటి పెట్టుకుంటాను.

చంద్ర : వెళ్లిపోక ఏం చెబుతుంది. కొట్టగల్గా తిట్టగల్గా?

మోహ : వెళ్లిపోయింది కదా! థాంక్స్ గాడ్!

చంద్ర : (కోపంగా) థాంక్ గాడ్!

మోహ : ఏమిటోయ్? మధ్య నీ కెందుకంత కోపం?

చంద్ర : కుటుంబమ్య గారని ఒక అమాయకు డున్నాడు. ఆయన నీకు బంధువు నాకు నాకు ప్నేహితుడూను.

మోహ : అహ! అలాగా? నాకింతవరకూ తెలియవచ్చింది! అయితే ఇప్పుడు వెళ్లిన ఏల్లేవెటవు కుంది నీకు?

చంద్ర : సుశ్రేణి:టవుతావు నాకు?

మోహ : స్నేహితుణ్ని

చంద్ర : అయితే ఆమె నాస్నేహితుని భార్య కాబోతుంది.

మోహ : తమాషగా మాట్లాడానీకేం గానీ, బ్రదర్, ఇప్పుణ్నువ్వు నాకు సలహా చెప్పాలి. ఇప్పుడు చురుక్కొరింగా కబుర్లు చెప్పి పయ్యించినీవు, మానేవా? అలాగే నాకోడో ఉపాయం చెప్పి దారి చూపించాలి. లేదా లే లాభం లేదు.

చంద్ర : ఎందుకోసం నీ కుపాయాలెప్పుడం?

మోహ : ఏవో విధంగా తీరవు పెటిల్వేసి పారేయాలి.

చంద్ర : పెటిల్వేసి పారేయాలిలా?

మోహ : అవును బాబూ! పెటిల్వేసేస్తేవా ఇమా మీదట త్వరీయ అనుంగు చెలికొడను కాను, అనుదరుడను. కృతజ్ఞుడను.

చంద్ర : ఏవిధంగా పెటిల్వేసి పారేయాలంటావ్?

మోహ : ఏవో విధంగా చేసిపారేరాబాబూ. పారేస్తేవా ఇమామీదట బుద్ధిగా ఉంటాను.

చంద్ర : బుద్ధిగా ఉండడం అంటే?

మోహ : వెళ్లికొనివాళ్లచేత కన్నెత్తి చూడను.

చంద్ర : బాబూ.

మోహ : చెప్పున్నా కదూ! బుద్ధి:చ్చింది. ఇప్పుణ్ను వెళ్లిపో గోరులో దించిందో చూడు: వెళ్లి చేసుకోవాలి వెళ్లి! నుడే నేన గ్రేవర్! ఆమెల విశేషరీ:—చెప్తేవచ్చువు — ‘హ’ అని మూర్ఖుపోవాలనిపించింది. నుడే ద్రౌత్యం ఉంది కాబట్టి నిలబడ గలిగేను.

చంద్ర : నీకేలే వెళ్లక్కర్లేదు. కానీ ఆమె నిలాంటి అవస్థలో తెచ్చిపెట్టేవు కదా! ఇప్పుడాపిల్ల గలేం కాను?

మోహ : దానికేంవుంది? ఏడాక్కున్నో పరిమాలకుంటే తీరిపోతుంది. ఇన్ ఫాక్ట్, నాకో మంచివాణ్ని బాగా తెలుసు అంతాగవచ్చినగా జరిపించే వచ్చు.

చంద్ర : అంతేకానీ వెళ్లొంటావు?

మోహ : వెళ్లా? నాకెందుకురా భాయ్ ఇప్పుడు వెళ్లి?

చంద్ర : మరెప్పుడు కావాలి?

మోహ : వెళ్లి, వెళ్లాం, పిల్లలూ! నాకక్కర్లేదురా బ్రదర్! ఏవో ఇలా రోజులు వెళ్లనీ! ఎప్పుడో అప్పుడు ఏవో విధంగా కొంత లాభిస్తుంది అంటే అప్పుడు చూసుకుందాం వెళ్లిమా! ప్రస్తుతం కథ సరిచిపోతుండకదా?!

చంద్ర : వెళ్లాడితేనే తిప్ప ఏల్లేదని అపిల్ల అల్లరి పెడితే ఏం చేస్తావు?

మోహ : వెళ్లొచ్చి పుష్టంగా చెప్పేస్తాను. ఇప్పుడు చెప్పినేమిటదూ?!

చంద్ర : వెళ్లాడతావని నవ్వు చెప్పేవా లేనా? అని అడుగుతారు కోడువారు.

మోహ : అవునీ! లేదని చెప్పేస్తాను.

చంద్ర : వెళ్లాడతావని నవ్వామెతో అన్నేదూ? నిజం చెప్పు.

మోహ : అన్నేను.

చంద్ర : చురుచున్నావు? “నిన్ను వెళ్లి చేసుకోడం మాత్రం ఎన్నటికీ చేసుకోను. అయినా రా నా దగ్గరికి రా” అంటే “సరే, నవ మోహనా కారా” అన్నెక్కి ఒచ్చి నీ ఒళ్లో వారిపోయిందా?

మోహ : (చిరగబడి నవ్వేడు) బాగా అడిగేవురా అబ్బాయ్ బాగా అడిగేవు. కానీ అలా జరగ

లేదురా. ఇందాట్లా నెప్పేను మానేవా, ప్రేమాగీమా జాంతానై అని. ఈపిల్ల కొళ్ళవో మాత్రం ప్లేటు కొంత మార్పు ల్పొచ్చింది. పూర్తిగా ఇకానెంటు గర్లెమో ననుకొని ప్రేమాగీమా అంటూ ఏకాగ్రీకలు కొట్టేను. అసలామాట బహుశాగిస్తేనే కాని లొంగింది. కాదు. పెళ్లాదితానూ అని మూత్రం నెనపలికి అన్నేడు. “ప్రేమించు నున్నాను. మనసారా ప్రేమించుచున్నాను” ఇలాంటి పథక మాటలు ప్రయోగించడం మాత్రం బహుశముగా ప్రయోగించితిని. అదియే నా కొంప ముంచినది.

చంద్ర : నీకంత తిమిషగా కనిపిస్తోంది. ఏం? ఇప్పుడాపిల్ల ఉరోసుకు ఛస్తే ఏం చేస్తావు?

మామ : అ! చస్తుంది! నేనూ చస్తాను.

చంద్ర : నువ్వు నేనూ ఇంత వేగిరం చావురా. ఇంకా ఎందిరి కొంపలికి నివ్వంటిండాలో!

మామ : అలాగే నివ్వంటిండా గాని, ఒక అబ్బాయ్, ఎవరో ఒప్పున్నాని తిరవాలి మాట్లాడతాం. ఏం? (అంటూ మేడ పెట్లెక్కి చెల్లిపోయేడు)

(పోతునాడం ప్రవేశించేడు దీర్ఘవైపునంచి)

పోమ : ఏదిరా శేఖరం బాబూ! ఉన్నావు కదా.

చంద్ర : రండి కూర్చోండి.

పోమ : (పోసా మీద కూర్చుంటూ) ఉండవేమో ననుకొంటూ ఒచ్చేను.

చంద్ర : ఉంటానని చెప్పేకదా! ఎందుకుండనా?!

పోమ : ఏమో ఎవరు చెప్పేడు. నువ్వుం దిగే సరికి అయోధ్యవై శివునం—ఒంటి బ్రాహ్మను— అందులోనూ సీలమేఘశ్యాముకు. వాడి నెనక తిలమాలికి—అందులోనూ పూర్వ మువాసిని. అతిరవాలి యువువాచానం.

చంద్ర : మంచి శివునారే!

పోమ : మంచినా మరి మంచివా! యాదైమందిది ఏట్లో కలిపిడానికి చాలన్న; అంతమించిరి. దాని మీదట—ఇహసరి, నేనుదాట్లో ఏ కాదు కిందోపడి అప్పటికి పోవడనో

తే నువ్వు చచ్చి నీకేవాన్ని నా కెదు రుగా తీసుకు రావడనో! జరుగుతుండ నున్నాను. సరి, అటువంటిదేం జరగలేదు. అంచేత శివునం! ఏంలేదని లేలిపోయింది.

చంద్ర : లేళ్ళునుకున్నాని కదా! మరి ఛనవారేను. శివునాలవరించి మరెప్పుడూ అలాటి పిచ్చి పెట్టుకోకండి.

పోమ : కాని మరి మీ యజమాని, ఉన్నాడా? శివునం దెబ్బ పాడికేం తగల్లేను. కద.

చంద్ర : మెల్లిగా మాట్లాడండి. ఆయన మేడ దిగు తాకు.

పోమ : అపో! అయితే ఉన్నట్టే కదా?!

చంద్ర : ఉన్నారండీ ఉన్నాడు.

పోమ : ఏమారే. ఈ పూటకీ మూర్తికి నెంపుపెట్టి మరి ఒచ్చేను. అన్నట్టా, మాడ్లా బాబూ. ఇదిగో! ఏది ఎక్కడుంది? ఆ ఇదిగో. నెలపు చీటి.

చంద్ర : ఎవరి నెలపు చీటి?

పోమ : కుటుంబాద్విరా. నీచేతికివ్వన్నాడు. ఇవాళా శేపూ కూడా అఫీసుకి రాలేకు మరి. చీటి నీ కిచ్చివేసు, సరిపోయిందా?

చంద్ర : అఫీసులో ఇచ్చేస్తా రెండి; కాని, ఆయన వైవా లేరుకున్నాడా?

పోమ : లేరుకోపోలే తీగుకుండ్రిలా అబ్బాయ్! అఫీసుకొచ్చి ఏకో బళ్ళురేనే కదా నాలు గ్గింజరింట్లో కొచ్చేది. శేపు మరి అడదాన్నీ అఖరిదాన్నీ కాకినాడ వోలేస్తాను. ఎల్లు ట్టుంచీ అఫీసు కొచ్చేస్తాను.

చంద్ర : అవిట్ని కాకినాడెందుకూ పంపనం?

పోమ : నాలోజలపాలు పుట్టింబ అన్నదయ్యడి దగ్గంగాలే మన సరే మదటపకుతుందని పయ్యిస్తున్నాడు.

చంద్ర : మంచి మాటే.

పోమ : ఎల్లుట్టుంచీ వీడూ అఫీసు కొచ్చేస్తాను. అంతా జరుగుపోతుంది. వారాలకొద్దీ ఏకు ద్తావంపే జరుగుతా బనోద్దురా? ముప్పార్డు లా ఎవరైనా తిండి పడేస్తూ ఉంటే ముప్పై

మామ్రోలు తీరిగా కూర్చోని వీడవోయ్య,
ఏం? నే చెప్పినమాట బావుందా?

చంద్ర : బాగానే ఉంది. విజయం చెప్పారు.

సోమ : (కోటు తీసుకుంటూ అగ్గిపెట్టె చుట్టలపై
తైటికీటీనూ, ముద్దాటివాళ్ళం ముండికేస్తే నే
గాని బరికేలేరా! మామ్రోలు బాబూ! చుట్ట
ముక్క కాల్చుకోమంటావా? ఒప్పంటావా?

చంద్ర : ఆయనోస్తాడు. అట్టే ఆలస్యం ఉండదు.
కాస్తే పోయిపోండి. తరవాత తైటికీవాయి
కాల్చుకుందాం.

సోమ : 'వివదన నెవ్వరు చెప్పిన; మంచి మాటే
చెప్పేవు. అవును. చుట్ట పొగ మొహమోడి
కోడిని పిల్చుకుంటే ఎవడిస్తాడు? ఆనకే
కాల్చుకుందాం (అని వాటిని తీసుకుపోయి
కున్నాడు)

రమ : (మేషమించి) నరసన్నా! నరసన్నా!

నర : (లోనుంచి హోల్లోకివస్తూ) ఒప్పున్నా బాబూ!

రమ : పెక్రెటరీ బాబూచ్చేరా?

నర : (మేషమే లైక్కబోతూ) ఒచ్చేయబాబూ!

రమ : సరే. ఉండమన్నెవ్వ. ఒప్పున్నా.

నర : చిత్రిం! (శేఖరం వైపుతిరిగి) బాబుండ
మంటున్నాడు మిమ్మల్ని.

చంద్ర : వింటున్నాను.

నర : (లోనికెళ్లే సమయం దగ్గర నిల్చున్నాడు.)

సోమ : ఏమిరా, మనిషి మంచివాడేనా? లేకపోతే
తేజువు మనిషా?

చంద్ర : ఇవ్వడా ఆమెకులేదు?

సోమ : మరి, అడక్కపోతే ఎలా తెలుస్తుంది?

చంద్ర : ఆయనోచ్చేస్తున్నారు.

సోమ : (నెమ్మదిగా) మంచివాడేనా?

చంద్ర : కొంచెం ప్రభుమకోపి. అంతే, ఆయనా
మరేం ఘరవాలేదు.

సోమ : కోపవైతే ఎవడిక్కావాలి; కోపం లేక
పోతే ఎవడిక్కావాలి? అడిగేదీదో
అడిగేస్తాను.

చంద్ర : నెమ్మదిగా అడగండి.

సోమ : నెమ్మదిగా అడక్కపోతే కమర్తనా?
కోపితానా?

[రమణయ్య మేషమెట్టుదిగి హోల్లోకి వచ్చేడు.
సుమారు అరవై సంవత్సరాల మనిషి. బావుగా
పాడవుగా ఉన్నాడు. మొలకర్క పంట్లాం
పూర్తి తొడుకున్నాడు. కోఫ్ పూర్ కోటు
తీసుకున్నాడు. నోడుక్కున్న నల్లబూట్లు
తగ్గితగ్గ మెరుగున్నాయి. జాటు పండి
పోయింది. మనిషికి పొట్టవుంది. చేతిలో—
చుట్టా లతలున్నది, లేత బూరంగుడి—
మార్కాడీ బోపివుంది. వానిటి, మూర్తత్వం
మనిషిలో మామూలుగా కనిపిస్తాయి. ఆ
కోజన కొంచెం చింతిలో ఉన్నట్టుగా
ఉన్నాడు. చింతిలోపాలు, చిన్న చిరాకు
కూడా కనిపిస్తోంది. శేఖరం సోమనాథప్రసాద
నిల్చున్నాడు.]

చంద్ర : గుడ్ మానింగండి.

రమ : గుడ్ మానింగయ్యా! ఉత్తర వేరైనా
ఒచ్చిందా?

సోమ : నమస్కారాలండీ రమణయ్యగారూ!

రమ : నమస్తే నమస్తే! మీ రెవరు? అలా
కూర్చోండి. (శేఖరంకో) ఏంరా లేదయ్యా?

చంద్ర : పరస్పర లైట్లక్కం రాలేదండీ.

రమ : ఏర్ మే లోచ్చిందా?

చంద్ర : ఇంకా రావాలి.

[రమణయ్య సోఫాలో కూర్చున్నాడు.]

రమ : అబ్బాయి కలా ఉండో ఏమిటో?

చంద్ర : మరేం ఘరవాలేదండీ.

రమ : ఏమో.

చంద్ర : ఒంట్లో ఏదో కొంచెం ఇదిగా ఉంది, మరేం
పెద్ద చెప్పతగ్గ విషయంకొదని రానేరు
కదండీ?!

రమ : ఏమో. మల్టీ స్పెష్టంగా బావుందని తెలిస్తే
గాని వాకడోలా ఉంది.

సోమ : అబ్బాయి కొంట్లో బావులేదా ఏమిటి?

రమ : ఈయనెవరు? అలా నిల్చున్నా రేం?
కూర్చోండి.

సోమ : అలాగే కూచుంటారేదీ. కూర్చోమంటే
కూర్చోనూ? సుప్రసాద కూర్చోరా అబ్బాయ్!

[అంటూ రమణయ్యకి ఎదురుగా సోఫామీద కూర్చున్నాడు.]

రమ : ఆ! ఏరిటయ్య శేఖరం? నువ్వు కూర్చు
గాని ఇవాళ మన కివ్వకు ఏం పనుంది? ఇప్పు
డెక్కడికో వెళ్లాలి కదూ?

చంద్ర : ముందు బాంక్కి వెళ్లి ఏకెంటుని చూడాలి.

రమ : అవును. ఏకెంటుని చూడాలి. తరవాత ?

చంద్ర : ఇవాళే పి.యే.వో.ని మీటవుచా? వంటారా?

రమ : మీటవాలి.

చంద్ర : మధ్యాహ్నం అఫీసుకు మిస్టర్ చెనర్లీ ఒస్తా
వన్నాడు.

రమ : ఎన్నిగంటికి?

చంద్ర : మూడు గంటికి.

రమ : మూడుగంటికి చా—ఆల్ రైట్, అయితే
ఇప్పుడు బాంక్కి వెళ్ళినా?

చంద్ర : ఓ యస్.

రమ : వర్ సనా!

నర : (ఏవో ఆలోచిస్తూ పలికేడు కాదు)

రమ : (కట్టిగా) వర్ సన్నా!

నర : చిలిం బాబయ్యా (అంటూ ముందు కొచ్చేడు)

చంద్ర : పెళ్ళి కారు సిద్ధం చెయ్యమన్నప్పు.

రమ : పిలిస్తే చలక వేం?

నర : లేదు బాబూ, వెళ్ళున్నా (అంటూ వెళ్లి
పోయేడు)

సోమ : (శేఖరంతో) వెలిపోతున్నారు కాబోలు మరి
నా మాటేమిటో?

రమ : (శేఖరంతో) ఈ యె నె వరు? (సోమ
నానంతో) మీ రెవరండీ?

సోమ : హనుమంతరావుగారి మోస్కూల్లో డీద
ర్నండి.

రమ : సరే, ఏమిటా ఒచ్చేరు? ఎందుకోసం?

సోమ : చెప్పరా బాబూ శేఖరం! (రమణయ్య
శేఖరంపైపు చూపేడు)

చంద్ర : ఈయనా—నువ్వీసులో పుచ్చేస్తున్నారు,
కుటుంబయ్య చూపింది.

రమ : అవును. కుటుంబయ్య.

చంద్ర : ఆయనకీయన కావలసినవారు.

సోమ : కావలసినవాళ్ళెవంటే (సోమన్నే హితుల
వచ్చుమట, నాకోసం వాడు పిక తీసేసి
ఇచ్చేమంటే ఇచ్చేస్తాడు. నేనూడా అంటే.

రమ : అయితే ఏమిటంటారీవ్వకు?

సోమ : ఏమీలేదు. ఉన్నమాట చెప్పేను. కావలసే
పెళ్ళి వాళ్ళే అదేగండి, నే చెప్పిందాట్లో
అబద్ధపుంటేమో.

రమ : అది చెప్పడానికా ఇక్కడికొచ్చేరు?

చంద్ర : సోమనాథంగారు!

సోమ : ఏమిరాబాబూ! నే చెప్పిందబద్ధవా?

చంద్ర : అదికాదండీ. ఏం పనిమీదొచ్చేరని అడుగు
తున్నారు. మీక్కొకలసిందేమిటో త్వ
రగా చెప్పండి. ఆయన వేగిరం వెళ్ళాలి.

సోమ : చెప్పేస్తున్నారాబాబూ! చెల్లకొచ్చి ముంత
దాచవలెందరుకు?

చంద్ర : మరి, చెప్పండి.

సోమ : చూపెం ద్రవీరయ్యగారు! కుటుంబయ్య
నేనూ న్నే హితులవి.

రమ : ఆ సంగతిప్పుడే చెప్పేరు.

సోమ : చెప్పేకదా. అంచేత వాళ్ళే ఇవాళ తీసు
కొచ్చి అడుగుదావలెనుకున్నాను.

చంద్ర : ఏమిటో చెప్పండి.

సోమ : మరెంలేదు రమణయ్యబాబూ. నా కుతురికి,
నూడోదానికి, పెళ్ళి నిశ్చయమైపోయింది.
దెబ్బకి యటామటగా ఉంది. చూపేరు
కదూ. అంచేత...

రమ : అంచేత?

సోమ : అంచేత మీ రెలాగైనా సానుపడాలి.

రమ : అంటే దెబ్బ కావాలా?

సోమ : ఎంతో అక్కర్లేదు. ఒక్కయిదువంతులు.
మళ్ళీ మీకు తువుస్తాలో పెట్టిచ్చేస్తాను. అలా
ఇవ్వకపోతే ఇంటికి పిలిపించి మొనామీద
పేన్నీళ్ళు జల్లండి. లేకపోతే మరే కిమియినా
చెయ్యిం దొప్పకుంటాను.

రమ : నో నో నో. ఒక్క దమ్మడి స్పేర్ చెయ్యి
దానికి పిల్లేదవ్వకు.

పోతు : అలా అనిగండి. నా కంఠమంది పిల్లలో
తెలిస్తే అలా అనుమిారు. నా కైగురుకు
మొగిల్లెలు, అయిదుగు రావెల్లెలును, పింటి
గాణ్ణి, ఏకో సంసారార్ని నా ఈకొస్తు
న్నాను. మాస్తే నిమ్మడి ఎక్కువవచ్చు
వేరు. అంతే, మరిక ఆస్తీ పొస్తీ ఏ
వున్నా పిల్లలే ఆస్తీ.

రమ : పిల్లలే ఆస్తీ! అదిపెట్టి అవిపిల్లకి పెట్టి చేతు
కోంపివ్వకు.

పోతు : అగ్రహించుకొంటా! పిల్లలే ఆస్తుంటే వాస్తే
యాపాయాలూ, అటాలూ, వైలూ ఆవా?
అదికాదే!

రమ : అదికాదు ఇదికాదు. ఏదింటి కావయ్యి?
పదిమంది పిల్లల్ని ఎక్కువని నా పికలిగిద
నవారీ అయిపోదామంటే లాభంలేదు.
తెలిసిందా? నోయూక్. ఎవకు కనమన్నా
దంతమంది?

పోతు : ఒకాకు కనమనే చేబింటి? మిమ్మల్ని
మిమ్మల్ని అడిగి పిల్లల్ని కంటాంటండీ?
ఇదెక్కడనా ఉందా?

రమ : మిరింకాస్తే మాటాడక ఇక్కణ్ణించి దయ
చెయ్యండి (అంటూ తలమీద పోపిపెట్టు
కున్నాడు).

చంద్ర : పోతువాడంతానూ, అయిన పనిమీద వెళ్తా
వంటున్నాను. తిరువారి నింపాడిగా మాట్లా
డుకోవచ్చు. ఇప్పుడు మరి, లేండి.

పోతు : ఈపాటి దారికి మల్లి ముగోప్పడెందుకురా?!
బాబూ, రవణయ్ బాబూ! తిప్పులుంటే
పీడించు. మనవాళ్ళింకా నువ్వే శ్రీ
మంతుడి వయ్యేవు. కలిగినాడివి. కలకాలం
వర్తియి. దానికోడు అడవిలో ఉన్నవాడి
కడుపుపడినా—ఆదేవుడి చేరు పెట్టుకున్నం
దుకు—ఏకుకొంటల వెంట్రువగా మార్చి
లాంటి వాడివేవని నికందమా కోహద్దు
చెయ్యక మాత్రం, విన్నావా?

రమ : ఏంటి వింటం? ఇక్కడకిక ప్రాంతం
వెయ్యకు (శేఖరంకో) నివరయ్యా ఇతను,
పొన్నటే తిరులుకున్నాడూ?

పోతు : (రమకుయ్యకి దగ్గరగావెళ్లి పోపిమీద చేతులు
వెయ్యబోయేడు, అతను తలవెనక్కి తిరు
కున్నాడు.)

రమ : వాటికో డివ? ఏంటి చేస్తున్నావ?

పోతు : రవణయ్య బాబూ! నెర్రిని కిరీటం పెట్టు
కున్నావు. నాకు తిండ్రపాటి వాడిని.
ఈ కడుంకో పాయవడినా నా మనవడికి
నీ చేరు పెట్టిస్తాను. విన్నావా? అల్లెలివి
తప్పించి నేనెవని కాస్తా పట్టుకోలేదు,
మాదాదాబాబూ చేతులుపట్టుకు అకురు
కున్నాను. పిల్లలవాణ్ణి, ఈ కాస్త
సాయత్రా: చేసి కొహచ్చున్నా.

రమ : (గట్టిగా కేకలేస్తూ లేచి) పిల్లలూ! పిల్లల
వాళ్లూ! పూనికి టికాదా లేనివాడికి పది
మంది పిల్లలా?? మద్దిళ్లనం ఉండొద్దూ?
వైపా లేనివాడిని పదిమంది కంటావా?

పోతు : ఎందుకురా ఆ కేకలూ? (అని ఆశ్చర్యం
పడ్డాడు.)

రమ : పదిమందిని కని వారేసి వాళ్ళికి చేసించేబిం
ట్టువు? తిండిపెట్టువు. బట్టలివ్వవు, చదువు
చెప్పించవు, పెంపిలేవు, పోషించలేవు,
పిల్లలవాట! పిల్లలవాడు! సిగ్గులేదా చెప్ప
కుండీ?

పోతు : దానికి సిగ్గెందుకు? దానికి సిగ్గే??

రమ : (కూర్చొంటూ) సిగ్గూ లజా లేని పనులులు,
చదువులేదు. సంస్కారం వుండదు. పిల్లల్ని
కని పోషించి, వాళ్ళి గాలికి బలికేసి, తిండికి
విన్నూ నన్ను ముప్పెత్తినం. లేపానే
నీ ఇల్లూ నా యిల్లూ కన్నంవెయ్యవం (అని
పోఫాలోంచి మల్లి లేచి) దొంగలు, దొంగ
లవుతారు మీ పిల్లలు, తెలిసిందా? దొంగ
లవుతారు (అని ఆరిచి ఆయాసపడుతూ
కూర్చున్నాడు.)

పోతు : ఏంటిలా శేఖరం? ఇక దానికి మరికాని
పోయించేబింట్రా? వాల్లేరు మరిపిలా
మాట్లాడుతున్నా చేబింటి?

[కోపంవల్ల తనని తాను మిర్చిపోయినట్లుగా
కూర్చున్నాడు రమణయ్య]

చంద్ర : సోవనాథం గారూ, మరిప్పుడేం మాట్లాడకండి, వెళ్ళిరండి.

సోమ : నా చేతో తిప్పుయివట్టు మాట్లాడతా వేంరా? వాడూ ఒక్కయ్యకంటూ తేలేస్తున్నాడు కదా, వాణ్ణేం అవేం?

చంద్ర : పంకజేం నోపయ్యకోకుండా మీరలా మాట్లాడితే ఎలాగండి? వెళ్ళి రమ్మంటున్నాను. విశ్రేం?

సోమ : బావుందిగా బాబూ బావుంది. ఆప్పడగడానికొస్తే ఇచ్చేదీలేదు చచ్చేదీలేదు. ఇవ్వకపోతే అదేపోయింది. "నువ్వెప్పుడూ, కన్నం నేస్తాను. జొంగలవులాగు." అని వైగా మాటలంపావో?

రమ : (గభోల్లు అరుస్తూ) ముప్పి వెళ్ళవలవుతాడు మీ పిల్లలు. భ్రష్టు వెళ్ళవలవుతాడు మీ పిల్లలు. ముప్పి వెళ్ళవలూ, భ్రష్టు వెళ్ళవలూ, దొంగ వెళ్ళవలూను, తెలిసిందా?

సోమ : (కోపంతో) వీరింటయ్యా! అయినా కొయిలేముక్కలవగడానికొస్తే అబ్బిస్తే మాటలు అంటున్నావు?

రమ : (గట్టిగానే) అంటాను. మళ్ళీ మళ్ళీ అంటాను.

సోమ : అంటావా? అంటే మూతిపట్టి రాలగొడతాను.

రమ : చుట్ట (అని గట్టిగా అరిచి ఆయాపపకుమూ నుండేలు పట్టుకొని మార్చున్నాడు).

సోమ : నువ్వే చుట్ట...

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : పోవకదా అని పోయిపోయివట్టు కొద్దీ రెచ్చి పోయి మీదపడి కడుస్తున్నావు మరిను. నువ్వు గొప్పవాడివయ్య నీ దగ్గర డబ్బుంటే ఆ గొప్ప ఆ డబ్బూ మెచ్చకట్టుకుని గంగలో కురుకు, నా కధ్యంతిరం లేదు. మాట్లుమాత్రం విగులకు. తెలిసిందా?

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : ఉండ్రా! ముప్పి వెళ్ళవలూ భ్రష్టు వెళ్ళవలూ అని తిడితే ఉయ్యకుంటా రమకుంటున్నా వేరింటి?

చంద్ర : కొంచెం శాంతించండి—

సోమ : నేను శాంతించను, మేం పిల్లల్నికంటే వీటి కేట? కవకపోలే వీటికేట? వీడేం పెట్టాలా పోషించాలా? డబ్బులేని డెవలం మేం పిల్లల్ని కనేస్తే వాళ్ళంతా ఒచ్చి వీడు సంపాదించిన మాట పట్టుకుపోతా రనేనా వీటి భయం? అంతేనా? వీటినుండే దన పట్టుకుందని నేను కంటం మానేయ్యాలా? ఏం? అంతేనా?

చంద్ర : అదికాదండీ.....

సోమ : నువ్వునకోం! పెళ్ళాడేం పిచ్చికి నువ్వు మాట్లాడవే! మాట్లాడకూడకో, నాలాటి వాణ్ణి పెళ్ళాడి, ఇంటికి పెళ్ళాన్ని తెచ్చుకుని— డబ్బుదీ, నుట్టిదీ, సాట్టదీ కాదు— పిడిమయ్య లాటివాణ్ణి పెళ్ళాడి ఇంటికి తెచ్చుకొని ఏం చెయ్యమంటావు? దేవుడిపెట్టెమీద కూచోబెట్టి పూచెయ్య మంటావా? వీరి రా రవయ్యబాబూ పూచెయ్య మంటావా?

చంద్ర : సోమనాథం గారూ!

సోమ : ఉహూ.. పూచెయ్యమంటావు— మరేం చెయ్యమంటావు? పుట్టకనుండే పిల్లల్ని చంపేమంటావు. భూతచాత్రి చెయ్యమంటావు, అదేవా అంటావు? తడవోలే అదీ లేకుండా ఒక్క గొడ్డునకు చంకమంటావు అంతేనా?

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : అపట్టు సంపాద్య చెయ్యరా! వింటున్నావా? ఆ పట్టు సంపాద్య చెయ్యకు.

చంద్ర : మీరూయికోండి సోవనాథం గారూ!

సోమ : నేమూయికోనా! ఏం? వాడికి పిల్లలు కావాలా? నా కోర్కూ? ఏం చేతి? వాళ్ళాంటి మనిషిని కాదు నేను? నా వంశం నిర్యంకిం అయిపోవాలా? వాడి వంశివే నిలవడాలా?

చంద్ర : మీరేం పోషించుకొని రెచ్చిపోకండి, కేక చెయ్యకండి. ప్లీజ్.

సోమ : వాడికెప్పుడు ముందక్కర్లేక పోలే పోయింది.

రమ : చుట్ట! గభోల్ ప్రవ కోయిర్,

సోమ : నీ కన్నుల మందకల్గెనురా, హెచ్చుమం
దుంటే నీ ఆస్తి తెలిసి పోతుందన్న భయం.
ఉన్నదంతా వాచడెట్టి నిలబెడవావని
చూస్తున్నావు నువ్వు. లేనిది సంపాదిస్తా
వని చూస్తున్నాను నేను. పాఠానికి
వాక్కావారి పిల్లలు, తెలిసిందిరా రక
గయ్యెటా! వింటున్నావా? అరవచాకిరి
చేసి బతుకుతాను. ముష్టి బతుకుతాను.
లేకపోతే నీ కత్తి నీకత్తి కొట్టి బతుకు
తాను. బరిక లేకపోతే ఛస్తాను. నే చిస్తే
వాకులేంది నా పిల్లలు తెచ్చుకుంటారు.
వాళ్ళు తెచ్చుకోక పోతే వాళ్ళపిల్లలు
తెచ్చుకుంటారు. ఎప్పుడో అప్పుకు తెచ్చుకు
తీరుతారు. తెలిసిందా? ఇలాగే నీదైతే చేపు
వాడి. ఏం, వింటున్నావా?

రమ : గంటలేం? వాణ్ని గంటలేం? చూస్తూ వేం
శేఖరం? నరసన్నా, పంతులూ, అప్పున్నా

నర : (బిడ్డలైతూ నుంచి) ఒక్కన్నా బాబూ.

రమ : వాణ్ని తగిలెయ్యవోయ్ శేఖరం!

చంద్ర : మీరు గాథిరా పడకండి (అని సోమ
నాథంకో?) సోమనాథం గాయా...

రమ : (హాల్లోకి వచ్చిన నరసన్నని చూసి)
నరసనా! ఆ మేషుడు పెళ్ళికి మేక
పట్టుకొంటే; చూస్తూ వేం? గంట!

[విరసన్న పస్తా యిస్తూ నిల్చున్నాడు.
ముందుకి కదిలేడు.]

సోమ : రాం చెప్తామా! ఇలా చెప్తామా!!

(ఇంతలో హఠాత్తుగా బిడ్డ వైపునుంచి
“తెల్లగ్రాం పార్” అని ఊక వివవచ్చింది.
అందరూ ఒక్కసారి నిశ్శబ్దంగా ఉండి
పోయారు. “పార్, తెల్లగ్రాం” అని మళ్ళీ
వివ వచ్చింది ఊక.)

రమ : ఎవరికా తెల్లగ్రాం? ఎవరికి?

చంద్ర : చూస్తూ (అంటూ ముందు వైపుకి వెళ్ళేడు;
నరసన్న కూడా ఒచ్చేడు. తెల్లగ్రాం వైపు
కొని పోలోకి వచ్చేడు. నరసన్న కూడా
ఒచ్చేడు. గండు చేతుల్లోనూ తల పట్టుకు
కూర్చున్నాడు రమణయ్య. అంటూ ఇంటా
పచారుచేస్తున్నాడు సోమనాథం)

సోమ : (అగి) ఏమిటా తెల్లగ్రాం?

చంద్ర : రమణయ్యగారికి.

రమ : నాకా? ఏదీ కళ్ళతోడు? ఇలాతే (అంటూ
కళ్ళతోడు తీసి తగిలించుకున్నాడు. శేఖరం
తెల్లగ్రాం అతని చెవికిచ్చేడు చించి చదుపు
కొని, కంపించి పోయా కాంతిని
బారవిడిచేడు)

నర : ఆలేటి బాబో! (అంటూ అరిచేడు)

సోమ : కళ్ళు కేలేమీస్తున్నాడా!

[రమణయ్య కుర్చీలో ఒరిగి పోయాడు.
శేఖరం నరసన్న దగ్గరకల్లి పట్టుకున్నావు]

సోమ : ముసలాడు చచ్చిపోలేను కద!

చంద్ర : ముందు మీరీయ న్నిలా పట్టుకోండి.

[సోమనాథం అతని మీద చెయ్యి వేసి
నిల్చున్నాడు. శేఖరం మీద చెయ్యి
వేసి చూసి.]

చంద్ర : మరేం భర్తాలేదు.

నర : ఏం బయిందేటో? ఒక్క పాలి మంచు
కొచ్చింది.

సోమ : ఆ తెల్లగ్రాం వేయిందో చూడ్రా!

చంద్ర : చూద్దాం వుండండి. కొంటా, పక్కా కాస్త
ఒగుల్చేయ్యండి. చెయింటయ్యేడు. నరసన్నా
నువ్వెళ్ళి కొంచెం నీళ్ళు పట్టా. మోహా వేడి?
నిలుపు.

న : చినబా తెప్పగెటం తెల్లిపోవారండి.

చంద్ర : ముందు నువ్వెళ్ళి నీళ్ళు పట్టా.

నర : చిల్లం (అంటూ వెళ్ళేడు)

సోమ : (రమణయ్య కొటువదులుచేసి) ఆ తెల్లగ్రాం
చూడ్రా.

చంద్ర : (తెల్లగ్రాం తీసి చదిరి) అర!

సోమ : ఏమిటయింది?

చంద్ర : పెద్దబ్బాయి పోయాట్ట.

సోమ : ఏమిటి, పెద్ద కొడుకే!

చంద్ర : అవును.

సోమ : కివోవా కివోవా! ఎంతమాట విన్నావా!

చంద్ర : ఇక్కడే ఉండండి.

సోమ : నువ్వెక్కడి కెళ్తావు?

చంద్ర : డాక్టర్ని ఫోన్ చేస్తాను.

సోమ : మరి వేరం చెయ్యి.

[నరసన్నా, పంతులూ నీళ్ళు పట్టుకొని
వచ్చేరు. రమణయ్య ముఖం మీద నీళ్ళు
జల్లేడు సోమనాథం. శేఖరం డాక్టరుకి
ఫోన్ చెయ్యడానికి వెళ్ళేడు—తెర]

[నశేషం]

కలగూరగంప.

ఉపసర్గ సందియతి

శ్రీ రామరి దొరసామిశర్మ

సంస్కృతభాషలోఁ బ్రాదు లిర్వదింటికి నుప
సర్గలని వ్యవహారము.

శ్లో॥ ప్రవరా ప్రతివర్త్యత్యగ్య భిగ్వానూప సంస్వప
నివినిర్దుగదప్యాజే త్యుపసర్గాస్తు వింశతిః.

ప్ర, పరా, ప్రతి, పరి, అతి, అధి, అభి, అవ,
అను, ఉప, సం, ను, అప, ని, వి, నిక, దుర్, ఉత్,
అసి, అజ్—ఇది యిరువదియు నుపసర్గలు; ప్రక
లోపసర్గం బాదియగుటంజేసి ప్రాదులనంటును.

ఈ ప్రాదులకు స్వరములు పరములై సంధి
నిగివచోట్ల నుభయయతి (పరస్పరమున కేని, వ్యంజన
మున కేని యతి) ఘటించవచ్చు. దీనికే ప్రాదియతి యను
పేరు ధండక ర్త లొసంగిరి.

అబ్జయోని రజోన్మల + ప్రా ప్తిదనము

పద్మానాభుడు సా త్త్విక + ప్రా ప్తిదనము
(అపృకపియము-2-133)

ఇందు ప్ర + ఆ ప్తి ప్రాప్తి అని సంధి. యతిప్రావ
మునఁ బ్రథమపాదమున స్వరమునకు, ద్వితీయ పాద
మున వ్యంజనమునకు మైత్రి గూర్చఁబడియె. భార
తాదిగ్రంథములలో నీప్రాదియతులకు లక్ష్యములు
పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి.

ఇక, ఉపసర్గసంధియతి—ఇది ప్రాదియతియని
పైకి స్ఫురింపవచ్చునుగాని యట్లుగాక యందులకు భిన్న
మయి చూపట్లుచున్నది. ఉపసర్గలు పరములగునపు
దుభయయతి ఘటించుట యుపసర్గి సంధి యతి యనఁ
బరగును. అవఁగాఁ బ్రాదు లిందుఁ బూర్వమునఁగాక
పరమున నుంచవలయు 'వృషభ + అధిప' అనుచోట
'అధి' యను నుపసర్గ పరమందు నిలిచి సంధి ఘటించితి.
'వృషభాధిప' యనుచోట సంధ్యక్షరమునకు స్వర

ముతోఁగాని వ్యంజనముతోఁగాని యతిమైత్రిసేయ
వచ్చు. ఇట్టిది ప్రాదియతిగాక యుపసర్గసంధి యతి
యగును.

అధి + ఈశ-అధీశ-ఇందుపసర్గ పూర్వపదము.

వృషభ + అధిప - వృషభాధిప - ఇందుపసర్గ
యు త్తిరపదము.

పై రెండుభయయతి భేదములే. మొదటి దానికిఁ
ప్రాదియతియని, రెండవదాని నుపసర్గసంధియతి యని
పేర్లలో భేదము గ్రహింపవలయు.

ఉపసర్గసంధియతి కప్పకవి చూపిన యుదా
హృతులు—

చంద్రికా పరిణయమునందు,

అంతిల దుక్కబాహు వసు + భాధిపనందన
యొక్కనాడు... (3—183)

అంతిల...వచ్చు + అధిప (స్వరగునకుయతి)
కవిజనాశ్రయమునందు,

ఉ. చానుగనిశ్రమాక్షర సమం వితి మై

స్వరమాఁ దివం దదీ

యానుగనాక్షరింబకొనియైవను శిష్యుఁగ నొప్పు

నీ శ్రియకా

భానునకాప్రభాసి వృష + భాధిపుఁ డిన్నట్లు

లభ్యయు క్తమై

ప్రానివచో నఖంపివడి పొల్పున నాదికవి

(పటిలిమై (3—184)

భానునకాప్ర...వృషభ + అధిప (వ్యంజనయతి)

అప్పకవి యీ యుపసర్గసంధియతిని బ్రత్యే
కముగాఁ గాక నిత్యసమాసయతుల క్రింద నుదహరించి
నాడు. ప్రాచీన లాక్షణికులగు భీమన పెద్ద నానంతా
మాత్యగులు చెప్పిన ప్రాదియతి కియ్యది భిన్న
మగుటచేఁ గాఁబోలు నప్పకవి ప్రాదియతి క్రింద దీనిని
శిష్యక నిత్యసమాసయతుల క్రిందఁ జేర్చి వైచె. దీనిని
బ్రత్యేక యతి భేదముగాఁ జెప్పియుండిన రమ్యుతిరముగా
నుండును. ఈ యుపసర్గసంధియతివచ్చుచికి ముందు

గారి నెమరకఁగాని లాక్షణికు లెవ్వరు చెప్పినట్లు లేదు. దీని ప్రత్యేకతా బివయ హిటుంబెరిచ్చి కవిజ నాశ్రయ లక్ష్య మెంతవఱ కప్పకవిమతానుసారీయో యందుక పరామర్శింపవలసి యున్నది.

కవిజనాశ్రయము వేములవాడ భీమకవికృతిమని పూర్వ లాక్షణికుల వ్రాతలనుండి తెలియవలచున్నది కాని రచన కృతిమని వేటి కొందరు విమర్శకుల మతము. ఆ వాదముతో మనకిటు బ్రసక్తి లేదు. ఆ విషయ మొండెడఁ జర్చింపఁదలంచియున్నాము. కవిజనాశ్రయమునఁ బరిచయములు చెప్పబడినవి. అందుఁ బ్రాదియలి గలను. అప్పకవి చెప్పిన నిత్యసమాసాదుర్భ యయతుల కన్నింటికి మాటొక యఖండవడియందు జెప్పఁబడియే. స్వరసంధిగూడిన కిద్దర్భయమునఖండ శబ్దముగా (ఏక శబ్దముగా) భావించి మాట్లావను ((పాటికి)యలిగూర్చుట యఖండయతి యనఁబడును. భీమనచెప్పిన 'యా యఖండవడిచేత నప్పకవి చెప్పిన యుభయయతిభేదము లర్పియు గల్గె'యు అగును. అప్పకవి కీయఖండవడి యిచ్చును గాదు. అఖండవడి ఖమ్మతించిలిమేని సాధారణ స్వరసంధి ఘటితశబ్ద జాల మునకంతయు వ్యంజన మైతి చెల్లుబడి తొవలసి వచ్చు. 'రాముడతిఁడు, నాకిష్టును, వేల్పుటావు, మునుకాకర, భూసుతోతిమ' ఇత్యాది స్వరసంధులం దెల్ల హల్లెత్తిరి నఖండవడి యఖండముగా సాధు త్వము కల్పించును. ఇట్టి యతివ్యాప్తి నరికట్టఁదలంచి యప్పకవి పూర్వ లక్షణములను బ్రయోగములను బరిశీ లించి యుభయయతి భేదములఁ గొన్నింటిని (పండెండు) గల్పించె. ఇట్టి యుభయయతి కల్పన కప్పకవి ప్రభువుఁడుగాఁడు. ఇది యప్పక వ్యుపజ్ఞము గాదు. పెద్ద నానంతాదులు గొంత యందులకు చారి చూపిరి. అప్పకవి యా మార్గమునకుఁ జక్కని కట్టు దిట్టములు గావించి యఖండవడిని నిరసించె. అఖండ వడి చెప్పదుమేని యింకఁదిక్కిన యుభయయతు లావశ్యకములుగావని మున్నే చెప్పిరి. ఇది యాలో చించియే యప్పకవి యఖండవడిని ఖండించె. అఖండ వడి చేసిన యొక కొన్ని భారత ప్రయోగములు గాన రాఁగా నా పాతము లసాధువులని యపపాతములని స్వీయమతానుసారముగాఁ బాఠాంతరముఁ జూపెను. (మా. అప్ప. ౩ ఆ. 202—212.)

ఇఖండవలచిన దేవునఁగా, భీమన 'మానుగ విశ్రమాక్షిర' అను పద్యములో నఖండవడిని వేర్పాడు చుండఁగాఁ, దన కఖండవడి సమ్మతముగామిచే భీమన గారి లక్షణలక్ష్యముల దుష్టమునుటకు వల్ల గాక నిత్య సమాసయతులకిందఁజేర్చి యపసర్గసంధిచే నుభయ

యతి చెల్లుబడియగునని యప్పకవి తనమతమున కను గుణమునా సరిపుచ్చుట గమనింపఁదగి యున్నది. కవిజ నాశ్రయకారుఁ డఖండవడిభేదముఁ జేర్చొని యందులకు లక్ష్యముగా నిచ్చిన పద్యమును నిత్య సమాసయతికి లక్ష్యముగా నప్పకవి సరిచేయుట యపసర్గసమవక తప్పదు. ఇంకఁ జంద్రికా పరిణయ లక్ష్యపద్యము స్వరమైతిని జాపుటచే నది స్వర ప్రధానవడికి లక్ష్యముల సేకాని దానిచే నుపసర్గసంధి యతి సాధింపరాదు; హల్లెత్తిరికి బ్రయోగాంతర మప్పకవి మాపలేదు. నా పరిశీలించిన గ్రంథములలో నీ క్రింది ప్రయోగము లుపసర్గ సంధియతికి లక్ష్యము లుగా లభించినవి.

అజ్ఞన—హరివంశము—
శ్రీమవేగంబునఁదూఁగ వందలు విహారాపే తులైడిగ్గి. (పూర్వ—6—97).

(విహార+అపేక్ష)
కల్పతరీ, లాకల్పదయావిలాస లారి త మజనా (ఉర్తి—6—44.)

(కల+అకల్ప)

కేయూరబాహు చర్చిత
అనేకబంధుహం, సావరియుంబ్రహ్మస్థిరతి+ కాంతి సమత్కర.

(హంస+అవని) మట్టదంబునై (1-1)

భీ మ ఖం డ ము
ద్యాదకక్షేత్రి తీర్థయా+త్రాభివృద్ధి (4-80)
(యాత్రా+అభి).

కవికర్ణ రసాయనము
పై నిగిడెంచునూర్పు ప్రస + భాచరణంబుల (3-53).

((ప్రసభి+అచరణ)

కృ, పాఠతమతి నొసంగవలయుం+బ్రతుర్తిర మన (5-12).

(కృపా+అయతి)

రామాభ్యుదయము
దమజాగీసుఁడు మేపెడిగ్గి యలిచింత్రకొంత చిత్రింబునక (7-207).

(చింత్ర+అకొంత)

అల్ల సానిపెద్దన యుత్పలమాలిక
పూఁకి మెఱుంగులుకొ..... గొఘ్ఘుతపాయన ప్రసా, రాతిరసప్రసార దుచి+రప్రతిమంబుగ సార సారకుక.

(ప్రసార + అతి)

వెలంకి తాతంభట్ట ప్రణీత కవించితామణిలో వర్ణింపబడిన కాలమునందు నీ ప్రాచీనతమ లక్షణము లన్నియు (4).

‘ఋషి విధేయ నుభవ-మృద్ధ జగద్వంద్య
అంతకుండు కృపావ-రాజ్యభుంకు
భంగమతనివలన-బ్రాహ్మింపకుండును
దీగికరుణాదాకు-తైత్తిరిమన’.

ఇందు బూర్వార్థమున బ్రాదులకు స్వరము లోను ముత్తరార్థమున హేతులోను యతి మైత్రి పాటించు బడినది. ఇది యప్పకవ్యాదులు చెప్పిన ప్రాచీనతమ లక్షణమేయన. తొలి తరువాతి యీ క్రింది పద్యము పరికించునది.

‘ధాత్రి (బ్రాహ్మణ మాత్రంబు గలిగిన
మధ్యమును రచించె నొకరు యతికి
సాత్రి క్త భక్తి + శక్తి నేవతి కను
లాలయ నివాస + లక్ష్యమిదియ’

ఇందలి యతి యుత్తర లాక్షణికులు చెప్పిన ప్రాచీనతమ. స + అతిరిక్త — సాత్రిక్త — ఇందు ‘అతి’ యను నుపసర్గ పరమున గలదు. ఇది యప్పకవి చెప్పిన యుపసర్గసంధి యతి యగుచున్నది. అట్టిదే కమల + అలలు — ఇందు ‘అ’ ఉపసర్గ; రెంటును వ్యంజనమైత్రి. తాతంభట్టయతిమైత్రిని బ్రాదుల క్రిందనే యాపెను. అతని మతిమున బ్రాదులు పూర్వ ముందున్నను బదముందున్నను స్వర సంధి గూడుచో మధ్యము (స్వరవ్యంజనములు) చెల్లుబడి యగునని స్పష్టపరచుచున్నది. అప్పకవయు నీ మార్గ మనుసరించి యున్న మెఱుంగుగా నుండెడిది. అట్లుగాక విత్తిగ సమాసయతిక్రింద నుపసర్గసంధియతి నిజీకించుట భివ్యముగా గవ్వట్టదు. కవించితామణి బరికించిన యప్పకవి యిట్టి భిన్న మార్గము నేల త్రొక్కెనో దురూహము.

కవించితామణిలోని యతిరకపుల లక్ష్యములు—

వి రా ట ప ర్వ ము

శ్రీ యన గౌరినాఁ బరఁగు చెల్వకు
జెలిము పల్లనింప ధిఁ
బ్రాహ్మణ మూర్తియై హరిహ +
రంబును రూపము చాల్చి.....
నావని పోముఁడు—
+ ఆ పాది శిశోలంకా
రాపాదిత చారు తాభి + రామాత్మియా...

ఇందు దిక్కున పద్యములో ‘భద్రాయతి మూర్తి’ యనుపాదము గ్రహ్యము. ఇది క్యక్ ప్రతి

యంతరూపము. ‘భద్ర + అయతి’ అను రీతి సవర్ణదీర్ఘ సంధి (భద్రాయతి) చేసిన రూపము గాదిది. ఇర్విష్ యము నప్పకవి విత్తిగసమాస విశ్రాంత్యులక్రింద వ్యాఖ్యానించె. అతఁడీ తిక్కునపద్యమును, దీనికినుండు నన్నయ పద్యమును (కుమారాయతి శిశోలీ దృఢరాష్ట్రంశు.) లక్ష్యములుగా నొసఁగి యీ క్రింది వదనమున నిల్చు పరమార్థించె—

‘ఈ గెంతుపద్యములనుండును నన్నయ తిక్కున గాల్గు కుమారి భద్ర శబ్దములు క్యక్ ప్రతిగమంతములు చేసి సంయుక్త విశ్రాంత్యులుగాను బ్రయోగించిరి. అది గానకఁ గొంద తా గెంతు శబ్దములనిపాదము, ఆకారములున్నవి. విత్తిగసమాస విశ్రాంత్యులని బ్రయయు కురు. శబ్దములనువలన వానికి దీర్ఘములు వచ్చినవి గాని అందులోపల అత్తులరేవు.’ (3-189)

బహుశా, అతఁడీతాతంభట్టు ప్రాచీనతమ క్రింద విచ్చిన యీ తిక్కున లక్ష్యము మనసునం గుంచు కొనియే యీ రీతి రచించెఁగాఁజాలు. క్యక్ ప్రతిగయంతముగా గ్రహించిన నిందు బ్రాహ్మణియతికి ప్రసక్తి లేకపోవును. ‘భద్ర + అయతి’ అని సంధి విభాగము గ్రహించితిమేని ‘అ’ ఉపసర్గ నిలిచి తాతంభట్ట మతిమున నీ లక్ష్యము ప్రాచీనతమక్రింద నుదాహర్యమును. ఇక పోవునగారి పద్యములో ‘అలంకార + ఆపాదిత’ అనునొక ‘అ’ ఉపసర్గ పరముండు గలదు; హల్లెత్రి గూర్చుబడిది. ఈ యతియప్పకవి మతిమున నుపసర్గ సంధియతి వాఁజును. క్యక్ ప్రతిగయంత శబ్దములందు స్వరమైత్రి చేయరాదని యప్పకవియలక్షణము. స్వరమైత్రి ఘటితి ప్రయోగముకట్టి కనుపర్తి యబ్బయమామాయ్విని కవిరాజ మనోరంజనములో గానవచ్చెడు.

మత్రిలి, కావలీవర్త నోపజీ + హేయమాన

(5-76)

ఇంక విట్టి ప్రయోగము లున్నచేతా పరిశీలించవలయు.

ఈ క్రింది ప్రయోగము పరికింపుడు—

రాఘవ పాండిత్యము (4-155)

* కవించితామణి యనుదిత్తిము. దీని ప్రతులు మదరాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలోను, కాకినాడ యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్సంగ్రహాలయములోను గలవు. ఈ ప్రతుల సంప్రదించి పరిశోధించి ఓరిజినో నీ గ్రంథము వావిళ్ళవారి కోర్కెపై ముద్రణార్థము వ్రాసి యిచ్చితి.

+ పద్య ముత్తరపాదవంశములో గానరా లేదు. ఇది యాతని పూర్వ పాదవంశములోనిదేమో?

కలి వేమలు మనగుర్యత్వ
తామలకీ ఘోరపీఠ + తరుణాకరం
బామిత వృక్షము.....

రామాయణపక్షమున 'గురు—అశ్వత్థ—అమ
లకీ' అని,

భారత పక్షమున గురు—అశ్వత్థామలక—ఈ
అని పదచ్ఛేదము గ్రహింపబలయు. ఇందు ద్వితీయ
చరణాదయందు భారతపక్షమున 'ఈ' కార వ్యంజన
మును, రామాయణ పక్షమున ఆకార వ్యంజనము నీర్ధిం
చును. యతిరెంటికెఁ బొంది పాఠానికి యుండువలయు.
యతిస్థానమున తికార వ్యంజనమే (తిగు) నిలిచి
యున్నది. రామాయణ పక్షమున 'అశ్వస్థి + అమలకీ'
అనుచో స్వరప్రధానతనము గూర్చునలసియున్నను 'అకా'
ఉపసర్గ పరమంగుండుటచే నుపసర్గసంధియతి ప్రకా
రము వ్యంజనమైతి (తై—తి) చెల్లుబడియగును.
భారతపక్షమున వ్యంజనమైతి యనివార్యమేకదా?

* ఇటీవలి రాఘవపాండవీయవ్యాఖ్యాతలు
భాష్యకాచార్యులు (కవి భావ ప్రకాశకా వ్యాఖ్య-
అనంద శెషు (ప్రకటితము) ఈపద్య వ్యాఖ్యలో నిది
ప్రాచీనతమైనది 'వేర్కొని పై కవిచింతామణి లక్ష
ణమునే (దానిని (ప్రాచీనతమైనది) ప్రమాణముగాఁ
జూపిరి.

మరిశ్చంద్ర వలోపాఖ్యానవ్యాఖ్యాత చిత్ర
కవియనంతయ,

'సీ...గంధ, వాచా సముద్భిత + వ్యాఖ్యలోల
జహ్వల' అనుచోటఁ (ప్రాచీనతమైనది) 'వేర్కొని పైకవి
చింతామణి లక్షణమునే వ్రాసి, తిండ్లత 'అశ్వత్థామలకీ
ఘోర పీఠతరు' అను పై రాఘవపాండవీయ పద్యము
సంబంధము లక్ష్యముగాఁ జూపెను. ఇందు నూత్య
ముగాఁ బరిశీలించుచు యంతే మొకటి గలదు.

'వాచా.....వ్యాఖ్యలో' అనుచోట 'వి + ఆ
లో' అని పదవిభాగము. వి, ఆ (క్) రెండునుపస
ర్గతే, పూర్వ పదములందు నిలిచియున్నవి. పూర్వ
పదముపసర్గయై స్వరముపరమైనదిగాన నిట్టి సంధియం
దుధియయతి ప్రాచీనతమైనది యగును. కాని యందుఁ బర
మంగుండుపసర్గలదు, అప్పుడునే నుపసర్గసంధియతియు
వగును. అప్పుకదిగారి మతము ననుసరించి యందుఁ
ప్రాచ్యుపసర్గసంధియతులు రెండు చెల్లుబడియగును.
మొదట ప్రాచీనతమైనది చెల్లుచుండఁగాఁ దిర్యతి యుప
సర్గ సంధియతి శిష్యకోసవసరము చూపట్టదు. మఱి
రాఘవ పాండవ వీయపద్యమున ఎన్నచో యుపసర్గసంధి
యతి మొక్కటే చెల్లును. వ్యాఖ్యాత చిత్రకవియనం

తయ 'వ్యాఖ్యలో' అనుచోటఁ బరమంగుండును యుప
సర్గతే మనమునందికుని (ప్రాచీనతమైనది) 'వేర్కొ-
న్నదిని యాతఁడొసంగిన లక్ష్య లక్షణములవలనఁ
చెల్లమగుచున్నది.

ఇటీవలి (ప్రాచీనతమైనది) యుపసర్గ సంధియతి యను
భేదమును భాటింపక యుధియము నొక్క ప్రాచీనతమైనది
క్రిందనే పరిగణించుట సమీచియము స్వరసముగా
మంగునని తోచెను. ప్రత్యేకముగా గ్రహింపఁదలఁచి
నచో నుపసర్గసంధియతిని నిత్యసమాన యతితోఁ
జేర్చక యుండుటే సంగతి మన వది యెఱుంగునది.

కొన్ని పదములు: వాటియర్థములు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్య

౧. బాడుదల

౧. ర. "బాడుదలమును" అనియు, "బాడుదల
(బాడు + తలఁగించుట) = ఆచమనించుట" అనియు
సర్థములు చెప్పి, 'బాడుదల'కు ఈ క్రింది ప్రయోగములు
దూపినవి.

(1) "ఫలించి బాడుదల మునునాకు వెన్నెని
బాడుదలముట్టి" (లక్ష్మీనృ. 2-116)

(2) "బాడుదలఁ బట్టి కొలమునఁ
గూడని చెను గందుఁ జెట్టుకొనఁ జూచియుఁ జే
యూపక విడిచిన నూపిఁ
వాడెం గొణివుఁడు దైత్యపతి నెనునెనుకొ" (కవికర్ప. ౩. ఆ.)

("బాడుదలఁబట్టు... చెనుగండు ... దైత్యపతి
నెనునెనుకొ" అని వాచిశ్చి(వతి పాఠము)

* రాఘవ పాండవీయమునకు రాఘవపాండవ
వీయపద్యమును పూర్వవ్యాఖ్య యొక్కటి గలదు.
తిత్తర్తి ముద్దరాజు పెదరామన, ఇతఁడు కవిజన
సంతోషి యను నుప్రసిద్ధ లక్ష్యగ్రంథమును రచించిన
ముద్దరాజు రామనకు నుపాఠాఁడు. వ్యాఖ్యాత ముద్ద
రాజు పెదరామన, లాక్షణికుఁడు ముద్దరాజు రామన
యన్నదియులు. వాటి వీరేశలింగముపంతులు మొదలు
పేదవఱకుఁ గల కవి దర్శితకారు లందఱు దీనిని
బరిశీలించక కవి సంతోషి కర్త ముద్దరాజు రామనయే
రాఘవపాండవీయ వ్యాఖ్యాత యని బ్రహ్మి వ్రాయు
చున్నారు. ఇది పొరపాటు; ఇతఁడేని నవరించు
కొందురు గాక.

(8) “బాకుదల నొండె పట్టుము పాంతురినయ నుఖ్యు” (భార. కర్ణ ౩. ఆ. ౬)

శి. ర. చెప్పిన యర్థము సరియైనది కాదు. ఎందు వల్లననగా :—

బాకుదల=అవమానించుట. యనుచో, పై పద్యము లలో—బాకుదలపట్టి = అవమానించుటను బట్టుకొని— అనియు, బాకుదలపట్టుము, అవమానించుటను బట్టు కొనుము అనియు నర్థమగును. అది వికృతీప్రసంగ మనున గాని సరియైనభాష కాదు.

పై పద్యములనుండి నిఘంటువు తీసికొనవలసినది—

‘బాకుదలపట్టు’ అను క్రియనుగాని, ‘బాకుదల’ అను విశేష్యమును కాదు.

‘బాకుదలపట్టు’ కిబ్బపల్లవక్రియ. చెజిపట్టు—అని యుచ్చము. అందు కి క్రింది పద్యము ప్రమాణము.

“కడిది మగంటిమిం దొడరి
కయ్యయినది బాకుదలపట్టెను
రప్ప నమరేంద్రు బాకుదలపట్టిన
రావణి రోపదత్తుడై”

(భాస్కర. యుద్ధ. 443)

అమరేంద్రు బాకుదలపట్టిన రావణి—యనగా, ఇంద్రుని చెజిపట్టిన యింద్రజిత్తు—అని యర్థము.

తా నింద్రుని చెజిపట్టినట్లు రావణియె చెప్ప చున్నాడు. వినుడు.

“ఇంభారిం జెజిన్న యే
గలుగఁగా కొభా మృగకేజిచే
నంభోరాశి లంకకుం కలిగి దైన్యము”

(—, —542)

‘బాకుదలపట్టు’—విశేషవక్రియ గావున అందరి ‘బాకుదల’ను విశేష్యముగా తీసికొనుటయు, ‘అవమానించుట’—యని యర్థము చెప్పటయు సరికా దన్నది యిక్కడ సారాంశము.

నేటి ముద్రితీప్రతులలో పాఠములు శి. ర. లో నున్నట్లే యున్నవి. మరియు కర్ణపద్యము (వావిళ్ళ ప్రతిలో, —“అనిలనందనుని బాకుదలపట్టి” (1.42) అని యున్నది.

పై పద్యముల నన్నింటను ‘బాకుదలపట్టు’ అని క్రియగానే యుండుట యుచితము. (బాకుదలక—పట్టు—అని వ్యర్థపదములుగా నుండుట యుచితము కాదు.

‘బాకుదల నొండె పట్టుము’—అనుటయు సరి కాదు. ‘బాకుదలయొండె పట్టుము’—అని యుండ నగును.

బాకుదలపట్టు; చెజిపట్టు; నిజముపట్టు వంటి యేక పదక్రియలలోని విశేష్యములను చేర్చటది యర్థము

చెప్పట పారపాటు. ఈ పారపాటు శి. ర. లో పలు మాట జరిగియున్నది.

N. B. (శి కేలూరి కవరామకృష్ణిగాని నవ రించిన - స్మరించుటపురాణములో ‘బాకుదల పట్టి’ అనియే యున్నది.

౨. పలుగఱసేయు

శి. ర. “పలుగఱ (పలు+కఱ) = పండ్లపాడి” అని యర్థము చెప్పి, “పలుగఱసేయక పనువును నలి పించుకొనక” అను (ప్రభా. ౫. ఆ.) పద్యము మదాహ రించినది.

పలుగఱ — ‘పండ్లపాడి’ యనుచో—పలుగఱ సేయక=పండ్లపాడి (తయారు) చేయక—అని యర్థ మగును. ఆ యర్థమున కొ పద్యమున ప్రసక్తిలేదు.

పలుగఱసేయక=పండ్లతోముకొనక—అని సరి యైన అర్థము.

పలుగఱ—అనగా (పలు+కఱ) పలుతోము పుల్ల (వరికొద్దము) గాని ‘పండ్లపాడి’ కాదు.

పలుగఱ—అను విశేష్యము, చేయు—అను క్రియ యేకమై శి. ప. క్రియగా మారి ‘పండ్లతోము’ అను నర్థము నిచ్చుచున్నది.

అందువల్ల ఆ రెండు పదములను విడిచిపి యర్థము చెప్పరాదు. అంతేకాదు. ‘చేయు’ కు ‘పలుగఱ’ ను కర్మగా భావించి ‘పలుగఱఁజేయు’ అన రాదు.

౩. బానగిల్లు

శి. ర. “బానగిల్లు=బలాత్కరియను” అని యర్థముచెప్పి, యీ క్రింది పద్యము మదాహరించినది.

“ప్రానివరీరి రారీరిలఃపురే వశేప్రాసములున్
జలంబునకొ బానగిలంగ నిచ్చి యొకపద్యముఁ గూర్చంగ
వన్ముఁగాక యా భ్యాసకభామకూలముగఁ గావ్యముఁ
జెప్పి వశించె” (దాస్. ౧. ఆ.) (“వారి రిలఃపు ల్యదే(బాసములున్” అని ముద్రిత ప్రతిపాఠము)

బానగిల్లుట—యనగా, - బలాత్కరించినప్పుడు రాక యాడిగిలఁబడుట గాని, బలాత్కరింపఁబడుట కాదు.

భావములు, యర్థప్రాసాదులు రిన యిచ్చ జంట రాక యాడిగిలఁబడుచున్నను, చలపట్టి యాడ్చి తెచ్చి యెట్లో ఒకపద్యము చెప్పవచ్చునో గాని, —కాకవికే—చక్కని కావ్యముచెప్పి విశమననా? అని పద్యభావము.

కావున శి. ర. చెప్పిన యర్థ మెవ్వగు.

ప్రాను, ఈ పదమును ‘పానగిల్లు’ అని పదు న్నాదిగా చూచి, ‘To hesitate’ అని యర్థముచెప్పి, పై పద్యమునే ఉదాహరించి, — “పానగిలంగ —

అనగా బలాత్కరముగా అంటే సరసముగా వున్నది అయితే దానికి వక సాధకమున్ను కనుపడలేదు" అన్నాడు.

కాని, పాపశిలంగకొ=బలాత్కరముగా— అమలు పాపగడు. (కె. ర. కర్త, త్రాగ్యము మీద ఆధారపడియే—'బలాత్కృతి మన' అన్న యర్థము చెప్పినాడు)

త్రామ,—"...వశింఠె సన్నమై కావగ జల్లి నేయు నది కట్టెకపుట్టము నేమనెన్నునే?" అని పద్యము పూర్తిగా నిచ్చియున్నాడు.

దానిని బట్టి,—జల్లి (=పాలె పురుగు) సన్నగా వున్నాయను దానిని అర్థిక యేనో అలు సేగాని, అది కట్టుకొనబడిన పుట్టములను నేమనెన్నునా? అట్లే కాకవియు నేనో ఒకపద్య ములకలతో గాని-కావ్యము చేయజాలకు-అన్ని యర్థ మొకటి స్ఫురించుచున్నది.

కాని, 'జల్లికి పాలెపురు గన్న యర్థ మే నిఘంటువులోను లేదు. విచారించవలసియున్నది.

మరియు, బాపగిల్లు; పాపగిల్లు అను రెండు రూపములలో సరియైనది? అన్న విషయము కూడా విచారణీయమే.

పానము + గిల్లు=పాపగిల్లు-అయ్యంగు వని నాయుమా. (పానము=పింఠితము. కె. ర.) పాపగిల్లుల యనగా, పీకమువేసికొని - కడలక పాడుకొని యుండుట, యని యర్థముకావచ్చును.

౪. కుమ్మి

కె. ర. "కుమి=కుమూల విశేషము" అని చెప్పి,—"తి ద్విశేషవామంబులు తనరు చుండుకొట్టె కూటు పాపక కుమి బొట్ట యనగ" అను ఆం. భా. పద్యమును చూపినది.

మరియు, "కుమ్మి-కుమికి మొదటిరూప" అని చెప్పి, "మాసి ముల్లడిచి కుమ్మల కొల్చుచై మెత్తు బూద్యండు పత్తె నుండుగాని" అను 'పాండురంగ' (౪. ౧౮౯) పద్యము నుదాహరించినది.

(నూ. ని., వా. ని. కూడా-కుమి; కుమ్మి అను రూపములనే గ్రహించి, పాండురంగ-పద్యమును 'కుమ్మల కొల్చు' అను పాఠముతో నే చూపినది.)

కుమూలవి శేష-మను నర్థము నిచ్చు పదము 'కుమ్మి' గాని 'కుమ్మి' కాదు.

(1) త్రామ,—"సమ్మి A high basket for holding corn బుట్ట" అని వివరించి, "పదకుక నిర్ణయైదుగురు భిక్షుల కన్న మొదలగి కాని నే, కుకవపు నీ గృహంబునను సుమ్మల గాదెలు కావ మెక్కడకొ" (తెప్ప బసవ. IV. 102.) అను ప్రయోగము నిచ్చి యున్నాడు.

(ఈపద్యములోని సుమ్మలను కూడా నూ. ని., వా. ని. 'కుమ్మల' గానే భావించి, యీ పద్యమును 'కుమ్మి' క్రింద చేర్చినది.

౧౮౩౨ లో అచ్చైన 'అంగ్రదీపిక' అను విఘంటువులూ,

(2) "సమ్మి=ధాన్యాగారము" అని యున్నది.

(3) "సమ్మి=ధాన్యాగారము" అని ఆంగ్రవద పరిచాతము.

(4) "సమ్మి=గాదె" అని ఆంగ్రవాదస్పర్థ్యము. సమ్మి, సుమ్మల-అను రూపములు నేకు నెల్లారు-నుంటాగు మండలములలో-వాడుకలోనున్నవి. (సమ్మి కుమ్మల-నా కెక్కడను చెవినిబడలేదు.)

ఎందు కెక్కువ దర్శ :—"పాండురంగ" పద్యములో నున్నవియను 'సమ్మి'లే. కుమ్మలుకావు.

ఆ పద్యమును 'కుమ్మి' క్రింద,—'కుమ్మల కొల్చు' అను పాఠముతో చూపి ఆ కె. ర. యే,—'మెత్తు' క్రింద—'సుమ్మల కొల్చు' అను పాఠముతో చూపినది.

తెవ్వతంవారి (1922) ప్రతిలో,—'సుమ్మల కొల్చు' అను పాఠమా—'సుమ్మల కొల్చు = బుట్టల లోని ధాన్యము' అను అర్థమా ఉన్నది.

1952 లో, శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు పెక్కు ప్రతులను పరిశోధించి, పాఠు పాఠములను సంకలించి, తమ టీకతో ప్రచురించిన ప్రతిలోను 'సుమ్మలకొల్చు' అను పాఠమే యున్నది.

కాబట్టి కె. ర. యిచ్చిన 'కుమ్మి'—'కుమి' అను రూపములను, 'కుమ్మల కొల్చు' అను పాఠము సరియైనది కావని నా యభిప్రాయము.

౫. సుమ్మలకొల్చు

(1) వేంకట రమణయ్యగారు,—

"మాసి ముల్లడిచి సుమ్మలకొల్చు పై మెత్తు బూద్యండు పత్తె నుండుగాని"

అను పాఠు పాఠమునే గ్రహించినారు గాని అర్థము చెప్పటలో చాల పొరపడినారు.

"మాసి=(ధాన్యపు రాసులను) కట్టి; ముల్లడిచి మూతలకు మేకులుకొట్టి; సుమ్మల కొల్చుచెకొ = గొంతులలోని (పొతరలలోని) ధాన్యముపై; మెత్తులు మెత్తబడిన పూతలు; బూద్యండు = రీతుడు" అని వారి టీక.

(2) పద్యములోని 'సుమ్మల' గాదెలుగాని, 'ధాన్యపు రాసులు' కావు; 'గొంతులు'—'పొతరలు' ను కావు.

మందముగా మట్టితో మెత్తించి - మన్నగా పూయించు పెద్ద గాచెలు గుమ్మలవలనను. పూ. టి. లో—“గుమ్మల కొల్లు = బుటలలోని ధాన్యము” అని యర్థము చెప్పబడి యున్నను టులును వారు గ్రహించలేదు.

వాగు, గుమ్మలను ‘ధాన్యపురాణ’ లని యొక మారును, ‘పాతిర’ అని యొకమారును అనుటవలన వారికి గుమ్మ-ధాన్యపురాణ - పాతిర - అనువాది యాచార్యునిము తెలియ దనుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

(బి) “ముల్లడిచి = మేకులుకొట్టి” అనుటయును తప్పే. ముల్లు అనిగా చెల్లునలుట్లు కంటకము. (గుమ్మ ముల్లు, బుటగుమ్మల్లు, కొత్తిముల్లు మొదలయినవి.)

మేకు—అనగా ఇనుముతోను, కొయ్యతోను చేయబడు చీల, గణిక మొదలయినవి.

[తాను ఇట్లు తెలిపియున్నారు :—

“ముల్లు—A thorn. a spur, a prickle.”

“మేకు—A wooden or iron peg, a nail a stake or spike - గూబము. మేకును పెరికిన కొత్తి.”

“ముల్లడిచి”—అనగా కంప కొట్టి—అని సరి యైన యర్థము.

(1) “ముల్లెడు—to plant thorns. ముల్లడి- setting up a hedge. చుట్టూ కంప చేసి” (లక్ష్యము)

(2) “మును దనసిను చేసికొని ముల్లడి” (ఆము క్రి. 4. 219)

“ముల్లడి — సరికాదుగా ముండ్లకంచెను. వాటి”—అని చేదించారి వ్యాఖ్య.

ధాన్యమును గుమ్మలపోసి, గడ్డికప్పి, దానిమీద పేడతోకలిపిన మట్టి మెత్తి, ఆ మెత్తును ఎలకలు కొట్టకుండుటకై రేగుకంప పరుతుడు. ఈ ప్రక్రియ తెలిసిన వారికిగాని పై పద్ధతి మర్థముగాదు.

(c) కొల్లుపై మెత్తులు—అనగా కొల్లుమీది మెత్తులు—అని యర్థము. కావున ‘పైన్’ అనుట సరికాదు.

(d) “మెత్తించిన పూతలు” అనుటయును సరికాదు. మెత్తించునది “మెత్తు” అనున గాని “పూతలు” కావు.

౬. కుచేరాక్షకేళి

“క్రిడించు నొకవేళి దొడి బాణరఁగూడి యొకొగరిఁ కుచేరాక్షకేళి” (పాండు. ౪. ౧౩౪.)

ఇందలి “కుచేరాక్షకేళి” నిఘంటువుల, వ్యాఖ్యానములు అర్థము నిట్లు చెప్పినవి.

(1) “కుచేరాక్షము=బాలక్రీడా విశేషము” (శ. గ.)

(2) “కుచేరాక్షకేళి=వెన్నెలకుప్పలమాట. (తెన్నెనంబారి టిక) కుచేరాక్షము=బాలక్రీడా విశేషము. (వెన్నెల కుప్పలమాట — యని వ్యాఖ్య)” నా. ని.

(3) “కుచేరాక్షము = బాలక్రీడావిశేషము, దాచును మూతలు” (నా. ని.)

(4) “కుచేరాక్షకేళి=బాలక్రీడావిశేషమును- వెన్నెల కుప్పయంటును” (బుంబు వారి వ్యాఖ్య)

నిఘంటుకర్తలు, వ్యాఖ్యాతలు కూడా — కుచేరాక్ష=కుచేరాక్షకేళి శబ్దముల యర్థమును గూర్చి అంతగా విచారించినట్లు లేదు.

“కుచేరాక్ష” మనగా గచ్చకాయ.

కుచేగుని కొక కన్ను కాయ కన్ను. “కాయ కంటి” అని యతినికి పేరును కలదు. కాయకన్ను గచ్చకాయను పోలియుండును. కుచేగుని యక్షవంటి

రివైజ్టు ఎడిషన్ వెలువడినది.

కీ॥ శే॥ పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారి

“ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రము”

శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావు, ఎం. ఏ, గారి

పీఠిక, అనుబంధములతో.

చిక్కిని ముద్రణము - చిత్రపక సంకల్పితము

అందమైన బాకెట్ తో - వెల: రు. 10-0-0

పోస్టేజి రు. 1-0-0.

కమలా కుచేర్ (ప్రెస్; నరసాపురము.

(షా॥ నా॥ జిల్లా.)

దన్న యర్థముచేరి వే గచ్చకాయ "కుచేరాక్షి" మైనట్లుాహించుచి యున్నది.

(శాన్త్యములో, — "కుచేరాక్షి — A kind of nut same as గచ్చకాయ" అని యున్నది.

వెన్నెల వేంకటేశ్వరమూర్తి (1898 సం.) సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువులో, — "కుచేరాక్షి = కలగట్ట చెట్టు, గెచ్చె చెట్టు" అనియున్నది.

అందువలన కుచేరాక్షి కేరి = గచ్చకాయలాట' యనునాని చేరు లేని 'బాలక్రిడానిశేషము' కాదు — వెన్నెల కుప్పయాల కాదు; బాగుకుమూలెలను కాదు. 'పాండురంగ' కని గచ్చకాయల అట్లను యుక్తమిహారణ మనియు వనియున్నాడు.

"వెలయించె యుక్తమిహారణం బలకాధి రాజ కింకర శిరో రత్నిరాజి" (8.178)

ఇక్కడి, బులుసువాగు తిమ టికలో, — "యుక్తమిహారణంబుకొ, వెలయించె = కుచేరాక్షి మను అంట నాడెను" అని పూర్వ టికలోని మాటలనే వ్రాసి, తొత్పిర్యములో, — సాగటాలయాల పిల్లలు చిన్న తినునన నాడునట్టిది" అని వ్రాసివారు.

కుచేరాక్షి (యక్షాక్షి) కేరి — అను పదమునకు, — 'వెన్నెలకుప్పయాల' అని యొకమాదును, 'సాగటాలయాల' అని యొకమాదును అర్థము వ్రాయుటవలన వారి కా యాటల తత్త్వము తెలియనిది యేర్పకుచున్నది.

'వెన్నెలకుప్పయాల' లనగా, పిల్లలు వెన్నెలలో ముట్టిని కుప్పలుగాపోసి ఆకుకొను అట.

'సాగటాలయాల' అనగా పిల్లలు పాచికలతో ఆడు అట.

కావున, కుచేరాక్షి కేరి = 'వెన్నెలకుప్పయాల' యనుటయు, వెన్నెలకుప్పయాలను 'సాగటాలయాల' అనుటయు, సాగటాలయాల "పిల్లలు చిన్న తినునన నాడునట్టిది" యనుటయు పొరపాటని నా మనవి.

చిన్నికృష్ణునికి — గచ్చకాయల (అట) తోడి సంబంధ మా గ్రంథమున పలుమాటల వ్రీతిమై యున్నది.

ఒక కొన్ని యే దాహరణములు : —

- (1) "సంచించెట్టి న పద్మకాలాంబులు లీల వలకేల గచ్చకాయలు ఘట్టి" (2.14.)
- (2) "వొడల యడ్డతిక్తులు శ్రేణి" (2.88)

'వొడల యడ్డతిక్తులు = వొడల ప్రక్కలనున్న గచ్చకాయల సంచులు' అని బులుసువాచే వ్రాసి యున్నాడు.

- (3) "కలప భువన విధాన కలిత ఘటిక లనగ గచ్చకాయలు వలచే నెలకొను నల జరిలితి న న్నెల వన్నెల పంచి వింశి యింపలరారక" (2.87.)

- (4) "బర్హుణి సంధ మా వెల్పు పప్పుజెనురు గచ్చకాయల తిత్తియుఁ గంబుకెత్తి (?) గలిగి విహరించుఁ జాంపరీకంబు నందు నందు లేచెట్టి" (2.152.)

- (5) "గచ్చకాయల క రాధి ప్తి తా జాంప పంచంబులో నాఁ గడుక జేరిధిస్త్రంబునకొ నిల్పినక" (4.77)

- (6) "గచ్చకాయలెంచి యాడువాని.... పాండురంగ విట్టలక" (5.197)

ఈ ప్రయోగములను బట్టి, కుచేరాక్షియు = గచ్చకాయ. యనియు, కుచేరాక్షి కేరి = గచ్చకాయల అట అనియు. నా నిశ్చితాభిప్రాయము. పండితు లింకను విచారించుచుగాక.

తెలుగుభాషా సమితి బహుమతులు

1954-55 బహుమతిపోటీలో ఈ క్రింది గ్రంథాలను ఉత్తమమైనవిగా నిర్ణయించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వగ్రంథాలు వ్రాసి ఈ క్రిందివారికి రూ. 500 చొప్పున బహుమతి ఇవ్వారు: నాటకకర్త వ్రాసిన శ్రీ మిక్కిలి సేవి రాధాకృష్ణమూర్తి, ఆమరసింహ ఆ నేకావ్యం వ్రాసిన శ్రీ వజ్రల పంక శేక్వగులు.

1955-56 పోటీలో ఈ క్రిందివారికి బహుమతులు లభించాయి. ఆంధ్ర వాగ్గేయకౌరవ దర్శితము వ్రాసిన శ్రీ బాలాంత్రిపు రజనీకాంతరావు, భూగర్భ కాస్త్రము వ్రాసిన శ్రీ యస్. యల్. నరసింహం, పిల్లలనాటికలు వ్రాసిన శ్రీమతి పి. సీతారాజ్యలక్ష్మి, ఆంధ్ర శిల్ప పరిచయము వ్రాసిన డాక్టరు శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, ఆరామ కల్పతరువు వ్రాసిన శ్రీ వి. నరసింహం.

గ్రంథ విమర్శనము

హైదరు చరిత్ర

తెలుగు వచనం; మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య
లిఖిత గ్రంథాలయంవారి ప్రచురణ. సంపాదకులు:
డాక్టర్ యన్. వెంకటరమణయ్య. వెల రూ 2-4-0.

దీనిని ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలోని (D.
No. 2557) కాగితపువ్రాతిప్రతి నుంచి ముద్రిం
చారు. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. వ్రాత ప్రతి చివ
రను, యీ క్రింది విధంగా ఒక షరా. వుంది:

“షరా. ఇక్కడ ఇంకా కొంచెం మతలలు
వుండవలెను. అయితే మహారాటా కృష్ణయ్య పుస్తక
ములో అంతమట్టుకే వ్రాసియున్నది.”—

ఈ వాక్యాన్నిబట్టి శ్రీ వేంకట రమణయ్యగారు: ఈ గ్రంథం అనువాదమనీ, కృష్ణయ్య అనే
మహారాష్ట్రీయోగము, ‘బహుశా ఇదే పేరుతో’ మహా
రాష్ట్ర భాషలో దీని మార్పుకను రచించి వుంటాడనీ
నిర్ణయించారు. ఆ మార్పుక లభించనంతికాలం ఇలాటి
నిర్ణయం చెయ్యటానికి అవకాశమేమీ కనుపించదు.
ఎందుచేతనంటే:

(1) పూర్వం మహారాష్ట్రీ పండితులూ, తెలుగు
పండితులూ పరస్పరం ఒకరిభాష నొకరు పరిచయం
చెసుకుని ఉభయ భాషలలోనూ గ్రంథరచన చేసిన
సందర్భాలున్నాయి. ఉదాహరణకు: అల్లాడి రామ
చంద్ర సుబ్బాశాస్త్రి అనే ఒకడు (ఈయన మహా
రాష్ట్రీయోగ తెలుగువాడో తెలియదు) ‘సిద్ధాంత శిరో
ముణి ప్రకాశమునే బోధితిష గ్రంథాన్ని అటు మహా
రాష్ట్రీయోగలోనూ ఇటు తెలుగు వ్యావహారిక వచనం
లోనూ కూడా రచించారు. ఈ తెలుగు రచన 1837లో
ఇక్కడ మద్రాసులోనే ‘వర్తి మిషను ప్రెస్’లో
అచ్చయింది.

ఈ తెలుగురచనకు శ్రీ వేంకట రమణయ్యగారు
ఒకటిన్నర పేజీలలోపు చిన్నపీఠిక నొకదాన్ని
వ్రాశారు. అదీ తెలుగులో కాదు, అంగ్లభాషలో
రచించారు. అలా అంగ్లంలో రచించటంలో గల
దౌచిత్యమేమిటో మనకు బోధపడదు. ఈ ఒకటిన్నర
పేజీలలోనూ షగంభాగం పైదయూ వాడికొడుకు

టిప్తూ దుర్గాబ్దులని చెప్పటానికి వినియోగించారు.
మిగతా అర్థభాగంలో పేరు వెల్లడించిన అభిప్రాయాలు
బహు చిత్రంగా వున్నాయి.

ఒకచోట:

‘Though most of the events described
in the work are not unfamiliar to the stu-
dents of South Indian history, occasionally
one comes across a few facts not noticed
in other sources.’ అన్నారు.

మరోచోట:

Although the ‘Hydaru Chariitra’ does
not add much to our knowledge of the
history of Hyder and Tipu, it presents a
true picture of their respective characters’—
అని వ్రాశారు.

ఇంకా ఈ గ్రంథం చారిత్రకాధారంగా
వీలకేమైనా ఉపయోగిస్తుందంటారా లేదా? ఆ సంగతి
తేల్చురేం?

సారస్వతంగా ఈ గ్రంథం పనికిరాదని కొట్టి
పారేసిన రమణయ్యగారు పాత్రా పోషిగ్యుల పనికిలన
ప్రసక్తి తెస్తూ రెండుకు?

అటు సారస్వతంగానూ ఉపకరించక, యిటు
చారిత్రకంగానూ ఉపకరించక వెళ్లిగ్రంథమని తొలి
నప్పుడు ప్రజలసామ్మ దండుగవెట్టింది ప్రభుత్వ
పక్షాన దీన్ని అచ్చు వేయించటమెందుకు?

‘The Telugu ‘Hydaru Chariitra’ has
no literary Pretensions. It is written in

సుందర భారత యాత్ర

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరు వరకు నలుదిశల
గల వందలాది క్షేత్రములు, నదీనదీములు, చారిత్రక
నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పవిశేషము
లతో 180 చిత్రపటములు 770 పైగా పేజీలు గలవు.
వెల రూ. 4-0-0. పోస్టేజీ 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

the spoken Telugu, which was in current use in the Western Andhra and Mysore in the latter half of the 18th century. The language which is replete with Persian military, and administrative terms, is very often crude —

దీన్ని సాహిత్యగ్రంథంగా రచించాలనే అభిలాష గ్రంథకర్తకే లేదంటారేమిటి? అది శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి కల తెలిసింది. 'అది వ్యవహారిక వచనంలో' (వాయబడినది...) ('It is written in the spoken Telugu') అన్నది వారి అభిప్రాయానికి ఉపబుకమా? వ్యావహారిక భాషలో వున్నదేదీ సాహిత్యంకాదని శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి అభిప్రాయమైతే వీరి అభిప్రాయంలో నునది ఏకీభవించటం దుర్లభమావుంది. ఈనాటి సాహిత్యరంగం సంగతి అలావుంది. ప్రాకృతిభాషలలో వున్న ప్రాచీన సారస్వతి సముద్రమున్నీ ఇట్టింకు లింకవలసినదేనా? పరియిన పదజాలం వుండటం, విశేషమా? 'బాబ్బిలి యుద్ధానికి' తెలుగు సారస్వతిలో స్థానం యివ్వరా? ఈనాటి తెలుగుభాషలో పరియిన పదాలులేవా? అన్యభేదాలు వన్నిటిని ఏరివేస్తే తెలుగుభాష గతే

మాకుంది. శ్రీ రమణయ్యగారి ఈ ప్రవచనాలు చాలా అన్యాయంగా వున్నాయి. ఇలాంటి ఉదాహరణ భావంతో ఈ సంపాదకత్వానికి పూనుకుని ఈ గ్రంథానికి అన్యాయం చేసినట్లే కనుపించుతున్నది. ఏది ఏమైనా ఏదోరూపంలో ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రించి అందజేయగల గమక సమృద్ధియులు ఈ గ్రంథాన్ని పరిశీలించి దీని ప్రయోజనాన్ని నిర్ణయించవచ్చు.

ఈ గ్రంథం ఆత్మసౌలుగా విభజింపబడివుంది. ఈ ఆత్మసౌలు విభజన రచయితకు సాహిత్యదృష్టి లేదన్న వాదానికి ఆధారంగా వుంది. లభించినంత వరకు మూడు ఆత్మసౌలుగా వుంది. మధురమైన వ్యావహారికంలో ఈ రచన వాహినిగావుంది. మనకున్న ప్రాచీన వచన గ్రంథాలే బహుశా. అనునాథి వాంగ్రవాజ్యము రంగంలో జీవద్బాషయైన వ్యావహారికానికి రూపురేఖలు దెబ్బలానికి నిధంతరం కృషి చేస్తున్న జాత్యాహులు ఈ గ్రంథాన్ని తప్పక పరిశీలించవలసి వుంది. ఈ రచన చారిత్రకమైన చక్కని సవలరూపంలో వుంది. దక్షిణభారతంలో నాటి ప్రజానీకం యొక్క దుర్బురస్థితిని కళ్ళకు కడతొంది. నాటి ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితుల వన్నిటినీ ద్యోతమానం చేస్తోంది. కవలం లేదీలమిదా, రాజుల మిదా దృష్టివున్న కారణంగా, ఇలాంటి విషయ భాషల్యమంతా శ్రీ రమణయ్యగారి దృష్టిని ఆకర్షించలేక పోవటం, నిజంగా దురదృష్టం. ఇందులో ఆనేక విషయాలు వివరణలను అనేకీంచుకున్నాయి. శ్రీ రమణయ్యగారు మొదటి పది పన్నెండు పేజీల ఆధుననా మూర్తిం ఏదో కొన్ని వివరణలిచ్చారు కాని తరువాతి బంజరుగా వదిలేశారు. ఇందులో కొన్ని వివరణలు ఆర్థంకావు. ఉదాహరణకు మొదటిపేజీ క్రింది-నెం. ౩. వివరణ: "ఇంగ్లీషు లేదీ తిప్పు—సరియైన సంవత్సరము."

శ్రీ రమణయ్యగారు చాలా క్రమచేసి మూర్తిం ఈ గ్రంథాన్నంతా ఆంగ్లభాషలోకి అనువాదంచేసి గ్రంథం చివరచెప్పారు. ఇది వృథాప్రయాసగా కనుపించుతుంది. ఈ అవకాశాన్ని, ఈ గ్రంథానికి సమగ్రమైన టీకను సంఘటించటంలోనూ, గ్రంథపు విషయాన్ని వివరించుకూ తగిన టీకను వెలయించటంలోనూ వినియోగించినట్లయితే ఉపయోకరంగా వుండేది — వ్యావహారిక భాషావిషయం వ్యావహారిక వాగులకు వదిలివేసినా. ఈ గ్రంథాన్ని తెలుగుదేశంలోని అన్ని గ్రంథాలయాలూ తెప్పించి జాత్యాహులకు లభ్య అందిజేయగలరని ఆశించుతున్నాము.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ బోల్లే,
సమస్త చర్తవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కొసంఎంతవిచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇటుగో మా విరకాల అనుభవంతో,

ఇస్తూ ఉన్న ఆధియం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (టూ.గో.జి)

భరతసార సంగ్రహము

పద్యరచన : మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య రిఖిత గ్రంథాలయము వారి ప్రచురణ; సంపాదకులు : కే.టి.వి. సుబ్బారావు; వల 1-10-0.

పుస్తకం అట్లమీద "భరతసార సంగ్రహ"మనీ, లోపల "భరతకాస్త్ర పద్య కావ్య"మనీ అచ్చు వేశారు. ఇలా ఎందుకు చేయవలసి వచ్చిందో తెలియదు. గ్రంథకర్త : చిల్ల కూరి దివాకరనారాయణదాసు.

సంపాదకులు షీకీలో ఇలా వ్రాశారు : "కొండీకయ్యుని గ్రంథపరిమాణమును ఇందమర్చుబడిన విషయ వైవిధ్యమును బరిశీలించినచో రచయితకుగల సునుశితమైన లాక్షణిక దృష్టి వెల్లడియగును. విషయ సంగ్రహమునకు దొపనైన స్పష్టతతో లక్షణగ్రంథమిది ముచ్చట గొల్పుచున్నది" —

ఈ గ్రంథముయొక్క విశిష్టతను సామన్య పాఠకులు గ్రహించటానికి తగిన అవకాశములను వేటిని చేకూర్చకపోయినా, పై వాక్యాలనుబట్టి సంపాదకులు ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యాన్ని గుర్తించినట్లే మనం ఊహించవలసి వుంది.

ఇది భరతకాస్త్రాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలనే తాత్పర్యములకు, భరత కాస్త్రాన్ని సాధన చేయదలచిన ప్రాథమికులకు ఉపయోగించవలసిన గ్రంథం. కొట్టిపిండిగా భరత కాస్త్రముంతా తీసుకొనిపోయి దేసి కూర్చున్నవారు ఈ గ్రంథాన్ని చదువవలసిన అవసరం లేదుకదా! అలాంటి సందర్భంలో భరతకాస్త్ర పరిచయంలేని ప్రాథమికులకు ఈ పద్యాలు అర్థమౌతాయా అనేది అనుమానాస్పదమైన విషయం. ఇది లక్షణ గ్రంథం. దీల్లో సాంకేతికమైన పదజాలం వాడబడింది. అందుచేత మామూలు మనిషికీ అర్థంకావడం దుర్లభం. ఈ పద్యాలకు టీకగాని తాత్పర్యంగాని యిచ్చివుంటే బాటం వేడి. సంపాదకులు అలాంటి శ్రమ తీసుకున్నారటాను. గ్రంథస్థమైవున్న వాటన్ని సంగ్రహయాన్ని గురించిగాని, రచయిత ఎక్కడివాడు, ఇలాంటి గ్రంథం రచించటానికి పూనుకోవటానికి ప్రయత్నించుటలో ఆయనకుగల పరమాయ మేమైవుంటుంది, ఇత్యాది విషయాలను అన్వేషించి, తగిన షీకీను వెలయించటానికిగాని సంపాదకులు పూనుకున్నారటాను. సంపాదకులుగా వీలు నిర్వహించిన కార్యభారమేమో మనకు బోధపడదు. వానీ నిర్దుష్టంగా గ్రంథం అచ్చు వేయించి అందజేసారా అంటే

అదీ కనుపించదు. 68 పేజీల చిన్ని గ్రంథానికి 8 పేజీల అచ్చు తప్పులపట్టికను వెలయించారు. అసలు, తెలుగు భాష యందు యేమిట్రం గౌరవంవున్నవాడికైనా ఇందులో అచ్చయివున్న విధంగా ఈ పద్యాలు చదివితే చిగురుపుడుతుంది : ఉదాహరణకు : ఈ దినవ పద్యం ఎలా అచ్చు వేయించాలో చిత్రించండి :

'కా. వాణేకొంచన గల్గురాణి నుతిగీ

ర్యాణీఘన శ్రోణి స

ద్వీజాపుస్తక పాణిమంధరల స

శ్యేనే పురాణే శుకీ

వాణీదారు విచిత్ర స ప్రస కళా

వై చిత్రాశ్రీజన

శ్రీమృగించి గణింపజేయన నిమన

సేవించి ప్రార్థించెదన్.

ప్రాచ్యరిఖిత గ్రంథాలయంచారు ఈవిధంగా ఈ తెలుగు గ్రంథాలను అచ్చున వెలయింపజేయుటానికి పూనుకోవటం శోచనీయం.

తె. సూరి.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కవరు పేజీ కాజుల్ కంట్రాక్టు

2 లేక 8 రంపులు రు. 125/- గు. 100/-

2 లేక 8 వ కవరు పేజీ

ఒకే (ఒకపు) రంపు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

అర్ధ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక ప్రాచుర్యం 25% ఆదనం

సంపాదకు మనవగా 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికి కాంట్రాక్టు రేటు వర్తియను.

* కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైనవారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచితే

తేదీలు గు. 2/ చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

పంచామృతము

కావ్యసంపుటి; రచన : శ్రీమతి యం. ఆదిలక్ష్మి, ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత్రి, 15 ముజఫర్ జంగ్ బహదూర్ బీధి, తిరువల్లిక్కేణి, మద్రాసు-5; వెల 1-8-0.

ఈ గ్రంథానికి శ్రీ విశువకోట వెంకటరావు గారు ఆరుపేజీల ఆముఖం వెలియించారు. కాని ఆ ఆముఖంలో ఈ గ్రంథంలోని కావ్యఖండికల గుణాగుణములను గురించి లేకమా పంతురించారు కాదు.

దీధి, కీరము, ఘృతము, శిర్కర, ముగ్గుల యీ అయిదును కలిపినది పంచామృతము. ఈ సంపుటిలో, తిమ్మక్క, లీలావతి, గుప్రమదేవి, మొల్ల, తిరిగొండవేంగమాంబ—ఈ అయిదుగురు విదూషికులులనూ సంస్కరించుతూ అయిదు శీకర్షిలో పద్యరచన లున్నాయి. అందుచేత 'పంచామృతము' అన్న పేరు పార్థకం. ఆదిలక్ష్మిగారికి తెలుగు భాషపైన చక్కని అధికారం వున్నట్లు కనుపించుతుంది. ఒడిగుడుకులులేని సరళమైన వాక్కు; రచన నిర్మలవాహినిగా సాగిపోతుంది. పద్య నిర్మాణంలో కూడా ప్రాచీనులలో గల ఒకపులను కొన్నిటిని కైవసం చేసుకున్నారు. ఉదాహరణకు :

ఆకుది తమ కెంతని, పా
రాడగ దొరకొన్న పూరుషాధిపతుల్ చే
యాడక, కాలాడక, తిల
బూడిపవన దెగి పోయిలో గుప్రమదే.

కాని, కావ్యనిర్మాణానికి కేవల భావాశక్తి, పద్య నిర్మాణాశక్తి మాత్రమే చాలవు. ఇవి నిజమైన కవితా శక్తికి అలంకారములు కాగలవేగాని యివే కావ్యంగా నిల్పలేవు. రసపుష్టి కావ్యానికి ప్రాణం. దానిని నిర్మించగలది ధ్వని. వీటిని సాధించుకొక పోతే రచయిత్రి కావ్యరంగంలో పైకి రాతారు. కేవల వాద్యం కావ్యంగా జీవించలేదు. కరుణరసాన్ని చిప్పల చేయటానికి మహావకాశం గల లీలావతీ పరిణయం లాంటి కథావస్తువును సేకరించి కూడా, విజయం సాందలేక పోయారు.

కావ్యనిర్మాణం అనేధారావత్రం. అవి యెంతటి విషమాలైనా సరే, మనకు అభిలాష వున్న సంగతులన్నీ తోచిన చోట్ల చిప్పివేయటానికి అనువుగాదు. తిమ్మక్క కావ్యమంతా అయినతరువాత శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారిని గురించిన చివరిపద్యం పైరచనలో సాధించిన రచితకాన్ని చూపించి వేసేడిగావుంది.

మరొకటి: కేవల భావాభిమానం (Sentiment) ఈ వాడు కావ్య నిర్మాణానికి చాలదు. కావ్య సాంకేతిక పరిజ్ఞానంతో పాటు, విస్తృతమైన వైజ్ఞానిక ప్రాధాన్యాన్ని సంతరించు కుంటేనే గాని ఈ వాడు యెవరూ కవితాశీవాన్ని అలంకరించలేదు.

ఆదిలక్ష్మిగారి జన్మస్థానం ఆత్మకూరుట; అంటే కవయిత్రి మొల్ల జన్మస్థానం. అకారణంగా మొల్ల యెడల వీరికిసహజంగా అభిమానం. అప్పుట్లాన్ని కొంత ఉదాత్తంగానే నిర్వహించారు.

కన్నుని లేలుతెన్ననుడి
కారముతో సరసార్థయుక్తితో
ముమ్మరమైన నీకవనము—
ఇత్యాది పదబంధాలు కొన్ని మచ్చటగా వున్నాయి.

శ్రీ త్యాగరాజ చరిత్రము

పద్య కావ్యము: రచన: శ్రీ వల్లభ చక్రవర్తుల కృష్ణమాచార్యులు; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత్రి, గోవింద రాజులపేట, విజయవాడ 2, వెల రు 1-0-0.

రచయితకు సంస్కృతాంధ్రముల యందూ, పద్యనిర్మాణమందూ అత్యంతమైన ప్రతిభాసంపత్తులున్నాయి. భక్తిరసపూరితమైన ఈ రచన ప్రశంసాపాత్రైకంగా వుంది. త్యాగయ్య మధుర భావలను వీరు పద్యములలోనికి సంతరించు కొన్న విధానం అద్భుతం.

బాల! సులీలా! హాటక
చేలా! మజనపరిపాల! శ్రీ రమణీహృ
లోలా! వీరవిద్యుత విభు
బాల! దీప్తవనమాల! జలదవినీలా!

“బాలవనమయచేల” అన్న కృగిని అలా పైవిధంగా పోతపోతారు. ఇలా అనేకం.